MOKINIO BIBLIOTEKA

ROMENAS ROLANAS

KOLA BRENJONAS

MOKINIO BIBLIOTEKA

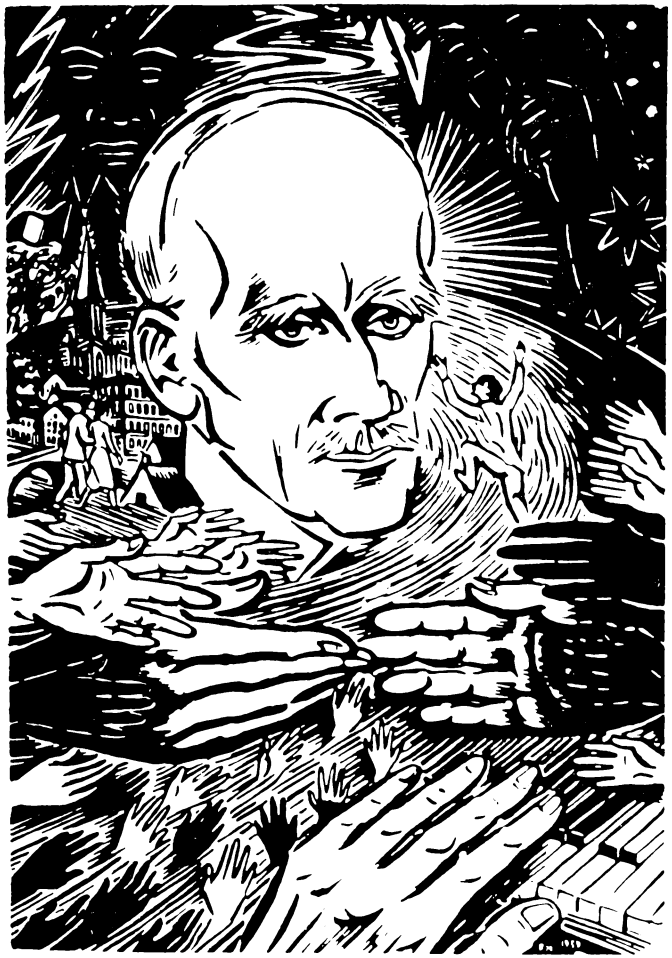

Romain Rolland

1866—1944

ROMENAS ROLANAS

KOLA BRENJONAS

„ŽMOGELIS GYVAS DAR"

ROMANAS

KAUNAS ŠVIESA 1985

84.4Pr-44
Ro-82

Romain Rolland
COLAS BREUGNON
Paris, 1930

Iš prancūzų kalbos vertė JUOZAS URBŠYS

„Šviesos" leidykla atskiru leidiniu leidžia antrą kartą

Dailininkas J. ZOVĖ

Iliustracija prieštituliniame lape F. MAZERELIO

Rolanas R.

Ro-82 Kola Brenjonas. „Žmogelis gyvas dar": Romanas /Iš pranc. k. vertė [ir paaiškinimus, p. 196—200, parašė] J. Urbšys. Iliustr. J. Zovė. — 2-asis leid. — K.: Šviesa, 1985. — 200 p., iliustr. — (Mokinio b-ka).

Užsienio literatūros klasiko kūrinys, nagrinėjamas pagal vidurinės mokyklos programą.

R $\frac{4703000000—805}{M853(10)—85}$ Prot. Nr. 6—84

BBK 84.4Pr-44
U(Pr)

© Paaiškinimai, leidykla „Šviesa", 1985

SVENTAJAM MARTYNUI,
KLAMSI PATRONUI

Šventas Martynas gerą vyną lenkia
ir vandenį malūnams tvenkia

(XVI amžiaus patarlė)

POKARIO PRATARMĖ

Šita knyga buvo visa atspausta ir paruošta išleisti prieš karą. Aš nieko joje nekeičiu. Kruvina epopėja, kurios didvyriais ir aukomis buvo Kola Brenjono vaikaičiai, įrodė pasauliui, kad „Žmogelis gyvas dar".

Europos tautos, laimėjusios apsčiai garbės ir mėlynių, manau, trindamosi šonus, ras „mūsų krašto ėriuko, patekusio tarp vilko ir piemens", galvosenoje šiek tiek sveiko proto.

1918 lapkritis

R. R.

ŽODIS SKAITYTOJUI

Ši knyga *Žano Kristofo* skaitytojams bus, žinoma, netikėta. Ji nustebins juos, bet ne daugiau negu mane patį.

Ruošiau kiek tragiškoje *Žano Kristofo* atmosferoje kitus veikalus šiuolaikinėmis temomis — dramą ir romaną. Ūmiai gavau atidėti į šalį visus sukauptus užrašus, paruoštas scenas ir imtis šio nerūpestingo kūrinio, apie kurį dieną prieš tai dar nė galvot negalvojau.

Tai buvo atoveikis prieš visą dešimtį metų varžiusius mane *Žano Kristofo* šarvus, kurie, pradžioje patys tie, ilgainiui pasidarė per ankšti. Užėjo nenugalimas noras laisvai, gališkai, kone išdykėliškai pasijuokti. O čia dar, matote, parvažiavau į tėviškę, kurios nuo jaunystės laikų nebuvau regėjęs, susiliečiau vėl su savo Nivernės Burgundija, su jos žeme, ir manyje atgijo praeitis, kurią buvau taręs užmigusią amžinu miegu, o su ja — visi Kola Brenjonai, kiek jų yra mano kailyje. Turėjau kalbėti už juos. Tie padūkę plepiai buvo, matyt, negana dar atsitauškę gyvi būdami! Jie pasinaudojo tuo, jog vienas iš jų vaikaičių pasirodė turįs laimę būti raštingas (to daikto gyvi dažnai jie pavydėjo), ir paėmė mane už sekretorių.

Veltui gyniausi:

— Seneli, buvo laikas, galėjai šnekėti! Duok dabar man! Žiūrėkime eilės!

Jie sakė:

— Prisišnekėsi, vaikuti, kai baigsiu aš. O ir neturi juk nieko įdomesnio papasakoti. Sėsk, klausyk ir nė žodžio nepraleisk. Padaryk, mažiuli, tai

savo seniui! Pats suprasi vėliau, kai būsi ten, kur mes... Nemaloniausia, žinai, mirus, tyla...

Ką darysi? Teko nusileisti ir pradėti rašyti, ką jie man porino.

Dabar baigta, ir aš vėl laisvas (taip bent manau). Grįšiu prie savų minčių, jei, žinoma, kuris iš tų plepių senių nesumanys dar kartą lįsti iš kapo ir diktuoti laiškus būsimoms kartoms.

Nedrįstu tikėtis, kad skaitytojams būtų taip pat smagu pabendrauti su Kola Brenjonu, kaip buvo autoriui. Tegu šitą atvirą, nuoširdžią, nesiekiančią pasaulio tvarkyti nei jo aiškinti knygą, knygą be politikos ir be metafizikos, „gero prancūziško", sakant, skonio knygą, kuri juokiasi iš gyvenimo dėl to, kad jį myli, ir dėl to, kad yra geros sveikatos, jie priima bent už tokią, kokia ji yra. Žodžiu, kaip sako Orleano Skaistuolė (negaliu nepaminėti jos, pradėdamas gališką pasakojimą), „priimkite už gera", bičiuliai!..

1914 gegužė

Romenas ROLANAS

GRABNYČIŲ VIEVERSIUKAS

Vasario 2-oji

arbė šventajam Martynui! Verslai nebeina visai. Nėra ko ir plėšytis, po plynių! Prisiplūkiau per gyvenimą. Ne pro šalį atsipūsti. Sėdžiu už stalo, puodelis vyno — iš dešinės, rašalinė — iš kairės; priešais — gražus naujutėlis sąsiuvinis veria man savo glėbį. Į sveikatą, sūnau, pasišnekučiuokim! Apačioje kreitėja pati. Ore dūksta šiaurys, karas ant siūlo kybo. Tegu. Kas džiaugsmo, mielasis pilvūze, pabūti vieniems!.. (Į tave kreipiuosi, žydinti marmuze su ilga burgundiška nosimi, nusukta ant šalies, kaip kepurė ant ausies, į tave, tu smalsūne juokininke...) Ir sakyk tu man, meldžiamasis, kodėl taip nuostabiai smagu išvysti vėl tave — prisikišti užsidarius prie savo seno veido, linksmai dausioti jo vagomis ir, nelyginant iš šulinio (po kelmų šulinį!), nelyginant iš vyno šulės, semtis iš savo širdies atšiminimų taurę ir lenkti ją užsivertus. Tiek to būtų pasvajoti, bet užrašinėti, ką svajoji!.. Ką čia nušnekėjau apie svajones? Mano akys plačiai atvertos, didelės, parauktais kampučiais, ramios ir pašaipios — te kiti tuščiai svajoja! Aš pasakoju, ką mačiau, kalbėjau, dariau. Ar tai ne didžiausia beprotybė? Kam rašau? Aišku, ne dėl garbės — nesu kvailas, žinau, ačiū dievui, ko esmi vertas!.. Vaikaičiams? Kas beliks iš visų mano raštpalaikių po dešimties metų? Senė nekenčia jų — ką užtikdama degina... Tai kam vis dėlto rašau? Nagi sau. Smagu rašyti... Keipstu, jei nerašau. Ne veltui esu anūkas to senelio, kuris negalėjo užmigti neužsirašęs, kiek puodukų išgėrė ir kiek atgrąžino. Maga kalbėti. Tiesa, gimtajame

Klamsi liežuviais pasikapojam, bet to man per maža. Turiu, it tasai karaliaus Mido barzdaskutys*, kaip nors kitaip pralaisvinti savo volę. Liežuvis mano ilgokas, su juo gali, kad kokios, pataikyti ir ant laužo. Tiek to pagaliau. Jei visko bijotum, iš nuobodžio pasiustum. Mėgstu, kaip tie mūsų didieji balti jaučiai, gromuliuoti vakare, ko prisikemšu per dieną. Kaip gera lytėti, čiupinėti, dėlioti, ką stebėjai, svarstei, regėjai, manei: judini snapu, ragauji, ar skanu, leidi tirpt ant liežuvio, palengvėle narplioji, pasakodamas sau, ko neturėjai laiko ramiai sudoroti, kol skubėjai ant karštų pėdų ką patirt ar sužinoti! Kaip gera apžvelgti savo mažytį pasauliuką, galvoti: „Jis — mano. Čia aš ponas ir viešpats. Jis nebijo nei speigo, nei šalčio. Nei karaliaus, nei popiežiaus, nei karų. Nei mano senos gižeklės".

Nagi meskim akį iš arčiau, ką tame pasauliuke turiu!

Pirmiausia — ir tai svarbiausia — turiu save. Vadinuosi Kola Brenjonas*. Burgundas, žmogus sugyvenamas, atviras, iš stuomens ne plonas, nebe pirmos jaunystės — penkios dešimtys kaip nieko, — bet dar drūtas, dantys sveikučiai, akys žvitrios kaip mekšriukai, plaukai, nors paliesti šarmos, tvirtai dar laikos ant galvos. Nesakau, kad man ne taip patiktų geltona plaukų spalva arba kad pykčiau, jei jūs, vaikeliai, nubrauktumėt man kokius dvidešimt ar trisdešimt metelių. Bet galų pagalėj ir penki kryželiai — geras daiktas. Šaipykitės, beūsiai! Ne kiekvienas, kas nori, juos sugyvena. Manote, juokas išnešioti savo kailį penkiasdešimt metų Prancūzijos keliais tokiais laikais... Viešpatie, kiek kaitros dilgino ir lietūs vilgino mūsų sprandus! Esame kepti ir čiršKinti, skalbti ir velėti! Prikimšome savo seną raugintą odmaišį džiaugsmo, kančių, gudrybių, kvailybių, ašarų, juoko, prityrimo visokio, šilto, šalto, juodo, balto, žalių ir prisirpusių vaisių, rožių ir dygių, stebėtų, skaitytų, turėtų, matytų, gyventų dalykų! Visa tai bet kaip suversta į mūsų medžioklinį krepšį! Kas smagumo jį panaršyti!.. Pala, pala, mielasis Kola, panaršysi rytoj, nes, jei pradėsi tuoj, nebus galo... Kol kas tik apgraibom prisiminkim prekes, kurių turime mes.

Turiu pačią, namus, keturis sūnus, dukterį (ištekėjusią, ačiū dievui!), žentą (ir tas reikalingas!), aštuoniolika anūkų, asilą pilkiuką, šunį, šešias vištas ir vieną kiaulę. Pagalvokite, koks turčius! Pasitaisykime akinius, kad geriau savo lobius matytume. Pastaruosius, atvirai kalbant, suminėjau tik dėl tvarkos. Buvo karai, ėjo kareiviai, svetimi, taip pat ir savi. Kiaulė virto kiauliena, višta vištiena, vynas išgaišo, asilas apraišo.

Tačiau pačią, po šimts kalakutų, turiu tą pačią. Girdit, kaip ji kudakuoja? Jos balselis neduoda man užmiršti savo laimės: tą šauni paukštė yra mano, mano, aš esu jos šeimininkas. Ak, tu šalaputri, Brenjonai! Visi tau pavydi... Nesivaržykite, ponai, jei kam patinka, imkit!.. Taupi, darbšti, negirtuoklė, nerajūnė — žodžiu, kupina dorybių (tai neina jai į kūną, o aš — žmogus nuodėmingas, ir mane labiau nei septynios liesos dorybės traukia nuodėmė kūninga... Bet, jei nėra kitaip, gerai ir taip, būk, žmogau, doras, toks dievo noras)... Ak, ir duodasi gi ten jinai, ta mūsų nemaloningoji Marija, nešiodama po visą namą savo išdžiūvusį kūną: šniukštinėja, lipinėja, bambsi, bumbsi, širsta, niršta, čia neša ką padėti, čia eina ko paimti, vaikydama iš visur, nuo rūsio ligi palėpės, dulkes ir rimtį! Va jau trisdešimt metų esame vedę. Kelmas žino kodėl! Mylėjau kitą, bet anoji į mane nežiūrėjo; šita manęs norėjo, bet man jos nemagėjo. Tada ji buvo maža pablyškusi juodbruvėlė; jos kieti vyzdžiai įmanė mane gyvą praryti, degino kaip du lašai vandens, kuris plieną praėda. Ji mane mylėjo, taip mylėjo, kad, rodės, mirs iš meilės. Ir taip mane persekiojo, jog aš (kvailumas tų vyrų!) truputį iš gailesčio, truputį iš tuštybės ir dar dėl to, kad visa tai man gerokai pakyrėjo, nutariau atsikratyti nuo tų monų (geras atsikratymas!) ir pasidariau jos vyras, kaip tas Žanas de Vri, kur prieglobos nuo lietaus ieškojo vandeny. Nuo to laiko ji — mano, turiu namuose gyvą dorybę. O ji — ji man keršija, meilutė. Už ką? Už tą, kad pamilo mane. Ji varo mane iš kantrybės arba bent norėtų išvaryti mane iš kantrybės, bet nieko nebus: per daug branginu ramybę ir nesu jau toks aulas, kad dėl žodžių bent per nago juodymą gadinčiau sau kraują. Lyja — tegu lyja. Ima griausti — dainuoju ramiausiai. O kai sukliokia, pradedu juoktis. Ko jai nekliokti? Kam man ją tildyt, tą moterį. Kur moteris yra, tylos nėra. Lai traukia savo dainą, aš traukiu savąją. Jeigu tik nemėgi-

na čiaupti man snapo (o ji to nedaro — žino, kas būtų), tegu sau čiauška į sveikatą: kiekvienam sava muzika.

Šiaip jau, suderintom ar nesuderintom muzikom, mudu ne per prasčiausiai pamuzikavom. Turim dukterį ir keturis sūnus. Visi tvirti, gerai surėsti. Medžiagos ir triūso netausojau. Tačiau iš mūsų vados visiškai mano mados išėjo tik mergina, pasiutėlė Martina, duktė. Ak, ir turėjau gi vargo vairuoti, kol pavyko tą diegą už vyro išduoti. Pagaliau, ačiū dievui, susitupėjo! Bet pasitikėk tu vėju — tik dabar jau ne man galvą skauda. Gana prisirūpinau, pribudėjau. Yra vyras, mano žentas — Florimonas, kepėjas. Galiu atsigosti — tegu saugo pats savo krosnį!.. Ligi šiol, kai su Martina susitinkam, tuoj susikimbam, bet vis tiek su nieku taip gerai, kaip su ja, nesutinkam. Puiki mergiotė, apdairi net ir kvailiodama, dora, jei tik dorybė moka šypsoti, nes jai didžiausia žmogaus kliauda — įvaryti kitam snaudą. Sunkumų ji nebijo: sunkumai — kova, o kova — smagumas. Gyvenimą ji mėgsta, supranta, kas gera; kaip ir aš — mano kraujas. Tik to skysčio jai per dosniai įpyliau...

Vaikinai ne taip gerai nusiėjo. Jiems motina daugiau savo raugo pridėjo, ir tešla rūgtelėjo: du iš keturių, kaip ir jinai, — davatkos, ir, be to, dar priešingų davatkysčių. Vienas laikosi įsikibęs ilgaskvernių, kunigų, šventeivų, o kitas — hugenotas. Pats neišmanau, kaip išperėjau juos tokius kreivotus. Tretysis — kareivis. Kariauja, klajoja, nenutuokiu nė kur. O ketvirtasis — niekutis, tikras niekutis: krautuvininkėlis, pilkuonėlis, bandos avinėlis; žiovauju jį prisiminęs. Atpažįstu savo gentį tik su šakutėm kumštyje, kai susėdam visi šeši už mano stalo. Tada nė vienas nesnaudžiam, visi iš vieno spaudžiam: gražu pažiūrėti, kaip, senas ir jaunas, sujudinam žiaunas, šveičiam viską atsilošę ir vyną be piršto į koserę košiam.

Po kilnojamos naudos pakalbėkim apie trobą. Ji taip pat mano duktė. Aš ją pastačiau ir po daiktelį sukilojau, ir ne kartą, o tris, ant kranto Bevrono, nerangaus, riebaus ir žalio, pilno žolės, žemių ir mėšlo, prie įvažiavimo į priemiestį, už tilto, primenančio tupintį taksą, kuriam vanduo vilgo pilvą. Lygiai priešais stiebiasi į viršų iškilus ir lengvas švento Martyno bokštas, išsiuvinėtu sijonu, ir įmantrus bažnyčios portalas, į kurį, kaip į rojų veda juodi ir statūs Senosios Romos laiptai. Mano trobelė, mano laktelė, stovi už miesto sienų, ir todėl kiekvieną kartą, kai miestas iš bokšto pamato lygumoje

priešą ir uždaro savo vartus, priešas aplanko mane. Kad ir mėgstu žmogų sueiti, be šitų lankytojų galėčiau puikiai apsieiti. Dažniausiai maunu tad kur į šalį, pakišęs raktą po slenksčiu. Bet kai grįžtu, tai pasitaiko, jog neberandu nei rakto, nei durų, nei jokio kito daikto — vienas plikutes sienas. Tada vėl atsistatau. Tūlas sako man:

— Kvaily! Ar nematai, jog dirbi priešui? Mesk tą lūšną ir kraustykis į gardą. Būsi kaip dievo ausy.

Aš atsakau:

— Greitas esi! Man gerai, kur gyvenu. Aišku, kad už storos sienos ramiau. Bet ką už storos sienos matyčiau? Sieną. Keipk, vadinasi, iš nuobodžio. Mano alkūnėms reikia laisvės. Čia aš galiu išsitiesti ant Bevrono kranto, stebėti iš savo sodelio, kai nedirbu, atspindžių kirpinius ramiam vandeny ir gauruotas žoles, linguojančias dugne, galiu meškerioti, savo skudurus mazgoti, na, ir tą patį puodą į Bevroną išsipilti. O, be to, ką? Gerai ar blogai, gyvenau visą laiką čionai — per vėlu uodegą kitur kelti. Blogiau, kaip buvo, nebus. Sakot, vėl sugriaus namus? Galimas daiktas. Mielieji, aš ir nemanau, jog ką pastatai, — jau ir tvers amžinai. Tačiau, jei kur įsismelkiu, tai, dievaži, lengvai manęs neišrūkysi. Du kartus atsistačiau, atsistatysiu dar dešimt. Smagumas — ką ir bekalbėt — ne iš didžiųjų. Bet dar nesmagiau dangintis kitur: žinia, keltis — iš savo kailio nertis. Siūlote kitą, gražesnį, baltesnį, naujesnį kailį? Bet tas ant manęs arba maskatuos, arba trūks, po šimts! Ne, geriau pasiliksiu prie senos savo skrandos.

Taigi turiu, vadinasi, pačią, vaikus ir namą; ar tai jau visos mano valdos?.. Lieka dar viena, geriausioji, palikau ją užsigardžiuoti. Tai — amatas. Priklausau šventosios Onos brolijai, esu stalius. Per laidotuves ir procesijas nešu lazdą, papuoštą skriestuvu su lyra; ant lazdos paveikslas — dievulio senolė moko skaityti savo dukrytę, visai dar mažytę mažytę, maloningąją Mariją. Apsiginklavęs kirviuku, kaltu vienu, kaltu kitu, pasiėmęs į rankas leistuvą, karaliauju prie savo varstoto, rikiuoju riešutmedį lygų arba ąžuolą mazguotą. Kas iš jų bus? Ogi ko užsimanysiu aš ir... kiek užsakovo kišenė neš. Kokia galybė visokių slypi medyje formų, sumigusių viena prie kitos! Jei nori miegančią gražuolę pažadinti, užtenka, kaip jos mylimajam, įsigilinti į tankmę. Tik grožis, kuris prasimuša iš po mano drožtuvo, nėra pamaiva koks. Labiau

nei italų pasausėles Dianas, be pakalio ir priekio, mėgstu galingą, turtingą, apdėtą it vynuogienojai vaisiais, burgundišką baldą tamsiu apnašu — tokią sau papūtšonę skrynią arba drožinėtą spintą, kokias pramanydavo stipri meistrų meistro Jugo Sambeno* vaizduotė. Puošiu namus pano ir ornamentais. Išvedu sraigtinių laiptų lankus ir, it obuolius iš špalerių, išauginu iš sienų stambius ir svarius baldus, padarytus kaip tik tai vietai, kurioje juos įkurdinu. Bet smagiausia, kai pavyksta susižymėti popieriuje, kas šypsosi mano vaizduotėje — kokį judesį, mostą, stuburo linkį, putlią krūtinę, vingrų užraitą, girliandą, groteską, — arba pagauti, pro šalį einant, kieno veidą ir prikalti jį prie lentos. Tai aš — sau ir klebonui pasidžiaugti — išskaptavau (geriausias mano darbas) klauptus, stovinčius Monrealio bažnyčioje, netoli altoriaus, tuos pačius, kur du miestiečiai, susidauždami puodukais, ūžauja už stalo prie ąsočio, o du liūtai riaumodami varžosi dėl kaulo.

Padirbus išgerti, išgėrus vėl dirbti — gyvenk ir norėk!.. Aplinkui nemaža bambeklių. Jie man ir ošia: — Radai kada dainuoti, begu nematai, kokie gūdūs laikai... — Nėra gūdžių laikų, yra tik gūdūs žmonės. Aš ne iš tokių, ačiū dievui. Kits kitą grobia? Kits kitą dobia? Visados taip bus. Duodu ranką sudegint, jog po keturių šimtų metų mūsų palikuonys bus tokie pat pasiutę žmonės — kibs kits kitam į kuodą, mals kits kito puodą. Nesakau, kad jie nesuras keturiasdešimt naujų būdų daryti tai geriau už mus. Tačiau, žinokit, kad nesugalvos naujo būdo gerti, ir kertu, iš kiek norit, jog to tai jie jau tikrai gražiau už mane nemokės... Balažin, ką jie darys, tie gudreivos, po keturių šimtų metų? Gal, paragavę Medono klebono* žolės, nuostabaus pantagriueliono, jie galės lankytis Mėnulio krašte, apžiūrinėti žaibų kalves ir lietaus statinių voles, gyventi su dievais ir lėbauti su jais... Gerai, tada vyksiu ir aš kartu. Ar ne mano jie kilmės, ar ne mano padermės? Veiskitės, meilučiai! Bet, kur esu, reikalas tikresnis. Ką gali žinot, ar po keturių šimtų metų vynas tebebus toks pat geras...

Žmona prikaišioja, kad aš esąs per didelis smaguris. Neatsisakau, teisybė, nuo nieko. Mėgstu visa, kas gera: gerą valgį, gerą vyną, šaunius mėsingus smagumus, nepeikiu ir gležnų, švelnių kaip aksomas smagumų, ragaujamų svajonėse, mėgstu dievišką nieko neveikimą, kada

tiek daug visko nuveiki (esi pasaulio valdovas, jaunas, gražus, tikras savimi, pertvarkai visą žemę, girdi, kaip auga žolė, kalbiesi su medžiais, žvėrimis ir dievais), mėgstu ir tave, senasis bandžiau, tave, kuris neapgauni, tave, drauge, Achate*, — manasai darbe!.. Kaip gera būti su įnagiu rankose prie savo varstoto, rėžti, pjauti, obliuoti, lyginti, jungti, svidinti, smulkinti, žiūrėti, kokią medžiagą kam pasirinkti — ar tą puikią ir kietą, kuri spiriasi ir pasiduoda, ar minkštą riebų riešutmedį, kuris virpa po ranka kaip fėjos strėnos, ar gal rožinį, baltą, rusvą, auksuotą, kirviu nuo kelmo nukapotą, iš savo šydo išvilktą liemenį vienos iš tų nimfų, kurių apstu mūsų giriose! Tikslių rankų džiaugsmas, džiaugsmas išmaningų pirštų, iš kurių išeina trapus meno kūrinys! Dvasios džiaugsmas! Dvasios, kuri rikiuoja žemės jėgas, kuri darnų savo kilnios vaizduotės užgaidą įrašo medyje, geležyje arba akmeny! Jautiesi chimerų karalystės valdovu. Laukas atiduoda man savo kūną, o vynuogynas savo kraują. Gyvybinių syvų dvasios augina, tempia į viršų, plečia į plotį, tekina mano menui medžių sąnarius, kuriuos aš glamonėsiu. Rankos — klusnios darbininkės. Jas rikiuoja senas vyresnysis meistras, protas, kuris, klausydamas manęs, tvarko žaismą pagal mano svajonę. Rask kitą taip gerai aptarnaujamą poną, kaip aš! Tikras karaliukas. Ar neturiu tad teisės išgerti į savo sveikatą? Neužmirškime (nesu nedėkingas) ir savo šaunių valdinių — tad ir į jų sveikatą! Laiminęs laiminu dieną, kada užgimiau! Kiek puikių — akiai žavių, burnai skanių — dalykų ant to mūsų nenuoramos kamuolio! Viešpatie aukščiausias, kaip gera gyventi! Rodos, nieko iš gyvenimo nepraleidžiu, o vis maža, vis seilė varva; matyt, sergu, jei burna drėksta, lig tik kokią dienos valandą pasižiūriu į stalą, kurį laiko mums apkrautą žemė ir saulė...

Bet tu giriesi, kūmai: saulė mirus, tavo pasaulyje šalta. Toji šunkara žiema įsirioglino į kambarį. Nagai sugrubę, plunksna šlubuoja. Tegu dievas myli — stiklinėje darosi ledokšnis. Nosis pablyško — šlykšti spalva, mirties dažas. Nekenčiu blyškumo. Na, na, nežliumbk! Šventojo Martyno varpai skamba, gaudžia. Juk šiandie grabnyčios... *„Žiema baigias arba stiprėja lyg tyčia...“*

Ji stiprėja, ta nenauda. Darykim, kaip ji! Eikim į vieškelį atstatyti jai krūtinės...

Na ir šaltelis! Šimtai adatų smaigsto skruostus. Prisitykojęs už posūkio, vėjas šiaušia barzdą. Jau degu. Kraujas, ačiū dievui, grįžta į veidą... Smagu girdėti, kaip po kojomis skamba gruodas. Jaučiuosi visai žaliūkas. Kas yra tiems žmonėms, kad visi atrodo tokie surūgę, nelaimingi?..

— Linksmiau, linksmiau, kaimynėle! Ar pyksti ant ko? Ant padaužos vėjo, kuris nori atplėšti sijoną? Gerai daro. Jis gi jaunas. Kad taip man jo jaunystė! Kanda, kur reikia, begėdis, smaližius, žino, kur geresni kąsneliai. Nepykit, kūmute, kiekvienas nori gyventi... O kur taip bėgat, it įgilta? Į bažnyčią? *Laus Deo!*[1] Jis visada nugalės nelabąjį. Juoksis, kas verkia, o kas šąla, keps... Na, matot, jau jūs ir prajukot! Viskas, vadinasi, gerai... Klausiat, kur bėgu aš? Taip pat į bažnyčią. Tik ne į klebono, į gamtos.

Pirmiausia užsuku pasiimti mažikės Glodi. Mudu su ja kasdien kartu vaikštom. Tai mano geriausias draugas, ėriukas, kurkiantis varliukas. Jai jau šešti meteliai, ji žvitresnė už pelę, gudresnė už lapelę. Tik mane išvydus, tuoj bėga priešais. Ji žino, jog mano pintinė pilna istorijų. Ji mėgsta jų klausytis ne mažiau negu aš jas poryti. Imu Glodi už rankutės.

— Eime, mažike, eime sutikti vieversiuko.

— Vieversiuko?

— Šiandie grabnyčios. Ar nežinai, kad tą dieną jis grįžta iš dausų pas mus.

— O ką jis ten veikė?

— Ieškojo mums ugnies.

— Ugnies?

— Ugnies, kuri žibina saulę, kuri kaitina žemės puodą.

— Tai ugnis buvo pabėgus?

— Na taip, per visų šventę. Kiekvienais metais lapkričio mėnesį ugnis iškeliauja šildyti dangaus žvaigždžių.

— Kaip ji sugrįžta?

— Trys maži paukščiukai skrenda jos parnešti.

— Papasakok...

---

[1] Garbė dievui! *(lot.)*

Glodi tripena keliu. Šiltai baltu vilnoniu megztinuku aprengta, su mėlyna vaurike ant galvos, mano mažylė panaši į zylę. Šalčio ji nebijo, bet skruosteliai įsirpę, raudoni kaip obuoliukai, o iš noselių srūva upeliukai.

— Oi vaikuti, tau po nosim žvakutės! Ar tai dėl to, kad šiandien grabnyčios? Nugnybk, nereikia, dangaus žiburys įsižiebs veikiai.

— Seneli, papasakok apie tuos tris paukščiukus...

(Mėgstu pasiprašydinti.)

— Trys paukščiukai išvyko keliauti. Trys drąsūs išdykėliai: Nykštukas, Raudongurklė ir mūsų bičiulis Vieversiukas. Pirmasis, Nykštukas, visada gyvas, judrus, kaip ir jo brolis iš pasakos, ir išdidus kaip Artabanas*, mato dausose gražią ugnelę, kuri rieda sau it soros grūdelis. Nykštukas neria į tą ugnelę, šaukdamas: „Aš, aš! Aš ją pagausiu!..“ Kiti du išdykėliai nepasiduoda, rėkia: „Aš! aš! aš!“ Bet Nykštukas pačiupo jau ugnelę ir stačia galva žemyn... „Gelbėkit! Gelbėkit! Ji degina!“ Kaip karštą košę varto jis liepsnelę po snapą, bet ištverti negali, liežuvis jam lupasi, jis pakelia sparnelį ir spjauna po juo liepsnelę. „Ai, ai, gelbėkit! Degu!“ Sparneliai liepsnoja... (Ar tu pastebėjai, kad Nykštukas turi rusvų dėmių ir kad jo plunksnikės susiraičiusios?..) Raudongurklė bematant atskuba jo gelbėti. Ima snapu ugninį grūdą ir deda jį sau atsargiai į pūkų liemenę. Tik štai dailioji liemenė paraudonija baisiausiai, ir Raudongurklė suspiegia: „Nebegaliu, nebegaliu, jis man drabužį pradegino!“ Tada priskrenda Vieversiukas, narsusis mūsų bičiuliukas, griebia ore liepsnelę, kuri ištrūkus buvo bekylanti atgal į dausas, ir žvitriai, greitai, taikliai kaip strėlė krinta žemėn ir snapu į mūsų peršalusias dirvas įkasa saulės grūdą, nuo kurio arimai tuoj iš smagumo salti ima...

Pasaka baigta. Dabar čiauška Glodi. Kai išėjom iš miesto, užsikėliau ją prieškalnėj ant pečių. Dangus pilkas, sniegas gurgžda po klumpėm. Krūmai ir geibūs, smulkių kaulų medžiai baltuoja kaip vata aptiesti. Mėlyni gryčių dūmai kyla iš palengvo tiesiai į viršų. Jokio garso, tik mano varliukė kvarkia. Užlipam ant kalno. Po mano kojomis mano miestas, kurį savo kaspinais juosia tingioji Jona ir dykūnas Bevronas. Tegu dabar apsnigtas, sustiręs, sušalęs, sužvarbęs, jis, kaip visada, kada jį matau, šildo man širdį...

Gražių atspindžių ir grakščių kalvų mieste!.. Aplinkui, susipynę it šiaudeliai gūžtoje, supa tavo švelnios

dirbamų šlaitų linijos. Miškingų kalnų pailgos bangos tingiai vilnija penkiom ar šešiom eilėm ir iš tolo melsvuodamos atrodo kaip jūra. Bet — jūra, neturinti nieko bendra su klastingu gaivalu, blaškiusiu Odisėją ir jo laivus. Nėra audrų. Nėra spąstų. Viskas ramu. Daugiausia, jei koks dvelksmas kaip ir kilstelia kuriai kalvai krūtinę. Nuo vienos vilnių keteros į kitą eina neskubėdami tiesūs keliai, tartum kokios valčių paliktos vagos. Tolumoje, ant bangų gūbrio, vezliškė Magdelena laiko iškėlusi savo laivo stiebus. O čia pat, ties vingrios Jonos posūkiu, Basvilio uolos šiepia tarp brūzgynų savo šerniškas iltis. Kalvų žiedo įduboje — miestas. Vangus ir išsipustęs svyra jis savo sodais, savo lūšnomis, savo skarmalais, savo puošmenomis, savo pailgo kūno skretenomis ir derme, savo ažūriniu bokštu vainikuota galva į savo vandenų pusę...

Šitaip aš, sraigė, gėriuosi savo kiaukutu. Mano bažnyčios varpai skamba slėnyje. Krištoliniu srautu sklinda jų tyras garsas per skaidrų, šaltą orą. Kol aš visas skleidžiuosi, traukdamas į save jų muziką, saulės pragiedrulis praskiria pilką dangaus apdangalą. Ir kaip tik tą pačią akimirką manoji Glodi suploja rankomis ir surinka:

— Seneli, girdžiu! Tai tas paukščiukas! Vieversiukas, vieversiukas!

Ir čia aš, kurį gaivus jos balselis prajukdo iš laimės, bučiuoju ją ir sakau:

— Girdžiu ir aš! Taip, tai jis! Pavasario vieversys...

APSIAUSTIS, ARBA PIEMUO, VILKAS IR AVINĖLIS

Nieko sau avinėlis...
Tokie trys — vilką suraitys

Vasario vidurys

ano rūsys greit bus tuščias. Kareiviai, kuriuos ponas de Neveras, mūsų kunigaikštis, atsiuntė mūsų ginti, atmušė ką tik paskutinę mano statinaitę. Negaišuokime ir mes — einam padėti jiems gerti. Nustot, ką turi, bala nematę, tik jei jau nustot, tai bent linksmai. Ar pirmas gi ir sykis?! Jei tokia bus dievo malonė, tai ir ne paskutinis...

Mieli vyrukai! Jie labiau už mane nusimena, kai pasakau, jog skystis slūgsta... Kai kas iš kaimynų dėl to labai rūgsta. Aš — ne, manęs nenustebinsi: tiek kartų teko būti teatre, jog rimtai į komediantus nebežiūriu. Tų kaukių nuo to laiko, kai išvydau pasaulį, primačiau tiek ir tiek: šveicarų, vokiečių, gaskonų, lotaringų, karo bernų su šarvais ant kupros ir ginklais rankoje, — besočių, alkanų kurtų, kuriems niekad nepabosta doro žmogaus engti. Ir kadgi bent žinotum, už ką jie mušasi! Vakar už karalių, šiandie už Lygą*. Čia jie kuniginiai, čia, žiūrėk hugenotai. Ar tie, ar tie — tas pats galas; geriausiajam iš jų gaila virvagalio pakarti. Koks mums skirtumas, ar tas, ar anas latras sukčiauja prie karaliaus dvaro? O kai dėl jų noro velti dievą į savo darbelius... po šimts kalakutų! Duokite, geri žmonės, dievui pačiam veikti. Jis

amžiuj vyras, apsieis be jūsų. Dyžkitės, jei jums niežti kailį. Dievas, kad jam reikės, pasikasys pats. Jis, kiek žinau, nėra berankis...

Pikčiausia, jog tie pamaivos stengiasi ir mane priversti pūsti su jais į vieną dūdą. Viešpatie, gerbiu tave ir nesigirdamas manau, jog mudu sueiname ne kartą dienos būvyje, jei teisybė, ką sako priežodis, geras galų priežodis: *kas gerą vyną geria, dievą regi.* Bet man niekad, kaip tiems fariziejams, neateitų į galvą skelbti, kad tave puikiausiai pažįstu, kad mudu giminiuojamės ir kad tu davei man galią reikšti tavo valią. Tu negali sakyt, kad drumsčiau tau ramybę, ir viena, ko prašau, tai kad ir tu netrikdytumei manosios. Mudviem užtenka darbo tvarkytis kiekvienam po savo namus — tau po savo didžiulį pasaulį, man po savo mažutėlį pasauliuką. Davei man, dieve, laisvę. Atsimoku tau tuo pat. O tie nenaudos reikalauja, kad aš rūpinčiau tavo reikalus, kalbėčiau tavo vardu, skelbčiau, kaip tu norįs valgomas būti, ir tą, kuris valgo kitaip, laikyčiau tavo priešu! Ir savo priešu!.. Savo? Ne, ne, ne!.. Aš priešų neturiu. Man visi žmonės draugai. Jeigu jie mušasi, tai jų reikalas. Aš pasiduodu į šalį... Taip, jeigu galiu. Bet to kaip tik ir neleidžia šitie niekšai! Jei nesi priešas vieno katro, tai turi du priešus. Na, jei jau taip, jei tarp dviejų priešų aš turiu būti visada tas, kuris gauna į kailį, tai karškime kailį ir mes. Gerai ir taip. Ką buvę visą laiką priekalu, priekalu, priekalu — pabūkime bent sykį ir kūju.

Bet kas man pasakys, kam reikalingi pasauly tokie galvijai, kaip visi tie ponijos dykūnai, žmonių siaubūnai, politikai, didikai, Prancūzijos ėdikai, kurie, garbindami ją visą laiką, rankas jos kišenėse laiko, kurie, it namie negana prisigobę, tyko per tvorą į svetimą lobį, čia kėsindamies į Vokietiją, čia godžiai šnairuodami į Italiją, čia kišdami nosį net į Turkų sultono ginekėją* — kad įmanytų, pusę žemės užplūstų, nors patys nemoka nė pasodint kopūsto!.. Na, na, nesijaudink, brolau, negadink sau kraujo! Viskas gerai ir taip, kaip yra... kol mes kurią dieną padarysim geriau (o darysim tuoj, kai tik galėsim). Ir bjauriausias gyvis vis kam nors tinka. Sako, kartą gerasis dievulis (bet, viešpatie, aš šiandien kalbu tik apie tave!), išėjęs su Petru pasivaikščioti, išvydo Betliejuje[1] moterį, kuri ant savo namų slenksčio sėdėjo ir

[1] Betliejus — Klamsi priemiestis. *(Autoriaus paaiškinimas.)*

nuobodžiavo. Mūsų tėvui pagailę jos, ir jis, išsitraukęs iš kišenės kokį šimtą utėlių, numetęs jai sakydamas: „Še tau, moterėle! Turėsi pramogėlę“. Moteris atkuto, puolė gaudyti gyvių ir, nučiupusi kurį, patenkinta juokėsi. Iš tokios pat pagailos, be abejo, dangus, kad nenuobodžiautume, aprūpino mus tais gyviais dvikojais — mūsų vilnų kirpikais. Tad būkime linksmučiai, tra lia lia! Gyvis, sako, rodo, kad esi sveikas. (Gyvis — tai mūsų valdovai.) Krykštaukime, broliai, nes, jei taip, tai mes esame visų sveikiausi... O, be to, pasakysiu (į ausį): „Kantrybės! Viršus — mūsų bus! Šaltis, speigas, ginkluoti valkatos, karaliaus dvaro niekšai ne amžini, prasmegs. Liksime tik žemė gerutė ir mes — jos apvaisintojai, kad ji nebergždautų. Žemė viena vada atpildys visa ką... O kol kas baikim statinaitę! Reikia pataisyti vietos būsimiems vynuogių syvams.“

Duktė Martina sako man:

— Kad ir esi gi pagyrų puodas! Kai tavęs klausai, gali pamanyt, kad tu vien gerkle pluši: žioplinėji, skalambiji, vėjus sietu gaudai, varnas akimis šaudai, kad tavo visas gyvenimas — ūžti ir kad tu pragertum tėvą su motina. O iš tikrųjų tu nė vienos dienos neištveri be darbo. Tu norėtum, kad tave laikytų vėjo botagu, čiauškalu, kleidiku, nežinančiu, kiek į maką įeina ir kiek iš jo išeina, o iš tikro tai tu susirgtum, jei visa tavo diena nebūtų suskirstyta, kaip bokšto laikrodužio: valanda į valandą, dūžis į dūžį. Tu žinai iki paskutinio skatiko, kam ir kiek išleidai nuo pernai velykų, ir dar negimė, kas tave apmautų... Atsirado, ar girdi, atlapaširdis, karštuolis... Pažiūrėkit į tą avinėlį!.. Nieko sau avinėlis!.. Tokie trys —vilką suraitys...

Juokiuosi, nieko nesakau tai šmaikščialiežuvei poniutei. Žinoma, kas teisybė, tai teisybė. Tik nereikia apie tai balsiai šnekėt. Bet moterys nepasako vien to, ko nežino. O šitoji mane pažįsta, ir kur nepažins — savas gi vaikas... Sutik, Kola Brenjonai, sutik, vyruti: gali sau paikioti kiek tinkamas, bet tikru paikšu ne tau būti. Kas be ko, ir tu, kaip visi, turi paikysčių antyje, ir užsimanęs duodi joms valią, bet ligi tik prireikia laisvų rankų

ir aiškios galvos prie darbo, tuoj čiupęs kiši jas atgal. Kaip kiekvieno prancūzo, taip ir tavo makaulėje protas ir tvarkos jausmas yra taip giliai įsišakniję, jog tu kartais gali sau leisti pramogą papaikioti truputį, nieko tokio, — prastai galėtų išeiti nebent tiems vargšams kvaišeliams, kurie žiūri į tave išsižioję ir įmanytų daryti kaip tujen. Gražios kalbos, skardžios eilės, dangų remiantys sumanymai — puikūs dalykai: jie žmogų uždega, pakelia jam dvasią. Bet kūrename tik žagarus, o storas malkas laikome gražiai sukrautas po paskariu. Vaizduotė įsisiaučia ir atskleidžia protui spektaklį; tasai, patogiai atsisėdęs, žiūri jį. Visa tai — kad man būtų smagiau. Mano teatras — visas pasaulis, ir aš, nesikeldamas iš krėslo, seku komediją: ploju Matamorui* arba Frankatripai*, gėriuosi turnyrais ir karališkomis pompomis, šaukiu tiems žmonėms „bis!“, kai jie linksmindami mus laužo sau sprandus. Kad būtų dar smagiau, apsimetu pats dalyvaująs tame farse ir tikįs juo. Bet neužsimirštu ir tikiu lygiai tiek, kiek reikia, kad būtų malonu žiūrėti. Šitaip klausausi ir pasakų apie fėjas... Ir ne tik apie jas! Aukštai, Empirėjuje*, gyvena didelis galiūnas... Mes jį labai gerbiam. Kai jis eina mūsų gatvėmis su kryžiumi ir vėliava priekyje, su *Oremus*[1], mes puošiame baltomis marškomis savo namų sienas. Bet, tarp mūsų kalbant... Plepy, prikąsk liežuvį! Čia jau kvepia laužu... Viešpatie, aš nieko nesakiau! Nusiimu prieš tave kepurę...

Vasario pabaiga

Asilas, nuskutęs pievą, tarė, jog nebėr ko daugiau jos saugoti, ir nuėjo doroti (norėjau pasakyti: saugoti) kitos pievos, gretimos. Pono de Nevero įgula šį rytą išvyko. Malonu žiūrėti — tokie visi rubuiliai. Galime didžiuotis — mūsų mityba gera. Skyrėmės, apmąstydami, ką sakom, bet nesakydami, ką mąstom. Jie mums gražiai ir mandagiai linkėjo, kad javai derėtų kaip derėję ir kad vynuogių nepakąstų šiaurūs vėjai.

---

[1] Melskimės *(lot.)*.

— Darbuokis, dėde, — tarė man Fiakras Bolakras, įnamys seržantas. (Jis dėde mane vadino, ir teisingai, nes *už kieno stalo sėdi, kieno gerą geri ir ėdi, tas tau ir dėdė.)* — Ir jėgų negailėk, vynuoges gerai prižiūrėk. Ant švento Martyno grįšim gert vyno...

Šaunūs vyrukai — jie visada pasiruošę padėt doram žmogui, kai mato, jog tas rungiasi už stalo su savo ąsočiu.

Likę be jų, pasijutome kažkokie lengvesni. Kaimynai po truputį atkrausto savo slėptuves. Tie, kur paskutinėmis dienomis gavėniškai veidus raukė ir taip badu skundėsi, jog galėjai pamanyti, kad jų vėdare nepasotinamas vilkas kaukia, dabar ant aukšto iš šiaudų krapšto arba rūsyje iš žemės rausia ką ne ką tam žvėriui atkišti. Nebuvo tokio vargšo, kuris, stenėdamas iš viso vieko, jog jam nelikę niekai nieko, nebūtų išsaugojęs kokioj slaptynėj geriausio savo vyno. Bala žino, kaip ten atsitiko, bet ir aš pats, vos spėjęs išlydėti savo svečią Fiakrą Bolakrą iki paskutinių Judėjos priemiesčio trobų, prisiminiau ir suplojau net sau per kaktą, jog tvarte, po arklių mėšlu, laukia kažkaip mano užmiršta — gal pašildyti ten pakišta — mažutė statinaitė šabli. Kiekvienas, manau, supras, kaip aš dėl to nusiminiau, bet, jei kas bloga padaryta ir pataisyt nebegali, tai ką gi — turi su tuo taikintis. Aš ir taikinuosi. Ak Bolakrai, sūnėne, kokio daikto tu nustojai! Tikras nektaras! O jau kvapas, kvapas!.. Nenuliūsk, drauguži, nieko tu nenustojai: geriam gi už tavo sveikatą!

Žmonės kieminėjasi vienas pas kitą. Rodosi savo rūsių radinius ir lygu augūrai* mirkčioja kits kitą sveikindami. Pasakojasi, ko netekę, kas dar likę. Ir kas žmonai nutikę. Ypač, žinoma, jei žmona — kaimyno. Toks daiktas prajukdo, savo skriaudą primaršina. Klausinėjame Venseną Pliuvio, kaip laikosi žmonelė jo. Mat jam reikalai vis taip susiklosto, jog po kiekvieno kariuomenės postovio šita narsi galė gauna platinti savo juosmenį. Sveikiname tėvą, giriame jo vaisingų strėnų galią, subruzdančią kaip tik bendrųjų negandų valandomis, ir aš gražiai, dėl juoko, nemanydamas nieko blogo, tapnoju laimės išrinktajam per dūblį ir sakau, kad palaiminta pastogė, kur pilvas pilnėja, kada visų kitų vėdarai tuštėja. Žmonės, žinoma, cha cha cha, bet padoriai, prisitaiky-

dami, tik lūpos iki ausų pravypsta. Tačiau Pliuvio priima mūsų juoką už pikta ir pataria man geriau žiūrėti savo pačios. Atsakau, kad dėl tos nėra bėdos: jos laimingas vyras gali ramiai miegoti, be baimės, kad tą lobį kas ištiktų. Neatsirado nė vieno, kuris su ta nuomone nesutiktų.

Bet štai ir užgavėnės. Tegu ir menkai ką beturim, užsigavėti reikia. Miesto ir mūsų pačių geras vardas nuo to priklauso. Ką žmonės sakytų apie Klamsi, garsų savo dešromis, jei per užgavėnes stigtume, sakysim, garstyčių? Girdėti, kaip čirška keptuvės, po namus ir gatvėse skaniai pakvimpa taukas. Šok, sklindi! Aukščiau! Mano Glodi jau laukia...

Sutratėjo būgnai, sušvilpė fleitos. Juokas, klyksmas... Tai Judėjos[1] ponai atvažiuoja vizituoti Romos.

Pirmučiausia žengia muzikantai ir alebardininkai, skrosdami minią nosimis. Tos nosys — straubliai, ietys, medžiokliniai ragai, pučiamosios šaudyklės, kitos spygliuotos it kaštonai, kitoms tupi ant galo paukščiai. Jos vaiko šalin žioplius, naršo merginoms po sijonais, tos spiegia. Tačiau visi traukiasi ir bėga nuo nosių karaliaus, nosių nosies, kuri lygu bombarda*, paguldyta ant lafeto su ratukais, stumiasi kaip taranas ir grūda viską iš kelio.

Iš paskos važiuoja Gavėnas, žuvies valgytojų valdovas. Aplink jį vežime susibūrę blyškūs, pažaliavę, po savo abitais ir kapišonais drebantys nuo šalčio sulysėliai ir susiraukėliai. Kai kuriems kapišono vietoje žuvies galvų pavidalo kepurės. O tų žuvų, žuvų! Tas abiejose rankose laiko užgniaužęs po ešerį arba po karpiuką; kitas, užkoręs ant šakių, kelia į viršų visą virtinę gružlių; trečiam galvos vietoje — lydekos galva su maskatuojančia iš nasrų kuoja: anas vėl pjauna sau pjūklu žuvų sklidiną pilvą, gimdo. Nuo tokių daiktų darosi man bloga... Kiti vėl, išsižioję ligi ausų ir dar pirštais praplėšę nasrus, grūdasi į ryklę kiaušinius, kurie nenori lįsti, — springs-

---

[1] Judėja žmonės praminė Betliejaus priemiestį, kuriame gyvena Klamsi sielininkai. Roma — aukštutinis miestas, gavęs tą vardą dėl laiptų, vadinamų „senosios Romos laiptais", kurie nuo švento Martyno bažnyčios aikštės leidžiasi žemyn į Bevrono priemiestį. *(Autoriaus pastaba.)*

ta, šaukia: „Gerti!“ Pelėdų kaukėmis, vienuolių balakonais apsikarstę meškeriotojai mėto iš vežimo aukštybės į kairę ir į dešinę meškeres su tikrais arba apgaulingais saldainiukais kabliuko vietoje; vaikai, pasišokėdami it ožiukai, gaudo burnomis tą masalą. Užpakalyje šoka virėju apsitaisęs velnias: jis krato puodą ir samtį, kemša į burną kažkokią šlykščią maišalienę šešiems baisiems nusidėjėliams, pavermu pėdinantiems su uždėtomis per visus ant pečių kopėčiomis: pro kopėčių skersinius kyšo, visaip vaipydamosi, nusidėjėlių galvos, šlikėmis apmaustytos.

Bet štai ir triumfatoriai, dienos didvyriai! Kumpių soste, po skliautais iš rūkytų liežuvių, pasirodo sardelėmis vainikuota Dešrų karalienė, kuri riebiais pirštais žaismingai judina karančius jai ant kaklo dešrelių karolius. Ją lydi tarnai — pilki ir tamsūs vėdarai, plonos Klamsi dešros, o jų vadovas į pergalę — pulkauninkas Dešrėda. Ginkluoti kepimo iešmais ir lašinių smaigstymo virbalais, eina jie, iškėlę skiauterę, riebūs ir žvilgantys. Patinka man ir tie dignitoriai, kuriems pilvo vietoje virtuvinis puodas arba stuomens vietoje apskrudęs paštetas ir kurie, kaip tie trys karaliai, neša dovanas — kas kiaulės galvą, kas įmantrų butelį tamsiai raudono vyno, kas Dižono garstyčių. Gaudžiant triūboms, cimbolams, graibstams ir keptuvėms, visiems skardžiai juokiantis, atjoja ant savo asilo raguočių (apgautųjų vyrų) karalius — mielasis Pliuvio. Vensenai! Tu! Išrinktas iš visų! Atžagarias ant gyvulio, su aukštu tiurbanu ant galvos ir su puoduku rankoje, jis klausosi, ką šneka jo gvardija — raguotais kipšais persirengę ir kobinius arba žalgas ant petie̊s užsimetę sielininkai, o tie sodria ir atvira prancūzų kalba balsiai, nieko nedangstydami, porija šlovingą naujo karaliaus istoriją. Tasai, būdamas išminčius, nesikelia per daug dėl to į puikybę, gurkšnoja ramutėliai vyną, paskalaudamas gerklę, ir tik, kai joja pro namus, garsėjančius tokiu pat, kaip jo, likimu, kelia į viršų puoduką ir šaukia uoliai: „Ėė! Į sveikatą, laimės broli!“

Galiausiai, eitynių pabaigoje, pasirodo graži pavasario pranašė — jauna, skaistveidė, besišypsanti mergina; ant giedros kaktos ir šviesių plaukų su smulkiomis garbanėlėmis — vaiskiai geltonų raktažolių vainikėlis, o per pečius ir per mergautinę krūtinę — žalių lazdyno žirginių girliandos. Prie juostos pūpso ir dzingsi pilnas makas, rankose — pintinė; pakėlusi balsvus antakius,

plačiai atvėrusi žydras lygu aukštybių mėlynė akis, pražiojusi kaip raidę O burną, pilną dantukų, sakytum kaltukų, ji dainuoja plonu balseliu, jog kregždutė jau grįžta iš svečių šalių. Greta jos, vežime, kurį traukia keturi dideli balti jaučiai, — gerai mitusios gražuolės pačiam gerume, šaunios, grakščios, apkūnios linksmuolės, o o tarp jų, šen ten, it medžių atžalėlės, įsiterpusios paauglės mergužėlės. Kiekvienai dar šio to trūksta, bet ir su tuo, kas yra, jau vilkas nuo bado apsigintų. Gražios keverzikės! Vienos laiko po narvelį su keliauninkais paukšteliais, kitos ima iš pavasario karalienės krepšio pyragaičius, siurprizus, popierinius paketus ir mėto žiopliams, kurie juose randa kas kyką, kas sijoną, kas saldumyną, kas išburtą sau ateitį, kas meilės posmus, o kas ir... apgauto vyro ragus.

Vežimui privažiavus turgų, prie bokšto, merginos nuskraidžioja žemėn ir pradeda šokti aikštėje su raštininkais ir pardavėjais. Tuo tarpu Lašininis, Gavėnas ir Raguočių karalius tęsia toliau triumfines eitynes, kas dvidešimt žingsnių sustodami žmonėms teisybės pabyloti arba patiems stiklo dugne teisybės paieškoti...

Gerti! Neškit ką nutvėrę!
Negi skirsimės negėrę?
Ne!
Ne, burgundas, kad ir mirs,
Nesugėręs nesiskirs!

Bet nuo per didelio vilgymo liežuvis burksta, smarkumas tęžta. Tegu sau bičiulis Vensenas ir jo palyda daro naują staciją prie naujos užeigėlės be manęs — aš pasiduodu į šalį. Kur čia ištversi tokią gražią dieną tarp miesto sienų. Geriau eit kvėptelėti laukų oro!

Senas mano draugas klebonas Šamajis, atvažiavęs su asiliuke iš savo kaimo į Klamsi pasiviešėti pas švento Martyno dekaną, kalbina mane, kad jį palydėčiau galiuką. Pasiimu su savim Glodi. Sėdame į trankią brikelę. Naa, ilgaause!.. Asilaitė — tokia maža, jog siūlau įsikelti ją į vidų, tarp Glodi ir manęs. Priešais baltuoja kelias. Saulė (ak ir jai nebejaunos dienos...) snaudžia; ji daugiau pati prie savo ugnelės šildosi, negu mus šildo. Asi-

laitė sušniūra taip pat ir sustoja pagalvoti, ar toliau bevažiuoti. Klebonas pasipiktinęs gaudžia jai didžiojo varpo balsu:

— Madlon!

Asilė krūpteli, pamindžikuoja savo laibais staibiais, pavingiuoja tarp pravėžių ir vėl sustojusi mąsto, nepaisydama mūsų barimo:

— A, padūkėlė! Jei ne tas švento kryžiaus ženklas ant nugaros, — pyksta Šamajis, baksnodamas jai lazdos galu paskuigalinius kumpius, — sulaužyčiau tau į stuburą savo vėzdą!

Prie pirmos smuklės, ties posūkiu, nuo kurio kelias leidžiasi į baltą Armo miestelį, atmušantį skaidriame vandeny savo grakštų gymį, sustojame pasiganyti. Žiūrim, čia pat, vidury lauko, auga patogiai įsitaisęs ir tvirtai į miltuotą dangų savo juodas rankas ir nuogą išdidų liemenį įrėmęs didžiulis riešutmedis, aplink jį merginos šoka ratelį. Einam ir mes pašokti!.. Tos merginos bus atnešusios kūmutei šarkai užgavėnių sklindį.

— Žiū, Glodi, ar matai, aure šarka su balta liemene tupi ant savo lizdo krašto, ten, ten, aukštai, aukštai. Spokso pasilenkusi. Smalsūnė! Jai reikia viską savo apvalia akute matyti ir liežuviu apmalti, todėl ir būstą sau renčia be durų, be langų, pačioje viršūnėje, visų vėjų pagairėje. Šąla, mirksta... Didelio čia daikto? Užtat toli matyt. Ji dabar kažko nepatenkinta, it norėtų mums sakyt: „Kam man tos jūsų dovanos, kvailiai? Neškitės atgal! Manote, nemokėčiau pati nuskridusi pasičiupti jums iš panosės sklindį, jei užsinorėčiau? Anoks čia smagumas valgyti, ką tau atkiša. Mane traukia tik vogtas kąsnis".

— Tai kam, seneli, tą sklindį jai kiša, ir dar kaspinais gražiai aprišę? Dėl ko tą vagilę taip labai myli?

— Dėl to, kad gyvenime, mažyte, verčiau su blogaisiais būti geruoju negu pyktis.

— Ir mokai gi tu ją, Kola Brenjonai, — barasi kunigas Šamajis.

— Aš nesakau, kad taip daryt — gerai, aš tik sakau, kad taip visi daro, ir tu, klebone, pirmasis. Gali nevartyt akių. Kai susiduri su kuria nors iš savo davatkų, kurios viską mato, viską žino, visur nosį kiša, kurių burnos sklidinos piktybių, tai nesakyk, jog neužkimštum gerklės sklindžiais, kad tik tylėtų.

— A, žinoma, jei tas padėtų! — karštai pritaria klebonas.

— Be reikalo apkalbėjau šarką, ji vis dėlto geresnė už moterį. Jos liežuvis kitą kartą ir gera padaro.

— O ką tokio seneli?

— Krykščia, kai pasirodo vilkas...

Ir sulig tais žodžiais šarka pradeda krykšti: bara, keikia, sparnais plasnoja, suka ratą, plūsta kažką ten Armo slėnyje. Pamiškėje jos plunksnuoti giminaičiai, kėkštas ir varnas, atsiliepia tokiu pat šaižiu ir piktu tonu. Žmonės juokiasi, šaukia: „Vilkas!" Niekas tuo netiki. Einam vis dėlto pažiūrėt (tikėti — gerai, matyti — dar geriau)... Ir ką pamatom?.. Kad tu sukeptum! Iš pakalnės risčia atjoja būrys ginkluotų raitelių. Pažinom iš karto. Tai — tie šunsnukiai vezliečiai! Sužinoję kad mūsų miesto niekas nebesaugo, sumanė užklupti šarką (tik ne tą) lizde!

Prašom nemanyti, jog mes sustojom ir į juos žiopsojom. Ne! Surikom: bėkim, kas galim! Ir movėm per kits kitą, pasipustę padus, į visus kraštus. Keliu, laukais, kiek kas mynė, o kam į pakalnę — tiesiai ant sėdynės. Mes trys šokom į savo vežimuką. It suprasdama, kas pasidarė, šauna kaip strėlė ir mūsų Madlona, vanojama iš peties klebono, kuris per tą sąmyšį miršte užmiršo pagarbą kryžiaus ženklu pažymėtam jos strėnugaliui. Dumiam per srautą žmonių, rėkiančių nesavais balsais, ir, kitiems bėgliams ant kulnų lipant, apdulkėję įpuolam garbingai pirmi į Klamsi. Ir vis šuoliais, brikelei šokinėjant, Madlonai kojom žemės nebesiekiant, klebonui vis dar ją pliekiant, skutam per Betliejų ir visu balsu šaukiam:

— Priešas! Priešas atėjo!

Iš pradžių žmonės juokėsi, žiūrėdami, kaip mes drožiam. Bet greit sumetė, kad čia nebe juokas. Ir tuoj pasidarė skruzdėlynas, į kurį įbedė pagalį. Visi bruzdėjo, iš namų ėjo, namo grįžo, vėl ėjo. Vyrai ginklavosi, moterys daiktus dėjo, daiktai gulė į pintas kukšteras, į karučius; priemiesčio gyventojai, palikę savo židinius, traukėsi į miestą, į jo sienų apsaugą! sielininkai, kaip buvo su karnavalo aptaisais, kaukėmis, ragais, nagais, pridėtais pilvais, kas kaip Gargantiua, kas kaip Belzebubas, bėgo movė į bastionus, kobinį arba žeberklą užsimetę ant peties. Ir tuo būdu, kai ponų vezliečių avan-

gardas pasiekė miesto sienas, tiltai jau buvo pakelti ir anapus griovių belikę tik vienas kitas vargšas, kurie, neturėdami ko nustot, ne per daug skubėjo ką ir gelbėt. Likosi ir raguočių karalius, mūsų bičiulis Pliuvio, savo palydos užmirštas; prisikošęs ligi akių ir girtutėlis kaip Nojus, knarkė jis atžagarias ant savo asilo, įsitvėręs jam į stimburį.

Čia ir išėjo aikštėn, kaip gera, kada tavo priešai prancūzai. Šiaip kokie stuobriai — vokiečiai, šveicarai, anglai, kurie sąmojį nešioja antyje ir per kalėdas tesumeta, ką jiems sakei per visų šventę, būtų pamanę, kad čia iš jų kas juokus taiso, ir tada jau vargšui Pliuvio būtų buvę striuka. O mes, prancūzai, kits kitą iš pusės žodžio suprantam: tegu kas būsime iš Lotaringijos ar Tureno, iš Šampanės ar Bretanės, Boso žąsinas, Bono asilas ar Vezlė zuikis, ir tegu vienas antrą pertume ar net už gerklės tvertume, tik pasakyk ar iškirsk gerą juoką — ir kiekvienas linksmų plaučių prancūzas sukleketuos. Pamačiusi mūsų Sileną *, visa priešų stovykla suprunkštė sujuko — kvatojo burna ir nosimi, smakru ir kosere, širdimi ir vėdaru. Ir, prisiekiu šventu Rigobertu, tie kvaknos užkrėtė ir mus — mes taip pat juokais pratrūkom per visus bastionus. Paskiau, panašiai kaip Ajaksas su Trojos Hektoru*, ėmėm per griovius gana šmaikščiai plūstis. Tik mūsų lojynės buvo skaniau užkultos. Norėtųsi jas užrašyti, bet nėra laiko. Užrašysiu vis tiek (kantrybės!) — rasite rinkinyje, kurį jau dvylika metų ruošiu, ten sulasytos geriausios facecijos*, juokai ir šmaikštybės, mano rėstos, skaitytos arba girdėtos, klajojant po šią ašarų pakalnę (tikrai būtų gaila, jei žūtų). Vien ką ne ką iš to prisiminęs gali besijuokdamas pilvą iškratyti — va, net rašalo čia užtėškiau.

Prisirėkojus į valias, reikėjo veikti (darbas po kalbos — poilsis). Veikti nei jie, nei mes nedegėm. Jų antpuolis nepavyko — spėjom susislėpt už sienų, o kopti ant sienų jie privengė: gali nusisukt sprandą. Tačiau ką nors — bet ką — vis tiek reikėjo daryti. Deginom paraką, bum, bum bumbinom: a, nori? Na, tai še! Blogo iš to buvo nebent žvirbliams. Ramiai susėdę ant parapeto pado, nugara į sieną, lūkuriavom, kol jų slyvos prazvimbia,

paskui zvimbinom jiems savąsias, žinoma, netaikydami (kam kaktą per daug rodyti?). Prasikišti pro sieną surizikavom tik tada, kai išgirdom belaisvius bliaunant. Tųjų buvo koks tuzinas, Betliejaus vyrų ir moterų, išrikiuotų į sieną ne veidu, o kita to medalio puse, kurią vezliečiai kaip tik ir vaišino. Plakamieji rėkė didžiu balsu, nors ne taip jau ten buvo baisu. Atsikeršydami mes, gerai sienos pridengti, išėjome pavaikščioti palei dengiamuosius mūrus su pasmeigtais ant iečių ir aukštai iškeltais kumpiais, sardelėmis, dešromis. Apgulusieji staugė iš siuto, matydami tas gėrybes ir geisdami jų. Turėjome gražaus juoko, o kad jo nenubyrėtų pro šalį nė kruopos (nutvėręs juoką, ir dar šaunų, prisijuoki iki žiaunų), mes pasistatėme vakare po atviru dangumi, šlaituose, sienos užuovėjoje, stalus, apkrovėm juos valgymais ir gėrimais ir triukšmavom, dainavom, puotavom — laistėm užgavėnes. Anie iš pykčio kone sprogo. Taip diena praėjo gana smagiai, be didelės žalos, jei užmiršime, jog vienam iš mūsiškių, rubuiliui Geno de Puso, kai užsimanė įsikaušęs dar labiau pakiršinti priešus ir ėmė puikautis viršum sienos su taure rankoje, apgulos muškietų kulka sudaužė smegeninę ir taurę su vynu. Atsilygindami, savo ruožtu, mes ir iš jų vieną ar du pagadinom. Bet nuotaika dėl to nė kiek nepablogėjo: žinia, keli puotą, atgailėk ir vieną kitą puodą.

Šamajis laukė nakties, ketino tamsoje sprukti iš miesto ir leistis namo.

Veltui atkalbinėjome:

— Tai labai pavojinga, bičiuli. Pralauk geriau čia, kol viskas pasibaigs. Tavo parapijonimis pasirūpins dievas.

Jis spyrėsi:

— Mano vieta tarp savo avelių. Aš esu dievo ranka; ir jei manęs tenai nebus, tai dievas liks kaip ir be rankos, o jei aš ten būsiu, tai, kaip mane gyvą matot, to neatsitiks.

— Tikiu, tikiu, — tariau, — tu tai įrodei, kai hugenotai buvo apgulę tavo parapiją ir kai tu akmeniu nudėjai jų vadą Papifagą.

— Jis baisiai tada nustebo, tas netikys, — prisimena Šamajis. — Aš taip pat. Žmogus esmi ramus ir negaliu matyti kraujo. Kąktu. Bet velniai žino, kokia sparva tave įkanda, kai tarp kvailių atsirandi: pasidarai vilkas!

Aš sakau:

— Teisybė! Pakliuvai į minią — sudieu smegeninė. Iš šimto išminčių darosi vienas didelis kvailys, o iš šimto avinų — vilkas... Bet pasakyk tu man, klebone, jei jau apie tai kalbam — kaip tu derini moralę pavienio žmogaus, kuris gyvena akis į akį su savo sąžine ir trokšta taikos sau ir kitiems, su morale žmonių kaimenės, valstybės, kuri iš nusikaltimo ir karo dorybę daro? Katroji eina iš dievo?

— Gražus klausimas, po kelmų!.. Abidvi. Viskas eina iš dievo.

— Jei taip, tai jis nežino, ko nori. Arba, tikriau sakant, žino, bet kitaip negali. Atskirą žmogų lengva jam priversti klausyti. Bet kai žmonės susimeta į krūvą, dievas nuleidžia rankas. Nes ir ką tu pasidarysi vienas prieš visus. Ir palieka tada žmogų žemei, jo motinai — žinokitės, o žemė įkvepia žmogui savo plėšrią dvasią... Atsimeni pasaką, kur žmonės tam tikromis dienomis pasiverčia vilkais, o paskiau grįžta vėl į savo kailį? Mūsų senos pasakos geriau tuos daiktus išmano už tavo brevijorių, klebone. Valstybėje kiekvienas vilki vilkiškai. Ir tegu sau valstybės, karaliai ir jų ministrai rengiasi nesirengę piemenimis, tegu jie — apgavikai nematyti — dedasi nesidėję didžiojo piemens, tavo gerojo ganytojo giminaičiais, vis tiek visi jie vilkai, plėšrūnai, rijūnai, nasrai ir pilvai bedugniai. O kam tas viskas? Ogi begaliniam žemės alkiui malšinti.

— Kad tu ir nušneki, pagoni, — tarė Šamajis. — Vilkai taip pat iš dievo, kaip ir visa kita. Jis sutvėrė viską mūsų labui. Negi nežinai, jog kaip tik Jėzus, sako, sutvėręs vilką kad gintų nuo ožkų ir ožkelių kopūstus, kurie augę švenčiausios motinos daržiuke? Ir gerai padarė. Nusilenkime jam. Mes nuolat skundžiamės stipriaisiais. Bet, brangus bičiuli, jei silpnieji pasidarytų karaliais, tai būtų dar blogiau. Vadinasi, viskas gerai, ir avys, ir vilkai; kas saugotų avis, jei nebūtų vilkų, ir ką valgytų vilkai, jei nebūtų avių?.. O valgyti kiekvienam reikia... Na, o dabar, mielasis Kola, drožiu sergėti savo kopūstų.

Pasikaišė sutaną, pasiėmė į ranką savo kuoką ir, jausmingai pavedęs Madloną mano globai, išėjo į nemėnesėtą naktį.

Kitos dienos buvo nebe tokios smagios. Iš rajumo, kvailumo ir pliuškumo pirmą vakarą kimšome pilvus,

kiek nebetilpo. Ir mūsų atsargos bematant nuseko. Tek veržti diržus. Susiveržėm. Bet skiauterę rietėm ir toliau Kai tikrų dešrų nebeliko nė kvapo, prasimanėm kitonių kų (sėlenomis kimštų žarnų, degutuotų virvagalių) ir pakabinę jas ant žeberklų, nešiojom iškėlę priešo panosė je. Bet jis, bjaurybė, perprato mūsų gudrybę. Jo kulka išleido iš vienos tokios dešros sėlenas. Ir kas dabar pasi juokė? Ne mes. Norėdami greičiau mus priveikti, tie plė šikai, pastebėję, jog mes nuo sienų meškeriojame upėje pastatė aukščiau ir žemiau šliuzų didžiulius tinklus ir perėmė visą žuvį. Veltui mūsų dekanas įtikinėjo tuos prastus krikščionis, kad žuvis reikalinga pasninkui užlaikyti. Likę be pasninkinio mitalo, gavome gyventi lašiniais, kuriuos ant savęs nešiojome.

Galėjome, žinoma, pulti ponui de Neverui prie skverno ir maldauti jo pagalbos. Bet, atvirai kalbant, ne per daug troškom prisiimti vėl į namus jo kareivijos. Mums buvo patogiau turėti priešą už sienų negu draugą viduje. Todėl, kol dar galėjome verstis be jo, tylėjome; taip geriau. Priešas, iš savo pusės, buvo tiek supratingas, jog taip pat nesišaukė pono de Nevero pagalbos. Matyt, kaip ir mes, manė, kad geriau tartis vieniems, be pašalinių. Ir nesiskubindami pradėjome derėtis. O kol kas abi stovyklos gyvenome labai protingai, anksti gulėm, vėlai kėlėm, visą dieną žaidėm kėgliais ir kamščiais, žiovavom daugiau iš nuobodžio negu iš bado ir miegojom taip daug ir taip gerai, jog bepasninkaudami nutukom.

Judėjome kuo mažiausiai. Bet sunku buvo nulaikyti vaikus. Tie padaužos nestygo vietoje, bėgiojo, spiegė, kvatojo, jiems pavojus ne pavojus — karstėsi ant sienų, po kelis ir pavieniui, rodė vezliečiams liežuvį, mėtė į juos akmenis. Jie turėjo pasidarę visą šeivamedžio vamzdžių, palaidynių, svaidyklių, mėtyklių artileriją, ir tik tegirdėjai: „Tam, anam, drožk, kur tirščiau! Smagiau, smagiau!“ Ir beždžioniukai iš juoko nė kaip raičiotis nebesižino, o apsvaidytieji niršta, išnovyti juos visus grasina. Priešas mus rimtai įspėjo, kad, tegu tik dar kuris vaikigalis iškiš nosį per sieną — bus po jo. Prižadėjome geriau vaikus daboti, bet veltui draskėm ausis ir barėm, apsisukę jie vėl savo darė. Bet baisiausia buvo vieną vakarą — prisiminus tą atsitikimą, mane dabar dar siaubas ima. Girdžiu: riksmas. Glodi? Ji! Kas galėjo manyti, kad ta ramioji kiaulytė, šventuolytė (ak tu, šelme mano

brangiausia!) šmurkštelės skardžiu nuo sienos į griovį... Viešpatie, ir būčiau gi ją tada nupėręs!.. Vienu gaistu atsiduriu viršuje sienos. Ir kiti. Visi, kaip vienas, pasilenkę žiūrim. Priešui, jei būtų norėjęs, patys niekai buvo tada mus visus išskabyti. Bet ir jie, kaip mes, pasilenkę žiūri į griovį, į mano brangutę, kuri (ačiū tau, motina švenčiausia!), minkštai it kačiukas nuritėjusi ant dugno, sėdi sau, ne per daug net išsigandusi, ant žydinčios žolikės ir, pakėlusi į veidus, palinkusius į ją iš abiejų pusių, savo išdykėliška nosikę, skainioja gėleles, dėlioja vieną prie kitos į puokštelę ir šypso visiems. Tieji šypso jai. Jo mylista de Ranji, priešo kariuomenės vadas, įsakė saviesiems nieko blogo vaikui nedaryti ir numetė net jai, geras žmogus, savo aukšliuką su saldainiais.

Bet, kol mes taip žiūrim į Glodi, Martina (su moterimis niekad nežinia, ką jos iškrės) šovė kūlvirsčia nuo šlaito gelbėti savo avytės — bėga, klumpa, čiuožia, rieda, pasikaišiusi lig pasmakrei sijoną, išdidžiai rodydama priešui savo rytus ir vakarus, klonius ir keteras, firmamento* šalis visas keturias ir žvaigždę spindinčios dausos. Pasisekimas buvo neapsakomas jos. Ji nė kiek dėl to nesumišo, pasiėmė Glodi, pabučiavo ir priedo sudavė kur pati ne kartą, maža būdama, gavo.

Tų prievilų įkaitintas, vienas ilgšis kareivis, užmiršęs, kas sakyta vado, strikt nušoko į griovį ir ėmė raityti kulnus prie jos. Ji žiūri, ką tas užgiedos. Mes nuo sienos numetėm jai šluotą. Ji pagriebė ją ir drąsiai viens du trys, paukšt papaukšt ėmė skalbt (dėk! dėk! negailėk!) mergišiui šonus, tas pasisukinėjęs paspraudė uodegą ir nubėgo atgal nemitęs — gauskit būgnai ir trimitai! Abiem stovykloms leipstant juoku, užsitraukėm nugalėtoją su vaiku; ir aš, pasipūtęs kaip povas, traukiau kartu su kitais virvę, prie kurios kito galo kopė į viršų mano burzdulė, parodžiusi priešui viską, ką turi.

Ginčijomės dar vieną savaitę. (Pasikalbėti visos dingstys geros.) Paėjo betgi gandas, jog artėja ponas de Neveras, ir ta aplinkybė mus pagaliau sutaikė. Taika atsiėjo, galima sakyti, nebrangiai: pažadėjome vezliečiams dešimtinę iš būsimojo vynuogių derliaus. Bepigu žadėti, ko neturi, ką dar turėsi... Turėsi ar neturėsi, o tuo tarpu daug vandens po tiltu nutekės, nemažai ir vyno mums į skrandį sukliukės.

Abi pusės likome vieni kitais patenkinti, o paty savimi dar labiau. Bet, vos tik spėjom kiek apdžiūti, – užėjo naujas debesis. Pirmąją taikos naktį danguje pa sirodė ženklas. Dešimtą valandą jis išlindo iš už Sanber kame lig tol slypėjo, ir, slinkdamas žvaigždžių pieva, iš sitiesė žalčiu į Sen Pjer diu Mono šoną. Žaltys pavirt paskiau kardu, kurio smaigalys liepsnojo kaip degla leisdamas dūmų liežuvius. Kardo rankeną laikė ranka kurios visi penki pirštai baigėsi staugiančiomis galvo mis. Ant bevardžio piršto žmonės įžiūrėjo moterį si plevėsuojančiais vėjyje plaukais. Kardas prie rankeno turėjo vieną sprindį pločio, smaigalyje — maždaug pus colio, o per vidurį — lygiai pustrečio colio. Spalvos ji buvo purvinos, pamėlusios, atrodė kaip apibrinkusi žaiz da. Sužiurom į dangų išsižioję, užvertę galvas; buvo gir dėt, kaip dantys barška. Ir abi stovyklos spėliojo, katra iš jų tas ženklas lemia bloga. Mes buvom tikri, kad jiems Bet vis tiek visi nušiurpom. Visi — taip, aš — ne. Aš ne išsigandau. Turiu prisipažinti, jog nieko ir nemačiau, nes jau devintą valandą miegojau. Taip dariau, paklausęs kalendoriaus: jis rodė, kad ta diena geriausia vaistams imti, o aš, žinot, kur bebūčiau — jei kalendorius ką pa taria, klausau iš karto; jis man kaip šventas raštas. Bet man tuos daiktus kiti apsakė, tai taip, kaip ir pats būčiau viską matęs. Todėl ir užrašau.

Pasirašę taiką, priešai ir savi iškėlėm balių. O kad pasitaikė pusiaugavėnis, tai, pertraukę pasninką, kirtom išsijuosę. Išvadavimo švęsti suplaukė iš aplinkinių kaimų aibės žmonių. Privežė baimes valgymų. Tai bent buvo diena! Visu apsaugos sienų ilgiu nutįso stalai. Padavė tris jaunus kaip stovi iškeptus šernus, prikimštus smulkiai sukapotų šernienos kogalvių ir garnio kepenų su prieskoniais; kvapnių, kadagio šakelėmis rūkytų kumpių; zuikienos ir kiaulienos paštetų, pritaisytų su česnakais bei laurų lapais; dešrelių ir žarnokų; lydekų ir sraigių; karvės skrandžio, tai yra juodojo ragu, nuo kurio vieno kvapo darosi smagu; veršių galvų, kurios tirpo ant liežuvio, vėžių, liepsningomis kupetomis sukrautų ir taip pripipirintų, jog degino gerklę, ir prie jų, gomuriui raminti, salotų su Askalono svogūniukais ir

actu, taip pat Lašapoto, Mandro ir Vofiju vynų — juos gėrėm dideliais maukais; pagaliau desertui šviežio, grūdėto, liežuvį ir gomurį vėsinančio rūgusio pieno ir biskvitų, kurių jei įdedi vieną į pilną stiklą gėrimo, tai jis bematant, kaip kempinė, jį visą sugeria.

Kol ant stalo buvo kas pustyti, niekas nuo jo nė nekrustelėjom. Garbė visagaliui, suteikusiam mums galios per tokį trumpą laiką sukrauti į savo skrandžio podėlį tiek butelių ir valgymų! Ypatingai gražus turnyras vyko tarp atsiskyrėlio Trumpaausio iš vezliškės švento Martyno bažnyčios, kuris lydėjo jų žygyje vezliečius (tas didysis stebėtojas, sako, pirmas nustatęs, jog asilas nepažvengs, kol uodegos į viršų neužlenks) ir mūsų (nesakau — asilo) dono Enekeno, manančio apie savę, jog kadaise turėjęs būti karpiu arba lydeka — toks šlykštus jam esąs vanduo, kurio, matyt, ankstesniajame gyvenime per daug prisigėręs. Žodžiu, kai nuo stalo kėlėmės, tai mes, vezliečiai ir klamsiečiai, pajutome vieni kitiems daug daugiau pagarbos, negu jos turėjome tik ką už jo sėdę, prie sriubos, — mat iš valgio pažinsi žmogų. Mėgstu, kas mėgsta gerą daiktą, nes iš to matau, jog jis geras burgundas.

Galiausiai, mūsų santarvei sustiprinti, lyg tyčia tada, kada virškinom, ką suvalgę, pasirodė būriai, kuriuos ponas de Neveras siuntė mūsų ginti. Kvatojome susiriesdami! Abi stovyklos labai mandagiai juos paprašėme, kad jie sveiki keliautų namolio. Neveriečiai neišdrįso prieštarauti ir nudūlino atgal, pabrukę uodegas, kaip avių į ganyklą varomi šunys. O mes glėbesčiavomės ir kalbėjome:

— Kur buvo mūsų protas muštis dėl gynėjų? Juk jei nebūtų priešų, tai tie gynėjai, dievaži, patys pramanytų jų, kad tik turėtų nuo ko mus ginti! Ačiū labai! Dieve, gelbėk mus nuo išgelbėtojų! Mes išsigelbėsim patys! Jei mums, vargšėms avelėms, tereikėtų vilko bijoti, tai mes jau kaip nors jo pasisaugotume. Bet kas mus apsaugos nuo piemens?

III

BREVO KLEBONAS

Balandžio pirmoji

igi tik mūsų keliuose nebeliko tų įkyrių svečių, nusprendžiau nieko nelaukęs eiti į Brevo kaimą savo bičiulio Šamajo aplankyti. Jo likimu per daug nesirūpinau. Jis vyras nepėsčias — moka apsiginti! Bet vis tiek ramiau, kai toli gyvenantį draugą pamatai savo akimis... O, be to, reikėjo ir kojas pralamdyti.

Išėjau nepasisakęs ir drožiau švilpiniuodamas palei upę, besirąžančią miškuotų kalvų papėdėje. Ant naujytėlaičių lapelių papsėjo lašiukai smulkaus palaimingo lietučio (pavasario ašarų), kuris čia kiek apstoja, čia vėl, žiūrėk, ko ramiausiai toliau dulksnoja. Kažkur aukštai medžiuose kniaukė įsimylėjusi voverė. Pievoje girgsėjo žąsys. Strazdai plyšojo. „Titipiut!“ — sakė zyliukė.

Kely sugalvojau užsukti į Dornesi pasiimti kito savo draugo, notaro, pavarde Pajaras: mes, kaip ir gracijos*, tik trise sudarome komplektą. Užtikau jį kontoroje, rašinėjantį į aktų knygas, koks tą dieną buvo oras, ką naktį sapnavęs ir ką manąs apie politiką. Čia pat, greta *De Legibus,*[1] gulėjo atversta *Pono Nostradamaus pranašysčių knyga**. Kai visą gyvenimą tūnai užsikamšęs kambary, tai protas atsigriebdamas pasineša kartais į svajonių plynes ir atsiminimų tankynes, o kadangi, kita vertus, jis nepavaldo žemės sverto, tai ieško raštuose, kas langą jam į ateitį pravertų. Viskas, sako, esą išpranašauta — gal ir taip, bet man, prisipažįstu, dar niekad nepavyko išskaityt *Centurijose** ateities, kol ji neįvykus.

[1] Apie įstatymus *(lot.)*.

Išvydęs mane, mielasis Pajaras visas nušvito, o jo namas, nuo pamatų iki kraigo, suskambo mūsų balsų aidu. Man visada smagu matyti tą kresną, raupuotą, plačiaskruostį, raudonnosį nedičkį žmogutį rauktais paakiais (akys — judrios, gudrios); jis atrodo piktas, nuolat bamba ant žmonių, ant oro, bet širdy — linksmas, šaipus, o jau juokdarys — kur man iki jo! Smagiausias daiktas Pajarui — nutaisius rūsčią miną, leptelėti jums kokią baisiai dyką vietą. Negali atsižiūrėti, kai jis, rimtas, su buteliu vyno ant stalo, šaukiasi į Komą ir Momą* ir užtraukia savo dainelę. Patenkintas apsilankymu, jis laikė mano rankas savo storose, nugrubusiose rankose, kurios betgi, kaip jis visas, buvo sukrios ir velniškai miklios, kada, pasiėmęs įnagį, ką brūžino ar pjaustė, knygą rišo ar staliaus darbą dirbo. Savo namuose jis viską pasidarė pats; ir nors viskas buvo ne per dailiausia, bet užtat viskas savo darbo; o gražus ar negražus, kiekvienas jo pasidarytas daiktas kažkuo priminė jį patį.

Kad neatprastų peikt, jis papeikė man šį bei tą, o aš, priešgina, pagyriau tą ir šį. Jis — daktaras Peikys, o aš — Gyrys: taip žaidžiam mudu, aš ir jis. Pajaras pabambėjo ant savo klientų, ir tikrai tieji ne per labai skuba skolų jam nešti: yra tokių, kurių jis laukia jau trisdešimt penkeri metai; ir nors atgauti skolą būtų jam ne pro šalį, jis per smarkiai skolininko nespaudžia. Kitas, kad ir moka, bet tik kai pasitaiko proga, ir ne kitaip, kaip natūra: krepšys kiaušinių, pora viščiukų. Toks jau paprotys, ir būtų negražu, jei imtų zaunyt pinigų. Pajaras bamba, bet nesipriešina, ir aš manau, kad jais dėtas pats jis ne kitoniškai skolas mokėtų.

Laimė, to, ką turi, jam užtenka, o turi neblogai, ir tai, ką turi, veda vaisių. Ne kiek jam ir tereikia: senbernis, apie moteris nesisuka, o valgyti ir gerti mūsuose Gamta pasuka — apsčiai visko prikrauna ant stalo. Vynuogynai, sodai, žuvų kūdros, triušidės — visur pilna skanėstų. Daugiausia pinigų jam ištraukia knygos, kurias jei kam ir parodo, tai tik iš tolo, į rankas neduoda (o jau paskolinti ir neprašyk — negausi). Kita jo manija —žiūrėti iš patykių (begėdis toks!) į mėnulį pro neseniai iš Olandijos išsirašytus žiūronus. Ant aukšto įsitaisė jis tarp kaminų tokias kriugždančias, viršum stogo iškylančias užlas, tai iš ten ir stebi, kaip sukasi dangaus skliautas. Nors ne per daug ką tesupranta, bet stengiasi dangaus keliuose

išskaityti mūsų likimo raštus. Jis, beje, netiki, jog tai galimas daiktas, bet tikėti tuo nori. Ir čia man lengva jį suprasti: smagu žiūrėti juk pro langą, kai juda danguje švieselės, sakytum gatvėje mergelės: vaidenas nuotykiai, romanai ir intrigos, tikros ar netikros, o vis tiek žavingos kaip įdomios knygos.

Mes ilgai ginčijomės dėl stebuklo — dėl to ugninio kalavijo, kuris, kraujuotas, aną trečiadienio naktį danguje švytravo. Kiekvienas aiškinom savaip tą ženklą ir kiekvienas, žinoma, už savo teisybę galvą guldėm. Bet galiausiai paaiškėjo, jog patys — nei jis, nei aš — to ženklo neregėjom. Mat tą vakarą lyg tyčia mano astrologas užmigo prie žiūrono. Kai žinai, kad ne tu vienas buvai paikas, lengviau su tuomi susitaikai. Ir mes su nesėkme sava džiaugsmingai susitaikėm.

Ir, pasileidę į kelionę, turėjome vienodą mintį — klebonui nieko apie tai neužsiminti. Ėjome stačiai, be kelio, stebėdami čia jaunutį metūgį, čia rausvuojančią krūmo šakelę, čia paukštį, triūsiantį prie lizdo, čia danguj vanagą, sukantį ratą viršum lygumos. Juokėmės, prisiminę puikią išdaigą, kurią kadaise iškrėtėm Šamajui. Buvo taip. Ne vieną mėnesį Pajaras ir aš kruviną prakaitą liejom, kol uždarytą narvelyje strazdą išmokėm hugenotų giesmės. Paskui įleidom jį į klebono sodą. Ten jam, matyt, patiko, ir jis netruko pasidaryti viso kaimo strazdų mokytoju. Šamajui šitie strazdų choralai trukdė skaityti brevijorių, jis žegnojosi, keikėsi, tarė velnią įsimetus į jo sodą, kalbėjo egzortus; pagaliau taip įniršo, jog, pasislėpęs už langinės, ėmė šaudyti į piktąją dvasią iš arkebuzos. Tačiau klebonas, matyt, ne visai tikėjo, kad tai velnias, nes, nubildinęs tą strazdą, išsikepė jį ir suvalgė.

Taip besišnekučiuodami ir atėjom.

Brevas atrodė sumigęs. Trobos prie kelio žiovavo atlapomis durimis pavasario saulei ir praeiviams tiesiai į akis. Nė vieno žmogiško veido, be berniūkščio pakaliuko palei griovį; jis ten vėsinosi ir leido savo plonytę srovę. Bet juo mudu su Pajaru, susiėmę už parankių ir šnekučiuodamiesi, artėjome šiaudais ir karvoliais nukrėstu keliu į miestelio vidurį, juo aiškiau buvo gir-

dėti kažkoks šurmulys, sakytum suerzintų bičių dūzgimas. Ir kai priėjome bažnyčios aikštę, radome ją pilną žmonių, kurie makaravo rankom, erzėjo, rėkavo. Tarp jų, klebonijos sodo praviruose varteliuose, visas raudonas iš pykčio, gerklėjo Šamajis, rodydamas parapijiečiams abu savo iškeltus kumščius. Stengėmės suprasti, kas čia atsitiko, bet girdėjome tik balsų maišatį:

„Vikšrai, vikšreliai... Karkvabaliai... Pelės... Pasėliai žūva... *Cum spiritu tuo...* [1]

Šamajis rėkė:

— Ne! Ne! Neisiu!

O minia:

— Po plynių! Ar ne tu mūsų klebonas? Sakyk, tu ar ne tu? Jeigu tu mūsų klebonas, o tu esi mūsų klebonas, tai turi mums ir tarnauti.

Vėl Šamajis:

— Galvijai neraliuoti! Aš tarnauju dievui, ne jums...

Žmonės dar labiau suklego. Norėdamas padarytį erzelynei galą, Šamajis užtrenkė vartelius prieš savo ganomųjų nosį; pro statinius pasimatė dar jo judančios rankos, kurių viena iš papratimo saldžiai šlakstė žmonių galvas laiminimų lietučiu, o antroji, iškilusi į viršų, traukė ant žemės prakeiksmų griaustinį. Dar kartą, bet jau paskutinį, apvalus jo pilvas ir kampuotas veidas prasikišo iš klebonijos lango; neįstengęs žmonių perrėkti ir galutinai įsiutęs, Šamajis parodė jiems nosį, ir klebonijos langinės bei durys aklinai užsidarė. Rėksniai nuvargo; aikštė patuštėjo; mudu su Pajaru smukom praretėjusių žioplių užnugariais ir, pasiekę Šamajo duris, pasibeldėm.

Belstis teko ilgai. Užsispyrėlis durų nedarė.

— Ei! Klebone!

Veltui šaukėme abu (pakeitę balsus dėl juoko):

— Kunige Šamaji, ar namie esi?

— Eikit po velnių! Manęs nėra namie.

Ir kadangi mudu spyrėmės:

— Ko prikibot, kaip derva prie tekinio! Jei man, šunkaros tokie, tuojau šalin nenuskuosit, tai taip pakrikštysiu, jog žinosit!

---

[1] Su tavo dvasia *(lot.)*.

Ir nedaug tetrūko, kad būtų išpylęs mums ant sprando savo puodą. Mes surikom:

— Šamaji, jei pili, tai pilk vyną!

Sulig tais žodžiais audra it per stebuklą nurimo. Raudonas kaip saulė išsilenkė pro langą nudžiugęs Šamajo veidas:

— Kad tu surūgtum! Tai jūs! Brenjonai! Pajarai! Kad kiek būčiau jus išmaudęs! Ak, juokdariai nematyti! Ko nepasisakėt iš karto?

Kūlvirsčiom nusirito mūsų žmogelis laiptais žemyn.

— Eikit, eikit į vidų! Būkite palaiminti! Duokit, pasibučiuosim! Ak, ir smagu gi, draugužiai, paregėti žmogišką veidą po visų tų šunbeždžionių! Ar matėt, ką jie čia išdarinėjo? Bet tegu daro, ką nori, aš neisiu. Lipkit, lipkit, išgersim kokio skystimėlio! Sušilot turbūt. Jie reikalauja, kad eičiau į laukus su švenčiausiuoju! Tuoj gi lis! Gerąjį dievulį ir mane ligi paskutinio siūlelio permerktų. Ar mes jų samdiniai kokie? Ar aš jiem bernas? Elgiasi su dievo tarnu kaip su kokiu pastumdėliu! Paplavūnai! Mano darbas — jų sielas ganyti, o ne laukus jiem valyti?

— Pala, pala! — tarėm mudu su Pajaru. — Ką tu čia giedi? Ant ko, po kelmų, taip pyksti?

— Lipkit,, lipkit, — sako jis. — Aukštai bus geriau. Ir pirmiausia turime burną kiek praplauti. Dūstu, kvapo nebegaliu atgauti!.. Kaip jums patinka tas vynas! Nepeiktinas, tiesa? Ar patikėsite, mieli bičiuliai, tie galvijai nori priversti mane, kad aš nuo velykų kasdien jiems laukų laiminimo pamaldas su procesijomis laikyčiau!.. Kodėl tada ne nuo trijų karalių iki Naujų metų? Ir visa tai dėl karkvabalių!

— Karkvabalių? — nustebome mes. — Tau ne visi namie, Šamaji! Tu nušneki.

— Nieko aš nenušneku, — sušuko papykęs klebonas. — To betrūko, kad mane, jų beprotysčių auką, apšauktumėte bepročiu.

— Tada kalbėk kaip žmogus, ramiai.

— Jūs mane iš kantrybės išvarysite, — sako Šamajis, įnirtingai šluostydamasis kaktą. — Kaip aš galiu ramiai kalbėti, jei tie žmonės tampo mus, mane ir viešpatį dievą, viešpatį dievą ir mane, kiauras dienas, kad mes darytume, kas jiem kada ant seilės užeina!.. O žinokite (uf! uždusiu, neišturėsiu), jog tie pagonys, ku-

riems amžinas gyvenimas rūpi kaip pernykštis sniegas ir kurie savo sielos lygiai taip nemazgoja, kaip ir savo kojų, reikalauja iš klebono, kad tas, jiems pamojus, duotų lietų arba giedrą. Privalau mat aš įsakinėti saulei, mėnuliui: „Mažumą šilumos, vandens, gana, gana, bus per daug, dabar truputį saulutės, bet švelnios, blausios, minkštutės, šilto vėjelio, ir tik jau jokių šalnų, dar užpilk, viešpatie, lašelį ant mano vynuogių, stok, stok, gana, prišlapinai jau! Dabar vėl šiek tiek pašildyk!..“ Pasiklausęs tų nenaudėlių, galėtum manyti, jog viešpats dievas nieko geresnio nenusitveria veikti, kaip tik, jų maldų komanduojamas, vandens keliamąjį ratą sukti nelyginant asilas pakinkytas. Ir dar (gražiausia!) tarp savęs nesutaria: vienam duok lietaus, kitas nori saulės. Ir kiekvienas šaukiasi savo šventojo! O šventųjų, aukštybėse, vienų vandens patronų yra trisdešimt septyni. Pirmuoju su ietimi rankoje eina šventasis Medardas, didelis šlapintojas. Jam priešingų yra tik du: šventasis Raimundas ir šventasis Deodatas, kurie sklaido debesis. Bet jiedviem gelbsti šventasis Blažiejus — mat jis vaiko vėjus, Kristoforas, tas nusuka krušą pagal norą, Valerijonas, kur praneša audrą pro šoną, Aurelijonas, griaustinio valdonas, ir Klaras, giedrą daraąs. Nesutarimai danguje. Visi tie aukštūnai skiauterę kits kitam rodo. O šventosios Zuzana, Elena ir Skolastika tiesiog tąsosi už kuodų. Pats gerasis dievulis nebesusigaudo, kuris šventasis ką valdo. O jei nesusigaudo dievas, tai kaip susigaudys klebonas? Vargšas klebonas!.. Sprendžiu pagaliau ne aš. Mano reikalas mažas — perduoti maldas. O ką išklausyti, ko ne, žinos danguje. Užtat nieko ir nesakyčiau (nors tas stabmeldžiavimas man ir bjaurus... Saldžiausias viešpatie Jėzau, nejaugi veltui mirei už mus?), jei tie kūtvėlos neveltų manęs į dangaus ginčus. Bet kur tau!.. Jie žiūri į mane ir kryžių kaip į talismaną nuo gyvių, kurie apninka jų gėrį. Čia, žiūrėk, javus klojime žiurkės kapoja. Procesija, egzortai, maldos į šventąjį Nikazijų. Gruodis, šalta, sniego aukščiau juostos — nušalau strėnas... Paskiau užėjo vikšrai. Maldos į šventąją Gertrūdą, procesija. O kovo mėnuo: droblius, šlapias sniegas, lietus kaip ledas — nušalau, užkimau, koščiu iki šiol... Šiandien — karkvabaliai. Daryk vėl procesiją! Vėl eik aplink jų daržus (saulė kepina kaip krosnis, tvenkiasi tiršti, melsvai juodi kaip dvėsleninės

musės debesys, audrijasi — perkaisi, atšalsi ir sergi) — eik, vadinasi, ir giedok psalmę: „*Ibi ceciderunt* neteisybės kėlėjai, *atque* išguiti *sunt* ir nebegalės *stare*...[1]“ Bet iš tikrųjų išguitas būčiau aš!.. „*Ibi cecidit*[2] Šamajis Batistas, pravarde *Dulcis*, klebonas.“ Ne, ne, ne, ačiū labai! Man po velėna neskubu. Geriausias pokštas ilgainiui nusibosta. Ar mano darbas, sakykite, valyti jų laukus nuo vikšrų? Jei karkvabaliai jiems trukdo, lai nusikarkvabalina patys, dykaduoniai tie! Padėk sau pats, padės ir dangus. Būtų per daug jau patogu, sunėrus rankas, sakinėti klebonui: „Padaryk tą, padaryk šitą!“ Aš darysiu, kas patinka dievui ir man. Gersiu. Jau geriu. Gerkit ir judu... O jie, jeigu nori, tegu siaučia kleboniją! Man tai nei šilta, nei šalta, ir aš prisiekiu, jog veikiau jiems nusibos aplink trobą stovinėt, negu man šitoje kėdėj sėdėt. Gerkim!

Prisišniokštavęs nuo didelių gražbylystės pastangų, pavargęs, Šamajis išgėrė. Mes, kaip ir jis, pakėlėm viršum snapo stiklą ir pažiūrėjom pro jį į dangų ir į savo lemtį — ir tas, ir ta mums pasirodė rožinės spalvos. Keletą minučių viešpatavo tyla. Tik Pajaro liežuvis čeksėjo ir storas Šamajo kaklas kliuksėjo. Mat klebonas gėrė užsiversdamas, o notaras — gurkšnodamas. Šamajis, skysčiui nutekėjus kur reikia, sakė atata ir kėlė akis į dangų. Pajaras apžiūrinėjo stiklą iš viršaus, iš apačios, prieš saulę ir pasaūliui, siurbstė, kvepeno, gardžiavosi akimis ir nosimi ne mažiau kaip gomuriu. O aš mėgavausi ir gėrimu, ir gėrikais; ir kai mačiau, kad jiems smagu, tai man dar smagiau darėsi: gert ir stebėti geriančius — tai malonumų pora, tai — karališkas gardėsis. Ir aš nežiopsojau — stiklą greit ir žvaliai iki dugno klojau. Ir taip visi trys žengėm koja į koją, atsilikėlių nebuvo... O tačiau — kas galėjo manyti! Atsižvelgus į nugertą barą, pasirodė, jog, aplenkęs geru mauku mudu su šeimininku, pirmą vietą laimėjo, kas pamažu gurkšėjo, — ponas notaras.

---

[1] „Ten kritę neteisybės kėlėjai buvo išguiti ir nebegalės prisikelti...“ *(lot.)*

[2] „Čia ilsisi“ *(lot.)*.

Kai rūsio rasa maloniai suvilgino gūžį ir įsmagino kūną, dvasia pražydo, veidai taip pat. Rymojome prie atdaro lango apsalusiomis širdimis ir žiūrėjome žavėdamies į naują pavasarį laukuose, į saulę, žaidžiančią besiplunksnuojančių tuopų šakose, į klonio dauboje pasislėpusią Joną, kuri it jaunas įsižaidęs šuniukas duoda ten vingį po vingio; nuo jos krantų mūsų ausis siekė kultuvių, skalbėjų ir krykiančių ančių klegesys. Čia, kumštelėjęs į pašonę, Šamajis mums ir sako:

— Kaip gera šitame krašte gyventi! Garbė aukščiausiajam, kad leido mums, visiems trims, jame užgimti! Ar gali būt kas mielesnio, linksmesnio, jaukesnio, skanesnio, riebesnio, sultingesnio ir grakštesnio! Džiaugsmo ašaros iš akių ritas. Imtum, rodos, visą tą kraštą ir prarytum!

Mes pritariam smakru, bet jis staiga pasuko kalbą kita linkme:

— Bet kam, po velnių, aukštybių viešpats sumanė priveisti tų galvijų šiame krašte? Kad teisingai padarė, tas aišku, nes jis žino, ką daro... reikia manyti. Turiu betgi prisipažinti, jog man būtų geriau patikę, jei jis būtų tą kartą suklydęs ir jei mano parapijiečiai būtų atsidūrę kokiame kitame pasvietyje, inkų ar turkų žemėje, vis tiek kur, kad tik kitur!

Mes jam sakom:

— Šamaji, jie visur vienodi. Ar tie, ar kiti, tas pats! Tai kam mainyti?

— Vadinasi, — kalbėjo toliau Šamajis, — dievas sutvėrė tuos žmones ne kad aš juos, o kad jie mane išganytų, atkankinę šioje žemėje už nuodėmes. Sutikite, brangūs bičiuliai, jog nėra bjauresnio amato už kaimo klebono, kuris lieja prakaitą, kaldamas šventąsias tiesas į tų vargšų kvėšas makaules. Maitink nemaitinęs evangelijos syvais juos pačius, žindyk nežindęs katekizmu jų vaikus — tik mažumą peno, rodos, įdėjai, žiūrėk jau ir tas atgal išvarvėjęs. Tiems plačiarykliams reikia rupesnio mitalo. Jie žiaumoja sveikamarijas, vadaloja po burną litanijas, traukia, norėdami savo pačių bliovimą išgirsti, mišparus ir giesmes, bet nė vienas iš šventų žodžių, kuriuos taria, jiems į vidų per slenkstį nepersirita. Širdis ir skrandis nesusilaukia, galima sakyti, nieko. Jie kaip ir buvę, stabmeldžiai lieka. Veltui keli amžiai rauname su šaknimis iš lauko, upokšnių ir miškų visokias jų dvasias ir fėjas, veltui gesiname, veltui pučiame dar,

dar ir dar kartą taip, jog, rodos, žandai ir plaučiai plyš, visus jų pragariškus žiburius, idant patamsėjusioje visatos naktyje viena tikrojo dievo šviesa tešviestų, žemės dvasių, šlykščių prietarų, daiktų sielos išdildyti nepavyksta. Kur tik koks senas ąžuolo kelmas ar, sakysim, juodas akmuo, — žiūrėk, ir tebetūnanti kokia nors velnio išpera. O tačiau kiek mes jų išlaužėm, išpjovėm, išgrūdom, išdeginom, išrovėm! Reikėtų apversti kiekvieną grumstą, kiekvieną akmenį, subedžioti visą Galijos žemę, motiną mūsų, nebent tada išnaikintume nelabuosius, kurių joje knibždėte knibžda. Bet ir tas vargu bepadėtų, nes prakeiktoji prigimtis slidi kaip ungurys: jūs kertat jai kojas — atauga sparnai. Užmušto dievo vietoje atsiranda dešimt naujų. Tiems kapliams viskas — dievas, viskas — velnias. Jie tiki vilkatus, baltą žirgą begalvį, juodą vištą, didžiulį žmogišką žaltį, kaukus, antiną raganių. Tai pasakykite man, kad geri, kaip turi atrodyti tarp tų iš Nojaus laivo pasprukusių šleivakojų pabaisų romusis Marijos ir dievobaimingo dailidės sūnus!

Pajaras atsakė:

— Kūmai, *„akis mato kito akį, tik savęs nemato"*. Kad tavo parapijiečiams trūksta šulo, tai aišku. Bet ar tu geresnis už juos? Ne tau juos smerkti, klebone; tu juk ir pats darai, kaip jie. Kuo tavo šventieji pranašesni už jų kaukus ir fėjas? Negana, kad iš vieno dievo padarėte tris arba iš trijų vieną, negana, kad turite dievo motiną, jūs pasitelkėte dar į savo panteoną aibes dievukų su kelnėmis ir sijonais, pakeisdami jais tuos, kuriuos sutriuškinot, ir vėl užpildėte nišas, kurias taip atsidėję tuštinot. Bet už senuosius, dievaži, dievukai šitie menkesni. Niekas nežino, iš kur jie atsiranda, tik mato, kad šliaužia it sraigės iš visų kampų, šleivi, kreivi, menki, purvini, nešvarūs, luoši, utėlėti, žaizduoti, kuproti; vienas laiko atkišęs kraujuojančią rankos bigę arba šlaunį su blizgančia opa; kitas koketiškai nešioja kapoklę, įvarytą jam į kuodą; tas žengia, pasibrukęs po pažasčia savo nukirstą galvą, anas, pilnas puikybės, krato savo odą, suėmęs ją pirštais kaip marškinius. Ir, toli neieškant, ką sakyti, klebone, apie tavo šventąjį, apie tą, kuris pirmauja tavo bažnyčioje, apie Simoną Stulpininką: keturiasdešimt metų stovi stulpo viršūnėje ant vienos kojos kaip garnys?

Samajis pašokęs suriko:

— Liaukis, gana! Dėl kitų šventųjų — kaip sau nori. Man niekas nepavedė jų ginti. Bet šitas, stabmeldy, yra manasis, aš gyvenu pas jį. Būk mandagus, bičiuli!

— Gerai (esu tavo svečias), tegu tas ilgablauzdis stovi sau ant vienos kojos. Bet pasakyk tu man, ką manai apie tą abatą iš Korbinji, kuris sakosi turįs butely švenčiausios mergelės pieno; ir pasakyk man dar, kaip tau atrodo toksai ponas de Sermizelis, kuris kartą, gavęs greitąją, prasivalė vidurius šventintu vandeniu su relikvijų milteliais?

— Aš manau, — tarė Šamajis, — kad ir tu, kuris tą viską išjuoki, jei tave gerai suimtų pakalys, padarytumei galbūt, kaip jis. O dėl Korbinji abato, tai visi tie vienuoliai tikintiesiems nuo mūsų atmušti laikytų, kad įmanytų, savo krautuvėlėje archangelų pieno, angelų grietinės ir serafimų sviesto. Nekalbėk man apie tuos žmones. Vienuolis ir klebonas —tai šuo ir katė.

— Vadinasi, klebone, tu netiki tomis relikvijomis?

— Jų — netikiu, savomis — tikiu. Turiu šventosios Dedervės petikaulį, kuris dederviniuotiesiems švarina odą ir šlapimą. Turiu dar švento Pakulo kaktikaulį, kuris varo nelabąjį iš avinų pilvo... Nesišaipyk, nesišaipyk, bambize! Tiesiai į akis juokiesi? Nieku, vadinasi, netiki? Turiu raštus. Nebent akli galėtų jais abejoti! Tuoj atnešiu! Pergamente surašyti. Su parašais. Matysi, matysi! Tikri!

— Sėdėk, sėdėk... Ir duok ramybę savo raštams. Tu gi nė pats jais netiki, Šamaji, žiūrėk — tavo nosis kruta... Kaulas, ar šioks jis būtų, ar toks, ar iš vienur, ar iš kitur atsiradęs — vis tiek tėra kaulas, o tas, kas jį garbina — stabmeldys. Kiekvienam daiktui sava vieta: mirusiems — kapinės. Aš tikiu gyvaisiais, tikiu, kad dabar vidurdienis, kad geriu, kad protauju visiškai gerai, kad žemė — nejudama žvaigždė, pasimetusi judamoj erdvėj; tikiu Gi Kokiju*, ir, jei nori, iš atminties galiu persakyti tau nuo pradžios iki galo visą mūsų Nivernės papročių rinkinį; tikiu taip pat knygomis, kuriose lašas po lašo nusėda žmogaus žinios ir patyrimas; o labiausiai tikiu savo protu. Ir (savaime aišku) — šventuoju raštu. Nerasi nė vieno apdairaus ir protingo žmogaus, kuris juo abejotų. Ar dabar patenkintas, klebone?

— Ne, nepatenkintas, — sušuko, nejuokais papykęs, mūsų Šamajis. — Ar tu kalvinas, eretikas, hugeno-

tas, kur bumba bibliją panosėj, moko savo motiną bažnyčią ir manosi (klastingas gyvačių lizdas) galįs apsieiti be kunigo?

Dabar papyko jau Pajaras: neleisiąs, girdi, kad jį kas pravardžiuotų protestantu; jis — geras prancūzas ir ne blogesnis katalikas, bet taip pat ir sveikos nuovokos žmogus, kuriam netrūksta nei šulo galvoje, nei jėgos kumštyje, kuris šviesą matąs be akinių, kvailį vadinąs kvailiu, o Šamąjį trigubu kvailiu vienam asmeny arba viengubu trijuose (galįs pats pasirinkti, kas jam geriau patinka) ir kuris, atiduodamas garbę dievui, gerbiąs kartu ir savo protą, nes protas esąs didžiausiojo šviesulio gražiausias spindulys.

Čia juodu nutilo, išgėrė, užsikvempė niurzgėdami ir raukydamies ant stalo ir atsuko kits kitam nugarą. Aš pratrūkau juokais. Tada jiem toptelėjo, jog aš dar savo nuomonės nepasakęs, ir aš pats tik tą akimirką tai sumečiau. Mat iki tol visą laiką stebėjau juos, klausiausi atsidėjęs jų kalbos, gėrėjausi ginču, mėgdžiojau susikirtėlius akimis ir veidu, kartojau patyliukais jų žodžius, judindamas be garso lūpas it triušis, raitantis kopūstą. Dabar abu įnirtę ginčininkai pareikalavo iš manęs pasisakyti, katro pusę palaikau. Aš atsakiau:

— Ir vieno, ir antro, ir daugelio kitų. Ar mažai mėgėjų pasiginčyti? Juo daugiau apuokų, juo daugiau juoko, o kur daugiau juoko, ten daugiau ir išminties... Mieli draugužiai, kai jūs norite sužinoti, kiek kokio labo turite, tai surašote popieriuje skaičius į stulpelį ir sudedate. Kodėl jums nesudėt į krūvą ir visų savo fantazijų? Gal sudėjus išriedėtų tiesa? Mat jei į tiesą tiesiai ranką tiesit, jūs jos niekad nepaliesit. Vienu kokiu aiškinimu, vaikučiai, pasaulio neišaiškinsit: bet kuris aiškinimas tik vieną kurią klausimo pusę teišgvildo. Aš — už visus jūsų dievus, pagoniškus ir krikščioniškus, ir priedo dar — už dievą protą.

Sulig tais žodžiais abu vienu balsu išvadino mane įtūžę pironinin ku* ir bedieviu.

— Bedievis!.. Ko jums reikia? Ko iš manęs norit? Jūsų dievas ar jūsų dievai, jūsų įstatymas ar jūsų įstatymai nori ateiti pas mane? Prašom! Priimu! Priimu vi-

sus, esu svetingas. Gerasis dievulis man labai patinka, o jo šventieji dar labiau. Aš juos myliu, gerbiu, pajuokauju truputį, ir jie (geručiai) neatsisako ateit su manim pabūti. Bet man, jei jau kalbėti atvirai, vieno dievo, prisipažįstu, per mažai. Nieko nepadarysi — esu smailūgas, o čia... liepiat laikytis dietos. Aš turiu savo šventuosius, šventąsias, turiu fėjų, turiu dvasių — oro, žemės, medžių, vandenų; tikiu protu, tikiu ir bepročiais, kurie regi tiesą; tikiu raganiais. Man patinka mintis, pagal kurią žemė, pakabinta erdvėje, švytuoja tarp debesų, ir mane ima noras pačiupinėti, išardyti, išardžius vėl sudėlioti stebuklingąją visatos laikrodžio mašineriją. Bet tai anaiptol nereiškia, kad nemėgčiau klausytis dangaus svirplių, apskritaakių žvaigždžių, ar prisitykojęs stebėti mėnulyje žmogų su žabų kūleliu... Gūžčiojate pečiais? Stojate, žinoma, už tvarką. Na ką gi, tvarka geras daiktas. Bet dykai jos niekas neduoda, už ją reikia mokėti. Tvarka — tai nedaryti, ko nori, ir daryti, ko nenori. Tvarka — tai išdurti vieną akį, kad geriau matytų kita. Tvarka — tai iškirsti medžius ir po tiesumui per mišką nutiesti plačius kelius. Tas patogu, patogu... Bet — dievuli, kaip ogu!! Esu senosios Galijos vaikas: daug vadų, daug įstatymų, visi — broliai, ir kiekvienas kas sau. Tikėk, jei nori, ir leisk man, jei aš noriu, netikėti arba tikėti. Gerbk protą. O svarbiausia, drauguži, neliesk dievų. Jų yra begalė, jų pilna visur, aukštai, žemai, viršum galvos, po kojom; pasaulis jų pritvinkęs kaip tešmuo pieno. Aš juos visus godoju. Ir sutinku, kad dar daugiau jų būtų. Bet atimti šiukštu nebandykite iš manęs nė vieno ir neprikalbinėkite, kad pats kurio atsisakyčiau, nebent atsirastų šelmis, kuris per daug mane už nosies vedžiotų.

Pajarui su klebonu pagailo manęs, jie klausė, kaip aš tokioje maišatyje susirandąs kelią.

— Susirandu puikiausiai, — atsakiau. — Visi takeliai man gerai žinomi, ir vaikštau jais kaip po savo kiemą. Kada pasinešu vienas Šamu giria į Vezlė, tai, manote, reikalingas man vieškelis? Nueinu ir pareinu užsimerkęs, brakonierių pėdomis, o jei ir pareinu paskutinis, tai užtat su pilnu krepšiu. Viskas jame savo vietoje, viskas kaip reikiant sudėta ir viskas sužymėta. Gerasis dievulis bažnyčioje, šventieji koplyčioje, fėjos pakriaušyje, protas pakaušyje. Ir visi labai gerai sutaria:

kiekvienas turi savo porą, savo darbą, savo pastogę. Ir — jokio despoto ant savo galvos: lygu Berno ponai* su savo konfederatais, jie sudaro sąjunginius kantonus. Vieni — silpnesni, kiti — stipresni. Bet tuo per daug nepasikliauk! Kartais ir silpnieji praverčia prieš stipriuosius. Žinoma, gerasis dievulis stipresnis už fėjas. O vis dėlto jam tenka paisyti ir jų. Dievulis vienas nėra stipresnis už visus kitus, kartu paimtus. Nerasi tokio stipraus, kad nebeatsirastų stipresnio, kuris jį suraito. Raitęs kitus, žiūrėk, ir pats suraitytas. Che che... Tegu kas sako, ką nori, o to *didžiausiojo viešpats* niekas nėra dar matęs. Jis yra labai toli, labai aukštai, gelmių gelmėse, aukštybių aukštybėse. Nelyginant jo didenybė mūsų karalius. Pažįstam (ir net per gerai) karaliaus atstovus, valdytojus, vietininkus. Tačiau pats jis tūno savo Luvre. Dabarties dievulis, tas, į kurį kreipiam savo maldas, yra, sakytum, kaip ponas de Končinis*... Gerai, gerai, nebakink manęs, Šamaji! Kad nepyktum, pasakysiu: kaip mūsų gerasis Nevero kunigaikštis. Tegu dangus jį laimina! Aš jį gerbiu ir myliu. Bet prieš Luvro valdovą jis tyli kaip mėmė, ir gerai daro. Taip tesie!

— Taip tesie! — pakartojo Pajaras. — Bet ne taip yra. Anaiptol, deja! *„Kai nėra šeimininko, pažįsti samdininką."* Mirus mūsų Henrikui* ir karalystei patekus į rankas, kurioms labiau pritiktų verpstė, princai žaidžia verpstele ir verpėjėle. *„Princų juokai patinka tik tiems, kas juos krečia."* Šitie sukčiai išgaudys žuvis iš didžiosios kūdros — iššluos auksą iš iždo ir būsimąsias pergales iš Arsenalo skrynių, kurias saugo ponas de Siuli*. Ak, kad atsirastų atmonininkas, kuris, nusukęs galvą, ištrauktų jiems iš gerklės jų prarytą auksą.

Apie tai prišnekėjome daugiau, negu būtų protinga užrašyti: mat paėmę šitą gaidą, dainavom jau visi kaip vienas. Atlikome keletą variacijų apie sijonuotus princus, šliurėtus šventeivas, tuklius prelatus bei dykaduonius vienuolius. Ir turiu pasakyti, jog gražiausius ir šauniausius gabalus improvizavo čia Šamajis. Ir toliau mūsų trio traukė jau visai į taktą: vienu balsu dantinėjome meilinguosius, po jų — tulžinguosius, paskiau apsimetėlius, toliau įvairaus plauko fanatikus, šiaudinius dievočius, hugenotus, bukapročius ir ypačiai tuos bepročius, kurie rimbu ar net kardu taikstosi žmonėms įvaryti dievo meilę. Gerasis dievulis ne asilų varovas, kad

lazda kreiptų mus į gerą kelią. Kas nori savo sielą pražudyti, tepražudai! Nejaugi reikia jį dėl to ir gyvą dar kankinti ir deginti? Duokite, dėl dievo meilės, žmonėms šventą ramybę! Lai kiekvienas mūsų Prancūzijoje gyvena pats ir netrukdo artimui gyventi! Didžiausias bedievis taip pat krikščionis, nes dievas juk mirė už visus žmones. O, be to, jei iš arčiau pažiūrėsi, blogiausias ir geriausias, abu vieno galo; jie kaip lašas į lašą į kits kitą panašūs, o puikybė ir žiaurybė nepritinka niekam.

Paskiau, nuvargę nuo kalbų, dainavom; pirmiausia trimis balsais užtraukėm himną Bakchui, tam vieninteliam dievui, dėl kurio nei aš, nei Pajaras, nei klebonas nesiginčijom. Šamajis apreiškė garsiai, jog jam šitas dievas labiau patinkąs už tuosius, apie kuriuos savo pamoksluose posmuoją visi tie Liuterio ir Kalvino padermės vienuoliai bei vambros. Bakchas — tai dievas, kurį gali pripažinti ir gerbti, tai gero, tikrai prancūziško... ką sakau prancūziško?.. — krikščioniško, brangieji broliai, kelmo dievas: juk ar nevaizduojamas kartais Jėzus kai kuriuose senuose paveiksluose kaip Bakchas, spaudžiantis kojomis vynuoges? Gerkime tad, bičiuliai, už savo atpirkėją, už savo krikščionišką Bakchą, už tą šypsantį Jėzų, kurio skaistus purpurinis kraujas teka mūsų šlaituose, įkvėpindamas vynuoges, liežuvius ir sielas ir įpūsdamas mūsų giedrajai Prancūzijai su jos sveiku protu ir sveiku krauju savo švelnios, žmoniškos, gera linkinčios, grakščiai pašaipios dvasios!

Šitoje kalbos vietoje, mums kaip tik susidaužus už linksmą ir sveiką prancūzų protą, kuris pašiepia viską, kas išeina iš krašto (*„Išminčius sėdasi į tarpą“*... todėl dažnai pasitaiko, kad ant žemės sėdyne pataiko), pasigirdo baisus užtrenkiamų durų bilsmas, sunkūs žingsniai laiptuose, alsus dusulingas šniokštavimas ir „Jėzau, Marija, Juozapai šventas!“ Supratome, kad tuojau į kambarį įgrius klebono šeimininkė ponia Eloiza, arba tiesiog „Klebonė“, kaip dažniausiai vadino ją žmonės. Pūškuodama ir prijuostės kerte savo platų veidą šluostydama, jinai išbeldė:

— Oi, oi, gelbėkite, klebone!

— Na, kas ten atsitiko, kvaiša tu? — nekantriai paklausė Šamajis.

— Ateina! Ateina! Jie! Jie!

— Kas? Vikšrai, kurių procesijos sliūkinėja laukais? Aš gi tau sakiau, kad tu man daugiau neužsimintum apie tuos pagonis, mūsų parapijonis!

— Jie jums grasina.

— Spjaut man į jų grasinimus. Ką jie padarys? Apskųs vyskupui? Tegu! Nebijau.

— Ak klebone, jei tik tiek!..

— Tai kas gi daugiau? Sakyk!

— Jie sugužėjo pas tą ilgšį Piką, daro kabalistinius ženklus, agzortus, kaip sakoma, ir gieda. *„Lėkit, pelės, vabalai, lėkit iš laukų į klebono sodą ir į rūsį paragaut jo atsargų!“*

Sulig tais žodžiais klebonas pašoko:

— Ak nenaudėliai! Savo vabalus į mano sodą! Ir į rūsį... Jie mane žudo. Bet ko žmonės ir neprasimano... Ak viešpatie! Šventasis Simonai, ateik į pagalbą savo klebonui!

Bandėme jį raminti, kvatojome.

— Juokitės, juokitės! — rėkė Šamajis. — Jeigu jums taip būtų, nesijuoktumėt, gudročiai. Na, tiesą sakant, jūsų kailyje juokčiaus gal ir aš: jums gi kas!.. Bet baisiai norėčiau matyti, kaip jūs patys atrodytumėte, gavę žinią, jog turite ruošti stalą, rūsį, butą... Ir kam?.. Karkvabaliam... Šlykštynėm... Ir dar pelėm!.. Brrr... šiurpas ima! Nors galvą į sieną mušk!

— Na, dabar jau!.. Esi klebonas. Ko tau bijot? Atsikerėk! Tu gi dešimt kartų daugiau išmanai už savo parapijiečius! Esi galingesnis už juos!

— Ė, geriau neprasidėti... Tas ilgšis Pikas velnių priėdęs... Ak draugužiai, draugužiai! Kokia naujiena! Plėšikai nematyti! Taip buvo malonu, ramu! Ak, nieko nėra tvirto pasauly! Dievas vienas tėra didis. Nieko nepadarysi! Įkliuvau. Jie laiko mane savo rankose... Bėk greit, Eloiza, gerute, ir pasakyk jiems, kad liautųsi... Einu, einu... Reikia! Ak, niekšai! Na, pala, ateis mano eilė, kai gulės mirties patale... O kol kas *(Fiat voluntas!..*[1]) viršus jų!.. Turiu išgerti šitą taurę. Išgersiu. Ne tokias gėriau!

Šamajis atsistojo. Mes paklausėme:

— Kurgi brauki?

— Į kryžiaus karą, — atsakė jis. — Prieš karkvabalius.

---

[1] Tebūnie valia *(lot.)*.

IV

BASTŪNAS, ARBA VIENA PAVASARIO DIENA

Balandis

iedra balandžio dienele, liekna pavasario dukra, liesute žaviaake skaistuole, matau tavo smulkias krūteles žydint ant abrikoso šakos, ant baltos šakos, kurios pumpurus, smailius ir rausvuojančius, gaivaus ryto saulė už lango mano sode myluoja. Gražumėlis rytmečio! Kokia laimė, pagalvojus, kad tavo akys matys, kad jos jau mato šitą dieną! Keliuosi, miklinu senas rankas, kuriose jaučiu gerą nuovargį nuo įnirtingo darbo. Paskutines dvi savaites mano pameistriai ir aš, norėdami atsigriebti už priverstinę dykystę, skraidinom skiedras į lubas ir obliais medį vertėm pragysti. Mūsų darbo alkis yra, deja, rajesnis už klientų apetitą. Niekas nieko neperka, o juoba niekas neskuba mokėti už padarytą darbą: piniginės visų kaip iššluotos; kapšų dugne kraujo neliko nė lašo, bet užtat rankose ir laukuose jo yra gana; žemė — gera, toji, iš kurios esu nukrėstas, ir toji, kurioje gyvenu (tai ta pati). *„Ara, ora et labora*[1]. Būsi karaliui į porą...“ Jie visi karaliai, klamsiečiai, yra arba bus, taip, tikėkit manimi, nes šiandie iš pat ryto girdžiu: šniokščia malūnų mentės, girgžda kalvių dumplės, skamba ant priekalo kūjų šokis, kapoja kaulus ant lentos kapoklės, prunkščia gerdami arkliai prie lovio, dainuoja kurpiai, plakdami plaktukais, barška ratai kelyje, tarška klumpės gatvėje, pliaukši bota-

[1] Ark, melskis ir darbuokis *(lot.)*

gai, šnekasi susitikę praeiviai — girdžiu balsus, varpus, alsavimą miesto, kuris atsidėjęs dirba. „*Pater noster*, mes minkome *panem nostrum quotidianum* [1], kad laukdami, kol gausim prašomos, nestigtume savos...“ O aukštybėse — žydro pavasario gražus dangus; vėjas vaiko baltus debesis, nešioja saulės šilumą ir oro vėsą. Sakytum... jaunystė grįžta! Ji grįžta, atplasnoja iš laiko tolybės į mano senos širdies paskarį kregždės lizdo iš naujo krauti. Širdis laukia jos... Kaip mes ją, tą sugrįžusią jaunystę, tą šauniąją nebuvėlę mylim! Daug labiau, daug geriau negu kadaise pirmąją dieną...

Ir čia mano ausį pasiekia: vėtrungė ant stogo džerška ir maniškė senė kažkam (gal man) kažką šaižiai sako. (Aš neklausau.) Bet jaunystė išsigandusi dingo. Kad ją kur, tą vėtrungę!.. Jinai lipa įsiutusi žemyn (ne vėtrungė — senė) savo amžinos melodijos man į ausį būgnyti:

— Ką čia veiki, rankas susibrukęs, tinginy prakeiktas? Ko spoksai, išsižiojęs kaip daržinė, į debesis? Dangaus paukščius išgąsdinsi. Ko lauki? Manai gal, keptas vyturys ar kregždės ašara į žiomenis įkris? O aš plūkiuosi, pūškuoju, neriuos iš kailio, prakaituoju, traukiu jungą kaip senas arklys, kad galėtų sau žvingauti šitas kumelys!.. Trauk, trauk, silpna moterie, tokia tavo dalia!.. Bet ne, ne! Aukščiausiasis nesakė, jog visas vargas mums, o kad Adomas galės šlaistytis kur užsimanęs, rankas už nugaros susimetęs. Tegu ir jis sužino, kas po kam, tegu pakenčia nuobodulį. Jei būtų kitaip, jei jis, tas šunkara, tik ūžtų ir zyliotų, galėtumei žmogus kad kokios dievo malone suabejoti. Laimė, čia esu aš, įvykdysiu jo šventą valią. Ar nesiliausi tu juoktis? Eik prie darbo, jei nenori šeimos badu išmarinti!.. Na, tik pažiūrėkit, jam sakai, o jis nė iš vietos! Ar ilgai dar lauksi?

Saldžiai nusišypsau ir tariu:

— Einu, einu, gražute. Būtų nuodėmė tokį puikų rytą sėdėt namie.

Aš grįžtu į dirbtuvę ir šaukiu pameistriams:

— Man reikia, vaikinai, gabalo medžio, kad būtų lankstus, minkštas ir stamantrus. Eisiu pas Riu pažiūrėt, gal jis kokią gražią storą lentą sandėly turės. Op, Kanja, Robinė, einam, išsirinksim.

---

[1] Tėve mūsų... Kasdieninę mūsų duoną *(lot.)*.

Išeinam visi trys. O mano senė laido gerklę. Aš sakau:

— Čiulbėk, čiulbėk toliau!

Bet šis patarimas nebuvo nė reikalingas. Kokia muzikėlė! Aš švilpiu, kad jos melodija ryškiau išsiskirtų. Gerulis Kanja sako:

— Ė, šeimininkėle, galėtum pamanyt, kad mes kažin kur išvažiuojam. O iš tikro gi po ketvirčio valandos būsim vėl namie.

— Ką gali žinot su tokiu valkata, — atsiliepė senė.

Laikrodis kaip tik mušė devynias. Ėjome į Betliejų — kelias netolimas. Bet ant Bevrono tilto mažumą sustojam (reikia gi paklausti žmonių, ar gerai gyvuoja), pasisveikinam su Fetiu, Gadenu ir Trenkė, pravarde Žanu Gražuoliu, kurie pradeda savo dieną tuo, kad atsisėdę ant užtvankos, žiūri, ar sklandžiai teka vanduo. Šnekam valandėlę apie lietų ir giedrą. Paskui padoriai savo keliu toliau drožiam. Žmogus turi sąžinę, eini tiesiai, kur reikia, nesikalbi su nieku (teisybė, kad daugiau kely nieko ir nesutikom). Tik (širdžiai mielas gamtos grožis) gėriesi dangumi, jaunais pavasario ūgiais, obelimi, kur žydi miesto sienų griovy, pasižiūri, kaip kregždės šaudo, stabteli aptart, iš kur pučia vėjas...

Pusiaukelėje prisimenu, jog šiandie nepabučiavau dar savo Glodi. Sakau:

— Jūs eikit, o aš dar į vieną vietą užsukt turiu, susitiksim pas Riu.

Man ateinant, Martina, mano duktė, mazgojo savo krautuvę, vandens negailėdama ir tarškėdama, tarškėdama, tarškėdama be perstojo su vienu, su kitu, su vyru, su vaikais, su parankiniu, su Glodi ir priedo dar su keliomis kūmutėmis, su kuriomis plyšo juokais, nenustodama tarškėti, tarškėti, tarškėti. Baigusi — ne tarškėti, o mazgoti — išėjo pro duris ir šliūkštelėjo atsivėdėjusi kibirą į gatvę. Aš buvau kaip tik keli žingsniai nuo durų stabtelėjęs ja geriau pasigrožėti (smagu akims ir širdžiai į tokį tvarinį žiūrėti) ir pusę kibiro gavau sau tiesiai į blauzdas. Jai iš to tik daugiau juoko, kvatoju ir aš, labiau už ją pačią. Ak, ir šauni ta Galijos gražuolė,

kuri man taip juokias į akis: juodi plaukai krenta ant kaktos, antakiai — tankūs tankučiai, akys dega, lūpos dar labiau. Kaklas plikas, rankos nuogos, sijonas aukštai pakaišytas. Ji sako man:

— Kad tu ir pataikai! Ar bent visą kibirą gavai?

Aš atsakau:

— Nedaug tetrūko, bet vandens nebijau, jei tik niekas neverčia jo gerti.

— Eikš į vidų, Nojau, šlapiom nuo tvano kojom! Eikš, eikš, Nojau vynuogininke.

Įeinu, matau Glodi, trumpu sijonuku, sėdi prisitaikiusi po prekystaliu.

— Labutis, kepėjuke.

— Kertu iš ko nori, — sako Martina, — jog žinau, kas tave taip anksti išvijo iš namų.

— Kirsk drąsiai, priežastį žinai, nes krūtį jos žindai.

— Motina?

— O kas daugiau?

— Ir bailiai gi tie vyrai!

Lyg tyčia tą akimirką įėjęs Florimonas pamanė, kad tie žodžiai skirti jam. Susiraukė nepatenkintas. Aš sakau žentui:

— Tai man. Nesijaudink, sūnau!

— Abiem, abiem, — pataiso mane Martina, — nebūk, tėve, toks godus.

Florimonas neatsileidžia; jis — tikras miesčionis, nepakenčia juoko, vis mano, kad iš jo; užtat, kai mato mus abu, Martiną ir mane, pastato ausis ir įtaria akimi seka kiekvieną žodį, išeinantį mums iš burnos, kuri juokiasi. Ak, mes vargšeliai! Kokių tik šelmysčių nepriskiria mums!

Aš sakau, nė kiek negudraudamas:

— Ką čia juokus kreti, Martina, aš gi žinau, jog galva namuose — Florimonas, jis ne taip, kaip aš, jis nesiduoda, kad jam ant sprando jodinėtų. O ir jo Florimonienė — švelni, paklusni, tyli, nerodo savo valios, daro, ką jai liepia. Gera duktė, į mane nusidavusi, o aš visada buvau drovus, klusnus, kaip pelė po šluota.

— Ar ilgai dar tu čia šaipysies iš žmonių? — sako Martina, kuri atsiklaupusi pradėjo vėl smagiai šveisti (ė, kad šveičiu, tai šveičiu) langų rėmus ir stiklus.

Ir šitaip dirbdami (ji dirbo, aš žiūrėjau), mudu tarandavome be galo, be krašto. Kai Martinos judesių, kalbos, gyvybės ir jėgos buvo sklidina krautuvė, užpakalinėje kertėje lindėjo Florimonas — baisiai rimtas, surūgęs, nepatenkintas. Jam visada nejauku mūsų draugėje: riebesnis žodis jį sukrečia, laisvesnis juokas išgąsdina; jis nesupranta, jog žmogus gali juoktis vien todėl, kad sveikas. Florimonas — mažiukas, blankutis, liesutis, paniuręs; mėgsta viskuo skųstis, nemato nieko gero — be abejo, todėl, jog mato tik save. Apsimuturiavęs rankšluosčiu viščiuko kaklą, jis kažko nerimavo, vartė akis į dešinę ir į kairę. Pagaliau tarė:

— Čia žmogus esi visų vėjų pagairėje, kaip ant kokio bokšto. Langai atlapi.

Martina, nenutraukdama darbo, atitarė:

— Še tai tau! O man tvanku.

Keletą minučių Florimonas dar pakentėjo... (Pūtė, teisybę sakant, vėsokas vėjas...) Ir perpykęs išėjo. Pritūpusi šelmė pakėlė galvą ir smagiai, pašaipiai, bet nepiktai pasakė:

— Prie duonkepio sušils.

Aš viliūgiškai paklausiau, ar ji dar gerai tebesutarianti su savo kepėju. Ji, žinoma, nepasakė, kad ne. Užsispyrėlė! Gali ją į gabalus kapoti, ji vis tiek neprisipažins suklydusi.

— O kodėl, — sako ji, — aš turėčiau su juo nesutarti? Jis kaip tik pagal mano skonį.

— Taip, taip... Valgyti galima, teisybė. Tą pyragą. Bet tokiai burnai, kaip tavo, jis tik apsilaižyt.

— Ką turi, — sako ji, — tuo ir džiaukis.

— Šventi žodžiai. Bet vis dėlto, jei to pyrago vietoj būčiau aš, tai rūpesčio, prisipažįstu, būtų man nemaž.

— Kodėl? Jam nėra ko bijoti: duoto žodžio aš laikausi sąžiningai. Tik laikytis turi ir jis! Nes jeigu, bjaurybė, mane kada apgautų, tai ir dienos neprireiktų, kad jam ragai ant kaktos išaugtų. Jis tai žino. Kiekvienam savas labas. Jo — jam. Mano — man. Taigi, lai ir atlieka savo pareigą.

— Visą savo pareigą.

— O kaipgis!.. Tegu tik pamėgintų išsisukinėti, pamatytų ko nematė!

— Ir pasiutėlė gi iš tavęs! Esu tikras, jog ne kas kitas, o tu suniekinai suopį, kai jis atnešė dangaus įsakymą.

— Suopių pažįstu ne vieną, — sako ji, — tik be plunksnų. Apie kurį tu kalbi?

— Ar nežinai, — tariu, — pasakos apie suopį, kurį kūmutės siuntė sykį pas dangaus tėvą prašyti, kad vaikučiai, lig tik gimę, galėtų jau bėgioti. Gerasis dievulis atsakęs: „Sutinku. (Jis mandagus su damomis.) Tik mainais prašysiu savo mielas parapijietes, kad jos iš savo pusės laikytųsi šios mažutės sąlygos — po patalais, naktį ar dieną, moterys, merginos ir mergėsės turės miegot nuo šiolei vienos". Suopis, po sparnu pasibrukęs, ištikimai parnešė įsakymą siuntėjoms; manęs tą dieną namie nebuvo, bet girdėjau: kai pasiuntinys grįžęs, tai kūmutės jam vos kailio neišdyžę.

Martina liovėsi trynus ką trynė, papliupo, atsisėdus ant kulnų, juoktis, o paskiau stumtelėjo mane ir užriko:

— Senas patarška! Skrabi, kurki, taranduoji kaip plepės košė. Eik man iš akių, niektauza, eik! Kam tu tikęs, sakyk! Tik žmonėms laiką gaišinti! Na, važiuok, važiuok sau iš čia! Pasiimk ir tą šuniuką beuodegį, kur man po kojų painiojasi, savo Glodi, taip, taip, ją ką tik išvarė iš kepyklos už tai, be abejo, jog kišo letenas į tešlą (dar, matai, nosis tebėra tešlota). Škic, škic, kerėplos, marš abu iš namų, duokit man darbą dirbt, o jei ne, paimsiu šluotą...

Ji mus išvijo lauk. Mudu išėjome labai patenkinti ir kartu nucipenom pas Riu. Bet pakeliui stabtelėjom kiek Jonos pakrantėje. Paspoksojom, kaip meškerioja. Davėm savo patarimų. Ir baisiai džiaugėmės, jei kokį sykį pasinėrė plūdė arba iš žalio veidrodžio blykstelėjo aukšlė. Tačiau Glodi, matydama, kaip sliekas ant kabliuko raitosi iš juoko, tarė man susiraukusi:

— Tėvuk, jam skauda, jį tuoj suvalgys.

— Ė, mažyte, — sakau, — taip ir bus. Tam, kurį valgo, malonumas menkas. Nereikia apie tai galvoti. Galvok geriau apie tą, kas valgys, apie gražią žuvį. Ji sakys: „Ajajai, kaip skanu!"

— O jeigu tave kas valgytų, tėvuk!

— Na ką gi, pasakyčiau taip pat: „Koks aš skanus! Laimingas šelmis, sekasi jam, padaužai, kad mane val-

go!“ Ar dabar, vaikeliuk, matai, kaip tavo seneliui viskas gerai? Ar valgai tu, ar valgo tave, mokėk tik dalyką tvarkyt galvoje. Burgundas viskuo patenkintas.

Taip šnekučiuodamies, nė nepamatėme, kaip atsidūrėm pas Riu (nebuvo dar vienuoliktos). Kanja ir Robinė laukė manęs, bet kantriai išsitiesę pakriaušėje; Binė, kuris dėl visa ko turėjo pasiėmęs meškerę, erzino gružes.

Įėjau į sandėlį. Ligi tik pakliūvu į gražių, sugulditų ir nutaisytų nuogutėlių medžių tarpą ir ligi tik skanus pjuvenų kvapas patrina man nosį — baigta: laikas ir vanduo gali sau ramiai tekėti. Myluoju, glostau šonus medžiams be galo. Medis man mielesnis už moterį. Mat kiekvienas turime savo silpnybę. Tai kas, kad aš iš anksto žinau, kurio medžio man reikia ir kurį paimsiu. Jei būčiau Turkų šalyje ir pamatyčiau savo mylimąją turguje tarp pulko gražių nuogų merginų, tai, manote, iš meilės savajai nebegalėčiau pro šalį eidamas pasigėrėti kitų gražnomis? Ne toks aš kvailas! Ne tam dievas davė man akis, godžias grožio, kad išvydęs užsimerkčiau! Ne, mano akys atlapos kaip daržinės durys. Viskas pro jas įeina, niekas nežūva. Ir kaip aš, senas gudreiva, pro buklių patelių odą jų geidulius, vylius ir klastingas mintis skaityti moku, taip lygiai pro medžių gumbuotą arba glotnią žievę gebu įžvelgti slypinčią viduje dvasią, kuri turės išriedėti, jei aš panūsiu ją perėti.

Laukdamas, kol panūsiu, nekantrusis Kanja (tas ryja viską, kaip šuo muilą; tik mes, seniai, temokame gardžiuotis) plėšo iš tolo gerklę su sielininkais, kurie trainiojasi anapus Jonos arba stovinėja ant Bejano tilto. Mat nors paukščiai abiejuose priemiesčiuose ir ne tie patys, bet jų papročiai vienodi — tupėti kiaurą dieną kaip prisvilus ant tilto krašto ir, burnai pradžiūvus, eit į smuklę jos pavilgyti. Bevrono ir Betliejaus sūnūs kalba, kaip visada, dygiai vieni kitus pajuokdami. Judėjos ponai pravardžiuoja mus juodnugariais, Burgundijos sraigėmis, mėšlavabaliais. O mes, geru už gerą atsilygindami, vadinam juos varlėmis ir lydekžiauniais... Sakau „mes“, nes ir aš, girdėdamas jų litanijas, neiškenčiu nepasakęs savo *Ora pro nobis!*[1] Iš mandagumo. Kai tavo

---

[1] Melskis už mus! *(lot.)*

kas kalbina, turi atsakyti. Taip mums padoriai besisvaidant šauniais žodžiais, varpas dienovidžio *angelą* skambinti ima. Šokte pašokau iš nustebimo... Ė-ė, Laike, matyt, prakiuro tavo smėlio saikas!.. Ir tuoj prašau mūsų geruosius sielininkus padėti mano pameistriams Kanja ir Robinė, pirmiausia, pakrauti pirkinį į vežimėlį, o, antra, nudardenti jį į Bevroną. Sielininkai šūkaloja:

— Turi tu šuns akis, velne Brenjonai!

Šūkaloja, bet daro. Šiaip ar taip, jie mėgsta mane.

Grįžtame pastriuokomis. Stovėdami krautuvėlių tarpduriuos, žmonės į mus žiūri ir gėrisi, kad mes tokie uolūs. Bet, kai mano kinkinys, užvažiavęs ant Bevrono tilto, tris žvirblius (Fetiu, Gadeną, Trenkė) pamato ištikimai į tekantį vandenį tebespoksančius, tai visų kojos sustojo ir liežuviai *presto*[1] užgiedojo. Anie koneveikė šiuos, kam šie kažką daro. Šieji koneveikė anuos, kam jie nieko nedaro. Ir abi pusės nuo pradžios iki galo visą repertuarą išvaro. Atsisėdęs ant akmens, laukiu, kas iš jų ką pranoks, kad žinočiau, kam prizą skirti. Tik staiga pažįstamas balsas suvirpina man ausį:

— Valkata! Parsiradai! Pasakysi man dabar, ką nuo devintos ryto iki šiol tarp Bevrono ir Bejano veikei! Tinginy! Tikra prapultis su tokiu! Kada dar būtum grįžęs, jei nebūčiau tavęs čia nutvėrus? Namo, niekše! Pietūs sudegė.

Aš sakau:

— Prizas — tau. Vyručiai, ar jūs stengsitės, ar nesistengsit, ir kad skardžiausi būtų jūsų balsai, prieš ją jūs esate maži vaikai.

Mano pagyrimas kelia ją į dar didesnę puikybę. Ji mus palepina nauja melodija. Mes rėkiam:

— Bravo! O dabar namo. Eik pirma. Aš iš paskos.

Pati nužingsniavo namo su Glodi už rankos ir abiem pameistriais iš užpakalio. Klusniai, bet be skubos buvau bepėdinąs ir aš, kai iš aukštutinio miesto pasiekė mano ausį linksmas balsų klegesys, trimitai ir džiaugsminga švento Martyno varpų sutartinė; šuns uoslumu pajutau

---

[1] Greitai *(ital.)*.

ore naują spektaklį. Vestuvės! Tuokiasi ponas d'Amazi ir Lukrecija de Šanpo, duoklių ir mokesčių rinkėjo duktė.

Kas norėjo pamatyti iškilmę, pasipustę padus nukirtome per kits kitą į viršų — į pilies aikštę. Galite būti tikri, jog ne paskutinis buvau ir aš. Juk tokia laimė ne kasdien pasitaiko. Tik Trenkė, Gadenas ir Fetiu nesiteikė atlupti užpakalių nuo upės kranto: priemiesčio žmonėms, girdi, nepritinką akis išdegus lėkti bokšto ponų lankyti. Išdidumas — reikalingas, ir savimeilė — gražus daiktas, ką ir bekalbėt. Bet aukoti jiems linksmybę — ačiū labai. Tai būtų panašu į meilę to klebono, kuris, kai mane mažą plakė, „plaku, kad myliu" — sakė.

Nors trisdešimt šešių pakopų laiptus, kur skyrė mane nuo švento Martyno, užlėkiau vienu gaistu, aikštę pasiekiau (kokia nelaimė!) po laiko — vestuvininkai buvo jau suėję į bažnyčią. Nieko nepadarysi, teko laukti, kol išeis. Bet tie nelemti kunigai niekad negali atsiklausyti savo giedojimo. Kad nestovėčiau dykas, vargais negalais, mandagiai minkydamas minkštus dūblius ir mėsingus pusrutulius, įsismelkiau į bobinčių, bet toliau taip mane surėmė, jog kūnų pataluose pasijutau kaip pūkuose. Kad ne šventa vieta, būčiau, prisipažįstu, gal net ką ir nuodėmingo pamanęs. Tačiau reikia būti rimtam, yra vieta ir laikas visam kam, ir, jei taip jau išeina, aš galiu būti rimtas kaip asilas. Tačiau kartais pasitaiko, jog ir svetimu kailiu apsigobusiam asilui išsikiša ausies galas arba jis subliauna. Taip atsitiko ir šį sykį, nes kai aš, dievobaimingai susikaupęs ir išsižiojęs, kad geriau matytųsi, sekiau džiaugsmingą nekaltos Lukrecijos atnašavimą ponui d'Amazi, keturi medžiokliniai ragai, pritardami apeigai, papūtė medžiotojų tušą — tikrai papūtė, prisiekiu šventu Hubertu; betrūko kurtų, ir daug kas tą trūkumą labai gailavo. Prarijau juoką, bet, žinoma, nesusilaikiau ir aš nepašvilpęs (tyliai tyliai) to paties tušo. Tačiau kai priėjo lemtingoji akimirka, kada, smalsaus klebono klausiama, jaunoji atsakė „taip" ir pasipūtę žandai smagiai sutrimitavo grobį, aš nebeišlaikęs surikau:

— *Halali!*[1]

Kad sujuks, sujuks žmonės! Bet tuoj maršalka pasinešė susiraukęs į mūsų šoną. Aš susigūžiau ir užnugariais išsinėšinau iš bažnyčios.

---

[1] Tradicinis medžiotojų šūksnis sumedžiojus elnią.

Atsidūriau vėl aikštėje. Kompanijos čia netrūko. Tai buvo visi, kaip ir aš, žmonės garbingi, gebantys akimis regėti, ausimis tikėti ir į galvą dėtis, ką turėjo nutvėrusios kitų akys, liežuviu pasakoti, ką nebūtinai patys matė. Aišku, jog nestovėjau susičiaupęs ir aš... Gražiai meluoti galima ir ne iš tolo atėjus. Laikas tuo būdu, bent man, praėjo labai greit, ir šit, vargonams gaudžiant, plačiai atsidarė didžiosios durys. Pasirodė medžiotojai. Pirmas, užrietęs kuodą, žengė d' Amazi, laikydamas už parankės sumedžiotą elnę, manieringai vartančią savo gražias akis į dešinę ir į kairę... Ė, gerai, kad ne man reikės saugoti šį dailų kūdikį! Paprakaituos, kas į šį pradalgį stojo. Na ką gi, imi gyvulį, imk ir ragus...

Bet daugiau nei medžiotojų, nei rikės, nei varovo, nei laimikio aš nebemačiau, ir negalėčiau net pasakyti (tuo nepasigirsi...), kaip apsidariusi buvo jaunoji ir kokia spalva švietė didiko drabužiai. Mat kaip tik tą akimirką mūsų protą ir dėmesį patraukė rimtas klausimas: kuria tvarka ir kas po ko eis iš bažnyčios. Dar traukdami į bažnyčią, — pasakojo žmonės (ak, kaip gaila, kad pats nemačiau), — kaštelionijos teisėjas — jis ir prokuroras — ir ponas seniūnas — jis ir meras — susirėmę tarpdury kaip du ožiai. Meras, kadangi storesnis ir stipresnis, tada įsiveržęs pirmas. Labai magėjo pamatyti, katras dabar išeis pirmas ir katras pirmas parodys nosį dievo namų prieangyje. Kirtom lažybų. Tačiau su vestuvių eisena pasidarė kaip su perkirsta gyvate: galva slinko į priekį, o kūnas atitrūko. Pagaliau, priėję arčiau prie bažnyčios durų, pamatėme viduje, iš abiejų angos pusių, po įsiutusį žvėrį, kurie kits kitam trukdė išeiti. Kadangi šventoje vietoje nedrįso rėkauti, tai vienas ir kitas judino nosį, lūpas, vartė akis, rietė sprandą, raukė kaktą, šniokštė, pūtė žandus, ir vis — be jokio garso. Mes plyšome juokais, susiėmę šonus, ir, lažindamies bei kvatodami, stojome irgi kas už ką. Kur vyresni žmonės — už teisėją, mūsų valdovo kunigaikščio atstovą (kas nori, kad jį gerbtų patį, reikalauja gerbt ir kitus); jaunieji gaidžiai — už merą, mūsų laisvių gynėją. Aš, kaip visados, buvau už tą, katras antram geriau šonus atvanos. Ir kurstėme kiekvienas savo pusę:

— Na, na, spausk, pons Grasė! Kirsk jam į skiauterę, pons Peto! Taip, taip, užkimšk jam vambrą! Smarkiau, smarkiau, oplia, op, kuziuk!..

Bet tie kuinai tik šiepė kits kitam iš siuto nasrus, o už krūtų nesiėmė, bijojo, matyt, savo puošnius drabužius sudarkyt. Taip dedantis, ginčas grėsė pasidaryti amžinas (nes negi pritrūks jie kvapo), tik čia nebeiškentė klebonas, kuriam rūpėjo pietūs. Jis tarė:

— Mielieji vaikučiai, dievulis girdi, valgis laukia... Kad ir kas būtų, niekad nereikia versti valgio laukti ir niekad nereikia rodyti viešpačiui jo šventovėje savo pykčio. Skalbinius skalbkime namie...

Jei jis ir ne taip sakė (mat aš nieko negirdėjau), tai tokia, be abejo, turėjo būti jo žodžių mintis, nes mačiau, kaip jis paėmė galiausiai vieną ir kitą savo didelėmis rankomis už pakarpos ir sustūmė į krūvą, kad pasibučiuotų ir susitaikytų. Tada jie iš bažnyčios išėjo, bet gretimais, o tarp jų, it tarp dviejų kolonų, pūpsojo pilvas klebono. Taip, kur buvo vienas, pasidarė trys ponai. Kai ponai ginčijasi, žmonės nepralaimi.

Jie visi praėjo pro mus ir grįžo į pilį gerai pelnytų pietų valgyti, o mes, kvailiai, stoviniavome aikštėje aplink puodą, kurio neregėjom, sakytum jo kvapais būti sotūs tikėjomės. Kad smagiau būtų, ėmiau teirautis, ką gi ponai pietums turi šiandie pasitiekę. Smaližių pasirodė trys — garbusis Tripė, Boldekenas ir jūsų nuolankusis Brenjonas; girdėdami vardijant valgius, mes žvalgėmės, šypsojomės ir alkūnėmis baksnojomės. Tas patiekalas, sakėme, geras, kitas galėjo būti šaunesnis, jei būtų pasitarę su prityrusiais, kaip mes, žmonėmis, bet nei gramatinių klaidų, nei šiaip jau nuodėmių mirštamų nepastebėjome, ir, apskritai imant, pietūs buvo visiškai žmoniški. Išgirdę minint kiškienos ragu su svogūnais ir vynu, visi trys pasakėme savo receptus, o tie, kurie mūsų kalbos klausėsi, pridėjo dar ir po savo dvylekį. Netrukus betgi kilo tikras ginčas (šitie klausimai labai opūs — šaltai, be širdies juos svarstyti gali tik blogas žmogus). Labiausiai susikibo dvi damos — Perinė ir Žakotė, garsios mieste banketų rengėjos, kurios varžėsi savo tarpe. Kiekviena turi savo partiją, ir kiekviena partija stengiasi užtemdyti prie stalo kitą partiją. Tai — gražūs turnyrai. Kad ir kaip mėgstu šaunius ginčus,

klausytis kalbų apie tai, ką kiti ypatingo padarę, negaliu, jei pats negaunu veikti, — tas mane baisiai vargina. Kita vertus, nesu iš tų, kurie gali ilgai misti savo minties syvais ir šešėliais tų lėkščių, iš kurių patys nevalgo. Užtat labai apsidžiaugiau, kai Tripė (jis, vargšas, matyt, irgi kentė!) tarė man:

— Kas per daug kalba apie valgius, Brenjonai, tas man panašus į meilužį, kuris per daug šneka apie meilę. Aš daugiau nebegaliu! Gana! Tiesiog keipstu, liepsnoju, kamuojuos, viduriai gruzda! Eime, kūmai, užliesim ko nors ant jų truputį; apmarinsim kirminą, kad negraužtų pilvo.

— Su kirminu susidorosim, — atsakau aš. — Tikėk manimi. Susirgęs alkiu, anot to senovės išminčiaus, gydykis valgiu.

Mudu nuėjome į Prancūzijos ir Dofino herbais pasidabinusį viešbutį, Didžiosios gatvės kertėje, nes eiti namo, kada jau buvo apie trečią, nė vienas nemanėm: tiek Tripė, tiek aš namie tokiu laiku galėjome tikėtis rasti tik šaltą sriubą ir kunkuliuojančią pačią.

Buvo turgaus diena, salė — sausakimša žmonių. Bet jei, sėdėdamas plačiai už stalo, vienas valgai patogiau, tai, gerų draugų iš visų pusių suspaustas, valgai smagiau: viskas, vadinasi, yra visada labai gerai.

Tripė ir aš liovėmės kurį laiką kalbėję, nebent *in petto*[1], tai yra širdimi ir žiaunomis, su tokia rausvute virta kiaulienėle, minkštute minkštute, burnoje tirpstančia, kopūstų darniai palydima. Ant jos pylėm raudono vyno akims pagrynint, nes, kaip sako mūsų sėniai, valgyti ir negerti — aklybėje tverti. Akių šviesą atgavęs ir gerklę praskalavęs, galėjau vėl pradėti žmones ir gyvenimą stebėti, kurie, kai esi sotus, atrodo kur kas geriau.

Šalimais, už kito stalo, sėdėjo gretimo pašalio klebonas, o priešais jį sena kaimietė, toji meilinosi jam — lankstėsi, čiulbėjo, traukė galvą į pečius, suko ją į šalį, saldžiai saldžiai, kaip per išpažintį, kėlė savo akis į jį. Klebonas, taip pat kaip per išpažintį, klausėsi jos skersomis ir, nors negirdėjo, ką ji sako, kai tik ji lenkėsi jam, jis mandagiai lenkėsi jai, nepraleisdamas, tiesa, nei kąsnio, nei gurkšnio, ir tarytum sakydamas: „Gerai, gerai,

[1] Širdyje *(ital.)*.

dukra, *absolvo* te[1]. Visos tavo nuodėmės atleistos. Nes dievas yra geras. Aš papietavau gerai. Ir šitą kraujinė dešra labai gera".

Kiek tolėliau mūsų notaras Pjeras Delavo vaišino kitą notarą ir kalbėjo apie vertybes ir dorybes, apie pinigus ir kontraktus, apie respubliką... romėnų, žinoma (mat jis — respublikonas knyginis; gyvenime — atsargus miesčionis, geras karaliaus tarnas).

Paskui gilumoje mano bastūnės akys užtiko Pereną, virėją iš Korvol l' Orgejė, su mėlyna, kietai prikrakmolyta palaidine; kai jo ir mano akys susitiko, jis džiugiai suriko „hė!", atsistojo ir pašaukė mane pavarde. (Galėčiau galvą guldyti, kad jis pamatė mane tuoj, kai tik aš įėjau, bet, gudreiva, tylėjo; mat skolingas man už dvi riešutmedžio indaujas, kurias jau dveji metai, kaip jam išdrožinėjau.) Jis priėjo prie manęs ir prinešė taurę vyno:

— Iš visos širdies, iš visos širdies sveikinu jus...[2]

...Pasiūlė ir antrą:

— Ant antros kojos, kad nešlubuotume...

...Pakvietė prie savo stalo. Manė, kad aš, būdamas pavalgęs, sakysiu: ne. Bet aš jį pričiupau, nes pasakiau: gerai. Bent tiek už skolą būsiu atsigriebęs.

Pradėjau tad šlamšti iš naujo, bet jau ramiau, be skubos, be baimės likti alkanas. Prasti pietautojai, greitabrazdžiai, kurie kaip gyvuliai kemša, kad tik būtų sotūs, po truputį išsiskirstė; liko vien garbingi, pagyvenę, talentingi valgovai, kurie supranta, kas šaunu, gražu ir gera, ir kuriems geras patiekalas yra tas pats, ką geras darbas. Durys stovėjo atdaros, į vidų ėjo oras, saulė ir trys juodos vištelės, kurios tiesė nelanksčius kaklus, ketindamos baksnoti po stalu trupinius ir seno miegančio šuns letenas; girdėjai, kaip gatvėje čiauška moterys, šūkčioja stiklius, rėkia prekijas: „Kam žuvies, kam žuvies, geros žuvies!" ir riaumoja asilas it liūtas. Buvo matyti, kaip dulkėtoje aikštėje nejudėdami guli du balti, į vežėčias pajungti jaučiai; palenkę kojas po savo gražiai tviskančiais šonais, jie romiai atrajojo seilėtais snukiais. Balandžiai ant stogo įsauliui burkavo. Pats buvau netoli to; manau, kad visi mes būtume ėmę murkti,

---

[1] Atleidžiu tau (*lot.*).

[2] Sena liaudinė užgėrimo formulė. (*Autoriaus pastaba.*)

jei tik kas nugarą būtų paglostęs, — taip gerai jautėmės.

Kalba susimezga visų su visais, stalų su stalais, visi vieningi, visi draugai, visi broliai — klebonas, virėjas, notaras vienas, notaras antras, šeimininkė saldžiu vardu (Bučkė; vardas žada, o jos žadinys — ne sapne radinys!). Bet: vietoj tupėsi — neprisišnekėsi; ėjau tad nuo stalo prie stalo, sėdau čia prie vienų, čia prie kitų. Kalbėjomės apie politiką. Mat jei nori laimės su kotu, tai ne pro šalį, kai pavalgai, blogus laikus pavainoti. Tad visi mūsų valgovai dejavo, ir kiekvienas už du: kas skurdu, kas sustojimu darbų, kas visa ko brangumu; Prancūzija esą smurgsta, tauta išsigimsta; skundėsi tais, kas ją gano, vadino juos intriganais. Bet atsargiai. Neminėdami nei pavardės, nei vardo. Mat didelių ponų ir ausys didelės — niekad nežinai, ar pro durų plyšį jų galiukas kur nekyši. Tačiau teisybė, būdama gera burgundė, tūno ant statinės dugno, ir mūsiškiai po truputį pradėjo įsismaginę šūkauti prieš tuos iš mūsų valdovų, kurie buvo toliausia. Italams drožė vieningiausiai, ypačiai Končiniui, tam, girdi, utėlei, kurį karalienė, Florencijos išputėlė, atsivežusi savo sijonuose. Jei užtinkat du šunis, dorojančius jūsų kepsnį, ir jei vienas jų savas, kitas svetimas, tai savą nuvarot, o svetimam galą padarot. Gindamas teisybę, aš, priešgina, sakau, kad bausti privalu ne vieną šunį, o abu, kad, pasiklausęs žmonių kalbos, galėtum pamanyt, jog mes Prancūzijoje sergame viena tik ta liga — itališkąja, o kad iš tikro, garbėdie, nestingam ir savų — nei sukčių, nei ligų. Į tai visi sutartinai pareiškė, jog vienas suktas italas apsukąs daugiau, nei trys mūsų sukčiai, o trys dori italai neverti, girdi, nė trečios dalies vieno doro prancūzo. Aš atsakiau, jog kur begyventų žmonės, padermė jų vienoda, galvijas visur lieka galvijas, o geras visur yra geras, jog gerą žmogų, kokio jis krašto bebūtų, smagu sueit ir pas save pavadint ir jog, kai toks pasitaiko, kviečiu jį prie stalo, kad ir italą. Čia visi užsipuolė mane — šaipėsi, vaipėsi, sakėsi žiną, žiną mano skonį, vadino mane senu kvailiu, Brenjonu burzduliu, plevėsa, klajokliu, vieškelių brūžikliu... Tiesa, jog kadais brūžinau žemę ne juokais. Kai mūsų gerasis kunigaikštis, dabartiniojo tėvas, išsiuntė mane į Mantują ir Albisolą pasimokyt emalės bei fajanso darbų ir kitokių dailių amatų, kurie nuo tol prigijo mūsų krašte, aš ne-

tausojau nei savo padų, nei viešųjų kelių. Visą mielą kelelį nuo mūsų šventojo Martyno iki Mantujos šventojo Andrejaus, lazdą pasiėmęs, savosiomis nuėjau. Smagu minkyti pasauliui šonus kojom ir matyt, kaip žemė po tavim boluoja... Bet per daug apie tai negalvokim — dar pradėsiu iš naujo, kad kokios... Jie iš manęs juokiasi! Ė! Aš — Galijos sūnus, sūnus tų, kurie plėšė pasaulį. „O ką tu, velne, prisiplėšei? — klausia mane ir kikena. — Ką tu namo parsinešei?“ —„Tą, ką ir jie. Pilnas akis. Kišenes tuščias, teisybė. Bet kimšte prikimštą galvą.“ ...Ir kaip gera gi, viešpatie, matyti, girdėti, skanaut, prisiminti. Viską matyt ir viską žinot — negalima, tas aišku, bet —bent tiek, kiek galima! Esu kaip kempinė, kur žinda vandenyną. Arba, tikriau sakant, esu žemės syvų nors sprok prisisiurbusi, išsirpusi, pilvota kekė. Tai vynelio būtų išspaudus! Bet nėra kvailių — gersiu jį pats! Nes jūs jį laikote perniek. Na ką gi, juo geriau man! Nesispirsiu. Kadaise norėjau su jumis pasidalinti susirinktais laimės trupiniais, atsiminimais iš šviesių kraštų. Bet mūsų žmonės nesmalsūs, jiems nebent rūpi, ką daro kaimynas ar ypačiai kaimynė. Visa kita — per toli, kad galėtum tikėti. Jei taip nori, eik, žiūrėk, o aš tiek pat pamatau ir savam Klamsi. „Ar čia, ar čia, tas pats; pabuvę Romoj, grįžta dar blogesni...“ Na ir puiku! Šnekėkit sau į sveikatą. Duodu valią. Jei jums neįdomu, tai tegu, ką mačiau, lieka mano akių dugne. Kam daryti žmones laimingus, jeigu jie nenori. Tegu verčiau būsiu laimingas su jais pagal jų būdą, o paskui vienas pagal savo būdą. Dvi laimės — tai ne viena.

Ir aš piešiu sau pasalomis Delavo šnerves ir klebonų, kuris kalbėdamas rankomis kaip sparnais plasnoja, klausausi jų šnekesio ir traukiu su jais jų dainą, kurią gerai moku: „Smagu, vyruti, klamsiečiu būti!“ Aš manau, kurgi ne. Klamsi — geras miestas. Miestas, kuris mane pagimdė, negali būti blogas. Žmogiškas augalas tarpsta čia vešlus ir laisvas, nedygus, nepiktas, nebent liežuviu, kurį laikom gerai išgaląstą. Bet, nors ir apkalbam savo artimą, kuris atsimoka tuo pat, skriaust jo neskriaudžiam, mylim jį paskui dar labiau ir blogo jam nė per plauką nepadarom. Delavo primena mums (ir mes visi tuo didžiuojamės, net ir klebonas), kaip mūsų Niveрnė išlaikė ramią, ironišką poziciją tada, kada visas kraštas iš galvos ėjo, primena, kaip mūsų seniūnas Ragonas

atsisakė dėtis su gizininkais, lygininkais, eretikais, katalikais, su Roma, su Ženeva, su visais tais pasiutusiais šunimis ir plėšrūnais, ir kaip pati Baltramiejaus naktis* plovėsi pas mus savo kruvinas rankas. Susispietę aplink kunigaikštį, mes sudarėm sveiko proto salą, į kurią lūžo bangos... Velionis kunigaikštis Liudvikas ir amžinatilsį karalius Henrikas — apie juos negali be graudulio nė kalbėti! Kaip mes vieni kitus mylėjom! Jie buvo sutverti mums, mes buvome sutverti jiems. Jie turėjo, žinoma, ydų, kaip ir mes patys. Bet tos ydos buvo žmogiškos ir darė juos ne tokius tolimus, artimesnius. Žmonės kalbėjo juokaudami: „Nevero nepeikit, jis dar vyras kaip reikia!“ arba: „Bus geri metai. Vaikų nestigsim. Mūsų žaliūkas nukrėtė mums vėl vieną...“ Gera buvo tada. Užtat ir mėgstam tuos laikus prisiminti. Delavo, kaip ir aš, pažinojo kunigaikštį Liudviką. Bet karalių Henriką esu matęs tik aš vienas ir tuo švietalu kiekviena proga kertu: nespėjus jiems nė paprašyt, šimtąjį kartą (man tai vis pirmas kartas, tikiuosi, kad ir jiems, jei jie geri prancūzai) pasakoju, kaip aš jį mačiau, tą pilką karalių su pilka skrybėle, pilku drabužiu (alkūnės kiauros), raitą ant pilko arklio, pilkaplaukį, pilkaakį, pažiūrėti — visas pilkas, o viduj — auksinis.

Čia, deja, nutraukė mane vyresnysis notaro raštininkas, atėjęs pranešti savo šeimininkui, jog tą prie savo mirties patalo šaukiąs vienas klientas. Notaras turi eiti, nors labai nenori, bet pirma dar pavaišina mus istorija, kurią jau visą valandą ruošė (mačiau, kaip ją vartė liežuviu, bet aš spėjau su savąja užbėgt jam už akių). Nėr ko sakyt, ir jo istorija išėjo graži, skaniai prisijuokiau. Ką nors juokingo papasakoti niekas taip gerai nemoka, kaip Delavo.

Šitaip nuo visų įspūdžių atsigavę, nurimę ir nuo gerklės iki kulnų apsiplovę, išėjome visi kartu... (Galėjo būti be ketvirčio penkta, o gal ir beveik penkios... Per kokias tris trumpas valandėles laimėjau, ar girdi, dvejus gerus pietus, krūvą smagių prisiminimų ir notaro užsakymą: užprašė mane padaryti dvi skrynias...) Kompanija išsiskirstė, padėjusi pirma dar ant liežuvio pas vaistininką Ratri po sausainį, pamirkytą į juodų serbentų

trauktinę. Delavo baigė tuo tarpu pasakoti mums savo istoriją ir, norėdamas pasiklausyti kitos, palydėjo mus iki Mirandolos, kur, nusigręžę į sieną, išliejome, ką dar ant širdies turėjome, ir pasukome kiekvienas savo keliais.

Grįžti namo buvo man ir per vėlu, ir per anksti, todėl nusileidau pakalne į Betliejų, kartu su vienu angliumi, kuris stūmė savo vežimėlį, pūsdamas ragą. Ties Lurdo bokštu sutikau račių; tas bėgo, varydamas prieš save ratą; kai ratas imdavo riedėti lėčiau, jis prišokęs vėl paspirdavo jį. Tai buvo panašu į žmogų, bėgantį paskui savo laimės ratą: ims, rodos, jau užšoks ant jo, o tas nurieda toliau. Įsidėmėjau tą vaizdą — gal kada pasinaudosiu...

Kol dvejojau, katrą kelią pasirinkti namo — ilgiausią ar trumpiausią, nuo Pantenoro[1] pasirodė eitynės: pirmas ėjo kryžius, jį nešė, įbedęs sau į pilvą, kaip ietį, toksai už mano koją ne ką aukštesnis vaikėzas, jis rodė liežuvį kitam klapčiukui ir kartu skersavo į savo šventos lazdos viršų. Iš paskos žengė keturi seniai raudonomis papurtusiomis rankomis ir šiaip taip nešė pridengtą paklode įmigėlį, tas po klebono sparneliu keliavo į juodą žemelę savo miegučio toliau miegoti. Iš mandagumo palydėjau ir aš jį ligi jo naujos būstinės. Smagiau, kai ne vienas. Prisipažįstu, ėjau iš dalies ir dėl to, kad norėjau pasiklausyti, kaip našlė, sekdama papročiu, pasakojo su raudomis, greta kunigo žengdama, kuo velionis sirgęs, kokius vaistus ėmęs, kaip merdėjęs, koks buvęs geras, kaip mylėjęs, kokį būdą turėjęs — žodžiu, visą jo paties ir jo moters gyvenimą. Ji raudojo pramaišiui su klebono giesmėmis. Toliau sekėme mes, prašalaičiai; nėr ko nė sakyt, jog kelyje prie mūsų dėjosi kitos geros širdys ir kitos klausios ausys. Štai įmigėlis jau ir namie, gerojo miego užeigoje; nešėjai pastatė karstą ant žiojėjančios duobės krašto, o kad elgeta neturi teisės pasiimti savo medinių marškinių (miegi lygiai gerai ir nuogas), tai, nukloję paklodę ir nuėmę dangtį, iškrėtė jį duobėn.

Numečiau į duobę saują žemės velionio patalui, dar peržegnojau jį, kad blogų sapnų nesapnuotų, ir nuėjau savais keliais; buvau visiškai patenkintas — viską ma-

---

[1] Ligoninė. *(Autoriaus paaiškinimas.)*

čiau, viską girdėjau, linksminausi su tais, kurie linksminosi, o su tais, kur gedėjo, — gedėjau, ir mano krepšys dar papilnėjo.

Užbaigai pasukau į paupį. Maniau — prieisiu santaką ir Bevrono krantu grįšiu namo, bet vakaras pasitaikė toks gražus, jog nepamačiau, kaip atsidūriau už miesto ir nudausinau palei viliūgę Joną, o tą nusivedė mane ligi pat La Forė užtvankos. Ramus ir lygus vanduo tekėjo be mažiausios raukšlelės savo šviesiame drabužyje; jis laikė mano akį kaip meškerė žuvį, prarijusią kabliuką; visas dangus, lygiai kaip ir aš, buvo patekęs į upės pinkles; jis ten maudėsi su visais savo debesimis, kurie kliuvinėjo plaukiodami už žolių, už meldų, saulė trinko vandeny savo auksinius karčius. Prisėdau prie senuko, kuris, vilkdamas koją, ganė dvi liesas karves; paklausiau, kaip sveikata, patariau nešioti ant nesveikos kojos dilgėlių prikimštą kojinę (mat aš, kai nenusitveriu kito ko veikt, gydau žmones). Jis man linksmai išpasakojo savo gyvenimą, savo vargus, savo gedulą, pyktelėjo, kam palaikiau jį penkeriais ar šešeriais metais jaunesniu (jam buvo septyniasdešimt penkeri), — senukas didžiavosi savo amžiumi, tuo, kad ilgiau už kitus gyvenęs, daugiau už kitus ir visko pakelti gavęs. Jam atrodė, jog taip ir reikia, kad žmogus kentėtų, kad gerieji neštų kryžių kartu su blogaisiais, nes juk ir dangus atlygindamas teikiąs savo malones blogiesiems ir geriesiems be skirtumo, — viskas, vadinasi, susivedą į vieną daiktą, ir gerai, kad taip, nes visi, turtuoliai ir vargšai, gražūs ir negražūs, ramiai miegosime to paties tėvo prieglobstyje... Ir jo mintys, jo balsas, trūkinėjantis kaip žiogų muzika žolėje, užtvankos šniokštimas, medžių ir deguto kvapas, kurį vėjas nešė nuo uosto, vanduo, kuris tekėjo nejudėdamas, dailūs atspindžiai — viskas tarp savęs derėjo ir su vakaro ramybe liejosi.

Senukas nuėjo paskui savo karves, aš pasukau neskubėdamas namo ir, susimetęs rankas už nugaros, stebėjau ratilus vandeny. Taip mane kerėjo vaizdai, plūduriuoją Bevrone, jog visai užmiršau, kur esu ir kur einu, — užmiršau tiek, jog net krūptelėjau, kai iš kito upės kranto staiga pašaukė mane labai net gerai pažįstamas balsas... Mat nepastebėjau, kad kojos atnešė mane jau priešais savo namus. Mano lipšnutė draugužė, prisiegėlė, rodo man pro langą kumštį. Įbedęs akis į van-

denį, apsimetu, kad jos nematau, o iš tikrųjų plyštu juoku mintyse, žiūrėdamas, kaip ji siunta ir mostaguoja, galva žemyn, upės veidrodyje. Balso nerodau, kvatoju pilvu, net tas visas raitosi. Juo labiau juokiuosi, juo giliau jinai pasipiktinusi neria į Bevroną, o juo giliau jos galva į jį nyra, juo labiau mane juokas spiria. Pagaliau perpykusi užtrenkė duris ir langą ir išdūmė kaip viesulas manęs parsivesti... Taip, bet vanduo mus skiria. Eit į kairę? Eit į dešinę? Mudu buvom tarp tilto ir liepto. Ji pasirinko lieptą dešinėje. Pamatęs, kad ji nusisvėrė į šitą pusę, aš, suprantamas daiktas, pasidaviau į priešingą, į tiltą, ant kurio Gadenas su stoiko kantrybe tebestovėjo nuo pat ryto vienas kaip garnys.

Kai parėjau namo, buvo jau naktis. Kaip tos dienos, po šimts kelmų, taip greit ir praeina? Laimė dar, kad nesu kaip anas Romos dykūnas Titas, kuris nuolat dejavo, jog prarandąs laiką. Aš nieko neprarandu, esu patenkintas savo diena, aš ją laimėjau. Tik tų dienų reikėtų po dvi kasdien — vienos per maža. Tik pradedi gert — žiūrėk, taurė jau tuščia; įskilusi, matyt! Pažįstu žmonių, kurie gurkšnoja ir gurkšnoja iš savo taurės, ir galo nėr. Gal jų taurės didesnės, ar ką? Čia tai jau būtų baisi neteisybė! Ė tu ten, aukštybėse, Saulės užeigos šeimininke, tu, kuris pilstai dienas, pilk man gerą saiką! Bet ne, ne! Dėkoju tau, mano dieve, kad lėmei man keltis nuo stalo visuomet neprivalgusiam ir taip mėgti dieną (nepeikiu ir nakties), jog nei vienos, nei kitos man niekad negana! Kaipgi tu bėgi, tu, balandi! Nespėjai apsisukt — dienos ir nebėr! Na, niekis! Gerai pasinaudojau tavimi, mano dienele, rankose tave laikiau, glamonėjau. Bučiavau tavo nekaltas krūteles, grakšti, liesute pavasario dukrele... O dabar — labas, naktie! Imu tave. Atėjo tavo eilė. Eime gulti. Ak, po šimts kalakutų, tarp mudviejų guls dar viena... Grįžta senė mana...

V

ŽEBENKŠTĖLĖ

Gegužė

rieš trejetą mėnesių gavau užsakymą padaryti Anua pilies ponams drožinėtą skrynią ir didelę indaują, bet darbo nepradedu, noriu pirma dar kartą savo akimis apžiūrėti rūmus, menę ir vietą, kur tie daiktai turės stovėti. Mat gražus baldas — tai kaip vaisius ant medžio: be medžio vaisius neauga, ir koks medis, toks vaisius. Nekalbėkit man apie grožį, kuris tinkąs visur ir prisitaikąs prie vietos nelyginant skraistė, kuri tam atsiduoda, kas brangiau duoda. Tai gatvės Venera. Man menas yra šeimos narys, jos židinio dvasia, draugas, gyvenimo bendras; jis pasako mūsų jausmus geriau už mus; menas — tai mūsų namų dievas. Jei nori jį pažint, turi pažint jo namus. Dievas sutvertas žmogui, o meno kūrinys — vietai, kurią jis išbaigia ir užpildo. Gražu yra tai, kas gražiausia savo vietoje.

Ėjau, vadinasi, apžiūrėti vietos, kurioje galėčiau įkurti savo baldą, ir tai paėmė gerą dalį dienos, žinoma, su gėrimu ir valgymu, nesgi per dvasią nereikia užmiršti kūno. Patenkinęs vieną ir kitą, pasukau, iš kur buvau atėjęs, ir linksmas pėdinau namo.

Jau ir kryžkelė. Nors nebuvo jokios abejonės, katruo iš dviejų kelių reikia traukti toliau, aš paskersavau į netikrąjį kelią — ak, kaip gražiai jis vingiuoja per pievą tarp žydinčių gyvatvorių...

„Kaip būtų gera, — tariau sau, — pasiduoti į šitą pusę. Ima juos galas didžiuosius kelius, vedančius tiesiai į tikslą! Diena graži, dienos daug. Nelenktyniaukim,

drauguži, su Apolonu. Pareit visada suspėsim. Senė amo nenustos, kad kiek ir palūkės... Dieve, kokia smagi akiai ta laukinė slyviukė baltu snukučiu! Einam arčiau jos pažiūrėt. Juk čia tik keli žingsniai. Zefyras nešioja jos plunksnikes — atrodo, it snigtų. Kiek čia tų paukščių čiulba! Oi, kokie giesmininkai! O čiagi kas? Upeliūkštis! Murkia sau po žole ir rangosi it kačiukas, kai tas, palindęs po kilimu, varinėja kamuolį... Pala, pala, kurgi jis nueina. Šit medžių rikė pastojo jam kelią. Sugaus vargšą... Prasmuko, padauža! Pro kurgi? Pro čia, pro čia — pralindo pro kojas, pro tos begalvės guobos kojas, jos tokios krumplėtos, reumato susukiotos, išbrinkusios... Tai akiplėša! Tačiau kur, po kipšų, gali mane tas kelias nuvesti?..“

Taip šnekučiavau, mindamas ant kulnų savo plepiam šešėliui, ir, veidmainys nematytas, dėjausi nenumanąs, kur link tas viliokas takelis nori mus nuvest. Kaip tu gerai meluoji, Kola! Išradingiau už Odisėją — pats save mulkini. Puikiai žinai, kur eini! Ir žinojai tą, kūmai, kai dar kėlei koją iš Anua rūmų. Valanda kelio — Celinos ūkelis, o Celina — mūsų sena meilė. Užklupsim ją netikėtai... Bet katras būsime labiau užkluptas, ji ar aš? Tiekas metų praėjo, kai jos nemačiau! Kas bus belikę iš tavo buklios marmuzės ir dailių ėdmenėlių, Žebenkštike tu mano? Dabar galiu drąsiai stoti prieš ją — nebėra pavojaus, kad sudraskys man širdį savo aštriais dantukais. Mano širdis sudiržusi kaip senas vynuogienojas. O ir ji — ar beturi kuo graužti? Ak, Žebenkštyte, Žebenkštėle, kaip tavo kaltukai mokėjo seniau juoktis ir kąsti! Kiek tu tą vargšą Brenjoną privedžiojai už nosies! Kaip tu jį tampei, kraipei, sukiojai it sukutį vilkutį, it ūžlę vienkoję! Na ką gi, jei tau buvo smagu, tai gerai ir darei. Vai ir neraliuoto gi veršio mano tada būta!..

Kaip šiandie matau save išsižiojusį ir abiem alkūnėm ant mūrinės tvoros užsikvempusį. Tai buvo kieme, pas meistrą Medardą Lanjo, kuris išmokė mane tauraus skulptūros meno. Už tvoros, dideliame darže, greta to kiemo, kuris mums buvo dirbtuvės vietoje, tarp lysvių, šiurpstančių salotomis, braškėmis, rausvais ridikėliais, žaliais agurkais, auksašoniais aguročiais, basa, nuogom rankom ir pusnuoge krūtine, viso kraičio ant savęs teturinti vešlius rudus plaukus, nebaltintos drobės marškinius, į kuriuos remiasi smailios, standžios krūtys, ir trumpą,

ligi kelių sijoną, vaikščioja mitri gražuolė, sūpuodama stipriomis, rudai įdegusiomis rankomis du sklidinus laistytuvus viršum lapuotų augalų, kurie, ištroškę gerti, žioja į ją savo snapelius. Ir aš žioju nustebęs savąjį, ne snapelį, o snapą, kad geriau ją matyčiau. Ji čia ateina, čia nueina laistydama; ištuštinusi laistytuvus, drožia prie statinės, prisisemia pasilenkus abu laistytuvus iš karto, atsitiesia kaip nendrė ir vėl grįžta į siaurus tarplysvius, atsargiai statydama ant padrėkusios žemės savo protingas kojas, kurių ilgi pirštai tarytum liečia praeidami išsirpusias braškes ir žemuoges. Jos keliai tvirti ir apvalūs kaip jauno bernioko. Ryju ją akimis. Ji sakytum nė nemato, kad aš į ją žiūriu. Bet, purkšnodama savo lietutį, ji kaskart vis labiau artėja prie tvoros ir, visai prie manęs priėjusi, šauna staiga akimis į mane. Ai, prarijau kabliuką, tankios tinklo akys supa mane iš visų pusių. Gerai žmonės sako, jog moters akis—voratinklis! Lig tik paliestas, stengiaus ištrūkti... Per vėlu! Prilipau su visais sparnais, kvaila musė, prie tvoros... O jai daugiau nė galvoj, ką aš darau. Sodina atsitūpusi savo kopūstus. Tik retkarčiais vylus žvėriūkštis paskersuoja į tvorą — persitikrinti, ar laimikis tebėr spąstuose. Pasišaipo. Protinu save: „Eik tu, vargšeli, iš kur atėjęs; ar nematai, kad ji juokiasi iš tavęs“. Bet kur tau! Spoksau toliau, ji nusišypso, ir aš šypsau. Atrodau, be abejo, kaip paskutinis mulkis... Staiga ji daro šuolį į šoną! Liuoktelėja per lysvę, paskui per kitą, per trečią, bėga, sugauna pienės pūką, tingiai plaukiantį oro upeliais, moja ranka ir šaukia, žiūrėdama į mane:

— Dar vieną mergininką pagavau!

Su tais žodžiais ji kišasi pūką skrajūnėlį už marškinių, į krūtų tarpą. Aš, tegu ir kvailas, nesu visgi iš tų, kurie įsimylėję liežuvį praryja. Sakau tad jai:

— Įkišk ir mane ten.

Čia jau ji visai prapliumpa juoktis ir, rankas į šonus įsirėmusi, rėžia man į akis:

— Norėtum, a? E, vyruti, ne tavo žabtams mano obuoliai noksta...

Šitaip vieną vakarą rugpjūčio pabaigoje susipažinau su ja, su Žebenkšte, su Žebenkštyte, gražiąja daržininke. Žebenkšte ją vadinome todėl, kad ji, kaip ir anoji smailianosė poniutė, buvo ilgakūnė ir mažagalvė, turėjo gudrią pikardės nosytę, kiek į priekį pasidavusią dailaus

sukirpimo burną, kuria tiktai kvatok ir riešutus bei širdis dorok. Bet jos šaltai mėlynos, priešaudrio miglelėje skendinčios akys ir pamaivios kandžios faunės lūpos, krašteliukais šypsančios, leido giją, iš kurios rudas voras mezgė tinklą aplink žmones.

Pusę laiko dabar, užuot dirbęs, pravėpsodavau prie tvoros, ir tik meistro Medardo koja, spyrusi kaip reikiant į užpakalį, grąžindavo mane į tikrovę. Kartais gražuolė surikdavo, netekusi kantrybės:

— Ar dar neapžiūrėjai manęs iš visų pusių? Ką dar nori pamatyt? Turėtum jau gerai mane pažint!

Aš, gudriai pamerkęs, sakau:

— *„Kas melioną ir merginą iš akies kada pažino"*.

Kaip mielai būčiau atsipjovęs kokį griežinėlį to meliono!.. O gal ir kita daržovė būtų jį atstojusi. Mat buvau jaunas, karštas, įsimylėjęs vienuolika tūkstančių merginų — ar tai aš ją mylėjau? Būna gyvenime valandų, kada, rodos, pamiltum ožką, jei tik ji nešiotų sijoną. Bet ne, Brenjonai, piktžodžiauji, pats netiki tuo, ką kalbi. Pirmoji pamiltoji yra ta tikroji, ta geroji, ta, kurią turėjai pamilti — dangus leido ją į šį pasaulį tavo troškuliui raminti. Ir turbūt todėl, kad to gėrimo negėriau, trokštu, visą laiką trokštu ir kol gyvas būsiu trokšiu.

Kaip mudu su ja sutarėm! Erzinomės it pasamdyti. Liežuvį turėjom abu gerą. Ji duoda man garo — aš už sieką atpilu pūrą. Kartais patys juokėmės iš to susiriesdami. Pasakys, būdavo, kokį kandų žodį ir, kad geriau būtų juoktis, tupia ant žemės, lyg ketindama perėti savo svogūnus ir ropes.

Vakare ji ateidavo prie mano tvoros pasišnekėt. Matau iki šiol, kaip kartą ji, kalbėdama, kvatodama, drąsiai akimis po mano akis naršydama, bene užtiks širdyje silpną vietą, kurią grybštelėjus širdis suinkštų, prisilenkia, iškėlusi ranką, vyšnios šaką, aplipusią raudonais karuliais, it kokią girliandą prie savo rudų plaukų, ir ima neskindama, ištempusi kaklą ir užvertusi snapą, lesti uogas tiesiai nuo šakos, palikdama karoti vienus plikus kauliukus. Akimirkos vaizdas, amžinas ir tobulas, — jaunystė, godi jaunystė čiulpia dausų krūtį! Kiek kartų aš išpjaustinėjau paskui tų dailių rankų, to kaklo, tų krūtų, tos smagurės burnos, tos užverstos galvos linijas ir dėjau baldų šonuose, tarp gėlių pynių!.. Persisvėręs tada per tvorą, ištiesiau ranką, traukte ištraukiau

iš Žebenkštės šaką, kurią ji raškė, ir, prisispaudęs prie burnos, ėmiau godžiai čiulpti drėgnus kauliukus.

Susitikdavome taip pat ir sekmadieniais, išėję pasivaikščioti arba Boži vyninėje. Šokdavome; šankumo aš buvau kaip samtis; meilė augina sparnus — meilė, sako, ir asilą išmoko šokti. Ir aš manau, kad nebuvo tokios valandėlės, kad mudu nesiginčytume... Baisus kibdagis buvo Žebenkštė! Kiek kandžių žodžių pričiauškė ji man apie mano ilgą, kreivą nosį, apie didelę išsižiojusią burną, į kurią, girdi, galima iš karto visą kepalą pašauti, apie mano batsiuvišką barzdą ir apie visą mano stotą, kuris betgi, kaip klebonas tvirtina, esąs nukrėstas pagal dievo, mūsų sutvėrėjo, paveikslą! Tai skaniai pasijuoksim, kai su juo susitiksim! Ji man neduodavo nė minutės ramybės. Aš taip pat nebuvau nei tylūnas, nei bailūnas.

Šitaip, nuolat erzėdami, mes, dievaži, gerokai įkaisdavom. Atsimeni, Kola, vynuogių raškymą pas meistrą Medardą Lanjo? Talkavo ir Žebenkštė. Pasilenkę vagoje tarp vynuogienojų, mudu dirbome šalimais. Galvos buvo beveik susiglaudusios, o mano ranka, raškydama kekes, kliudė kartais netyčia jos strėnas arba blauzdas. Tada ji kėlė savo įraudusį veidą ir spyrė man kaip jauna kumelaitė arba traiškė ant mano nosies kekę, o aš, paėmęs kur sultingesnę ir juodą, dariau tą pat jai ant auksuotos, saulės prikaitintos krūtinės... Ji gynėsi kaip velniukė. Veltui lindau prie jos — apkabint nė karto nepavyko. Abu kits kitą tykojom. Ji kurstė ugnį, žiūrėjo, kaip degu, ir šaipėsi:

— Negausi manęs, Kola...

O aš, nutaisęs nekaltą veidą, užsigulu ant savo tvoros — tikras riebulis katinas, kur, susirietęs į kamuolį, apsimeta, kad miega, bet iš tikrųjų pro siaurą vokų plyšį tykoja šokinėjančią pelę, — ir laižausi iš anksto:

— Matysim dar, kas juoksis paskutinis.

Ir štai vieną popietę (buvo tas pats mėnuo, kaip dabar), visai į gegužės pabaigą (bet buvo daug šilčiau negu šiandie), oras pasidarė baisiai tvankus, baltas dangus it krosnies žiotys pūtė žemėn savo deginančią dvasią; audra, šitaip susigūžusi, beveik visą savaitę tupėjo ant savo kiaušinių, kurie nenorėjo prasikalti. Tirpom nuo karščio, oblius buvo visas šlapias, grąžtas lipo prie rankos. Nebesigirdėjo Žebenkštės, kuri ką tik dainavo. Pa-

ieškojau akimis. Sode nė gyvos dvasios... Tik šit matau, kad ji sėdi ant pakopos pirkios šešėlyje. Miega užvertusi galvą ir prasižiojusi prie slenksčio. Viena ranka kaba, nusvirusi ant laistytuvo. Miegas ją priveikė, matyt, ūmai. Miega išsikėtojusi, pusnuogė, alpulio apimta, beginklė po liepsningu dangum kaip Danaja*! Pasijutau beesąs Jupiteris*! Lipu per tvorą, trypiu pasipainiojusius kopūstus ir salotas, imu ją į glėbį, bučiuoju visa burna; ji — šilta, nuoga, šlapia nuo prakaito; pusmigė, papurusi nuo geismo, duodasi imama užmerktomis akimis; jos lūpos ieško mano lūpų, grąžina bučinius. Kas pasidarė man? Koks proto aptemimas užėjo? Geismo srautas daužėsi po kailį, buvau kaip girtas, spaudžiau meilės apimtą kūną; laimikis, kurio taip troškau, keptas vieversiukas krito man tiesiai į snapą... Ir va (rask kitą tokį kvaišą!) — nebedrįsau jos imti. Kažkoks kvailas skrupulas mane pagavo. Mat per daug ją mylėjau, ir man pasidarė kažkaip nejauku, kad ji sukaustyta miego, kad laikau jos kūną, bet ne dvasią, kad savo išdidžią daržininkę turėsiu kaip ir per kokią išdavystę. Atsiplėšiau nuo laimės, atleidau rankas, lūpas ir saitus, kurie buvo mus sukaustę. Nelengva širdimi padariau tai: vyras — ugnis, moteris — pakulos, mudu degėm abu, aš virpėjau ir šniokščiau, it tas kitas kvailys, kur nugalėjo Antiopę*. Žodžiu, susitvardžiau, tai yra pabėgau. Praėjo trisdešimt penkeri metai, o aš raudonuoju prisiminęs. Ak, jaunystė — kvailystė. Kaip gera nusimanyti, kad buvai toks kvailas, ir kaip tai gaivina širdį!..

Sulig ta diena ji pasidarė man tikras velniūkštis. Aikštinga kaip trys besispardančių ožkų kaimenės, kaitesnė už mainius debesis, ji vieną dieną dursto mane užgaulia panieka arba visai nemato, kitą — šaudo ilgesingais žvilgsniais, viliojamu juoku; pasislėps už medžio ir iš patykių droš grumstu į sprandą, kai atsuku jai nugarą, arba cakt slyvos kauliuku į nosį, jei matys, kad tą nosį keliu. O išėjus pasivaikščioti — kudakuos, koketuos, kakarykuos čia su vienu, čia su kitu.

Pikčiausia, kad, norėdama dar labiau mane padilginti, ji sumanė įvilioti į savo raizgus kitą tokį strazdą brazdą — geriausiąjį mano kompanioną, Kiriasą Pinoną. Jis ir aš buvome kaip du vienos rankos pirštai. It Orestas su Piladu*, visose muštynėse, vestuvėse arba puotose mudu su juo gerkle, kojomis ar kumščiu veikėme

visada iš vieno. Jis buvo gumbuotas kaip ąžuolas, kresnas, sunkių rankų ir sunkios galvos, bet tiesus kalboje, drąsus ir ryžtingas. Jis būtų užmušęs kiekvieną, kas būtų mėginęs mane užkabinti. Ir kaip tik jį Žebenkštė pasirinko savo įrankiu. Jai vieni niekai tebuvo susukti jam galvą. Užteko keliskart į jį reikšmingai pažiūrėti ir minų įprastų jam pusę tuzino parodyt. Juk tegu tik žalčio duktė užmeta kam iš Adomo sūnų smulkučius savo tinklelius, tegu tik ji pradeda, nutaisiusi nekaltą, ilgesingą ir kartu įžūlų veidą, šypsotis ir šnibždėti jam, arba, apsimetusi kuklių kukliausia, mirksėti, akis delbti, dantelius truputį rodyti, lūpą kandžioti, smailiu liežuviuku per ją braukyti, kaklą sukinėti, šlaunis kraipyti ir strėnas it kielė linguoti, — sakykite, kuris prieš ją atsilaikys? Pinonas prarado paskutinį protelį. Dabar jau buvome du prie tvoros, ir abu, užsirėmę ant jos mūriuko, šnopštėm ir lūkuriavom Žebenkštės. Šaudėmės savo tarpe, sukandę dantis, įsiutusiais žvilgsniais. Žebenkštė kurstė ugnį ir, kad geriau liepsnotų, laistė kartkartėmis šaltu dušu. Mane, kad ir kaip apmaudo apimtą, tas dušas juokino. O arklys Pinonas nuo jo, priešingai, kasė kojomis žemę. Ir keikėsi, siuto, plūdo, grasė, šėlo. Mat juoko jis kitokio neišmanė, kaip tik savąjį, kurio niekas, be jo, negalėjo suprasti, — tai netrukdė betgi jam juoktis tada už tris. Mergšė tuo tarpu it musė palietą pieną šliurpė pasigardžiuodama tą meilės keikesį; grubi Kiriaso maniera skyrėsi nuo mano; ir nors toji sukta Galijos duktė, smagi juokdarė, buvo daug artimesnė man negu šitam kumeliui, kuris žvengė, stojosi piestu, spardėsi ir tratino, Žebenkštė, ieškodama įvairumo ir naujovės, o labiausiai, žinoma, norėdama įgelti man, patrauklias šypsenas ir pažadų kupinus žvilgsnius rodė tik Pinonui. Tačiau kai reikėdavo pažadus tesėti ir kai kvaišas pagyrų puodas ruošdavosi jau trimituoti pergalę, ji suprunkšdavo juoku tiesiai jam į nosį ir atsukdavo uodegą. Aš, žinoma, tokiais atvejais juokdavausi kartu su Žebenkšte, o Pinonas, nesitverdamas apmaudu, nukreipdavo siutą į mane. Mat galvojo, kad aš noriu paveržti jam jo gražuolę. Ir taip pasidarė, jog kartą jis stačiai paprašė mane, kad aš nuo Žebenkštės pasitraukčiau. Sakau Pinonui švelniai:

— Brolau, aš kaip tik norėjau tave to prašyti.

— Tada, brolau, — atitaria jis, — skaldysimės galvas.

— Ir aš apie tai galvojau, — sakau, — bet, Pinonai, man tai nelengva.

— O man dar sunkiau, mielasis Brenjonai. Užtat ir prašau: pasitrauk — vienam kiemui gana vieno gaidžio.

— Teisybę sakai, — kalbu toliau, — tik pasitraukti reikia tau, nes višta mano.

— Tavo? Meluoji, — suriko jis, — meluoji, juodnugari, žemės kurmi, pašlemėke! Ji mano, niekam jos neduosiu, niekas jos negaus.

— Klausyk, vargšeli, — sakau aš, — tu niekad turbūt savęs nematei! Žinok, overnieti, ropių graužike, jog kiekvienai burnai savas srėbalas! Šitas Burgundijos pyragaitis — mums; jis man patinka, aš jo noriu. Ir tau nėra čia ko ieškoti. Eik kitur savo ropių kasti.

Žodis po žodžio — ir susimušėm. O muštis labai nesinorėjo, nes mudu mylėjomės kaip broliai.

— Klausyk, — sako vėl Pinonas, — užleisk tu man ją, Brenjonai. Aš jai labiau patinku.

— Ne, ne, — atsiliepiu, — ne tu. Aš jai labiau patinku.

— Tada pasiklauskime jos pačios. Ką ji atstums, tas ir pasitrauks.

— Gerai! Tegu renkasi ji pati!..

Taip, bet pabandyk tu sakyti mergai, kad pasirinktų. Jai gi visas smagumas — delsti, galėti mintyse turėt čia tą, čia kitą, čia nė vieno, sukinėti ir vartalioti savo jaunikius ant karštos ugnies... O pagaliau ir nesuprasi jos! Užkalbinus mudviem su Pinonu apie tai Žebenkštę, jinai, užuot ką atsakiusi, suprunkštė juokais.

Grįžom į dirbtuvę, nusivilkom striukes.

— Nieko neišeina. Vienas iš mūsų turi pakratyti kaulus.

Kai jau atsistojome susikibti, Pinonas sako:

— Duokš ūsą!

Pasibučiavom dukart.

— O dabar turėkis!

Prasidėjo šokis. Ėmėmės ne juokais. Pinonas velėjo man galvą taip, jog, rodėsi, kiaušą ant akių užsmauks, o aš dirbau jam keliu pilvą. Niekas taip gerai nesimuša, kaip draugai. Po kelių minučių abu aptekome kraujais; it senas burgundų vynas, raudonos čiurkšlės tekėjo mums iš nosių... Dievai žino, į katrą pusę galėjo visa tai pakrypt; aišku tik, jog vienam iš mūsų būtų tekę prikaisti

kailį, jei, laimė, sukrutę kaimynai ir grįžęs namo meistras Medardas Lanjo nebūtų mūsų išskyrę. Nelengvai jiems tai vyko — susikibę buvome kaip dogai, ir jie gavo tiesiog skalambyti mums šonus, kol kits kitą paleidom. Meistras Medardas, nusitvėręs rimbą, apšutino juo vieną ir kitą, padalino kiekvienam po antausį, o paskiau ėmė kalbėti gražiuoju. Burgundas, gavęs į kuprą, atgauna protą. Kai gerai apsiskaldai, pasidarai filosofas, labiau klausais išminties balso. Pasižiūrėję dabar vienas į kitą, mudu su Pinonu nelabai didžiavomės. Ir čia kaip tik pasitaikė trečias latras.

Storas, plikai kirptas, apskritagalvis, rudaplaukis, giliai nukištomis akutėmis — toks buvo papūtžandis malūninninkas Žanas Žiflaras, kuris visada atrodė taip, it trimitą pūstų.

— Ar matėt tokius gaidžius! — tarė jis nusikvatodamas. — Gražiai jie atrodys, kai dėl tos vištelės nusikapos skiauteres ir atsitrankys inkstus! Kvailiai! Negi nematot, kaip ji gurklį iš pasitenkinimo pučia, kai judu kits kitą į šuns dienas dedat? Kiekvienai patelei, po velnių, smagu, kad paskui jos sijoną aiksėdami traukia būriai įsimylėjusių patinų... Norit gero patarimo? Duodu už dyką. Susitaikinkite, vaikučiai, ir spjaukit į ją, kaip ji spjauna į jus. Atsukit jai nugarą ir eikit kur akys mato. Ji pirštus graušis. Ir nori nenori turės galiausiai pasirinkti, tada matysime, katras iš judviejų esate jai labiau prie širdies. Na, nėr ko stoviniuoti! Nėr ko lūkuriuoti! Jei pjaut, tai pjaut iš karto! Ir jau tik nenuleiskite nosių! Geriau paklausykite, ką dar jums pasakysiu, geri žmonės! Kol jūs, bičiuliai, trypsit savo dulkinu apavu Prancūzijos kelius, aš visą laiką būsiu čia ir žiūrėsiu jūsų reikalų: brolis broliui turi padėt! Seksiu mergšę ir siuntinėsiu jums žinias, kaip ji aimanuoja. O kai jau bus pasirinkusi, pranešiu tam, katras laimės, o antras galės eit pasikart... O kol kas eime visi išgert! Vynas troškulį ramina, o ir sielvartą su meile primaršina.

Mudu tuos daiktus taip gerai maršinom (gėrėm kaip kiauri batai), jog tą patį vakarą, pasiėmę po ryšulėlį į vieną ir po lazdą į kitą ranką, abu, aš ir tas kitas aulas, išėjom iš namų ir, pasipūtę kaip kalakutai, nužirgliavom nemėnesėtą naktį kur kojos neša, kupini dėkingumo gerajam Žiflarui, o tas tik džiaugiasi, kaip ant mielių

kyla, jo mažos akutės juokiasi, patenkintos, pasislėpusios už riebių vokų tviskančiame it įsnauja veide.

Rytojaus rytą pūtėmės jau mažiau. Supratom, jog kažkas ne taip, bet nieko kits kitam nesakom, gudraujam. Tik vienas ir kitas gromuliuojam be perstogės, kaip čia dabar išeina, kad, norėdami paimt tvirtovę, bėgam nuo jos tolyn. Juo aukščiau kilo saulė, juo didesni abu jautėmės mulkiai. Atėjus vakarui, nebeišleidom kits kito iš akių, šnekėjomės tik kad šnekėtume, o iš tikro kiekvienas galvojome:

„Skrabėk neskrabėjęs, drauguži! Matau, kad nori nuo manęs atsiskirt. Tik nieko iš to neišeis. Aš per daug tave, broleli, myliu, kad leisčiau tau nuklysti nuo savęs. Kur bepasuktum (žinau, žinau, apsimetėli...), suku įkandin ir aš".

Po daugelio gudrių bandymų kitam nematant pasišalinti (nebesiskyrėme nė eidami atpilti), vidurnaktį, kai abu dėjomės, jog knarkiam, nors meilė ir blusos kutavo mus kaip erkės, Pinonas pašokęs iš lovos sušuko:

— Po kelmų! Aš degu! Degu, degu, degu! Daugiau nebegaliu! Grįžtu!

Sakau jam:

— Grįžkim.

Ėjom visą dieną. Saulė leidosi, kai parėjom. Palaukėm Maršė miške, kol visai sutems. Mat nelabai norėjosi, kad žmonės matytų mus pareinančius — pirštais užbadytų... O ir magėjo užklupti Žebenkšte liūdinčią, vienišą, ašaromis paplūdusią, prikaišiojančią pačiai sau: „Ak, ak, bernuži, bernuži, kam tu išėjai?" Kad ji pirštus graužiasi ir dūsauja, nė vienas neabejojom. Bet katras jos širdžiai rūpėjom, nežinojom. Kiekvienas sakėm:

— Aš.

Ir štai mudu jau prie jos sodo (kažkoks nerimas gnybčioja krūtinę), atdaras langas skendi mėnulio šviesoje, o po juo ant obels šakos kaba... Kas, manote jūs, kaba? Obuolys?.. Malūnininko skrybėlė!.. Ar sakyti, kas dėjosi toliau? Bijau, mieli žmoneliai, kad ne per daug būtų jums juoko. Ėgi matau, kaip, šipatos, jau žiojatės ligi ausų. Raguočiai, apgauti vyrai, visada patenkinti, kai jų pulkas auga...

Kiriasas atsibėgėjęs movė it elnias (ragus jau turėjo). Šoko prie obels su miltinu vaisiumi, persirito per tvorą, įpuolė į kambarį, iš kurio tuoj pat pasigirdo riksmas, spiegimas, veršio bliovimas, keikesys...

— Velne, rupūže, kūtvėla, nevėkšla, žudo, smaugia, gelbėkit, ragiau prakeiktas, pilvūze, vagie, riogla, šliundra, mėšle, blake, varle, pašlemėke, ausis nupjausiu, žarnas išleisiu, aš tau parodysiu, tu velnio išpera, kur pipirai auga, užpakalį sukaposiu, še, še tau į tavo smirdančią terlę!..

Ir kerta, duoda, drožia, rėžia, šmaukšt, pokšt, taukšt, brinkt, trinkt, cinkt, langai, indai dūžta, baldai lūžta, stori kūnai raitosi, merga šaukia, šunys kaukia... Ar manot, kad nesukruto kaimynai, išgirdę muziką velnio (pūskit dūdas, dūdelninkai).

Nebelaukiau galo. Gana. Prisižiūrėjau. Pasukau atgal keliu, kuriuo atėjau, viena akimi ašarodamas, kita kvatodamas, uodegą pabrukęs, bet nosį užvertęs.

— Tau dar gerai pavyko, Kola, — sakiau sau, — pigiai atsipirkai.

Bet širdies gilumoj Kola smagus nebuvo, kad kitas, o ne jis, į jos spąstus pakliuvo. Bandžiau viską juokais nuleisti, prisiminiau triukšmą, mėgdžiojau vieną, mėgdžiojau kitą, malūnininką, mergšę, asilą ir dūsavau it paskutinę išleisdamas dvasią...

— Akatau, kaip smagu! Kaip ant širdies sunku! Oi, mirsiu, — sakiau sau, — iš juoko... ne, iš gėlos. Kaip mažai betrūko, kad toji vėjo papūta būtų uždėjus man ant sprando sunkų vedybinį jungą! Ir kam ji to nepadarė! Kam ne aš — apgautas vyras! Bent ji būtų buvus mano. Vis jau šis tas, jei tau užkrauna naštą mylimas kas. Dalila! Dalila! Ramtadrila lila la!

Dvi savaites šitaip nežinojau, ar juokiuos, ar ašaroju. Kreivu veidu savo vienas vaizdavau visą senovės išmintį — tiek verksnų Heraklitą*, tiek jukų Demokritą*. O žmonės (kur jų ir širdis!) juokėsi man tiesiai į akis. Buvo valandų, kada, galvodamas apie savo rakštį, galėjau pasikarti. Bet jos truko ne per daug ilgai. Ačiū dievui!.. Gražu mylėti, bet, dėl dievo, bičiuliai, nemylėkite taip, kad iš meilės turėtumėt mirti! Palikime tatai amadžiams ir galaorams*! Mes, burgundai, nesame romanų herojai! Mes gyvenam, mes gyvenam. Kai mus gimdė, niekas nesiklausė, ar sutinkame, ar ne, niekas nepasidomėjo, ar gyventi norime, ar ne, bet jau jeigu esame čionai, tai čionai, po šimts, ir pasiliekam. Mes pasauliui reikalingi... Ar gal mums pasaulis reikalingas. Ar jis geras, ar jis blogas, mes apleidžiam jį tik tada, kai

jau mus iš jo išvaro. Prisileidę vyno, turim gerti. Kai išgersim, prisileisim dar iš savo krūtingų šlaitų. Nėra kada mirti, kai esi burgundas. O kentėt — tai, kaip ir jūs (nekilkit per daug į puikybę), mes savo atkenčiam. Kokius keturis ar penkis mėnesius cypiau kaip šuva. Bet... laikas plaukia, plaukia į naują krantą, palikdamas sename slogią sielvarto mantą. Aš dabar ir sakau sau:

— Juk tai vis lygu, it būtų jinai priklausiusi tau...

Ak Žebenkšte, Žebenkštėle... O vis tiek tu mano nebuvai. Ir kaip tik tas skilandis, tas miltų maišas, tas buožgalvis Žiflaras ją turi, kočioja, bučiuoja jau daugiau kaip trisdešimt metų... Trisdešimt metų!.. Jo karštis tikriausiai bus atvėsęs... Jei tikėti, ką man sakė, jis jau antrą dieną po vedybų jam praėjęs. Tam kamšliui, tam smaguriui prarytas kąsnis skonio nebeturi. Jei ne ermideris (ak Pinonai, gerkliūge), kuris užklupo jį lovoj, kaip gegutę svečioje gūžtoje, niekuomet tas svetimduonis nebūtų davęsis, kad jo storą pirštą įmautų į ankštą žiedą... Valio vedybos, Himenėjau*! Gerai įkliuvo tas Žiflaras kad jį vėjas! Dar geriau įkliuvo Žebenkštė — kai malūnininkas nepatenkintas, jai gi atsakyti tenka. O labiausiai iš visų įkliuvo žinot kas? Aš! Na, Brenjonai, tiekai to, pasijuokim (yra ko!) iš savęs, iš jos, iš jo!

Ir čia besijuokdamas pastebėjau (dieve brangus, nejaugi dvi valandas iš vieno praplepėjau) už kokių dvidešimt žingsnių, prie kelio pasukimo, namą raudonu stogu ir žaliomis langinėmis, jo baltą pilvą dengė savo droviais lapais žalčiu išsiraitęs vynuogienojas. Prieš atkilus vartus, riešutmedžio paunksnyje, triūsė moteris, pasilenkusi ant akmeninės įdaubos, į kurią tekėjo skaidrus vanduo; pažinau ją iš karto, nors daug metų buvau nematęs. Jaučiu, kad man kojas pakirto...

Nedaug tetrūko — ir būčiau sprukęs iš kur atėjęs. Bet buvo jau per vėlu — ji mane pastebėjo ir, semdama vandenį, žiūri... Ir štai matau, jog ir ji staiga pažino mane... Bet kur tau parodys — išdidumas neleido, tik kibiras, kurį laikė, ėmęs išslydo jai iš rankų. O ji sako:

— A, čia tas, kuriam niekad niekas neskubu... Pastovėk, pastovėk dar.

Atsiliepiu:

— Ar tai tu manęs laukei?

— Aš? — taria ji. — Ir nemaniau. Labai tu man galvoj.

— Kaip mane gyvą matai, — atitariu, — tiek pat ir tu man. Bet vis tiek smagu.

— Ir aš nieko nesakau.

Stovim prieš kits kitą, ji šlapiomis rankomis, aš vienmarškinis, sumišęs, ir mindžikuojam abudu; žiūrime į vienas antrą, bet stingame jėgų net dorai kits kitą matyti. Kibiras ant dugno srebia sau vandenį vienas. Pagaliau ji sako man:

— Užeik, turi juk valandėlę laiko?

— Gal minutę, kitą. Truputį skubu.

— Neatrodo. Kas gi čia tave atvarė?

— Mane? Niekas, — atsakiau pasipūsdamas. — Taip sau išėjau pasivaikščioti.

— Tai tu labai turtingas? — sako ji.

— Turtingas, tik ne pinigų, o fantazijos.

— Nė kiek nepasikeitei, — taria ji. — Buvai kvailas ir likai kvailas.

— Kvailas gimęs, kvailas mirs.

Įėjom į kiemą. Ji užkėlė vartus. Buvome vieni tarp kudakuojančių vištų. Fermos žmonės dirbo laukuose. Gal norėdama atsipeikėti ar todėl, kad buvo taip pripratusi, ji tarėsi turinti nuėjus uždaryti ar atidaryti (dorai ir nebepamenu) daržinės duris. Pakeliui sudraudė šunį Medorą. O aš, norėdamas pasirodyti visiškai ramus, maliau apie jos namus, gaidį, šunį, viščiukus, katę, antis, kiaulę ir balandžius. Jei būtų nenutraukusi, būčiau išskaičiavęs visus Nojaus laivo įnamius. Tik, girdžiu, ji sako:

— Brenjonai!

Man užėmė dvasią. Ji pakartojo:

— Brenjonai!

Susižvelgėm.

— Pabučiuok mane, — sako ji.

Nesibranginau. Tas daiktas, kai esi toks senas, nedarydamas daug gera, bloga irgi niekam nepadaro. (O smagu vis tiek.) Kai mano skruostai, seni šiurkštūs skruostai, pajuto kitus senus sumurkšlintus skruostus, akys superšėjo nuo noro verkti. Bet neverkiau, nesu toks kvailas. Ji sako:

— Tu duri.

— Dievaži, — atsakau, — jei šį rytą būtų kas pasakęs, jog bučiuosiu tave, būčiau smakrą nusigramdęs. Mano barzda buvo minkštesnė prieš trisdešimt penkerius metelius, kada aš norėjau, o tu ne, kada aš norėjau, mergele, mur mur mur murkdamas, prisiglausti prie tavo veidelių.

— Tai tu iki šiol meni?

— Ne, ne, ne, nieko aš nemenu.

Susirėmėm juokdamiesi akimis, katras katro žvilgsnį ilgiau atlaikysim.

— Didžiuokli, ožy, mulo galva, ir panašus gi tu buvai į mane! — kalba ji. — Bet tu, širmi, visai nenori senti. Žinoma, Brenjonai, drauguži, gražėt nepagražėjai, akys pasiraukė, nosis papurto. Bet kad niekada gyvenime gražus nebuvai, tai neturėjai ko ir nustot, nieko ir nenustojai. Netgi nė vieno plaukelio, savimyla! Šeriai, ir tie tik tik truputį tepašerkšniję.

Sakau:

— Kvailos galvos, žinai gi, nežyla.

— Jūs nenaudėliai vyrai, jums kas, jūs nieko neimat į širdį, linksminatės. O mes! Mes senstam, senstam už du. Pasižiūrėk į tą griuveną. Ai, ai, ai! Kur standus, smagus akiai ir dar smagesnis glamonėti kūnas, kur kaklas, krūtys, šlaunys, veidas, kur sodrūs ir stangrūs kaip jaunas vaisius raumenys... kur jie? Ir kur aš? Kur aš dingau? Ar būtum mane bepažinęs, jei sutikęs turguj?

— Tarp viso pasaulio moterų pažinčiau tave užsimerkęs, — atsakiau.

— Užsimerkęs taip, o atsimerkęs? Pažvelk į tuos įkritusius skruostus, į tą bedantę burną, į tą ilgą, nusmailusią kaip geležtė nosį, į tas paraudusias akis, į tą glebų kaklą, į tuos nudribusius odmaišius, į tą nei šiokį, nei tokį pilvą...

Nors visa, ką sako, ir pats gerai matau, aš betgi prieštarauju:

— Paukštelė čiauškutė visada jaunutė.

— Tai tu nieko nematai?

— Mano akys geros, Žebenkštėle.

— Varge mano? Kur ji, ta tavo Žebenkštėlė, kur ji pasidėjo?

— „Ji prabėgo pro šičia, žavi žebenkštyčia.“ Slepiasi, gurna, jau dingo visai. Tačiau aš ją matau dar vis, matau dailų snukutį ir gudrias akis, kurios seka mane ir vilioja į savo urvelį.

— Neįlįsi, — atsiliepia ji, — pažiūrėk, kokį pilvą turi, lapine. Meilės sielvartas tavęs nedžiovina, tas aiškiai matyt.

— To betrūko, kad džiovintų, — sakau. — Sielvartą reikia penėti.

— Tai užeik į vidų, duosim tam penimiui atsigert.

Įėjom į trobą ir atsisėdom už stalo. Gerai nebepamenu, ką gėriau, ką valgiau: širdžiai ne tas rūpėjo; žinau tik, kad nei dantys, nei gerklė nedykinėjo. Užsirėmusi alkūnėmis ant stalo, ji žiūri, kaip ruošiu. Paskiau pasijuokia:

— Ar dabar sielvartas palengvėjo?

— Kaip toj dainoj, — atsakiau: — „Kai pilvas tuščias, siela dejuoja; kai pilvas pilnas, siela dainuoja".

Jos didelė, plonalūpė, pašaipi burna tyli; aš, norėdamas pasirodyti mandras, malu pagyrūniškai liežuviu, kas ant seilės užeina, bet mūsų akys žvelgia į kits kitą ir galvoja apie praeitį.

Staiga:

— Brenjonai! — taria ji. — Žinai? Aš tau niekad to nesakiau. Dabar, kai jau vis tiek, galiu pasakyti. Juk aš tave mylėjau.

Atsiliepiu:

— Aš tą gerai žinojau.

— Žinojai, bjaurybe? Tai ko man nieko nesakei?

— Tu gi priešgina! Tik būčiau spėjęs pasakyti, kai tu būtum atšovusi — ne!

— Na tai kas, jei žinai, kad manau kitaip. Juk ką žmonės bučiuoja — ar lūpas, ar tą, ką jos sako?

— Tavo lūpos sakymu nesitenkino. Supratau tai tą naktį, kai prie tavo krosnies užtikau malūnininką.

— Tu pats kaltas, — atkirto ji, — krosnis buvo pakurta ne jam. Kalta, žinoma, ir aš, bet užtat aš buvau smarkiai ir nubausta. Tu, kuris viską žinai, Kola, nežinai, jog aš jį pasiėmiau iš apmaudo, kam tu išėjai. Oi, kaip aš pykau tada ant tavęs! Pikta ant tavęs buvo man jau tą vakarą (atsimeni?), kai tu mane paniekinai.

— Paniekinau? Aš?! — nustebau.

— Tu, pajodžarga! Atėjai, atsimeni, kartą vakare, man užmigus, į mano sodą manęs nuskinti, bet paniekinęs palikai ant medžio.

Ėmiau karštai aiškinti, jog nieko panašaus, ir papasakojau, kaip iš tikro buvo. Ji tarė:

— Aš taip ir maniau. Nesiaiškink, nesiaiškink, žioplas daikte. Esu tikra, jog jeigu tas pasikartotų...

— Tai padaryčiau vėl taip pat, — užbaigiau aš.

— Kvaiša! — sako ji. — Už tai tave ir mylėjau. Tada, norėdama nubausti, tave pakankinau. Bet nemaniau, jog būsi toks avino galva ir pabėgsi nuo kabliuko (ir bailiai gi tie vyrai!), užuot jį prarijęs.

— Ačiū labai! — tariau. — Gružlys slieką mėgsta, bet ir savo žarnas saugo.

Ji šypsojo kampučiais suglaustų lūpų ir pasakojo toliau nemirkčiodama:

— Kai išgirdau, jog mušiesi su tuo kitu, su tuo antru galviju neraliuotu, kurio nė pavardės nepamenu (velėjau tada upėje žlugtą, ir žmonės pranešė man, jog jis tave smaugia), išleidau kultuvę iš rankų, kuri nuplaukė pavandeniui, ir — bus kas bus — per baltinius, stumdydama į šalis velėtojas, pasileidau be klumpių, kiek kojos nešė, prie jūsų; norėjosi rėkti tau: „Brenjonai, ar pasiutai? Aš gi tave myliu! Begu nematai? Daug tu laimėsi, kai tas vilkas nuplėš tau kurį geriausią gabalą! Man nereikia sudarkyto, išnarinto vyro. Aš noriu tave turėti visą...“ Bet kur tau! Pasakysi mat ką tokiam žmogui... Aš nesižinau nė kur man dėtis, gaištu laiką, aušinu burną, o tas skiedalas sėdi jau smuklėje, užmiršęs, ko mušėsi, girtuokliauja ir, susikabinęs su vilku, pabėga (ak, ir bailys gi! bailys!), pabėga nuo avytės!.. Brenjonai, kaip aš tavęs tada nekenčiau!.. Kai aš šiandie, žmogeli, į tave žiūriu, į tave ir į save žiūriu, tai tas viskas atrodo juokinga. Tačiau tada, drauguži, būčiau su smagumu gyvam nulupusi tau kailį, gyvą iškepusi. Bet kad negalėjau tavęs nubaust, o mylėjau tave, tai nubaudžiau pati save. Pasisuko tas malūno žmogus. Iš siuto paėmiau jį. Jei ne tas, o kitas asilas būtų pasipainiojęs, būčiau paėmusi kitą. Kai nori sudrožti, žabą randi. O, ir keršijau aš tau! Galvojau tik apie tave, kai jis...

— Suprantu!

— ...kai jis keršijo už mane. Maniau: „Tegu dabar grįžta! Na ką, Brenjonai, žagsi? Patenkintas? Grįžk, grįžk!“ Deja, tu sugrįžai anksčiau, negu aš galėjau tikėtis... Kas buvo toliau, žinai. Ir visam gyvenimui likau pririšta prie savo mulkio. Mat kam klius, kam neklius, o tam striukiui beuodegiui (ar tai jis, ar tai aš?) vis klius.

Ji nutilo. Aš sakau:

— Ar bent tau čia gerai?

Ji patraukė pečiais ir tarė:

— Taip, kaip ir jam.

— Po šimts pypkių, — tariau aš, — šitas namas turi būti rojus.

Ji susijuokė:

— Trauk varlę už kojos.

Kalbėjome apie kitus dalykus, apie gyvulius ir laukus, apie draugus ir vaikus, tačiau, ką bepalietę grįžom apsisukę šuoliais į širdies palėpę. Maniau, gal bus jai smagu patirti smulkiau, kaip gyvenu aš, kaip gyvena manieji, kaip tvarkom namus, bet pasirodė (smalsumėlis tų moterų), jog ji visa tai žino ne ką blogiau už mane. Žodis po žodžio, palikę godas ir meilę, pradėjom šnekėti, kas užėjo ant seilės, krėtėm juokus, juokelius, bandėm visokius kelius, čia į kalną, čia į pakalnę, čia į dešinę, čia į kairę, nors nežinojom, kur einam. Armazavom, kliukėjom, tarandavom, skrabėjom kiekvienas už du, šaudėm tankia ugnim už kits kito abu. Ir žodžių kartot nė vienam nereikėjo — gaudėm juos karštučius, tik tik jiem iš srėbtuvių išėjus.

Prisijuokęs iki soties, šluosčiausi akis, kai išgirdau varpinę mušant šešis.

— Viešpatie, — susirūpinau, — jau šešios, einu!

— Suspėsi, — sako ji.

— Pareis taviškis, o jo ne per daug esu išsiilgęs.

— O aš... — atsiliepia ji.

Pro virtuvės langą buvo matyti pieva, kuri jau dabinosi vakarui. Tūkstančiai žolelių auksino savo virpančius snukučius besileidžiančios saulės spindulių auksinėmis dulkėmis. Savo paties nusvidintais akmenėliais striksėjo upokšnis. Karvė laižė žilvičio šaką; pora arklių — juodokas su žvaigžde kaktoje ir obuolmušis širmokas — stovėjo prisiganę kaip įbesti, sukeitę galvas, pasidėję jas kits kitam ant sturplio, ir svajojo vakaro rimtyje. Į vėsią trobą ėjo saulės, alyvų, įšilusios žolės ir auksinio arkliamėšlio aromatai. O gilioje, minkštoje, truputį pelėsiais paduodančioje kambario prieblandoje kilo iš molinio puoduko, kurį laikiau saujoje, smarkus burgundiškos serbentinės kvapsnis. Pasakiau:

— Kaip čia gera!

Ji pastvėrė mane už rankos:

— Visą gyvenimą taip galėjo būti, dien į dieną.

Aš tariau (buvo nesmagu, kad, atėjęs pasimatyti, sukėliau jai graužaties):

— O žinai ką, Žebenkštėle, — gal ir geriau taip, gal, turint viską galvoj, geriau taip, kaip yra! Tu nieko nenustojai. Vieną dieną būtų gal tas buvę ir smagu. Tačiau visą gyvenimą... Pažįstu save, pažįstu tave — greit būtum atsikandusi. Neturi supratimo, koks aš velnio neštas ir pamestas — dykūnas, tinginys, vėjo botagas, gėrūnas, plepys, šaipokas, rijūnas, priešgina, palaidūnas, svaja, ožys, pikčiurna, gižeklis, niektauza. Tu, mergyte, būtum nelaiminga kaip akmuo prie kelio ir, aišku, būtum atsikeršijusi. O vien tik apie tai pagalvojus, iš abiejų kaktos pusių plaukai man stojas. Garbė dievui, kuris viską žino. Viskas gerai taip, kaip yra.

Žebenkštėlės akys, rimtos ir buklios, ji klausėsi mano žodžių. Paskiau palingavo nosį ir tarė:

— Teisybę sakai, šalaputri. Žinau, žinau, jog esi didelis padraika. (Ji visai taip nemanė.) Tu mane, aišku, būtum mušęs, aš tau būčiau ragus įtaisiusi. Bet ką gi? Jei šiaip ar taip šiame pasaulyje turime pereiti per viena ir per kita (taip jau dangaus nustatyta), tai ar ne geriau būtų buvę, jei būtume šitai patyrę dėl vienas kito.

— Be abejo, — sakau, — be abejo...

— Neatrodai, kad būtum tuo tikras.

— Esu, esu... Bet vis dėlto reikia stengtis apsieiti be tos dvigubos laimės.

Ir atsistodamas užbaigiau:

— Nesigailėkime nieko, Žebenkštėle! Ar šiaip, ar taip, dabar būtų tas pats buvę. Mylėkis, nesimylėk, kai esi, kaip mudu, prie savo rietimo pabaigos, tai jau šaukštai popiet, o kai jau šaukštai popiet, tai žmogų apima toks jausmas, it nieko ir būti nebuvo.

Ji tarė:

— Melagis!

(Ir kaip ji teisingai pasakė!)

Pabučiavau ją ir išėjau. Ji lydėjo mane akimis nuo slenksčio, atsirėmusi į durų staktą. Didelis riešutmedžio šešėlis tįsojo priešais. Nesigręžiau. Tik kai kelias pasuko

į šoną ir kai buvau tikras, jog nieko daugiau nebepamatysiu, sustojau dvasios atgauti. Oras buvo pilnas pavėnės glicinijų kvapo. Ir balti jaučiai maurojo toli pievoje.

Na, nėr ko gaišt. Nužingsniavau po tiesumui, be kelio, įkopiau į kalną, perkirtau vynuogių lauką ir įlindau į mišką. Tačiau visai ne todėl, kad būčiau norėjęs greičiau pasiekti namus. Praėjo pusė valandos, o aš tebestoviu kaip įbestas priemišky, po šakotu ąžuolu, ir varnas gaudau. Nenuvokiu, ką darau. Tik mąstau, mąstau. Raudonas dangus gęsta. Žiūriu, kaip jo atspindžiai miršta naujuose, mažiukuose, blizgančiuose, lakuotuose, auksiniuose vynuogių lapeliuose... Lakštingala čiulba... Kažkur giliai atminty, nuliūdusioj širdy atsiliepia kita lakštingala. Vakaras toks pat, kaip šitas. Buvau su savo širdies mergele. Lipom į viršų vynuogių nutiesta įkalne. Abudu buvom jauni, linksmi, šnekučiai ir juokučiai. Staiga nežinau kas pasidarė ore — ar padvelkė varpas, *Angelui dievo* kažkur suskambęs, ar atsikvėpė žemė, sulaukusi vakaro, rąžydamasi, dūsaudama ir kviesdama tave: „Eikš į mane“, ar nukrito švelnus liūdesys iš mėnulio... Tik mudu nutilom visai abudu ir, kažkaip iš karto susiėmę už rankų, sustojom be žodžio ir nudelbėm akis. Ir tada iš vynuogių, ant kurių nusileido pavasario naktis, pasigirdo lakštingalos balsas. Kad neužmigtų ant vynuogienojų, kurių klastingi ūseliai raitėsi, raitėsi, raitėsi, aplink jos kojikes apsivyti taikėsi, — kad neužmigtų ant vynuogienojų, meilės lakštingala savo seną kantileną plyšojo giedojo:

Vynuogė auga, auga, auga,
Dienąnakt ją saugau...

Ir aš jutau Žebenkštėlės ranką, kuri sakė:

„Tu mano, aš tavo, Vynuoge, auki, tįski ir mudu suriški!“

Nulipom šlaitu žemyn. Netoli namų rankas paleidom. Ir niekad į draugę jų daugiau nebesuleidom. O tu, lakštingala, giedojus giedi. Kieno širdžiai tu gysti? Ir tu, vynuoge, augus augi. Kieno meilei surišti?

Buvo jau visai naktis. Iškėlęs nosį į dangų, parėmęs sėdmenis ant rankų, o rankas ant lazdos kaip genys ant uodegos, žiūrėjau neatsižiūrėdamas į medžio viršūnę, kurioje žydėjo mėnulis. Mėginau ištrūkti iš žavesio mane

sukausčiusio. Negalėjau. Be abejo, medis laikė užbūręs mane savo magišku šešėliu, kuris išveda žmogų iš kelio ir atima norą sugrįžti į kelią. Kartą, kitą, trečią apsuku ratą aplink medį, kartoju tą sūkį ir kiekvieną kartą atsiduriu toj pačioj vietoj, it grandine prie jos prikaltas.

Pagaliau, susitaikęs su likimu, išsitiesiau žolėje ir apsinakvojau mėnulio užeigoje. Miegas nelabai ėmė. Gromuliavau melancholiškai savo gyvenimą. Galvojau apie tai, koks jis galėjo būti, koks buvo, galvojau apie savo sužlugusias svajones. Viešpatie, kiek kartaus nusivylimo randi savo praeities gelmėse tomis naktų valandomis, kada nusilpsta dvasia! Koks nuogas ir varganas pasijunti, kai prieš nusivylusią senatvę iškyla viltimi apsidariusios jaunatvės paveikslas!.. Galvojau, dėliojau, kas laimėta, ko netekta, kilnojau liesą mantą, kurią kraitelėje turėjau: pačią, negražią ir gerumo tokią pat, kaip gražumo; sūnus, nutolusius nuo manęs, galvojančius visai kitaip negu aš, ir turinčius mano nebent kailį; draugų išdavystę ir žmonių beprotystę; tikėjimus, mirtį sėjančius, ir pilietinius karus; supjudytą Prancūziją; išgrobstytus dvasios kūdikius — mano meno kūrinius; gyvybę, tą pelenų saują, ir ateisiančios mirties alsavimą... Tyliai verkdamas, spaudžiau lūpas medžiui prie liemens ir, susigūžęs jo pašaknyje kaip tėvo glėbyje, pasakojau jam savo širdgėlas. Ir paskiau, matyt, jis ėmė žodį ir mane paguodė. Nes kai po kelių valandų atbudau knarkdamas ir įsirausiusią nosį pakėliau nuo žemės, tai mano melancholijos tiek tebuvo likę, kad gėlė įskaudintą širdį truputį ir mėšlungis traukiojo blauzdą.

Budo saulė. Ąžuolas, pilnas paukščių, giedojo. Giesmės žliaugė iš jo, kaip sultys iš vynuogių kekės, spaudžiamos tarp rankų. Kikilis, liepsnelė, pjūklo galąstoja, pilka devynbalsė, čiauškianti skalsiai, strazdas brazdas, mano kūmas, kurį mėgstu labiau už kitus dėl to, kad jis nieko nebijo, nepaiso, ar šąla, ar vėjas, ar lyja, nuolat kvatoja, visur jam rojus, pirmas pragysta auštant, o temstant dar vapa, ir dar dėl to, kad jis, kaip ir aš, turi raudoną snapą. Ak, mieli padarėliai, kaip džiaugsmingai gerklę jie laidė! Džiūgavo ištrūkę iš nakties klaiko. Nakties, kupinos pinklių, kuri kas vakarą nusileidžia ant jų kaip tinklas. Troški tamsa... Kuris iš mūsų žus? Bet — *frrarirarira!..* — lig tik prasidaro nakties danga,

lig tik blyškus tolimosios aušros šypsnis ima gaivinti sustirusį gyvenimo veidą ir pabalusias lūpas, su kokiu ūpu — *uai ti, uai ti, la la-i, la la la, laderi, la rifla...* — su kokiu klegesiu, bičiuliai, su kokia meile ir su kokiu džiaugsmu visi iš vieno garbina jie dieną! Visa, kas kentėta, ko bijota, tas nebylus siaubas ir tas stirksantis miegas, toji naktis, visa... *uai ti...* visa... *frrrtt...* užmiršta. Ak, diena, diena, naujoji diena! Atskleisk man savo paslaptį, strazde brazde, išmokyk tu mane, kaip su kiekviena nauja aušra atgimti pilnam tvirto tikėjimo ja!..

Strazdas švilpia toliau. Jo sodri ironija pralinksmino mane. Tupiu sau ant žemės ir švilpiu kaip jis. Gegutė (*„gegelė baltoji, gegelė juodoji, Nivernės gegelė raiboji“*), — gegutė girios gl̃ūdumoj eina skiniukų...

„Ku kū, ku kū, aš čia, kur tu?“

Prieš atsistodamas, persiverčiu per galvą. Striksėjęs pro šalį kiškis padaro tą pat ir susijuokia, kiškiui nuo juoko lūpa plyšta. Nuėjau savo keliais, dainuodamas iš visos krūtinės:

— Viskas gerai, viskas gerai! Tikėkite manim, draugai! Ak, pasaulis taip surėstas: kas nemoka plaukti, skęsta. Mano platūs penki juslių langai atdari ligi galių — pasauli, eik pro juos į mane ir srovenki kartu su mano krauju! Negi raukysiuos kaip iš galvos išėjęs, kad gyvenimas davė ne viską, ko būčiau norėjęs? Tik pradėk norėti: „Ak, kad turėčiau... ak, kad galėčiau...“ — ir nežinosi, kur besustoti. Ar buvo žmogui kada gana; duok bedavęs jam, jis rėkia: duok dar! Net toks ponas de Neveras! Net karalius! Net dievulis, mūsų tėvas visagalis. O juk kiekvienam savo ribos, visiems savo sritys. Begu kraipysies, vaitosi, jeigu ištrūkti iš jų nevaliosi? O ką rastum ir kitur? Čia esu, čia lieku ir čia, po balų, lindėsiu, kiek tik galėsiu. Tai ko gi guodžiojausi? Juk iš teisybės niekas man nieko duot neprivalo. Galėjau net ir negyventi... Dievulėliau, kai taip pagalvoji, plaukai ant galvos atsistoja. Tas šaunus pasaulėlis, tas gyvenimėlis — be Brenjono! Ir Brenjonas be gyvenimo! Koks nykumas, draugai!.. Kaip kas yra, taip ir gerai. Ko neturiu, ima kelmai!.. Bet ką turiu, laikau kietai...

Į Klamsi grįžau dieną vėliau, negu reikėjo. Palieku jums įsivaizduoti, kokio gavau už tai vėjo. Bet galite manęs neguosti, nes aš tuoj užlipau ant aukšto ir, nosį linguodamas, balsiai kalbėdamas ir padainuodamas, išdėjau, kaip matote, popieriuje, iškišęs liežuvį, savo sielvartus ir savo džiaugsmus... savo sielvartų džiaugsmus.

Kas buvo mums kada ogu,
Paskiau papasakot smagu.

KELIAUJANTYS PAUKŠČIAI, ARBA SERENADA ANUA PILYJE

Birželis

akar rytą sužinojom, jog per Klamsi pravažiavo du aukšti svečiai — panelė de Term ir grafas de Maibua. Čia jie nesustojo ir patraukė tiesiai į Anua pilį, kur ketina paviešėti tris ar keturias savaites. Prisiminusi seną paprotį, Klamsi seniūnų taryba nusprendė siųsti rytojaus dieną pas tuodu kilmingus paukščius delegaciją, kuri turės miesto vardu pasveikinti juos laimingai kelią sukeliavusius. (Sakytum, baisus jau čia stebuklas, jei kuris iš tų galvijų minkštai išmuštoje karietoje šiltai suvažinėja iš Paryžiaus į Neverą, neišklydęs iš kelio ir kaulų nesusimalęs!) Pagal tą patį paprotį taryba nusprendė kartu įteikti ir skanių kepinių atvykėlių snapams — tokių didžiulių, glajumi apliukruotų sausainių, kuriais esame plačiai išgarsėję. (Mano žentas, kepėjas Florimonas Ravizė, ištaisė jų tris tuzinus. Ponai seniūnai buvo manę užteksiant dviejų, bet mūsų Florimonas, irgi seniūnas, ką darydamas daro uoliai, juoba kad miestas moka jam už sausainį po dvylika solių.) Pagaliau, norėdami palinksminti vienukart visus atvykėlių pojūčius, ir dar todėl, jog su muzika, sako, širdis geriau priima valgį (nors aš ir be jos gerai geriu ir valgau), seniūnai pavedė keturiems rinktiniams natagraužiams pagriežti savo čirpynėmis — du smuikai, du obojai ir bubinas priedo — svečiams serenadą, kai tie ginsis sausainiais nuo bado.

Prisidėjau neprašytas su savo birbyne ir aš prie muzikantų. Negi praleisi progą pamatyti naujų veidų —

juk tokie reti paukščiai (ne, ne, aš nelyginu jų su paukštidžių plunksnuočiais: būkite liudininkais, aš to nesakiau). Mėgstu kilmingų paukščių dailią dangą, čiauškesį, minas; smagu žiūrėt, kaip savo plunksnas glostosi, kaip eidami krypuoja, uodegą sukioja, sparnais ratą rėžia ir skiauterę į viršų riečia. O kita vertus, vis tiek, iš kur ir kokie tie paukščiai — jei tik naujo akiai teikia, matyti reikia. Esmi Pandoros* sūnus, mėgstu kelti dangtį ir žiūrėti į dėžę ir į sielą — baltą, juodą, riebią, liesą, kilnią, žemą; mėgstu naršyti širdis, klausyti, kas ten girdis, kišti nosį kur nereikia, uostyti, siurbsnoti. Tegu ir į kailį gaučiau, kad tik naujienų paragaučiau. Bet, būkite ramūs, man niekad apsukrumo nestinga sujungt, kas smagu, su tuo, kas naudinga, o kad savo dirbtuvėje kaip tik turėjau du didelius pano, išskaptuotus Anua pilies ponui, tai ir tariau, jog čia geriausia proga nuvežti juos užsakovui, nieko už nuvežimą nemokant. Pakroviau tad pano į vieną iš tų brikų, kuriais važiavo delegatai, smuikai, obojai ir liukruoti sausainiai. Pasiėmėm kartu ir mano Glodi, Florimono dukterį: jei jau taip atsitiko, tai pasivažinėsim už dyką. Kitas seniūnas įkėlė savo sūnų. Galiausiai vaistininkas prikrovė stiprinančių sulčių, sveikatvynių, midų ir uogienių, kurių turėjo pasigaminęs ir kuriais už Klamsi pinigus svečius vaišinti ketino. Mano žentas labai dėl to niurnėjo, sakė, kad taip niekas nedaro ir kad jeigu kiekvienas meistras, mėsininkas, kepėjas, kurpius, barzdaskutys *et caetera*[1] į savo pusę traukti sumanys, tai miestui ir miestiečiams — prapultis ir papjūtis. Jis ne per daug klydo, bet vaistininkas, kaip ir Florimonas, buvo seniūnas — tai ką labai gali jam pasakyti? Didieji leidžia įstatymus, o jiems vykdyti yra mažieji.

Išvažiavo dviem brikais: meras, pano, dovanos, vaikai, keturi griežėjai ir keturi seniūnai. Aš ėjau pėsčias. Tegu veža tuos, kas kojų nepavelka, kaip veršius į pjovyklą ar bobas į turgų! Tiesą sakant, oras buvo ne iš gražiausiųjų. Dangus slėgė, atrodė miltinas, audrijosi. Febas* savo apvalia ir kaitria akimi kepino sprandus. Nuo kelio kilo dulkės ir musės. Bet, be Florimono, kuris savo skruostų baltį saugojo labiau nei kokia mergaitė, kiti visi buvome patenkinti: mat kas vienam nyku, krūvoje — smagu.

---

[1] Ir taip toliau *(lot.)*.

Kol buvo matyti švento Martyno bonia, mūsų šaunūs ponai laikėsi oriai ir iškilmingai. Bet kai miesto akys mūsų nebesiekė, veidai nušvito, o širdys atsilapojo kaip mano švarkas. Pirmiausia pasigirdo viena kita nešvankybė. (Toks mat mūsų būdas išsijudinti.) Paskui uždainavo vienas, pritarė kitas, ir tegu dievas man atleidžia, bet rodos, kad pirmutinį posmą užtraukė pats meras. Aš ėmiau pūsti birbynę. Kiti muzikantai prisidėjo. Ir prasimušęs pro balsų ir obojų sutartinę, plonytis Glodi balsas iškilo, suplazdeno ir čirškė kaip žvirblis.

Varėmės iš palengvo. Prieškalnėj arkliukai patys stojo, dūmė šonais, lengvinosi. Laukėm, kol jų muzika išsikvėps, ir raginom toliau. Privažiavus Buašo, notaras Pjeras Delavo paprašė padaryti alkūnę ir užsukti pas vieną jo klientą — mat turėjo surašyti jam testamentą. (Kaip čia atsakysi: jis buvo vienintelis seniūnas nieko sau dar nereikalavęs.) Visi vienu balsu pritarė, bet užtrukti teko ilgokai, ir mūsų Florimonas, radęs čia bendrą kalbą su vaistininku, pradėjo vėl niurnėti. *„Geriau viena vynuogė, net neprisirpusi, sau negu dvi figos kitam.“* Nepaisydamas murmesio, notaras be skubėjimo užbaigė testamentą, ir vaistininkas nori nenori gavo su tuo taikintis.

Pagaliau atvažiavom į vietą (kad jau važiuoji, tai vis kada nors nuvažiuoji). Bet prisistatėm tenai kaip garstyčios popiet. Kilmingieji paukščiai kėlėsi nuo stalo, kai mes atnešėm desertą. Ką jie darys — sėdo atgal: paukščiai gali lesti visą laiką. Mūsų miesto tėvai, kai jau artėjom prie pilies, liepė priešpaskutinį kartą sustoti; mat jie turėjo apsitaisyti iškilmių drabužiais (kurie iki tol važiavo rūpestingai sudėstyti ir paslėpti nuo saulės) — gražiais, tviskančiais, akį glostančiais, širdžiai šypsančiais drabužiais: meras žalio šilko, keturi jo bendrai šviesiai geltono vilnono. Agurkas o agurkas su keturiais moliūgais. Į pilį įvažiavom su muzika. Išgirdusios ją, pro langus išsikišo dykinėjančių tarnų galvos. Mūsų keturi vilnadėviai ir šilkarūbis užlipo ant perono, kurio duryse teikėsi pasirodyti (man nelabai gerai buvo matyti) du klostyti antkakliai *(iš antkaklio pažinsi gyvulį)* ir virš jų dvi kaspinuotos ir garbiniuotos kaip avinų galvos. Mes, natagraužiai ir prasčiokai, likome bestovį kieme. Dėl to aš iš taip toli ir negalėjau girdėti gražios kalbos, kurią pasakė lotyniškai notaras. Raminuosi mintimi,

jog tikriausiai jis vienas jos ir tesiklausė. Užtat žiūrėjau, išpūtęs akis, į savo mažytę Glodi, kuri, kaip Marija paaukojimo paveiksle, kopė smulkučiais žingsniukais laiptas po laipto į peroną, spausdama abiem rankutėmis sau prie skreito pintinę su rietuvėmis sukrautais sausainiais, kurių aukštutinis siekė jai smakrą. Nepametė nė vieno — siautė juos akimis ir rankomis ta smagurė, gudruolė, ta pipiras... Viešpatie, nors imk ir dėk ją pačią į burną...

Vaikystė žavi kaip muzika. Ji geriau pasiekia žmogaus širdį negu ta, kurią girdim. Didžiausias pasipūtėlis vėl žmogus randas, pasidaro pats akimirką vaikas, primiršta savo didybę ir rangus. Panelė de Term gražiai nusišypsojo manajai Glodi, pabučiavo, pasisodino ant kelių, perlaužė paėmusi vieną sausainį per pusę ir, sakydama „Duokš savo snapelį, valgysim abi...", pašovė didesnę dalį į apvalią mergytės krosnelę. Tada aš iš to džiaugsmo sumaurojau kaip jautis:

— Tegyvuoja geroji ir gražioji Nivernės gėlė!

Ir pridurmu, sužavėtas, sukrykščiau sukrykščiau birbyne kaip kregždė prieš lietų.

Visi tuojau sujuko ir į mane atsisuko, o Glodi ploja katučių ir rėkia:

— Senelis!

Ponas d'Anua sako:

— Tai tas pasiutėlis Brenjonas...

(Matai, toks tokį pažino ir tikru žodžiu pavadino.)

Ponas d'Anua duoda man ženklą prieiti. Einu su birbyne, smagiai užlipu laiptais, lenkiuosi...

(Mandagumas kalboj, ranka prie kepurės — Kainuoja nebrangiai, o galios daug turi.)

...lenkiuosi dešinėn, lenkiuosi kairėn, lenkiuosi į priekį, lenkiuosi atsigręžęs atgal, lenkiuosi kiekvienam ir kiekvienai. Ir kartu nežymiai stebiu ir stengiuosi apžiūrėt iš visų pusių panelę de Term, kabančią, kaip šerdis varpe, plačiai aplinkui ant lanko papūstame sijone; nutaisau ją (mintyse, žinoma) ir juokiuosi pamatęs, kokia ji smulki nuoga ir pražuvusi tarp tų savo žvynų. Panelė de Term aukšta, laiba, pojuodė iš prigimimo, baltutė nuo pudros, gražios rudos akys žiba kaip karbunkulai*, smagurė nosikė šniukštinėja ne blogiau už paršelio knyslę, putlios raudonos lūpos prašosi bučiuojamos, ant skruostų virpa garbanėlės.

Pamačiusi mane, tarė maloningai:

— Ar tai jūsų ta žavi mergytė?

Atsakau gudraudamas:

— Ką mes žinom, ponia? Va čia mano žentas. Jis galėtų duoti atsakymą. Aš negaliu kalbėti už jį. Šiaip ar taip, tas lobis mūsų. Pretenzijų niekas į jį nereiškia. Tai ne pinigas. *„Vaikai — vargšų turtas.“*

Panelė de Term teikėsi nusišypsoti, o ponas d'Anua garsiai nusikvatojo. Juokėsi ir Florimonas, bet ne iš smagumo. Aš nesijuokiau, dėjausi nenuovoka. Vyriškis su antkakliu ir dama su varpu maloningai paklausė mane (jie manė, kad aš kaimo muzikantas), kiek uždirbu grodamas. Atsakiau taip, kaip yra:

— Bemaž nieko...

Neaiškindamas, kuo iš tikro verčiuosi. Kam man aiškinti? Jie manęs to visai ir neklausė. Laukiau, kas bus toliau, norėjau daugiau pamatyti, pramogą turėti. Man gana juokinga familiari ir ceremoninga didybė, kurią aukšti ir turtingi ponai rodo, kalbėdami su beturčiais ir vargšais. Kalba taip, it visada mokytų juos. Mat vargšas — vaikas, savo proto, suprask, neturi... O, be to (nesako, bet taip mano), pats ir kaltas, kad vargšas. Dievas, vadinasi, nubaudė, ir gerai padarė — garbė dievui!

Tartum manęs čia visai nebūtų, Maibua sako balsiai savo kūmutei:

— Kadangi vis tiek, meldžiamoji, neturime ko veikt, pasinaudokime tuo bėdžiumi; jis atrodo, tiesa, kvailokas, bet, matyt, daug slampinėja su savo birbyne, pažįsta smukles ir jų lankytojus. Paklausinėkime jį, ką galvoja šitas kraštas, jei iš viso...

— Šš!..

— ...jei iš viso jis galvoja.

Ir klausia mane:

— Na, žmogeli, pasakyk mums, kas čia dedasi žmonių protuose?

Aš kartoju:

— Protuose? — ir nutaisau kvailą miną.

Pamerkiau akį savo storam ponui d'Anua, kuris pešiojosi barzdelę, šypsojosi, prisidengęs didele letena, ir leido man daryti, ką noriu.

— Protas jūsų krašte atrodo iš viso retas daiktas, — tarė su ironija atvykėlis. — Aš klausiu tave, žmogau, kaip čia žmonės galvoja, ką mano. Ar geri katalikai? Ar atsidavę savo karaliui?

Atsakau:

— Dievas yra didelis, o karalius — labai didelis. Žmonės myli juos abu labai.

— O ką mano apie princus?

— Tai pašėlusiai dideli ponai.

— Jūs, vadinasi, už juos?

— Taip, monsinjore, taip.

— Prieš Končinį?

— Mes ir už jį taip pat.

— Ką, po velnių, kalbi! Jie gi priešai.

— Aš nieko nesakau... Tas gali būti... Mes ir už tuos, ir už tuos.

— Reikia pasirinkt, po šimts!

— Argi jau būtinai, pons, reikia? Gal galima apsieit be to? Bet jei reikia, tai reikia. Už ką esu aš? Aš jums, pons, atsakysiu į tai kurį pirmadienį. Pagalvosiu. Tokiam daiktui reikia laiko.

— O kam tau atidėlioti?

— Noriu, pons, pažiūrėt, kas bus stipresnis.

— Gėdos neturi, nenaudėli! Nejaugi neskiri dienos nuo nakties ir karaliaus nuo jo priešų?

— Neskiriu, pons, dievaži, neskiriu. Jūs per daug iš manęs reikalaujat. Kad dabar diena, matau aiškiai, nesmi aklas; bet jeigu reikia rinktis tarp karaliaus žmonių ir ponų princų žmonių, tai tikrai negalėčiau pasakyti, katrie geriau nugeria ir daugiau eibių pridaro. Aš nieko blogo apie juos nesakau: jie turi gerą apetitą, atseit, sveiki. Geros sveikatos linkiu ir jums. Man patinka žmonės, kurie mėgsta gerai pavalgyti; daryčiau ir aš, kaip jie. Bet, pasakysiu atvirai, man mielesni tie draugai, kurie valgo pas kitus, ne pas mane.

— Tai tu, šunkara, nieko nemyli?

— Aš myliu, pons, savo gerą.

— Ir negali jo paaukoti savo viešpačiui, savo karaliui?

— Galiu, pons, jei kitaip neišeina. Bet vis dėlto aš norėčiau žinoti, kuo karalius nuo bado ir troškulio gintųsi, jei Prancūzijoje nebūtų vieno kito žmogaus, kuris savo lauką mylėtų ir vynuoges augintų! Kiekvienam savo amatas. Vieniems — valgyti, kitiems... būti suvalgytiems. Politika — menas valgyti. Kam ji mums, vargšams? Politika — jums, o mums — mūsų žemelė! Ne mūsų reikalas taip ar kitaip ką manyti. Mes — tamsūs

žmonės. Ką mes žinom ar ką mokam? Nebent kaip Adomas, mūsų tėvas — jis, girdėt, buvęs ir jūsų tėvas, bet aš, atsiprašau, tuo netikiu... gal koks... tolimas giminaitis... — taigi, nebent kaip Adomas, mūsų tėvas, vaisinti žemę, daryti ją našią, kasti ir arti, akėti, sėti, auginti avižą ir kvietį, apipjaustyti vynuogę ir ją paskiepyti, kirsti javą, rišti pėdą, kult ir vėtyt grūdą, spausti kekę, daryti vyną, kepti duoną, skaldyti malką, tašyti akmenį, sukirpti drapaną, siūti odą, obliuoti lentą, rausti griovį, tiesti kelią, statyti namus, miestus ir katedras, taikinti savo rankomis sodų puošmeną prie žėmės veido, šviesos ir šešėlių stebuklus sienose ir lentose rodyti, išvilkti gražius, ! baltus, nuogus kūnus iš akmens drapanos, kuri laiko juos suveržtus, prisitykojus gaudyti garsus, plazdenančius ore, ir uždaryti juos į rusvai auksuotą vaitojančio smuiko skreitą arba kad ir į mano tą kiaurą birbynę, žodžiu, pasidaryti Prancūzijos žemės šeimininkais, ugnies, vandens, oro, visų keturių gaivalų viešpačiais ir priversti juos tarnauti jūsų smagumui... o daugiau ką gi mes žinom ar mokam ir kaipgi galėtume dėtis suprantą ką nors apie viešuosius reikalus, apie princų ginčus, šventus karaliaus ketinimus, apie politiką ir kitokią metafiziką! Kam, pone, šokti aukščiau bambos. Mes — darbiniai gyvuliai, sutverti, kad būtų ką mušti. Viskas tas taip! Bet kieno kumštis malonesnis ir koks vėzdas mūsų nugarai skanesnis — tai per rimtas ir mano galvai per sunkus klausimas. Kaip man, tai, sakyčiau, ar tas, ar tas — vienas galas. Norint tikrai atsakyti, reikėtų ir tą, ir kitą vėzdą savo rankose palaikyti, pasverti ir gerai išbandyti. O jei ne — kantrybės! Kentėk, kentėk, priekale. Kentėk, kol esi priekalas. Suduosi, kai būsi kūjis.

Pašnekovas žiūri į mane, suraukęs nosį, ir nežino, ką daryt, juoktis ar pykt, bet čia prabyla vienas palydos bajoras, matęs mane kadaise pas amžinatilsį gerąjį mūsų Nivernės kunigaikštį:

— Jūsų mylista, aš jį pažįstu, tą originalą: geras darbininkas, didelis kalbininkas, puikus dailidė, amato — drožėjas.

Neatrodė, kad kilmingasis ponas būtų dėl to apie Brenjoną geriau manyti pradėjęs; jis ėmė jo menku asmeniu („menku“, vaikučiai, sakau iš kuklumo, nes, garbėdie, sveriu ne mažiau už kitus du) tik tada šiek tiek domėtis, kai iš palydos bajoro ir pilies šeimininko pono

d'Anua patyrė, jog toks ir toks princas mano darbus labai gyręs. Ir dabar jis jau lygiomis su kitais žavisi kieme mano skaptuotu fontanu, vaizduojančiu pasikaišiusią merginą su dviem spurdančiomis, sparnais plazdančiomis antimis prijuostėje. Paskiau rūmuose apžiūrėjo mano darbo baldus ir pano. Matau, kad ponas d'Anua kyla kaip ant mielių. Ir galvijai gi tie turtuoliai! Galėtum pamanyt, jog kūrinys, už kurį jie užmokėjo, yra jų darbo, o ne kūrėjo!.. Maibua, norėdamas dabar mane išaukštinti, ėmė balsu stebėtis, kam aš tūnąs šitame krašte, toli nuo didžiųjų Paryžiaus protų, kurdamas tik tokius darbus, kuriems užtenką kantrybės, nutaikymo tikrybės, atidumo ir pastabumo: juose neieškok, girdi, išmonės, polėkio, idėjų, simbolių, filosofijos, žodžiu, neieškok, kas pasako žiūrovui, jog prieš jo akis yra didžioji skulptūra. (Didelis ponas žavisi tik tuo, kas didu.)

Kukliai atsakau (nuolankus esu ir truputį paikokas), jog tikrai mano dailė menkoka — tą aš ir pats gerai nutuokiąs, tik kiekvienam privalu laikytis savo ribų. Vargšas (dėliojau) mūsų padermės žmogelis, nieko nematęs, nieko negirdėjęs, nieko nežinąs, jei galvą turi, per aukštai nežiūri, tupi sau Parnaso papėdėje ir vengia per plačių, per iškilnių sumanymų; nugręžęs baugščias akis nuo kalno viršūnės, kurioje šmėžuoja šventojo žirgo sparnai, krapšto jis akmenėlius pašlaitėje, kad turėtų iš ko pasistatyti pirkaitę. Skurdo ribota išmonė sugalvoja ir dirba vien tik kasdieniniam gyvenime pravarčius daiktus. Jos dalia — naudingas menas.

— Naudingas menas! Du niekaip nesuderinami žodžiai! — sušunka tas mano avigalvis. — Gražu tik tas, kas nenaudinga.

— Geriau nepasakysi! — pritariu aš. — Tikra teisybė. Taip yra visame kame, gyvenime ir mene. Nėra nieko gražesnio už deimantą, princą, karalių, didžiūną ir gėlę.

Grafas nuėjo, patenkintas manimi. Ponas d'Anua paėmė mane už parankės ir ėmė akinti patyliukais:

— Ak tu juokdary nelemtas! Ar nenustosi žmonių per dantį traukti! Taip, taip, dėkis nekaltu avinėliu, pažįstu aš tave. Manęs neapgausi. Su tuo Paryžiaus dabita žinokis, sūnau, malk jam ką nori. Bet jei kada sumanytum užkabinti šitaip mane, tai saugokis, Brenjonai, — galiu paminkyti tau šonus!

Kad šoksiu šoksiu:

— Aš, valdone! Užkabint jūsų didybę! Savo geradarį! Globėją! Kaip tokia mintis ir į galvą atėjo?.. Ar Brenjonas koks niekšas? Na, niekšas ne niekšas, bet jau tikrai ne kvailys! Kai kvailystę dalijo, namie nebuvau. Taigi jos negavau! Ačiū labai! Per daug branginu kailį, kad negerbčiau to, kuris moka priversti gerbti save. Čia aš savo nagų nekišu nė iš tolo, tiek proto turiu. Nesgi jūs ne tik kad stipresnis (tą kiekvienas supranta), bet ir daug už mane gudresnis. Aš tik mažas lapiukas, o jūs Lapinas savo pily. Kiek pokštų jūsų krepšy! Kiek jaunų ir senų, nutrūktgalvių ir atsargių esate jau į jį susikišęs!

Ponas d'Anua nušvito. Mat žmogui baisiai patinka, kai jį kas giria už talentą, kurio jam turėti nėra lemta.

— Gerai, gerai, plepatūne, — tarė jis. — Meskim mano krepšį į šalį, geriau panaršykime tavąjį. Nes tikras esu, kad jei atvykai, tai ne tuščiai.

— Na, ar ne teisybę kalbėjau apie jūsų gudrybę, — atsiliepiu aš, — jūs žmogų matote kiaurai. Su jumis jautiesi kaip stiklinis. Jūs skaitot širdis tarytum vieš-pats visažinis.

Iškėliau iš briko abu savo pano, taip pat ir vieną italų darbo skulptūrą (Fortūną ant rato, pirktą kadaise Mantujoj), apie kurią, senas pasvaigėlis, pats nepasijutau, kaip pridūriau, jog savo rankom ją sukūriau. Gyrė, bet nelabai. Paskui parodžiau tikrą savo dirbinį, jaunuolės medalioną, ir per kažkokius monus leptelėjau, jog jis italų darbo. Kad prasidės: matai, matai, o ką, o ką, ir ohoho ir chaha! Jiems net širdys apsalo. Maibua gyrė be galo ir sakė, jog tame kūriny atsispindįs lotynų dangus ir dukart dievų — Jėzaus Kristaus ir Jupiterio — palaiminta žemė. Ponas d'Anua, žvengdamas iš žavesio, atskaitė man už medalioną trisdešimt šešis dukatus, o už Fortuną davė tik tris.

Pavakariop išvažiavom namo. Kompanijai palinksminti kelyje papasakojau, kaip ponas Belgardo kunigaikštis, atvykęs kadaise į Klamsi, medžiojo. Mat tas geras didikas buvo žabalas ir per keturis žingsnius nieko nematė. Medžioklės vadovai pristatė mane prie jo ir liepė, kai kunigaikštis šaus, krisdinti nuo medžio medinį paukštį, ir jam greitai, apdairiai prinešti kitą, jau tikrą, neva jo į pat širdį kliudytą. Visi baisiai juokėsi, ir kiekvienas iš eilės vis kokią juokingą istoriją apie mūsų di-

dikus paporijo... Ak, tie geručiai didikai!.. Kai savo didybėj patys sau pasidaro nuobodūs, kad jie žinotų, kokie juokingi jie mums atrodo!

Tačiau su pasakojimu apie medalioną palaukiau, kol būsim namie ir užsisklęsim duris. Florimonas išklausęs ėmė karčiai prikaišioti man, kam aš taip pigiai atidavęs tikrą itališką kūrinį, jei jie taip aukštai įvertinę medalioną ir brangiai už jį užmokėję, nors tas buvęs itališkas vien tik iš vardo. Atsakiau, jog pasijuokti iš žmonių, taip, galiu, bet juokaudamas apvogti ne! Jis varėsi toliau ir piktai klausė, ką aš turįs iš tokio juoko, kurį pats ir apmokąs. Argi verta, girdi, kitą ant juoko turėti, jei tenka pačiam už tai sumokėti?

Tada Martina, geroji mano dukra, labai išmintingai pasakė:

— Tokie jau šeimoje mes esam, Florimonai. Maži ir dideli, visuomet viskuo patenkinti, visuomet! Ir juokiamės sau iš pasakų, kurias patys sau pasekam. Ir žinai dar ką — nesiskųski tuo, geruti, nes tai apsaugo nuo ragų. Mat taip smagu nusimanyt, jog bet kada galiu tave jais apdaryt, kad apsieinu be to... Bet tu taip baisiai nesirauk! Gailėtis nėra ko. Nes tai vis tiek, it tu jau būtumei raguotas... Na, įsitraukė, sraigė, ragelius. Aš matau jų šešėlius.

VII

MARAS

Pati liepos pradžia

erai žmonės sako: *„Nelaimė raita atjoja, pėsčia atstoja"*. Sumaniusi aplankyti mus, ji apsitaisė Orleano gurguolės raitininku. Praeitą pirmadienį vienas žmogus susirgo maru Sen Faržo miestelyje. Bloga sėkla greitai dygsta: į galą savaitės tokių buvo ten jau dešimt. Ir, vis artėdamas prie mūsų, vakar maras pasirodė jau Kulanž la Vinezė. Sukruto sujudo baloje antys! Visi drąsuoliai pasipustė padus. Sukrovėm moteris, vaikus, žąsyčius ir išsiuntėm toliau — į Montnuazoną. Nėra blogo be gero. Namie niekas nebeduoda mums garo. Florimonas taip pat išvažiavo su damomis, pasisakęs, bailys, Martinos vienos išleisti negalįs — mat dienų gale besanti. Iš didžponių tūli surado puikių dingsčių pasivažinėti, o kai karieta buvo jau pakinkyta, diena pasirodė jiem pati ta pavažiuot pažiūrėti, kaip atrodo javai laukuose.

Kurie likom, dėjomės, kad viskas mums niekis. Kas saugosi maro, iš to mes juoką darom. Ponai seniūnai pastatė sargybas prie miesto vartų, ant Oksero kelio, griežtai įsakę vyti šalin varguolius ir kaimiečius, kurie bandytų smelktis į miestą. Kiti, bajorai su kuodais ir miestelėnai su pilnais makais, turėjo duotis bent apžiūrimi trijų mūsų gydytojų — Etjeno Luazo, Marteno Frotjė ir Filibero de Vo, apsidarkiusių, kad liga prie jų pačių neprikibtų, ilgomis, tepalų prikrėstomis nosimis, kaukėmis ir akiniais. Juokėmės iš jų kaip pasamdyti; ir Martenas Frotjė, geras žmogus, nebegalėjo savo rimtybės išlaikyti. Jis

nusiplėšė nosį, pasakęs, jog nenori būti baidyklė ir netiki tokiais niekais. Taip, bet užtat jis ir mirė. Teisybė, Etjenas Luazo, kuris tikėjo savo nosimi ir net miegojo su ja, mirė lygiai taip, kaip anas. Gyvas liko vienas Filiberas de Vo: tas, būdamas gudresnis už savo bendrus, metė ne nosį, o savo postą... Bet aš užbėgau už akių ir, nenutekinęs dar kaip reikiant įžangos, taikausi baigt istoriją. Grįžkime, vaikeli, prie pradžios ir imkime ožką vėlei už barzdos. Ar dabar jau gerai laikai?..

Taigi, dėjomės esą yni Ričardai Bebaimiai*. Buvome tikrutėliai, jog marui mūsų namai per prasti ir jog jis mūsų nelankys! Maras turi jautrią nosį, sakėm; mūsų kailių raugyklų kvapas (visi žino, jog nėra nieko už jį sveikesnio) jam nepatinka. Kai paskutinį kartą (tai buvo baigiantis tūkstantis penki šimtai aštuoniasdešimtiesiems metams, turėjau tada seno jaučio amžių — keturiolika metų) jis lankėsi mūsų padangėj, tai, prikišęs nosį prie pat mūsų slenksčio ir apsiuostęs, nudyrino atgal. Kaip tik tada, nepatenkinti savo globėj", didžiu šventuoju Potencijonu, kuris blogai juos globojęs, Šatel Sansuaro gyventojai (prisijuokėm paskiau iš jų) atstatė jį iš pareigų ir pasiėmė išbandyti kitą, paskiau trečią, ketvirtą; taip keitė septynis kartus, pasirinkdami iš eilės Savinianą ir Pelegriną, Filibertą ir Hiliarijų. Nežinodami pagaliau, kuriam šventajam save pavesti, jie pavedė save (padaužos!) šventajai ir į Potencijono vietą pasistatė Pontecijanę.

Mes, linksmi vyrukai, tauškaliai, pagyrūnai, priešginos, kvatojome, prisiminę tą istoriją. Norėdami parodyti, jog netikim nei tais prietarais, nei seniūnais, nei daktarais, drąsiai nusibeldėm prie Šastlo vartų pasikalbėti per griovį su tais, kurių neleidžia į miestą. Atsirado pliuškių, kurie, norėdami parodyt, kas tai aš, nusigavo į kitą griovio pusę ir, nuėję į artimiausią užeigą, gėrė kartu su atstumtaisiais nuo rojaus vartų arba net su pačiais angelais sargais (mat tieji į savo pareigas pro pirštus žiūrėjo). Aš irgi dariau kaip kiti. Negi paleisi juos vienus? Negi pakęsi, kad kiti prieš tavo nosį šurmuliuotų, dūktų, klausytųsi šviežių naujienų ir gertų šviežią vyną be tavęs? Plyštum iš apmaudo.

Nusidaviau tad ir aš į aną pusę, pamatęs seną kaimietį, pavarde Gratpenas, kurį gerai pažinojau. Gėrėm abu. Gratpenas buvo linksmas apvalainas burbulis —

raudonas, kresnas, tviskantis saulėje sveikata ir prakaitu. Gyrėsi visą laiką labiau dar už mane, šaipėsi iš maro ir sakė, jog tai gydytojų pramanas. Tik nusmurgėliai, anot jo, miršta, ir tai ne nuo ligos, o iš baimės. Jis man tarė:

— Duodu jums savo receptą už dyką:

Kojas laikyki šiltai,
Tuštinki žarnas gerai
Ir nelankauk Margaritos —
Kelsi sveikutis kas rytas.

Mudu pasėdėjome taip gerą valandą kartu, sukišę nosis. Gratpenas turėjo įprotį kalbėdamas plekšenti tau per ranką ir minkyti koją arba alkūnę. Tada nieko nepamaniau. Pamaniau tik rytojaus dieną.

Rytojaus dieną pirmas žodis, kurį pasakė man gizelis, buvo:

— Žinote, šeimininke, tėvukas Gratpenas mirė...

Man bemat nulinko skiauterė ir nušiurpo nugara. Tariau sau:

— Na, vargšeli, ruoškis padėti šaukštą, tavo puota baigta arba netrukus bus baigta...

Einu prie varstoto, imu šį tą knebinėti, noriu užsimiršti, bet kur tau — nebe darbas galvoje. Akinu save: „Asile tu, asile! Kitąsyk žinosi, kaip paikioti..."

Bet mes, burgundai, nelaužom sau ilgai galvos, ką būtų užvakar daryt reikėję. Mums rūpi ši diena. Darykime, po šimts, taip ir dabar. Ginkimės. Dar priešas gi nesuraitė. Dingtelėjo mintis kreiptis į šventojo Kozmo broliją (ar jūs girdite, gydytojai). Bet pamaniau, kad geriau ne, ir nesikreipiau. Mat nors ir labai sumišęs, tebeturėjau ganėtinai sveiko burgundiško proto pasakyti sau:

— Vaikuti, gydytojai išmano ne daugiau už mus. Paims iš tavęs pinigus, ir tiek už juos teturėsi, jog nusiųs tave nusibaigti į maro gardą, nes ten tai jau tikrai maru užsikrėsi. Dieve apsaugok ką nors jiems sakyti! Ar galvoj negerai? Jei visas reikalas tik numirt, tai pataikysi ir be jų. Juk ir knygose parašyta: *„Nors ir daktarų gydomi, išgyvensim iki mirties"*.

Veltui vijau šalin įkyrią mintį, veltui bandžiau dar kuodą kelti — viduriuose jau kažkas darėsi. Čiupinėju čia, čiupinėju ten, paskui... ai! Dabar tai jau jis... Blogiausia, kad, atėjus pietų laikui, sėdžiu prieš dubenį rie-

bių raudonų pupelių, vyne su sūdytos kiaulienos gabaliukais išvirtų (dar šiandien prisiminęs seilę ir ašaras varvinu), ir nebeturiu noro žiaunų praverti. Galvoju suspausta širdimi:

„Aišku, baigiuosi. Apetitas mirė, tai jau galo pradžia...“

Na ką gi, kad jau galas, tai bent patvarkykim savo reikalus. Jei mirsiu namie, tai plėšikai seniūnai sudegins namus, kad (juokas klausyti!) kiti neužsikrėstų maru. Naujutėlius namus! Ar žmonės tokie pikti, ar tik tokie kvaili? Ne, ką turi namai sudegt, tai jau geriau dvėsiu kur ant mėšlyno. Apgausim juos! Tik negaiškim...

Atsistoju, užsivelku palaikiausią švarką, pasiimu keletą gerų knygų, gražias sentencijas, riebias Galijos pasakas, Romos apoftegmas*, Katono *aukso žodžius**, Bušė *Vakarotuves** ir Žilio Korozė *Naująjį Plutarchą*;* susikemšu viską į kišenę, pasiimu dar žvakigalį, papentį duonos, atleidžiu gizelį, uždarau namus ir einu drąsiai už miesto į savo vynuogyną, už paskutinės sodybos, prie Bomono kelio. Ten yra nedidelė pastogėlė. Lūšnelė. Sandėliukas padargams, senas čiužinys ir prasėdėta kėdė. Jei ir sudegins, mažas daiktas.

Nespėjęs nė į vietą nueiti, pradėjau snapu kalenti kaip varnas. Karštis degino, dieglys rėmė šoną, vidurius taip tampė, jog, rodės, išvarys juos išvirkščius... Ir ką aš dariau, gerieji žmonės? Apie ką jums papasakosiu? Apie kokius didvyriškus žygius? Ar sakysiu, jog, Romos didžiūnų pavyzdžiu, atstačiau priešiškam likimui krūtinę ir pilvo skausmui bebaimį veidą? Mieli žmoneliai, buvau vienas, niekas manęs nematė. Tai ką, manote, vaidinsiu savo lūšnos sienoms kokį romėną Regulą*? Griuvau ant čiužinio ir pradėjau rėkti. Ar negirdėjot? Rėkiau visa gerkle. Gal net Sanbero medį mano klyksmas siekė.

— Ai viešpatie!.. — vaitojau. — Negi galimas daiktas, kad engtumei mažą gerą žmogelį, kuris tau nieko nepadarė! Oi! Galvą! Oi! Šoną! Kaip sunku skirtis su šiuo pasauliu pačiame amžiaus žydėjime! Ai, ai, ai! Nejaugi tikrai nori mane taip greit atsiimt pas save?.. Oi, oi! Nugarą! Žinoma, didelė laimė, norėjau sakyti — garbė stoti prieš tavo veidą, bet kadangi vis tiek gausim pasimatyti, ar truputį anksčiau, ar truputį vėliau, tai kam jau dabar taip skubėti?.. Ai, ai!.. Kasą!.. Kai aš, tai galėčiau ir palaukt... Esmi gi, viešpatie, menkas kir-

minėlis... Jei jau kitaip negalima, tesie, žinoma, tavo valia! Matai, esu romus, nusižeminęs, nesiožiuoju... Niekše! Ar neatstosi nuo manęs! Ką čia įsimanė tas nevidonas graužti man šoną?..

Kai gerai prisivaitoji, tai išsieikvoji, ir nors kančios tos pačios, truputį aprimsti. Protinu save:

— Be reikalo tik laiką gaišti. Arba jis neturi ausų, arba taip, kaip ir neturi. Jei teisybė, kaip sako, jog tu sutvertas pagal jo paveikslą, tai jis padarys taip, kaip užsimanys, ir tu veltui tik aušini burną. Patausok kvapą. Tau jo iš viso gal kokiai valandai ar dviem belikę, o tu, avino galva, dar jį aitais leidi! Džiaukimės tuo, ką dar turim, — šituo gražiu senu luobu, su kuriuo teks skirtis (ak, ak, broleli, skiriuosi su tavim ne iš savo valios...). Miršti žmogus vieną kartą. Tai bent patenkinkim smalsumą. Pažiūrėkim, kaip vyksta tas išsinėrimas iš žievės. Kai buvau mažas, niekas geriau už mane nemokėjo iš žilvičio šakelių sukti gražių dūdelių. Peilio kriaunomis padaužai žievę, kol atšoka; turbūt tasai, kuris žvelgia į mane iš aukštybių, žaidžia dabar lygiai taip su mano žieve. Na, žiūrėsim, ar manoji atšoks?.. Ai, ai!.. Ar pritinka tokiame amžiuje užsiimti vaiko niekniekiais!.. O tu, Brenjonai, nepasiduok!.. Kol luobas laiko, stebėk, žymėkis, kas po juo darosi! Patyrinėkim tą lagaminą, nugraibykim putas nuo minčių, pasistenkim suprasti, ko juda, daužosi, riejasi dėl tuščio nieko syvai blužnyje, pasimėgaukim šitais diegliais, pasisiekim inkstus, žarnas, apčiupinėkime juos...[1]

...Šitaip stebiu aš save. Kartkartėmis, kai nebegaliu ištverti nebliovęs, stebėjimus nutraukiu. Naktis tokia ilga, jog, rodos, niekad ir nesibaigs. Degu žvakigalį, kišu jį į seno butelio kaklą (butelys kvepia juodųjų serbentų antpilu, bet antpilo nebėr, kūnas pranyko, dvasia tepaliko — taip bus ir man, greit, nė ryto nesulaukus!). Susirietęs ant čiužinio, bandau skaityti. Herojiškos romėnų apoftegmos nelimpa prie širdies. Po velnių tuos pagyrų puodus! *„Ne kiekvienas gimęs keliaut į Romą."* Nekenčiu kvailos puikybės. Noriu turėti teisę vaitoti kiek lenda, kai diegliai šonus lamdo... Taip, bet kai nus-

[1] Čia mes leidžiame sau peršokti keletą eilučių. Pasakotojas nenutyli nė vienos savo mechanizmo smulkmenos, susidomėjimas jomis verčia jį minėti anaiptol ne pakalnutėmis kvepiančius dalykus. Pridursime, kad jo fiziologinės žinios, kuriomis taip didžiuojasi, galėtų būti geresnės. *(Autoriaus pastaba.)*

toja, noriu juoktis, jei galiu. Ir aš kvatoju... Ar patikėsit? Nusiminimas baisiausias, dantys barška kaip riešutai po krepšį, imu gerojo pono Bušė *Facecijas,* atsiverčiu kur pakliuvę ir užtinku tokią gražią, tokią gruzdančią, tokią auksuotą, kad dieve mylėk! Kvatoju skaitydamas kaip pašėlęs. Paskui prikaišioju sau:

— Turėk proto. Neklegėk — blogiau pasidarys...

Na ir tegu! Ir nustoju juoktis, kai reikia bliauti, nustoju bliauti, kai reikia juoktis. Ir bliaunu, ir juokiuos. Ak, vyreli vargšeli, ir bliovei gi tu, ir juokeisi gi tu!

Kai praaušo, buvau pats tas į duobę leisti. Kojos nebelaikė. Priropojau keturpėsčias prie vienintelio langelio, kuris švietė nuo kelio pusės. Sukiužusio puodo balsu pašaukiau pirmą praeivį. Tam nereikėjo nė mano žodžių išgirsti — suprato, kas yra. Jis pamatė mane, pasižiūrėjo ir nudūmė žegnodamasis. O po keliolikos minučių susilaukiau didelės garbės: prieš lūšną išdygo du sargybiniai, ir man buvo uždrausta kelti koją per slenkstį. To nė aš pats neketinau daryti... Prašau jų nusiųsti ką į Dornesi pašaukti mano seno draugo notaro Pajaro, testamentą kad surašytų. Bet jie taip bijo maro, jog net ir mano balsas juos gąsdina; manau, iš baimės užsikrėsti jie buvo užsikamšę net ausis. Pagaliau vienas šaunus rastinukas, aviganiukas, kuris gerą širdį turėjo ir man gera linkėjo už tai, kad aš, užtikęs jį kartą raškant mano vyšnias, tariau jam: „Ė, strazde brazde, kol tu ten esi, paskainiok to labo kiek ir man“, prisėlino vikriai prie lango, pasiklausė, pridėjęs ausį, ir pašaukė:

— Ponas Brenjonai, aš nueisiu!

...Kas buvo toliau, sunku ir papasakoti. Žinau tik, kad daug valandų varčiausi ant savo čiužinio, iškišęs kaip veršis liežuvį nuo karščio... Botagas pliaukši, žvanguliai ant kelio džingsi, storas pažįstamas balsas... Galvoju: „Atvažiavo Pajaras“. Mėginu atsistoti... A, kad tu sukeptum! Atrodė, it ant nugaros būtų švento Martyno katedra užversta, o ant strėnų — Sanberas užrioglintas. Užsispyriau: „Tegu ir Basvilio uolos tave dar priedo slėgtų, turi pakilt...“ Mat būtinai norėjau (naktį laiko apgalvot turėjau) įrašyti į testamentą, kad Martina su Glodi gautų didesnę palikimo dalį, ir įrašyti taip, kad keturi jos broliai negalėtų jai to užginčyti. Tiesiu prie langelio galvą, kuri pasirodė sunkesnė už Anrietą, didįjį mūsų bažnyčios varpą. Ji svyra čia į dešinę, čia į kairę... Žiūriu, ant kelio du geri storuliai spokso į mane

siaubo apimtom akim. Tai buvo Antuanas Pajaras ir klebonas Šamajis. Norėdami užtikti mane dar gyvą, tie ištikimi bičiuliai lėkė kaip žaibas. Turiu pasakyti, jog jų karštos meilės ugnis ėmė smilkti, kai mane pamatė. Ir, be abejo, kad geriau įsižiūrėtų į atsivėrusį jiem paveikslą, juodu kaip vienas žengė tris žingsnius atgal. O tas nelemtas Šamajis mano nuotaikai pakelti dar kartojo:

— Viešpatie, kaip tu baisiai atrodai!.. Ak, vargšas, vargšas vaikeli! Bjauriai, bjauriai atrodai... Labai bjauriai...

Aš sakau (padvelkus jų sveikatai, manyje, priešingai, atgijo gyvybinės galios):

— Prašom į vidų! Man rodos, jums ten per karšta.

— Ne, ne, ačiū, ačiū! — sušunka abu. — Mums čia labai gerai.

Ir jie pasitraukia dar toliau, prie pat vežimo; Pajaras, padorumo dėlei, patampo už žąslų savo niekuo dėtą arkliuką.

— O kaip tu jautiesi? — klausia Šamajis, pripratęs kalbėtis su numirėliais.

— Ė, brolau, liga — ne sesuo, — atsakau, linguodamas galvą.

— Taigi, taigi, žmogaus gyvenimas už ledą slidesnis! Ar ne taip, mielasis Kola, tau visada sakydavau? Dievas vienas tėra visagalis. O mes ką — plėnys ir dulkės. Šiandien — raudonas, rytoj — lavonas. Šiandie šokinėji, rytoj ašaras lieji. Tu vis manimi tikėti nenorėjai, vien linksmybių žiūrėjai. Diena, brolau, su galu. Na, na, nesigraudenk, Brenjonai! Tave gi šaukia gerasis dievulis. Pagalvok, kokia garbė, sūnau! Bet, einant pas jį, reikia švariai apsitaisyti. Eikš numazgosiu. Ruoškimės, nusidėjėli.

Aš atsakau:

— Tuoj, tuoj. Turime laiko, klebone.

— Nelaimingasai, — tarė jis, — diližanas nelaukia.

— Nieko, — sakau, — nueisiu pėsčias.

Šamajis krato iškėlęs rankas:

— Brenjonai, bičiuli, broli!.. Aiškiai matau, jog tau vis dar galvoje apgaulingieji žemės gėriai. Kas šioje ašarų pakalnėj tave taip laiko? Juk čia tik tuštybė, puikybė, suktumas, žabangos, buklumas, pasalos, kančios, negalios. Ką mes čia turim?

Aš sakau:

— Tu mane graudini. Man širdis neleis palikti čia tave, Šamaji.

— Mes pasimatysim, — ramina jis.

— Kad taip visiems kartu ėjus!.. Na, tiek to, eisiu pirmas. Laikykimės pono de Gizo devizo: *„Kiekvienam savo eilė!..“* Jūs eikite iš paskos, garbingi žmonės!

Jie mano žodžius nuleidžia negirdomis. Šamajis pakelia balsą:

— Laikas eina, Brenjonai, taip pat ir tavo gyvenimo mirksniai. Piktoji dvasia, nelabasis, tyko. Ar nori, kad tas grasus šlykštūnas pačiuptų tavo purviną sielą ir nusineštų ją į savo podėlį? Negaišk, Kola, negaišk, kalbėk *Confiteor*[1], ruoškis, padaryk, padaryk šitai, vaikuti, padaryk tai dėl manęs, kūmai!

— Padarysiu, — sakau, — padarysiu ir dėl tavęs, ir dėl savęs, ir dėl pono dievo. Kad aš ką nors iš draugės aplenkčiau, ko nors nepagerbčiau — apsaugok viešpatie! Bet pirma duok man pasakyt porą žodžių ponui notarui.

— Pasakysi vėliau.

— Ne. Pirmiausia notaras Pajaras.

— Ką tu sau galvoji, Brenjonai? Atiduoti pirmenybę raštinės tarnui, kada tavęs laukia amžinasis ponas.

— Amžinasis ponas gali palaukti arba eit pasivaikščioti, jeigu jam geriau patinka: aš jį surasiu. O žemė mane apleidžia. Jau vien mandagumas reikalauja padaryti pirma vizitą tam, kas tave gražiai priėmė, o paskiau — tam, kas tave priims... galbūt.

Šamajis spyrėsi, prašė, grasė, rėkė. Aš — ne ir ne. Notaras Antuanas Pajaras išsitraukė, kas reikia raštui, atsisėdo ant pakelės stulpo ir, apsuptas smalsuolių bei šunų pulko, viešai surašė testamentą. Patvarkęs piniginius, patvarkiau kuo gražiausiai ir sielos reikalus. Kai viską užbaigiau, sakau merdinčiu balsu Šamajui (o tasai vis dar varė savo pamokymus):

— Batistai, atsikvėpk. Labai gražu, ką tu sakai. Bet mane troškulys kankina, o jo, kaip žinai, žodžiai nemalšina. Dabar, kai jau siela pasirengus sėst į balną, būtų visai neprošal ant laimingo kelio pavilgyt burną. Butelį, kilmingi vyrai!

Ak, šaunuoliai! Ne tik geri krikščionys, bet ir abu geri burgundai, jie puikiai permanė mano paskutinę min-

[1] Išpažįstu *(lot.)*.

tį! Ir atnešė ne vieną, kaip prašiau, o tris butelius: Šabli, Puji, Iransi. Iš savo laivo, pasirengusio kelti inkarą, išmečiau pro langą lyną. Rastinukas pririšo prie jo seną pintinę, ir aš iš paskutinių jėgų įsitraukiau savo paskutinius draugus.

Sudribęs vėl ant čiužinio ir likęs vienas, pasijutau nuo tos akimirkos nebe toks vienišas. Tačiau aš nė bandyti nebandysiu pasakoti, kaip ėjo mano paskutinės valandos. Nežinau, kas pasidarė, bet tų valandų galai nesusiranda. Ne kitaip, kad kas nors ištraukė man jų kokią dešimtį iš kišenės. Žinau, jog buvau įsigilinęs į plačią šneką su dvasiomis, uždarytomis trijuose buteliuose, bet ką kalbėjom — nieko nebeatsimenu. Čia dingsta man Kola Brenjonas: kur jis, po kelmų, pasidėjo?..

Apie vidurnaktį matau jį vėl, bet jau sode: sėdi visa savo sėdmenų platybe didelių, putlių, šviežių braškių lysvėje ir žiopso į dangų pro žemos kriaušės šakas. Kiek šviesos ten, aukštybėse, ir kiek šešėlių čia, žemėje. Mėnulis rodo man liežuvį. Už kelių žingsnių — krūva senų vynuogienojų; pajuodę, susiraitę, naguoti, jie tarytum knibžda kaip gyvatės ir rodo man pragariškas minas... Bet kas išaiškins, ką aš čia veikiu? Viskas painiojasi man mano pernelyg išradingoje galvoje, bet, regis, kad aš pasakiau sau šitaip:

— Stokis, krikščioni! Romos imperatorius nemiršta, mielasis Kola, atrėmęs pasturgalį į čiužinį. *Sursum corda!* [1] Buteliai tušti. *Consummatum est* [2]. Nebėr čionai ko veikti! Eime kopūstams prakalbos sakyti.

Ir dar man rodos, kad buvo užėjęs noras pasirauti česnakų — gal dėl to, kad žmonės sako, kad jie labai gelbsti nuo maro, o gal todėl, kad, pasibaigus vynui, ir česnakas turi eit už gera. Tikra yra tiek, kad vos tik kojos (o pridurmu ir dugnas) palietė žemę maitintoją, pajutau, jog mane apima nakties žavesys. Dangus — sakytum koks didžiulis, tamsus apskritas riešutmedis — skėtė viršuje savo skliautą. To riešutmedžio šakose kabojo begalės vaisių. Tingiai mirgėdamos ir blizguodamos kaip obuoliai, noko vėsioje tamsoje žvaigždės. Mano sodo vaisiai atrodė man irgi kaip žvaigždės. Ir dangaus, ir sodo žvaigždės lenkėsi žemyn, norėjo geriau pamatyti mane. Jaučiau, kaip tūkstančiai akių mane seka. Ki ki ki

[1] Pakelkime širdis! *(lot.)*
[2] Įvyko *(lot.)*.

kažkas krizeno braškių lysvėse. Viršum manęs medyje raudonšonė auksinė kriaušikė saldžiai dainavo man aiškiu balseliu:

Naktį vaiskią,
Šaknį leiski,
Mažas pilkasai žmogeli!
Kaip tie vynuogių ūseliai,
Nuo šakelės ant šakelės
Tu pasieksi rojaus kelią.
Šaknį leiski,
Šaknį leiski,
Mažas pilkasai žmogeli!

Ir plonų, kuštančių, giedančių, ryliuojančių balsų choras kartojo iš visų žemės ir dangaus sodo šakų:

Šaknį leiski,
Šaknį leiski!

Tada sugrūdau giliai rankas į žemę ir sakau:

— Ar tu manęs nori, žeme? Aš tavęs noriu.

Žemė — gera, riebi, minkšta, kišu rankas ligi alkūnių, žemė sliduoja kaip krūtys, minkau ją keliais ir rankomis. Pripuolu prie jos kaip ilgas, įsispaudžiu į ją visas nuo kojų pirštų ligi kaktos, pasidarau guolį, apsiverčiu aukštielninkas, išsitiesiu, žiūriu tysodamas į dangų su jo žvaigždžių kekėmis, išsižioju, tartum manyčiau, jog kuri nors iš tų uogų nukris man į burną. Liepos naktis gieda Giesmių Giesmę. Kažkoks girtas svirplys rėkia, rėkia, rėkia — rodos, galą gaus berėkdamas. Šventojo Martyno varpas muša staiga dvylika, o gal keturiolika ar net šešiolika dūžių (šiaip ar taip, tai nebuvo paprastas skambinimas). Ir žvaigždės štai — tiek aukštybių, tiek mano sodo — visos irgi suskamba... Viešpatie, kokia muzika! Širdis plyšta, ausys dunda kaip langai per griausmą. Ir aš matau, kad iš mano duobės gilumos kyla Jesės medis* — toks vynuogienojas, tiesių tiesiausias, tirštai lapais ir kekėmis apkermėjęs, išaugęs iš mano vidurių; aš kylu kartu su juo, mane lydi giedodamas visas mano sodas, o pačioje medžio viršūnėje pakabinta žvaigždė šoka išsijuosusi; užvertęs galvą, kad geriau būtų matyti, aš kariuosi į medį tos žvaigždės nutverti, plyšodamas iš visos sveikatos:

Pala, vynuogės grūde!
Kur tu nusigrūdai!
Tuojau Kola
Pagaus tave!
Aleliuja!

Kopiau taip turbūt gerą nakties dalį, nes, kaip žmonės paskiau man sakė, dainavau ir giedojau labai ilgai. Dainavau ir giedojau ką tik mokėjau, švento ir šiokio, *De Profundis*[1], epitalamas*, *Laudate*[2] ir kalėdines giesmes, medžioklines melodijas, šokius, rimtas dainas ir talaluškas, smuikavau liežuviu, pūčiau kulinę dūdą, mušiau būgną, trimitavau. Subėgę kaimynai leipo juokais ir šnekėjo:

— Ir kakarinė gi žmogaus! Mat egzekvijas sau gieda. Beprotis o beprotis!..

Kitą dieną lenktynių, kaip tas sako, su saule nėjau — tegu ji sau keliasi, o aš gulėjau. Buvo jau geras vidurdienis, kai nubudau. Kas smagumo, brolyčiai, sušvito man, kai pamačiau, jog guliu sode ne po velėna, o viršum jos! Nepasakysiu, kad guolis būtų labai minkštas buvęs ir kad, po teisybei, nebūtų velnioniškai gėlę man strėnų. Tačiau koks gerumėlis, kai gali dar čiupinėti sau strėnas! Tai ką, Brenjonai, mielasai bandžiau, tu, pasirodo, nenumirei! Duokš, pabučiuosiu tave, sūnau! Duokš, apčiupinėsiu tave ir tavo šaunią marmuzę! Taip, nėra abejonės — tai tu. Ajajai, kaip smagu! Jei tu būtum mane palikęs, niekad o niekad aš, Kola, su tuo nebūčiau sutikęs. Sveikas, sode! Aguročiai patenkinti šypsosi. Nokite, nokite, meilučiai... Bet čia mano mintis nutraukė du nevidonai, subliovę staiga už tvoros:

— Brenjonai! Brenjonai! Ar tu numirei?

Tai Pajaras su Šamaju. Nieko iš manęs neišgirdę, jie, be abejo, aimanuoja, sustoję ant kelio, ir mirusias kartu su manimi dorybes į padanges kelia. Atsistoju (ai, strėnos, kad jas kur!), sėlinu patylomis, iškišu ūmai galvą pro langelį ir šaukiu:

— Ku kū, jis va kur!

Jie krūptelėja.

— Brenjonai, tai tu nenumirei?

Juokiasi, verkia iš džiaugsmo. Aš jiems rodau liežuvį:

---

[1] Iš gilumos *(lot.)*.
[2] Garbinkime *(lot.)*.

— Žmogelis gyvas dar...

Ar patikėsite, tie nenaudėliai tol mane uždarytą manajame bokšte laikė, kol įsitikino, jog esu visai pasveikęs! Teisybė reikalauja betgi pridurti, jog jie žiūrėjo atsidėję, kad netrūkčiau nei manos, nei iš uolos ištryškinto vandens (turiu galvoj tą, kurį gėrė Nojus kadais). Jie net įjunko ateidinėti priešais trobikę ir pasakoti man, kas naujo kur ir kam nutikę.

Kai jau galėjau išeiti, klebonas Šamajis sako man:

— Mielasis bičiuli, išgelbėjo tave didis šventasis Rokas. Tu dabar privalai bent nueiti pas jį ir padėkoti jam. Padaryk tai, prašau tave!

Atsakau:

— Tai gal jau veikiau šventasis Iransi, šventasis Šabli arba Puji bus išgelbėję mane.

— Na, gerai, Kola, — sako jis, — aš tau padėsiu: pjaukim kriaušę per pusę. Tu eik pas šventąjį Roką dėl manęs, o aš pabūsiu prie šventojo Butelio dėl tavęs.

Kai mūsų trejetas atlikinėjo šitą dvigubą piligrimystę (mat ištikimasis Pajaras prisidėjo taip pat), aš pasakiau:

— Prisipažinkite, bandžiai, jog judu ne taip noriai, kaip šiandie, būtumėt su manim susidaužę tada, kai prašiau, kad duotumėte kuo pavilgyti burną prieš kelionę? Tuomet nelinkę buvote sekti paskui mane.

— Aš tave labai myliu, — atsiliepė Pajaras, — bet ką žmogus gali daryti? Save myliu taip pat. Tas, kuris pasakė: *„Savas kailis arčiau nei marškiniai“*, teisingai pasakė.

— *Mea culpa, mea culpa*[1], — murmėjo Šamajis ir bubino sau į krūtinę kaip į būgną. — Esmi bailys. Toks jau gimęs.

— Ką tau padėjo, Pajarai, Katono pamokymai? Ką turėjai, klebone, iš savo tikėjimo?

— Ak, bičiuli, kad baisiai gera gyventi! — atsakė abu atsidūsėdami.

Išsibučiavome visi trys juokdamies ir sakydami:

— Žmogus ne kažin kas. Bet koks yra, toks ir geras. Dievas jį sutvėrė ir gerai padarė.

---

[1] Mano kaltė, mano kaltė *(lot.)*.

VIII

SENĖS MIRTIS

Liepos pabaiga

ėl pradėjau justi gyvenimo skonį. Kaip patys galit numanyti, tas man ne per sunkiai sekėsi. Ir net — nežinau kodėl — gyvenimas dabar atrodė dar skanesnis negu pirma: traputis, minkštutis, paskrudintas lygiai tiek, kiek reikia, tik braška, traška, tirpsta burnoje. Prisikėlusio iš numirusių apetitas. Skanūs turėjo būti Lozoriui valgiai!..

Kartą, smagiai pasidarbavę, rungiamės Samsono ginklais* su savo pameistriais, ir šit įeina toks kaimietis, atvykęs iš Morvano.

— Meistre, mačiau užvakar jūsų moterį, — praneša jis man.

— Ką tu sakai! Ir sekasi gi tau! — atsiliepiau. — Na, kaip ji ten laikos, manoji senė?

— Labai gerai. Taiso kojas į kelionę.

— Kurgi skuodžia?

— Skuodžia, ir greit, į geresnįjį pasaulį.

— Tai tuoj pasibaigs jo gerumas, — įterpia vienas paikšas.

O antras:

— Jinai išvyksta. Tu pasilieki. Į sveikatą, Kola! Laimė niekad nevaikšto viena.

Nenorėdamas atsilikt nuo kitų (nors širdį vis tiek suspaudė), leptelėju ir aš:

— Susidaužkim! Dievas rodo malonę vyrui, kai atima pačią, su kuria tas nebeturi ko veikti.

Bet vynas staiga man apkarto, ir aš nebegalėjau savo stiklo išbaigti: imu lazdą į ranką ir, niekam nė sudieu nepasakęs, išeinu. Draugai rėkia:

— Kur trauki? Kokia musė tave įkando?

Aš buvau jau gana toli, nieko neatsakiau, peršėjo širdį... Mat galima savo senės nemylėti, galima dvidešimt penkerius metus kits kitą dieną naktį į pasiutį varyti, — tą valandą, kai giltinė ateina pasiimti jos, tos, kuri šonas prie šono pernelyg siauroje lovoje taip ilgai savo prakaitą maišė su tavuoju ir kuri savo liesose įsčiose augino tavo įsėtą sėklą, jauti, jog tau kažkas gniaužia gerklę, jog kaip ir dalis tavęs paties traukiasi šalin, nors ta dalis ir negraži, ir gerokai tave engė, bet tau gaila jos ir savęs, skaudu dėl jos ir dėl savęs... Pamatai, kad myli ją — atleisk, pone dieve...

Atėjau kitą dieną temstant. Tik metęs akį, išvydau, jog didysis skulptorius jau gerokai pasidarbavęs. Sugarankščiuotas ir suskeldėjęs veidas tragiškai dvelkė mirtimi. Bet dar tikresnis artėjančio galo ženklas buvo, kad, pamačiusi mane, ji tarė:

— Ar nepavargai tu, vargšeli mano?

Tas jos gerumas perėjo man per širdį, ir aš tariau sau: „Taip, jokios abejonės, senė baigiasi. Visai nebepikta palikusi".

Atsisėdau prie lovos, paėmiau jos ranką. Per silpna būdama kalbėti, ji dėkojo man akimis, kad atėjau. Norėjau pralinksminti ją, mėginau juokauti, pasipasakojau, kaip parodžiau špygą smarkaujančiam marui. Ji, nieko apie tai negirdėjusi, taip susijaudino (ar velnias man ir patraukė už liežuvio!), jog net apalpo ir kone numirė. Kai atsigodėjo, grįžo jai liežuvis (ačiū dievui! ačiū dievui!) ir pyktis. Užsikirsdama ir drebėdama (žodžiai kliūva arba išeina kitokie, negu ji nori, ir tada ji siunta), senė pradeda plūsti mane, kad aš, girdi, šioks ir toks, ir anoks, kad gėda, gėda jai jokios žinelės neduoti, kad aš tikras beširdis, blogesnis už šunį, ir kad jei būčiau nudvėsęs kaip šuva, vienas ant mėšlyno nuo savo dieglių, tai taip ir gerai būtų man buvę. Ir dar daug kitų žodelių meilių ji man nepagailėjo. Šeimininkė bando ją raminti, o man sako:

— Išeik! Matai gi, kad širdį jai gildai. Išeik valandėlę!

Tačiau aš juokiuosi, arčiau prie jos lenkiuosi, kalbu:

— Puiku, puiku! Dabar aš tave atpažįstu! Yra dar vilties! Tebesi tokia pat pikčiurna...

Ir, savo didelėmis letenomis suėmęs jos galvą, seną degančią galvą, pabučiuoju ją iš tikros širdies į vieną skruostą, į kitą. Antrąsyk bučiuojant, ji pravirksta.

Paskiau, nurimę ir nutilę, liekame kambaryje vieni; skaičiuodamos sausus mirties laikrodžio dūžius, sienose tiksi kirvarpos. Kiti pasitraukia į gretimą kambarį. Senė sunkiai aikčioja, ir aš matau, kad ji nori kažką sakyti.

Prabylu aš:

— Nesivargink, senelyte. Per dvidešimt penkerius metus viską išsisakėm. Dabar vienas kitą suprantam ir be žodžių.

Atsiliepia ji:

— Ne, neišsisakėm, Kola... Turiu iki šiol kai ką ant širdies... ir jei tau nepasisakysiu, tai dangus... į kurį nepateksiu...

— Pateksi, pateksi, — raminu.

— Jei tau nepasisakysiu, tai dangus bus man kartesnis už pragaro tulžį. Aš buvau tau, Kola, gaiži ir priekabinga...

— Visai ne, visai ne,— sakau. — O truputis rūgštie — sveikatai netgi naudinga.

— ...bambeklė, nekantri, barninga, pavydi. Mano blogas ūpas namuose per kraštus liejosi, ir tu jo primatei visokiausio...

Tapšnoju jai ranką:

— Tai niekis. Mano luobas storas.

Ji kalba toliau, gaudydama kvapą:

— Bet taip buvo dėl to, kad tave mylėjau.

— A, kad būčiau žinojęs! — sakau ir juokiuosi. — Bet kiekvienas, matyt, myli savaip. Reikėjo sakyt! Tavo meilė buvo sunkoka pačiam perprasti.

— Aš tave mylėjau, — kartoja senė, — o tu manęs nemylėjai. Užtat tu buvai geras, o aš bloga... Aš nekenčiau tavęs, dėl to, kad tu manęs nemylėjai, bet tave tas mano nekentimas nei šaldė, nei šildė... Tu visada dangsteisi juoku, tuo pačiu, kuriuo juokiesi dabar, Kola... Viešpatie, ir prikankino gi mane tas tavo juokas! Tu apsisiausdavai juo it gobtuvu, ir tegu aš dieną naktį lyčiau, tu, plėšike, visuomet likdavai sausas. Baisiai, baisiai priskaudinai man širdį! Ne kartą maniau, Kola, jog mirsiu iš sielvarto.

— Sausas likdavau, vargše žmonele, todėl, kad, tu žinai, aš vandens nemėgstu.

— Tu vis dar juokiesi, nevidone!.. Ką gi, ir gerai, kad juokiesi. Juokas šildo. Dabar, kai jau žemės šaltis kyla mano kojomis, jaučiu, koks geras daiktas tas tavo juokas. Paskolink man tą savo gobtuvą. Juokis, mano žmogau, kiek lenda, nebepykstu, ir tu, Kola, dovanok man.

— Tu buvai gera žmona, — sakau aš, — dora, tvirta, ištikima. Gal ne kasdien būdavai maloni ir miela. Bet kur čia rasi tobulą žmogų, tobulybė mums net ir nepritiktų, nes tobulas tėra vienas jis, aukštybių viešpats (man taip sakė, pats aš ten nebuvau). O juodomis valandomis (turiu galvoje ne naktį, kada visos katės pilkos, o vargo ir liesųjų karvių metą) tu buvai anaiptol ne tokia jau bloga. Tu buvai net šauni, niekad nesikratei našta, ir tavo piktumas man atrodė beveik gražus, kai tu jį kreipei prieš sunkią dalią, nė per nago juodymą nepasiduodama jos valiai. Nesikankinkime dabar dėl praeities. Užtenka to, kad vieną kartą ją pakėlėm nesukniubę, nesurikę, gėdos savo vardui nepalikę. Kas padaryta — padaryta, to nebeperdarysi. Našta padėta ant žemės. Šeimininko reikalas dabar pasverti ją, jeigu nori. Mums dėl to galvos nebeskauda! Uf! Atsikvėpkime. Mums dabar reikia nusisagstyti diržus, kurie veržė nugarą, pasibraukyti nutirpusius pirštus, nutrintus pečius ir pasidaryti žemėje guolį, kad turėtumėte kur, išsižioję ir knarkdami kaip vargonai *(Requiescat!*[1] Ramybė tiems, kurie gerai pasidarbavo!), didįjį Amžinybės miegą miegoti.

Ji klausė užsimerkusi ir susidėjusi kryžmai rankas. Kai baigiau, atsimerkė, ištiesė ranką.

— Labanakt, vyreli. Pažadink mane rytoj, — tarė.

Ir vėl nuleido ranką.

Kaip tvarkinga moteris išsitiesė visu augumu tiesutėlė lovoje, pasitraukė po smakru paklodę, kad išsitemptų ir neliktų nė vienos raukšlelės, prisispaudė dievo kančią prie tuščių krūčių; šitaip pasiruošusi į kelionę, užvertė nosį, įbedė akis į vieną tašką ir, kaip ryžtinga moteris, laukė. Bet, matyt, buvo lemta, kad jos seni kaulai, prieš atguldami poilsio, dar sykį pasikankintų, pereitų per žemės ugnį ir apsišvarintų (tokia mūsų dalia). Mat kaip tik tą valandžiukę atsidaro gretimo kambario durys, ir jose pasirodo šeimininkė.

— Eikit čia, greitai, meistre, — rėkia ji man uždususi.

---

[1] Tegu ilsis *(lot.)*.

Nesuprasdamas klausiu:

— Kas yra? Kalbėkite tyliau.

Tuo tarpu lovoje, it iš aukšto vežimo, į kurį ką tik įsėdo, regėtų per mūsų galvas, ko nemačiau aš, didžioji keliauninkė, nelyginant tasai, kurį prikėlė Jėzus, atsiplėšia sustingusi nuo mirties patalo, tiesia rankas į mus ir šaukia:

— Mano Glcdi!

Dabar supratau ir aš, verte pervertas to šūksnio ir kimaus kosulio gretimame kambary. Bėgu ten, lenkiuosi prie savo zylelės, liga suspaudė jai gerklytę; vargšiukė stengiasi pralaisvinti rankutėmis varžtą, kuris ją smaugia; visa raudona ir deganti, maldauja siaubo apimtomis akutėmis pagalbos, spurda it sužeista paukštytė...

Kokia buvo ta naktis, negaliu apsakyt. Net dabar, kai jau praėjo geros penkios dienos, prisiminus ją, kojas pakerta, ir turiu sėstis. Ak, duokite dvasią atgauti... Nejaugi būtų danguje šeimininkas, kuriam patinka kamuoti iš lėto tas mažas būtybėles, jausti, kaip po jo pirštais traška jų gležni kauliukai, žiūrėti, kaip tos būtybėlės draskosi, — šeimininkas, galintis atlaikyti nustebusį ir priekaištingą tu būtybėlių žvilgsnį! Suprantu, jei vanoja kailį tokiems seniems asilams, kaip aš, jei žnybia tam, kas gali gintis, — kokiam diržingam žąsinui arba kresnai žąsiai. Jei tau, viešpatie, smagu mus rikdyti, prašom, rikdyk, jei gali! Žmogus sutvertas pagal tavo paveikslą. Ir jei tu, kaip jis, ne kasdien būtumei geras, jei, kraujui užvirus, ne ta koja atsikėlus arba tiesiog neturėdamas ko veikti, užėjus norui griauti arba savo galią išbandyti, tu kartais pasiaikštytumei, įgeltumei, ką pikta mums iškrėstumei, tai galų gale ne taip jau baisiai keista būtų. Mes, suaugusieji, atsispirti valiojam; kai per daug kas įkyri, bent atsilojam. Bet rinktis taikiniu vargšus ėryčius, kurie vos tepastovi ant savo kojyčių, — ne! Ne, ne ir ne, tai jau per daug, su tuo mes nesutinkam. Dievas ar karalius, jei taip daro, viršija savo valdžią. Įspėjam tave, viešpatie. Jei taip toliau darysi, tai kad ir nenoromis, turėsim greit tave nuvainikuoti... Tačiau negaliu tikėti, kad tai būtų tavo darbas, — per daug tave gerbiu. Ir jei tokių piktadarybių pasaulyje priviso, tai viena iš dveja: arba tu neturi akių, arba tavęs nėra iš viso... Ai, ką čia nušnekėjau, atsiimu savo žodžius atgal. Jau tas, kad mudu šią akimirką kalbamės, įrodo, jog tu esi. O kiek mudviejų jau prisiginčyta! Ir tarp mūsų, vieš-

patie, kalbant, kiek sykių tu nebeturėjai man ko beatsakyti. Kad ir tą baisią naktį, kiek šaukiau, plūdau, grūmojau, neigiau, prašiau, maldavau! Kaip kėliau į tave savo sudėtas rankas ir rodžiau tau sugniaužtą kumštį! Visa tai nieko nepadėjo, visa tai buvo tau nė motais. Tik tiek, kad negali dabar sakyt mane ko nepadarius tavo širdžiai suminkštinti! Bet jei tu, ar girdi, manęs išklausyti nenori ar nesiteiki, tai ir nereikia! Pasigailėsi, viešpatie, ne aš, o tu pasigailėsi! Yra kitų dievų — rasim kelią pas juos...

Budėjau vienas su sena šeimininke. Martiną kelyje surėmė gimdymo skausmai, ji atidavė Glodi močiutei, o pati pasiliko Dornesi. Kai auštant supratom, jog mūsų mažoji kankinė baigiasi, griebėmės paskutinių priemonių. Paėmiau ant rankų jos mažą, išvargusį, ne sunkesnį už plunksną kūnelį (nebeturi jėgų net spurdėti, tik žiopčioja, krūpsėdama kaip žvirblis, galvutė svyri). Pažiūrėjau pro langą. Vėjas, lyja. Rožė ant stiebo linguoja palangėj, it prašydamasi į vidų. Mirties ženklas. Persižegnojau ir, nieko nepaisydamas, išėjau. Į duris siūbtelėjo smarkus drėgnas vėjas. Pridengiau delnu vargšelei galvą iš baimės, kad vėtra paskutinės liepsnelės neužpūstų. Nuėjom. Pirmoji — šeimininkė su atnašomis. Įžengėm į mišką, stūksantį abipus kelio, ir netrukus paraistėje išvydom drebančią drebulę. Aukšta ir tiesi kaip bonia, ji karaliavo tarp galybės liaunastrėnių nendrių. Apėjome ją vieną kartą, antrą, trečią. Mažytė inkščia, vėjas lapuose kalena dantimis, kaip ir mūs ligonytė. Paėmę kaspiną, vieną galą rišam mergaitei ant rankos, o antrą — senam drebančiam medžiui ant šakos. Paskiau abu, bedantė šeimininkė ir aš, keliskart kartojam:

Drebulė drabi, drebėk,
Drebulį įveikt padėk!
To vardan šventos trejybės,
Asmenų trijų galybės,
Aš prašau tave, maldauju
Ir stačiai net reikalauju!
Jeigu tujen užsispirsi,
Ko maldauju, neišgirsi,
Tai — žinok! — tave nukirsiu!

Paskui senė išrausė tarp šaknų duobę, įpylė į ją puodelį vyno, įmetė dvi skilteles česnako, bryzą lašinių ir

ant viršaus padėjo skatiką. Po to triskart apėjome aplink mano skrybėlę, ant žemės padėtą ir meldų prikimštą. Kai ėjom trečią kartą, abu į ją nusispjovėm, kartodami:

— *Rupūžės, rupšnos ir krupės, užduskite visos nuo krupo!*

Grįždami atgal, priėjome pamiškėje prie erškėčio, atsiklaupėm prieš jį, padėjome jo papėdėje ligonėlę ir vardan švento erškėčių vainiko pasimeldėm į dievo sūnų.

Kai parėjom pagaliau namo, mažytė atrodė nebegyva. Buvome bent padarę visa, ką galėjome.

Kol mes vaikščiojome, mano pati laikėsi įsikibus gyvybės. Meilė anūkei nedavė jai mirti. Ji blaškėsi, rėkė:

— Ne, nemirsiu, gerasis dievuli, Jėzau Marija, nesužinojusi, ką žadate su ja daryti, nepatyrusi, ar pasveiks jinai, ar ne. Sveikt tai ji pasveiks, turi pasveikti, aš noriu, kad ji pasveiktų. Noriu, noriu, taip turi būt ir bus!

Kad taip ir bus, ji vis dėlto, matyt, nebuvo labai tikra, nes, tai pasakiusi, tolydžio vėl tą pat kartojo. Viešpatie, kiek kvapo dar ta moteris turėjo! O aš ką tik buvau manęs, jog ji jau leidžia paskutinį! Jei čia buvo paskutinis, tai ir ilgas gi... Brenjonai, šaldroke, gėdos neturi tokią valandą juoktis! — O ką, drauguži, darysi, kad toks esu. Nors ir juokiuosi, o kentėt kenčiu; mat tikras prancūzas ir kentėdamas juokiasi. Bet ar juokias jis, ar verkia, akių prieš nieką neužmerkia. Tegyvuoja *Janus bifrons*[1], kurio akys mato visada...

Man, žinotumėt, anaiptol nelengva buvo girdėti, kaip ta mano vargšė gyvenimo draugė pūškuodama dvasią gaudo, ir aš, kad ir nuogąstaudamas dėl Glodi ne mažiau už ją, stengiausi ją raminti, šnekinau kaip mažą vaiką ir dangsčiau paklodėmis švelniai ir taikiai. Bet ji piktai kratėsi manimi ir rėkė:

— Padraika! Jeigu būtum žmogus, argi nesurastum, kaip ją išgelbėti! Pats tai mokėjai išsigelbėti! O kam tu reikalingas? Tu turėtum mirt, ne ji!

— Teisybę sakai, širdele, aš irgi taip manau, dievaži, ir jei tik atsirastų, kas mano kailį imtų, sakyčiau — šekit. Bet, matyt, aukštybėse jis niekam nereikalingas — per daug jau nunešiotas ir nutrintas. Aš, kaip ir tu (tikėki manimi), dabar tiktai kentėt galiu. Kentėkime abu,

---

[1] Dviveidis Janus — senovės romėnų dievas *(lot.)*.

apsieikim be kalbų. Gal tai bus užskaityta mūsų nekaltai varguolėlei ir gal jai teks mažiau kentėt.

Čia jos sena galva prisiglaudė prie mano, ir mudviejų akių druska susimaišė ant mūsų skruostų. Kambarį prislėgė mirties arkangelo sparnų šešėlis...

Tik staiga žiūrim — nebėr jo. Grįžo šviesa. Kas padarė tą stebuklą? Ar aukštybių dievas, ar miškų dievai, ar Jėzus, kuris gaili visų nelaimingųjų, ar žemė, ta grėsmingoji, kuri nupučia ir sugeria vargus ir ligas? Ar maldos padėjo? Ar mano pačios išsigando? Ar kad drebulę patepiau? Niekad to nepatirsim, ir aš, nežinodamas, kam dėkot, dėkoju visai kupetai dievų (taip tikriau), priskirdamas prie jos ir tuos, kurių nė nepažįstu (o gal jie ir yra visų geriausi?). Bet tiek tėra tikra, ir tik tas man svarbu: nuo šio mirksnio karštis nukrito, kvapas ėmė it linksmas upelis sroventi gležna gerklyte, ir mano mažoji negyvėlė, išsisukusi iš arkangelo glėbio, prisikėlė iš numirusių.

Mudu su pačia pajutome čia, jog mūsų senos širdys apsalo. Vienu balsu užtraukėme abu *Nunc dimittis* [1], viešpatie!.. Senė susmuko, akys aptemo džiaugsmo ašaromis, paleista galva pasinėrė it akmuo į pagalvę, ir ji atsiduso:

— Dabar galiu mirt!..

Ir tarsi vėjo šuoras pagavo jos dvasią — akys bežiūrint užvirto, veidai įgriuvo. O aš, pasilenkęs ant lovos, kur jos nebebuvo, žiūrėjau į ją kaip į upėje skęstantį kūną: jo pavidalas laikosi akimirką įbrėžtas vandens paviršiuj, bet tuoj išsiskirsto, nueidamas ratilais. Užspaudžiau velionei akis, pabučiavau vaškinę kaktą, sunėriau įdirbtas rankas, visą gyvenimą nežinojusias, kas tai yra poilsis, ir nuėjau neliūdėdamas nuo užgesusios lempos, kurios aliejus išsibaigė, prie naujo žiburio, turinčio dabar šviesti namams. Atsisėdau. Žiūriu, kaip ji miega, budžiu prie jos, graudžiai šypsodamas, ir galvoju (nejau gali sau uždraust galvoti?):

„Argi ne keista, kad žmogus taip prisiriši prie to mažo padarėlio? Be jo niekas nemiela. Su juo viskas gerai, net jei ir blogiausia kas, vis tiek. Ak, galiu mirt, griebk mane kelmai! Kad tik ji būtų gyva, ji, o visa kita — tiek jau to!.. Pala, pala, ar ne per plačiai išsižiojai? Tai ką, žmogau, esi čia, gyveni, sveikata nesi-

[1] Dabar atleidi *(lot.)*.

skundi, neblogai valdai savo penkis ir priedo dar kitus kelis pojūčius, kuriems viešpatauja jo malonybė ponas protas, prieš gyvenimą nesišiauši, nešioji pilve dešimt uolekčių žarnų, visuomet tuščių ir visuomet pasiruošusių dalyvauti gyvenimo puotoje, turi sveiką galvą, tikslią ranką, tvirtas kojas ir kinkas, esi, sako, geras darbininkas ir burgundas stangrus,— ir visa tai turėtum atiduoti už tą mažą vabalą, iš kurio nežinia dar nė kas bus? Juk, pagaliau, kas gi ji? Trinkutė mažutė, žaisliukas dailiukas, papūgėlė, bandanti liežuvėlį, gyvas daikčiukas, kuris yra dar niekas, bet iš kurio kai kas gal bus... Ir dėl to „kai ko", kas dar „gal bus", aš turiu paleisti niekais savo „aš esu, čia štai esu ir čia, po šimts, tvirtai esu!" Ir paleisi... Paleisi dėl to, jog tas „gal bus" yra gražiausia, ką tu turi, dėl ko tu gyveni. Kai mano kūną kirmėlės surys ir jis su riebiąja kapinių žeme susimaišys, aš atgysiu, viešpatie, kitame aš, gražesniame, laimingesniame, geresniame... O iš kur tu žinai? Kodėl tas kitas tavo aš turėtų būt geresnis už tave? — Ėgi todėl, kad jis pasistos ant mano pečių ir jam bus toliau matyti nuo mano kapo smilčių... O jūs, iš manęs išėjusieji, jūs gersite šviesą, nors toje šviesoje mano akys, taip ją mylėjusios, daugiau nebesimaudys; jūsų akimis aš džiaugiuosi būsimųjų dienų ir naktų derliumi iš anksto, regiu į priekį po kits kito žengiančius metus ir amžius, gėriuosi tuo, ką nujaučiu, ir tuo, ko nė manyt nenumanau. Aplinkui viskas juda, nes aš judu. Mat jūsų nešamas, einu kaskart toliau, kylu kaskart aukščiau. Ir nebesu daugiau prie sieto savojo prisietas. Vagos nueina anapus mano gyvenimo ribų, anapus mano lauko ribų, juosia visą žemę ir žengia į erdvę. It Paukščių takas, raizgo jos savo tinklu visą žydrąjį skliautą. Jūs — mano viltis, mano troškimas ir mano sėkla, kurią beriu į begalybę už dėklos dėklą".

IX

PADEGĖLIS

Rugpjūčio vidurys

r žymėti šią dieną? Tai — sprangus kąsnis. Jis dar ne visai sudorotas. Na, na, seni, nekabink nosies, tada lengviau jį nustumsi.

Sako, vasaros lietūs prikrauna klėtis. Jei taip būtų, būčiau turtingesnis už Krezą*, nes šią vasarą lyja ir lyja ant mano vargšės galvos. O aš štai palikau be marškinių ir be kelnių nesilyginant kaip šventas Jonas Krykštytojas. Vos atlaikęs tą dvigubą bandymą—Glodi pakilo, ir mano senutė žmona taip pat, tik pirmoji iš ligos, antroji iš gyvenimo — gavau naują baisų smūgį, kurį siuntė galybės, valdančios pasaulį. (Ten, aukštybėse, yra, matyt, kokia pikta ant manęs moteris. Ką aš jai, kad ją kur, padariau?.. Turbūt myli mane! Ne kitaip!) Taigi, gavau baisų smūgį ir likau nuogas, pritrenktas, sumurdytas iki kaulų, bet (tas pagaliau svarbiausia) su visais dar kaulais.

Nors anūkėlė pasitaisė, aš nesiskubinau į Klamsi; buvau prie jos ir džiaugiausi labiau už ją pačią, matydamas, kaip ji kasdien stiprėja. Kai sveiksta vaikas, tai sakytum matai pasaulio sutvėrimą — visata atrodo tau kaip ką tik padėtas kiaušinis, pieno baltumytės. Tad aš dykinėjau, abejingas klausiausi naujienų, kurių užnešdavo kūmutės, eidamos į turgų, kol kartą, it senas asilas, išvydęs varovo lazdą, pastačiau ausis. Mat išgirdau žmogų sakant, jog degąs Klamsi priemiestis Bevronas ir jog namai ten liepsnoją kaip sausi žabai. Daugiau iš jo nieko sužinot nepavyko. Sulig ta akimirka pasijutau kaip ant žarijų. Veltui man žmonės sakė:

— Būk ramus. Blogos naujienos raitos jodinėja. Jei kas būtų atsitikę tavo namams, būtum seniai žinojęs. Niekas gi tavo namų neminėjo. Ne vienas asilas Bevrone...

Nebesitvėriau daugiau tame šone, sakiau sau:

— Tai jie... Manieji... Jie, jie dega... Užuodžiu sviltus...

Pasiėmiau lazdą ir išėjau. Galvojau:

„Ir kvailumas gi tavo buvo, kai keliavai iš Klamsi,— nieko nepadėk tu man į saugesnę vietą! Pirmą sykį taip padarei... Juk visada, kai tik priešas pasirodydavo, sunešdavai už miesto sienų, į kitą tilto pusę, savo larus, pinigus, meno dirbinius, kuriais labiausiai didžiuojiesi, įnagius, baldus ir tuos daiktpalaikius, kurie gal ir negražūs, ir neparankūs, bet kurių neatiduotum už visą žemės auksą, dėl to kad jie primena šventas menkutės tavo laimės akimirkas... Šį kartą viską palikai kaip buvo..."

Girdžiu, kaip senė bara mane iš kito pasaulio už tokią paikystę. Aš atsikertu:

— Pati kalta, juk dėl tavęs taip skubinau.

Gerokai mudviem su ja pasibarus (tai bent ką veikti turėjau, kol galą kelio nuėjau), aš ėmiau ją ir save tikinti, jog be reikalo tik sau kraują gadinam. Bet, tikink netikink, mintys pačios kaip musės lenda į galvą, degantis namas stovi akyse, o šaltas prakaitas žliaugia per nugarą ir strėnas. Myniau sparčiai. Praėjau Viljė, kopiu ilgu miškingu atskardžiu į kalną — ir žiūriu, priešais atidarda, įsisėdęs į savo bėdą, Mulo malūninin-kas tėvukas Žožo. Pažinęs mane, stabdo arklį, pakelia botagą ir šaukia:

— Vargše tu, vargše!..

Atrodė, lyg kas būtų spyręs man į pilvą. Sustojau išsižiojęs šalikelėje. Jis varo toliau:

— Kur beini? Suk atgal, mielasis Kola! Neik į miestą. Tik širdis pritulš, daugiau nieko. Viskas sudegę, su žeme sulyginta. Viskas dūmais nuėję.

Kiekvienas to galvijo žodis tampo man žarnas. Nenoriu betgi pasirodyti jam lepšis — ryju seilę, susitvardau ir sakau:

— Žinau, žinau, susimildamas...

— Tai ko dar eini? — klausia jis nepatenkintas.

— Likučių susirinkt.

— Aš gi tau sakau, nieko neliko, nieko, nieko, nieko, nė šapelio.

— Perdedi, Žožo. Nejaugi sakysi, kad abu mano pameistriai ir puikūs kaimynai žiūrėjo, rankas sudėję, kaip dega namai, ir nė nebandė ištraukti iš ugnies kokio daiktelio, vieno kito baldelio, kaip kad broliai daro...

— Tavo kaimynai, vargšeli!.. Taigi jie ir padegė.

Šitas smūgis pribaigė mane. Žožo sako džiūgaudamas:

— Pats dabar matai, kad nieko nežinai!

Aš vis dar nenorėjau nusileisti. Tačiau jis, būdamas dabar tikras, jog pirmas neša man tą blogą žinią, su patenkintu grauduliu išpasakojo, kaip mane pakūrė ir kaip kepė.

— Čia maras kaltas,— aiškino jis.— Jie visi galvas pametė. O kam miesto ir pilies vyresnybė, seniūnai, prokuroras paliko mus vienus? Žinai, be piemens, avinai ir siunta. Susirgo vėl ten kaži kas Bevrone ta pavietre, tai atsirado žmonių, kurie ėmė šaukti: „Deginkim maru užkrėstus namus!" Pasakyta — padaryta. O kad tavęs nebuvo, tai nuo tavo ir pradėjo. Veikė visi iš širdies, kits kitam padėdami, manėsi gerą darą miestui. Vienas, sakant, kala, kitas auksina. Mat kai žmonės imasi ką naikinti, tai nežinau, kas jiems pasidaro: apkvaista, nieko nebežiūri, nebegali susilaikyti... Padegę ėmė šokti aplink ugnį. Pasiuto o pasiuto. *„Ant Bevrono tilto šokam..."* Jei tu būtum matęs, kaip jie šoko... *„Pažiūrėk it, kaip mes šokam..."* Jei tu būtum matęs, kaip jie šoko, tai gal ir pats būtum šokęs kartu su jais. Gali įsivaizduoti, kaip liepsnojo ir spragėjo padarinė miško medžiaga, kur turėjai savo dirbtuvėje... Na, žodžiu, viską supleškino!

— Gaila, kad nemačiau, tai turėjo būti gražu! — sakau.

Kaip sakiau, taip ir maniau. Bet maniau dar ir šitaip:

„Nebėr gyvenimo! Jie mane pribaigė".

Šito betgi tėvukui Žožo nesakiau.

— Tai tau nieko, kad taip pasidarė? — klausia jis nepatenkintas.

(Šitas gerulis mane itin mėgo, bet tokia jau prakeikta žmogaus prigimtis, jog jam patinka kartkarčiais matyti savo kaimyną nelaimės ištiktą — jei ne dėl ko kito, tai dėl smagumo jį paguosti.)

Aš sakau:

— Su tokiu gražiu laužu galėjo palaukti beni joninių.

Ir sukrutau eiti toliau.

— Tai tu vis dėlto eini?

— Einu. Lik sveikas, Žožo.

— Keistas žmogus iš tavęs.

Žožo sudrožė arklius. Aš nuėjau arba, tikriau, dėjausi einąs, kol malūnininkas nuvažiavo ir dingo iš akių. Nebeturėjau sveikatos nė dešimties žingsnių toliau žengti — taip pakirto man kojas: sudribau ant pakelės akmens kaip vaikas ant puodo.

Akimirkos, kurios paskiau užstojo, buvo blogos akimirkos. Mat daugiau nebereikėjo niekam rodytis, jog man tai nė už ką, ir galėjau būti nelaimingas, kiek tik telpa. Ir buvau. Maniau sau:

„Praradau viską: savo pastogę ir viltį pasistatyti kitą; santaupas, dėtas diena dienon, skatikas po skatiko tuo nenuilstamu darbu, kuris yra tikriausias žmogaus džiaugsmas; viso gyvenimo atsiminimus, nusėdusius sienose; praeities šešėlius, kurie šviečia kaip žibintai. Ir praradau dar daug daugiau — praradau savo laisvę. Kur man dabar dėtis? Gausiu gyventi pas kurį nors savo vaiką. O kaip buvau įsižadėjęs žūt būt vengti tokio negando! Myliu juos, žinoma, ir jie myli mane, tas aišku. Tačiau nesu toks aulas, kad nežinočiau, jog kiekvienas paukštis turi žiūrėti savo lizdo ir jog seniai varžo jauniklius, o tieji senius. Kiekvienas galvoja apie savo kiaušinius, apie tuos, kuriuos pats padėjo, ir nebesirūpina tais, iš kurių išriedėjo. Senis, užsispyręs gyventi, pasidaro įsibrovėlis, jei nori sukinėtis kartu su jaunikliais, bet tegu ir už pečiaus lindėtų, vis tiek privalo pagarbos. Suk ją devynios, tą pagarbą! Iš jos ir kyla visos blogybės — mat nebėra lygybės. Dariau, ką galėjau, kad nė vieno iš mano penkių vaikų neslėgtų pagarba tėvui, bet, ką bedarytumei ir kaip jie tave bemylėtų, tu visada lieki jiems truputį svetimas: esi kilęs iš tokio krašto, kuriame jie negimė, o tu savo ruožtu nepažinsi kraštų, į kuriuos jie eina; tai kaip galite kits kitą ligi galo suprasti? Jūs varžotės vienas antro ir darotės dėl to nekantrūs... O, be to (baisu net sakyti), kad ir labiausiai būtum mylimas, jei nenori dievo vyti į medį, kuo mažiausiai šaukis savųjų meilės. Nereikia per daug reikalauti iš mūsų žmogiškosios prigimties.

Vaikai geri — negaliu skųstis. Bet jie dar geresni, kai tau nereikia nieko prašyti iš jų. Galėčiau daug apie tai pasakoti, jei norėčiau... Žodžiu, turiu savo ambiciją. Nemėgstu atiminėti pyrago iš tų, kuriems esu jo kartą atriekęs. Atrodytų it sakyčiau: „Užmokėkit!“ Kąsniai, kurių neuždirbai, įstringa gerklėje; atrodo, visų akys skaito juos. Nenoriu nieko turėti neuždirbto. Man reikia būti laisvam, būti šeimininku savo namuose, įeiti į juos ir išeiti iš jų, nieko nesiklausus. Jei tik pasijuntu nužemintas, darausi niekam nebetikęs. Ak, vargas būti senam; priklausyti nuo geros giminių širdies — blogiau negu priklausyti nuo savo piliečių gailestingumo, nes giminės privalo tavimi rūpintis, ir todėl niekad nežinai, ar iš laisvos valios jie taip daro, o jau geriau kojas pastatyti, negu jų gyvenimą varžyti“.

Šitaip aš dejavau; kentėjo mano išdidumas, prisirišimo ir nepriklausomumo jausmas, skaudu buvo dėl visko, ką mylėjau, gailėjo dūmais nuėjusių praeities atminimų, visko, ką savy turėjau ir blogiausio, ir geriausio; kartu su tuo galvoje spengė neatlyždama mintis, jog spardykis nesispardyk, maištauk nemaištauk, o tas kelias — vienintelis, tau belikęs. Prisipažįstu, čia nieko man nebepadėjo jokia filosofija. Jaučiausi suniekintas kaip pašakny pakirstas ir nuverstas medis.

Kadangi, sėdėdamas ant to savo puodo, dairiausi aplinkui, už ko užsikabinti, netoliese pamačiau pro alėjos medžių vualį dantytą Kensi pilies bokštelį. Staiga stojo man prieš akis visi mano dailės darbai, kuriuos per dvidešimt penkerius metus sunešiau į tuos rūmus,— baldai, mediniai skaptuoti sienų išmušalai, drožinėti laiptai, visa, ką tas geras didikas Filiberas buvo man užsakęs... Didelis originalas tas didžponis! Kartais įpykindavo jis mane pasiutiškai. Ar ne jam šovė vieną gražią dieną į galvą liepti man išskaptuoti jo jaukintines, kaip dievas jas sutvėrė, o jį patį — linksmo, galantiško, ką tik žaltį paregėjusio Adomo kailyje! O ginklų salėje ar ne jis sumanė pakabinti panoplijas * su išdrožinėtomis briedžio galvomis, kurių fizionomijos pavėdėjo į to krašto vyrus, savo žmonų apgaudinėjamus? Prisijuokėm tada iš to... Bet jam, velniui, nelengva buvo ir įtikti. Užbaigei — pradėk iš naujo. O jo pinigą retai kada matei... Bet tiek jau to! Jis gebėjo mylėti grožį, tiek iš medžio darytą, tiek motinos gimdytą, ir beveik vienodai (ir gerai taip; meno kūrinį reikia mylėti aistriai, dvasia

ir kūnu, taip, kaip myli moterį). Tegu tas činčikas man ir neužmokėjo, užtat dabar, kai namie viskas žuvo, jis mane išgelbės: medis sunaikintas, bet jo vaisiai stovi pas jį, apsaugoti nuo ugnies ir speigo. Ir man panūdo eiti nieko nelaukus tų vaisių pažiūrėti — įleisti, sakant, į juos dantį, kad vėlei grįžtų smagumas gyventi.

Įeinu į pilį. Ten vīsi mane gerai pažįsta. Pono nebuvo, bet aš, prasimetęs, jog turiu paimti naujų užsakymų matmenis, nusiskubinau, kur žinojau rasiąs savo vaikus. Jau kelinti metai, kai juos bemačiau. Kol jaučia jėgą strėnose, menininkas kuria ir negalvoja apie tai, ką jau sukurto turi. Beje, kai paskutinį kartą norėjau įeiti į pilį, Kensi ponas keistai nusišaipė ir manęs neįsileido. Tada pamaniau, jog, nevidonas, slepia kokį sijoną, kokią nors vyro žmoną, o kadangi buvau tikras, jog tai ne manoji, tai daugiau apie tą ir negalvojau. O, be to, kai koks didgalvijis aikštijasi, protingiausia — nusileisti jam. Kensi pily niekas ir nebando suprasti pono užgaidų — visi žino, jog jis mažumą kuoktelėjęs.

Lipau tad drąsiai didžiaisiais laiptais, bet, nespėjęs nė dešimties žingsnių nužengti, suakmenėjau kaip ta Loto pati *. Žiūriu — gi vynuogių kekės, persikų šakos ir žydinčios lianos, kurios vyniojasi aplink turėklus, išskaptuotos, peiliu baisiausiai sužalotos. Savo akimis netikiu, apimu rankomis tas suluošintas vargšes, jaučiu, jog pirštai lenda į jų žaizdas. Sudejavau tik ir nulėkiau be dvasios į viršų, drebėdamas iš anksto dėl to, ką ten išvysiu!.. Bet buvo daug blogiau, negu galėjau įsivaizduoti.

Valgomajame, ginklų salėje, miegamajame visoms baldų ir — sienose — medinių apmušalų figūroms nupjaustytos čia nosys, čia rankos, čia kojos, nugremžti vynuogių lapai. Lenkti skrynių šonai, židinių lentynos, laibos drožinėtų kolonų šlaunys marguoja giliai peiliu įrėžtais įrašais: savininko pavardė, koks nors kvailas posakis arba šito herkuliško darbo data ir valanda. Didžiojoje galerijoje, pačiame gale, radau savo gražiąją nuogą Jonos nimfą *, tą, kur laiko kelią įrėmusi liūtui į gauruotą sprandą, arkebuzos šūvių sukiurdytu pilvu: ją mat pasirinko tas beprotis sau taikiniu. Ir kur tik mesi akį, visur skylės, pjūviai, drožlės, rašalo bei vyno dėmės, pripaišyti ūsai, prirašytos visokios nešvankybės. Žodžiu, matei visa, ką nuobodis ir vienatvė, darkymasis ir beprotystė gali beprasmiško pakuždėti turtingam pus-

galviui, nesižinančiam, ką savo pilyje beprasimanyti, pusgalviui, kuris jokiam doram darbui netinka ir geba tik naikinti... Jei būtų man tada po akių pasipainiojęs, manau, būčiau jį pasmaugęs. Vaitojau, stenėjau, pukšėjau. Ilgą laiką žodžio pratart negalėjau. Kaklas visas išraudo, gyslos kaktoje pasipūtė, varčiau akis kaip vėžys. Galiausiai pavyko išsikeikti. Laikas buvo! Kad dar kiek, galėjau uždusti... Volei kartą išlėkus, daviau, po velnių, garo iš viso vieko. Dešimt minučių iš eilės, neatgaudamas kvapo, keikiau, į šunų dienas dėjau, savo neapykantą liejau.

— A, šunsnuki,— šaukiau,— reikėjo man vesti savo dailius vaikučius į tavo mėšliną urvą, kad tu juos čia kankintumei, luošintumei, prievartautumei ir bjaurotumei! Ak, mieli, mieli, džiaugsme pagimdyti mažiukai, kurie, maniau, būsite mano palikuonys, kuriuos padariau sveikus, drūtus ir tvirtus, su mėsingais sąnariais, ir netrūko jums nieko, padariau iš tokio medžio, kad stovėtumėt tūkstantį metų,— kokius randu aš jus šiandie? Raišus, sužalotus, aukštai, žemai, per vidurį, iš priešakio, iš pakalio, nuo rūsio ligi pakraigės, išranduotus labiau nei gauja senų, iš karo grįžtančių plėšikų! Tai ką, turiu būti dabar visos tos luošių prieglaudos tėvas? Didysis dieve, išklausyk mane, suteik man malonę (gal ir be mano prašymo esi jau tai nusprendęs), neimk manęs, kai numirsiu, pas save į dangų, nusiųsk į pragarą, arčiau prie iešmo, ant kurio Liuciperis spirgina pasmerktųjų vėles, idant savo rankomis galėčiau vartyti ant ugnies per dugną pasmeigtą savo vaikų budelį!

Čia senis Andošas, pažįstamas liokajus, atėjęs paprašė, kad liaučiausi riaumojęs... Jis stūmėjo mane palengvėle durų link ir kartu bandė guosti.

— Kas matė,— sakė jis,— taip draskytis dėl kokių ten medžgalių! Tai ką užgiedotum, jei tau reikėtų kaip mums visą laiką gyventi su tuo bepročiu? Ir ar ne geriau, kad jis užsiėmęs tų medžgalių gadinimu (tai jo teisė, jis tau už juos užmokėjo), negu, neturėdamas ko veikt, tyčiotųsi iš gerų krikščionių, kaip aš ir tu?

— Ai, ką tu čia kalbi! — nekantravau aš.— Tave tegu lupa. Ar, manai, aš ir pats nesutikčiau, kad man geriau į uodegą įkrėstų, negu bet kurį iš tų medžgalių, kuriems mano pirštai įkvėpė gyvybę, taip žiauriai liestų? Žmogus niekas, tik jo kūrinys šventas. Trigubas žudikas, kas žudo mintį!..

Būčiau galėjęs dar daug ką sakyti, ir taip pat iškalbingai, bet pamačiau, jog mano klausovai nieko iš mano sakymo nesuvokia ir jog aš Andošui atrodau gangreit toks pat papaikėlis, kaip ir jo ponas. Ir kai taip mudu priėjom iki durų, aš atsigręžiau paskutinį kartą apmesti akimi šlykštų mūšio lauką. Ir čia viskas — mano vargšai be nosių likę dievai, ir jų Atila, ir Andošas, kurio ramios akys gailėjo manęs, ir aš pats, senas kvailys, be reikalo eikvojąs seilę ir aušinąs burną dejonėms, lyg prieš mane būtų ne tuščia vieta, o žmonės,— viskas staiga... frrrt... raketos ūmumu pasirodė man taip juokinga, jog, užmiršęs pyktį ir širdgėlą, kvatote sukvatojau apstulbusiam Andošui tiesiai į akis ir moviau pro duris.

Atsidūriau vėl ant kelio. Kalbuosi pats su savimi:

— Dabar tai jau jie viską iš manęs atėmė. Belieka mane patį po velėna pakišti. Beturiu vien savo kailį... Taip, bet, po plynių, turiu ir tai, kas po tuo kailiu. Kartą priešas, apgulęs tvirtovę, pagrasino apgultųjų vadui išžudyti jo vaikus, jeigu jis nepasiduosiąs. Vadas atsakęs: „Žudyk, jei nori! Įnagį jiems daryti turiu prie savęs". Taip ir aš, po šimts kalakutų, turiu savąjį, niekas jo iš manęs neatėmė ir niekas jo iš manęs atimti negali... Pasaulis — nevaisinga plynė, kurioje šen bei ten auga mūsų, menininkų, apsėti laukai. Žemės ir dangaus gyvūnai subėga suskrenda mūsų javų lesti, mūsų darbo vaisių krimsti ir suminti. Bejėgiai patys ką sukurti, jie gali tik naikinti. Kapokite, nenaudėliai, naikinkite, trypkite mano javą — išsiauginsiu kitą. Varpos brandžios, varpos berlios, kas man derlius? Žemės įsčiose naujos sėklos diegą leidžia. Aš esu tas, kas bus, o ne kas buvo. Kai jau ateis diena, kada jėgos bus išsekusios, kada nebeturėsiu nei akių, nei mėsingų šnervių, nei burnos, pro kurią nuteka vynas ir kurioje tvirtai kaba nenuorama liežuvis, kada nebeturėsiu rankų, vikrumo pirštuose, galios visame kūne, kada būsiu sukriošęs senis, bekraujis ir besmegenis... tą dieną... Brenjonai... tu būsi, vadinasi, jau nebe tu. Tik per daug tuo nepersiimk! Ar gali kas įsivaizduoti Brenjoną, kad nebejaustų, Brenjoną, kad nebekurtų, Brenjoną, kad nebesijuoktų ir kad visomis keturiomis pasagomis iš karto ugnies nebeskeltų? Aišku, kad ne! Nes tai būtų jau ženklas, kad iš jo belikę vien tik kelnės. Galėsite jas sudeginti. Užrašau jums tą driskaną...

Pasukau į Klamsi pusę. Kai šitaip pasinarsinęs (jaučiaus iš tikro kiek aprimęs) užlipau ant kalnelio, sukinėdamas tarp pirštų lazdą, žiūriu — priešais verkdamas atbėga mažas žmogiukas, Robinė, trumpai vadinamas Binė, mano mokinukas. Tas trylikos metų padauža prie darbo labiau dedasi dabon, kaip musės skraido, negu mano pamokymų paiso, jį matai ne tiek dirbtuvėj, kiek gatvėj, kopūstus ant Bevrono kertantį arba į pro šalį einančių merginų blauzdas skersuojantį. Bakinu jį ne mažiau kaip dvidešimt kartų per dieną. Bet jis beždžioniškai vikrus ir gudrus gudrus; jo pirštai taip pat mitrūs, geri darbininkai; ir aš, koks jis bebūtų, mėgstu jo snapą, visą laiką pražiotą, jo dantukus kaip kokio mažo graužiko kaltukai, liesus skruostelius, supratingas akutes, riestą nosikę. Jis tai žino, varliūkštis! Veltui grūmoju kumščiu, griaudžiu kaip perkūnas — jis matò, jog Jupiterio akių kampučiai šypso. Todėl ir apkukintas nusipurto sau ramiai kaip asilas ir pradeda viską vėl iš naujo. Tikras pakaraila.

Todėl gerokai nustebau, pamatęs jį liejant tartum fontano tritoną didelės kriaušės pavidalo ašaras, kurios varvėjo jam iš akių ir iš nosies. Ir šit puola jis prie manęs, apkabina pusiau šonų ir bliaudamas sterblę tvindo man savo ašaromis.

— Na dabar! Kas tau ką padarė? Paleisk mane! Pirma reikia nosį nusišluostyt, o paskui jau lįst bučiuotis, po šimts.

Bet Binė nenurimsta. Neišleidžia manęs iš savo glėbio, nusmunka kaip slyvos kamienu man prie kelių ant žemės ir rauda rauda striūbaudamas. Man darosi neramu:

— Na na, vaikuti! Stokis! Sakyk, kas tau yra!

Imu jį už rankų, keliu... oplia!.. ir matau, kad viena ranka apmuturiuota ir per skarmalus kraujuoja, drabužiai sudraskyti, antakiai apsvilę. Sakau jam (buvau jau primiršęs savąją nelaimę):

— Tu, latre, vėl jau ko nors pridarei?

Jis vaitoja:

— Ak meistre, kaip man sunku!

Sodinu jį prie savęs atšlaitėje. Sakau:

— Kalbėk pagaliau, kas gi yra!

Jis šaukia:

— Viskas sudegė!

Ir vėl tvanas. Tada tik supratau, jog tas baisusis sielvartas — tai dėl manęs, dėl mane ištikusio gaisro, ir negaliu nė apsakyt, kaip gera man pasidarė.

— Tai tu, vargšeli,— sakau,— dėl to taip verki?

Jis kartoja, manydamas, jog aš nesupratau:

— Dirbtuvė sudegė!

— Taip, taip, senos žinios, girdėjau! Ar ne dešimtą kartą per vieną valandą triūbija man visi tą naujieną į ausį. Ką gi dabar darysi? Nelaimė!

Jis pasižiūri į mane jau ramesnis. Bet liūdnas vis tiek.

— Vadinasi, tau patiko, strazde, tavo narvas, nors visą laiką turėjai pramuštą galvą, kaip iš jo ištrūkti? Prisipažink,— turbūt ir tu, nevidone, šokai kartu su kitais aplink degantį laužą.

(To aš anaiptol nemaniau.)

Jo veidas pasipiktino.

— Neteisybė, — šaukia jis, — neteisybė! Aš mušiausi! Darėm visa, ką galėjom, bet ugnies nesulaikėm, nes tokių buvome tik du. Kanja (tai kitas mano pameistrys), nors labai sirgo ir karščiavo, iššoko iš lovos ir užstojo namų duris. Bet sulaikyk kad geras kiaulių bandą! Mus nušlavė, pargriovė, sutrypė, suraitė. Veltui it paklaikę leidome mudu kumščius ir kojas į darbą: jie perėjo per mus kaip upė, kada atidaro šliuzus. Kanja atsikėlęs nusivijo juos, tai tie žvėrys kone užmušė jį. Kol jie ten galavosi, aš įsmukau į degančią dirbtuvę... Viešpatie, kaip viduj liepsnojo! Viskas užsiėmė kartu, iš sykio, tai buvo kaip koks deglas — tik tiesiasi, raitosi balti, raudoni liežuviai, spjaudo į tave žiežirbomis ir dūmais. Verkiau, kosėjau, maniau, kad iškepsiu, sakau pats sau: „Robenai, nelįsk, sudegsi!“ ir bala nematė! Dar pažiūrėsim, kaip ten bus! Oplia! Įsibėgėju ir, kaip joninių naktį, šoku per ugnį, kelnės dega, plaukai svyla. Įkrentu į krūvą spragančių drožlių. Spragu ir aš, pašoku, į kažką atsimušu ir išsitiesiu kaip ilgas galva į varstotą. Apsvaigau. Bet ne ilgam. Girdžiu, ugnis šniokščia aplinkui, o lauke šoka šoka tie galvijai. Bandau stotis, negaliu, griūvu atgal, buvau, matyt, smarkiai susitrenkęs; pasikeliu keturpėsčias ir matau už dešimties žingsnių jūsų mažytę šventąją Magdeleną, matau, kaip jos smulkutį, nuogą, putnutį, dailutį kūnelį, vos palaidų plaukų tepridengtą, laižo jau ugnies liežuviai. Aš surikau: „Liaukitės!“ Bėgu, griebiu ją, gesinu rankomis

liepsnojančias kojas, spaudžiu prie savęs ją visą; dievaži, nežinau, tikrai nebežinau, ką dariau; bučiavau, verkiau, kalbėjau: „Brangenybėle tu mano, aš tave laikau, gerai laikau, nebijok nieko, gerai gerai laikau, nesudegsi, kaip mane gyvą matai! Ir tu taip pat padėk man! Magdute, mudu išsigelbėsim...“ Nebegalima buvo gaišti... bum!.. sukrito lubos! Atkirto kelią, pro kur atėjau. Buvome visai prie to apskrito langelio nuo upės pusės; išgrūdu kumščiu stiklą ir, kaip pro ratlankio skylę, išsišaunam abu į lauką — tik tik pratekom... Keliskart apsiverčiu ir — stačia galva į Bevroną, tiesiai į dugną. Gerai, kad jis negilus ir minkštai dumblu išklotas, tai Magdelena krisdama negavo gumbo. Man ne taip gerai pavyko: nenorėjau jos paleisti, tai turškiau dumblą įklimpęs ant dugno — prisigėriau, prisirijau jo kiek nereikia. Galų gale išsikapsčiau, ir štai, be didelių kalbų, čia mes abu! Meistre, dovanok, kad nieko geresnio nepadariau.

Jis atsineštą ryšulėlį pagarbiai atvynioja ir iš susuktos striukės traukia Magdelenutę; toji šypso nekaltom ir žaismingom akutėm, rodo atkišusi man savo apdegusias kojas. Toks graudulys mane surėmė, jog (to nebuvo nei kai senė mirė, nei kai Glodi sirgo, nei kai viso turto netekau, nei kai sužalotus savo kūrinius išvydau) — aš pravirkau.

Bučiuoju Magdeleną, bučiuoju Robinė, prisimenu antrą pameistrį, klausiu:

— O Kanja?

Robinė atsakė:

— Jis mirė iš sielvarto.

Klaupiuosi ant kelio, bučiuoju žemę ir sakau:

— Ačiū, vaikeli.

Ir, žiūrėdamas į berniuką, kuris sužeistomis rankomis globė statulą, rodau jį dangui ir sakau:

— Šit mano gražiausias veikalas: sielos, kurias išskaptavau. Jie man jų neatims! Deginkit medį! Siela lieka.

X

MAIŠTAS

Rugpjūčio pabaiga

ai apsiraminom, sakau savo pameistriui:

— Gana! Kas padaryta — padaryta. Žiūrėkim, ką toliau daryti.

Ir paprašiau jį išpasakoti, kas nutiko mieste per tas dvi tris savaites, kai manęs nebuvo, tik trumpai ir aiškiai, be plepalų, nes vakar dienos istorija yra senovės istorija, o mums svarbu žinoti, kaip ten šiandie kas klojas. Paaiškėjo, kad mieste viešpatauja maras ir siaubas, ypačiai siaubas, nes atrodė, jog maras pasirinkęs jau kitą sau barą, užleisdamas Klamsi valkatoms, kurie, pajutę, kuo kvepia, griūva iš visų pusių plėšti laimikio iš maro nagų. Jie ir besą padėties viešpačiai. Išbadėję ir maro baimės įsiutinti sielininkai netrukdė plėšikams arba net patys darė kaip jie. Įstatymai gulėjo pasliki. Kas turėjo juos saugoti, išvažinėjo savo laukų sergėti. Iš keturių seniūnų vienas mirė, du pabėgo, o prokuroras pasikaišė skvernus. Pilies komendantas, senas, doras vienrankis, podagrikas sutinusiomis kojomis, tiek proto teturėjo, jog davėsi į gabalus sukapojamas. Liko tik seniūnas Rakenas; tas, pasijutęs vienas su nutrūkusiais nuo sieto žvėrimis, nieko jiems nedarė, matyt, iš baimės, silpnybės ar gudrybės taręs, jog būsią protingiau jiems nusileisti ir su ugnimi paišdykauti leisti. Kartu, pats sau neprisipažindamas (žinau tą žmogų, matau kaip nuogą), jis tenkino ir savo apmaudingą širdį: ant tokių, kieno laimė buvo jam krislas akyje arba kam atkeršyti norėjo, pjudė jis gaujas padegėjų. Man dabar aišku, kodėl pasirinko mano namus!.. Klausiu pameistrį:

— O kiti, miestelėnai, ką jie daro?

— Jie daro „be“,— atsakė Binė,— juk tai avinai. Laukia namie, kol ateis jų papjaut. Liko mat be piemenų ir be šunų.

— Pala, Binė, o aš? Ką tu manai, jog ir mano iltys baigę dilti? Eime, pažiūrėsim.

— Meistre, vienas žmogus nieko negali.

— Pabandyti gali.

— O jeigu tie niekšai jus pagaus?

— Tuščia jų! Aš gi nieko nebeturiu: sušukuok velnią, jeigu jis plikas!

Binė pradėjo šokinėti:

— Tai bus smagu! Tra lia, tra lia lia, šoksim trypsim, šauksim, ūksim, padegėjams sprandą suksim!

Ir ant savo apdegusios rankos apsivertė per galvą, kone išsitiesdamas kaip ilgas ant kelio. Susiraukiau piktai.

— Ė, beždžione,— sakau,— radai kada šokti užrietęs uodegą!.. Kelkis! Ir kad man būtum rimtas! Klausyk, ką sakysiu.

Jis sukluso, akys sužibo.

— Neilgai juoksies. Štai kas, aš tuoj pat einu vienas į Klamsi.

— Ir aš! Ir aš!

— Ne! Tave aš siunčiu žygūnu į Dornesi, kur mūsų seniūną poną Nikolį rasi. Atsargus, geros širdies ir dar geresnių kojų žmogus, jisai save myli labiau negu savo piliečius, o savo turtą labiau negu save patį. Įspėsi jį, jog ryt rytą žmonės ketina gert jo vyną. Paskui pasiduosi į Sardi ir pamatysi tokioje karvelidėje poną Gijomą Kurtinjoną, prokurorą. Pasakyk jam: jei negrįš tuojau, tai jo namai Klamsi bus tikrai šiąnakt sudeginti, išgrobti ir taip toliau. Jis sugrįš. Daugiau tau nieko nesakau. Pats žinosi, ką kalbėti, o meluoti — tavęs mokyti nereikia.

Vaikinukas pasikasė už ausies, tardamas:

— Meluot, tai nesunku, tik skirtis su jumis nesutinku.

— O kas klausia tavo sutikimo? Liepta, ir eik.

Jis dar paprieštaravo. Aš jį subariau:

— Gana!

Ir kadangi tas berniukas rūpinosi mano likimu, tai dar pridūriau:

— Aš tau nedraudžiu bėgti tekinam. Kai padarysi, ką sakiau, galėsi grįžt pas mane. Geriausiai man padėsi, jei atvesi paspirties.

— Kaipmat vilkte juos atvilksiu,— atsiliepė jis,— prakaituojančius ir pūškuojančius, tuos jūsų Kurtinjoną ir Nikolį, net jei jiems prireiktų brūzgulį įsukt į vietą, iš kur dygsta kojos.

Ir pasileido kaip strėlė, paskui staiga dar sustojo:

— Meistre, pasakykit bent, ką žadate daryt!

Atsakiau reikšmingai ir paslaptingai:

— Bus matyt.

(Dievaži, nė pats nežinojau!)

Aštuntai vakaro baigiantis, pasiekiau miestą. Raudona saulė buvo jau nuėjus naktigulto po auksiniais debesimis. Temo naktis. Puiki vasaros naktis! Bet aplinkui nė vieno žmogaus, kad ja gėrėtųsi. Prie Turgaus vartų nė žioplio, nė sargo. Eini kaip į malūną. Didžiojoje gatvėje liesas katinas graužė plutą; mane užmatęs, keterą pastatė ir spruko į šalį. Namų durys ir langai aklinai uždarinėti. Niekur jokio balso. Sakau sau:

— Jie visi išmirė. Per vėlai atėjau.

Bet štai pajuntu, jog, išgirdę mano žingsnius, žmonės klausosi už langinių, kurlink jie aidi. Pasibeldžiau į vienas duris, šaukiu:

— Atidarykit!

Niekas nė krapšt. Einu prie kitų namų. Beldžiu vėl, koja ir lazda. Neatidaro. Tik girdžiu, jog viduje tarytum pelės šnara. Dabar supratau.

— Nenorit rodytis, nusmurgėliai! Na, nieko, aš jums gnybtelsiu kur reikia, pasirodysit!

Kumščiu ir užkulniu būgniju į knygininko duris, šaukiu:

— Ė, senas broli! Deni Solsua, kad tave kur! Aš tau viską sulaužysiu. Atidaryk, ar girdi! Atidaryk, sakau, šėtone! Čia gi Brenjonas.

Bematant it per kokį kerą langinės visos atsidarė (sakytum fėja savo lazdele langus palytėjo), per visą Turgaus gatvę išsigandę veidai ant palangių kaip svogūnai išsirikiavo ir į mane stebeilyti pagavo. Jie stebeilijo, stebeilijo, stebeilijo... Niekad nemaniau, kad toks

gražus esmi, net apsičiupinėjau. Paskiau veidas po veido greitai atsileido. Dabar visi jie atrodė patenkinti.

„Kokie geri žmonės, kaip jie mane myli!“— pagalvojau, pats nuo savęs slėpdamas tikrą jų laimės priežastį: išvydę mane tą valandą toje vietoje, jie pasijuto šiek tiek ramesni.

Užsimezgė kalba tarp manęs ir svogūnų pynės. Kalbėjo visi kartu, o aš vienas jiems atsakinėjau.

— Iš kur tu ateini? Ką veikei? Ką matei? Ko nori? Kaip tu galėjai įeiti? Pro kur patekai?

Aš sakau:

— Palaukit, palaukit! Nesikarščiuokim. Smagu, kad bent liežuvį išlaikėt, širdį ir kinkas pametę. Sakykit, ką ten užsidarinėję veikiat? Eitumėt šičia, malonu pakvėpuot vėsiu vakaro oru. Ar kelnes kas atėmė, kad kiurksote troboj?

Bet, užuot ką atsakę, jie patys mane klausia:

— Brenjonai, sakyk, ką ateidamas sutikai gatvėse?

— Ką aš galėjau sutikti, kvaišos,— atsakau,— jei jūs visi lindite savo gūžtose?

— Plėšikus.

— Plėšikus?

— Jie grobia ir degina viską.

— Kur taip?

— Betliejuj.

— Eime suimti jų. Ko tupit ant laktų?

— Saugom namus.

— Gindami kitų namus, tikriau apsaugome savus.

— Pirmiausia kas svarbiausia. Kiekvienas gina savo.

— Žinau tą giesmę: *„Kaimyną myliu aš labai, bet, jeigu kaip — trauk jį kelmai...“* Menkystos! Sakot, plėšikai, o patys jiems padedat. Sudorojęs kitus, suraitys ir jus. Vieną po kito.

— Ponas Rakenas sakė, jog šiais neramiais laikais geriausia niekur nesikišti, aukoti dalį, kad išsaugotum visumą, ir laukti, kol sugrąžins tvarką.

— Kas sugrąžins?

— Ponas de Neveras.

— Daug vandens iki tol nutekės. Ponui de Neverui užtenka savų rūpesčių. Kol jis pagalvos apie jus, tie svieto perėjūnai sudegins visus. Nėr ko daug kalbėt, ruoškitės, ir einam, vyručiai. Neturi teisės į savo kailį, kas jo negina drūčiai.

— Kad anų daug, visi ginkluoti.

— Ne toks vilkas didelis, koks nušnekamas.
— Nebeturim vadų.
— Vadovaukite patys.

Jie tarškėjo toliau iš lango į langą, ginčijosi, bet iš vietos nejudėjo nė vienas. Aš nekantravau:

— Ar visą naktį man reikės stovėti gatvėje, kelti nosį į viršų ir laužti sau sprandą? Aš ne serenados atėjau jums dainuoti, kol jūs ten kalensite dantimis. Aš noriu jums ne dainuojamą ir ne nuo stogo šaukiamą dalyką pasakyti. Atidarykite duris! Atidarykite! O jei ne, tai padegsiu. Taip ir žinokit. Na, patinai (jei tokių dar yra čionai), lipkit žemyn, laktą pasaugos patelės vienos.

Pasigirdo pramaišiui čia keiksmas, čia juokas, praviro vienos durys, paskiau kitos, išsikišo atsargi nosis, jai iš paskos — jos priedai, o vienam avinui išlindus iš apluoko, kiti taip pat iš jo iššoko. Ir per kits kitą smelkėsi pasižiūrėti, kaip atrodau:

— Ar tu jau visiškai sveikas?
— Kaip ridikas.
— Ir niekas tavęs neužkabino?
— Niekas. Tik pulkelis žąsų pašnypštė praeinant.

Pamatę, jog išėjau nenukentėjęs iš dvigubo pavojaus, jie lengviau atsikvėpė ir labiau mane pamėgo. Aš sakau:

— Gerai, gerai mane apžiūrėkite! Komplektas pilnas. Viską tebeturiu, ko žmogus privalo. Ne, ne, nieko netrūksta. Gal norit, duosiu akinius?.. Na, o dabar gana! Rytoj matysis aiškiau. Laikas nelaukia, užteks, juokai į šalį. Kur galim pasikalbėt?

Atsiliepia Ganjo:

— Mano kalvėje.

Ganjo kalvėje, kurios asla buvo išstovėta arklių kanopų ir kuri atsidavė naga, mes susispaudėme patamsiais kaip avių banda. Užsidarėme. Šviesele, pastatyta ant žemės, šokdino juodame nuo dūmų skliaute mūsų ilgus, per kaklą prilenktus šešėlius. Visi tylėjom. O paskiau staiga visi iš karto prašneko. Ganjo paėmė kūjį ir sudavė į priekalą. Smūgis prakiurdė balsų klegesį. Pro skylę sugrįžo tyla. Pasinaudojęs ja, sakau:

— Neaušinkime be reikalo burnos. Aš jau viską žinau. Pas mus plėšikai. Varykime juos lauk!

Pasigirsta abejonių:

— Jie per stiprūs. Sielininkai juos palaiko.

Aš tas abejones sklaidau:

— Sielininkai nori gert. Jie nemėgsta žiūrėt, kaip kiti geria. Aš juos labai gerai suprantu. Niekad nereikia vyti dievo į medį, o juoba — sielininko. Kada leidžiate plėšti, nesistebėkite, jei kokį daiktą ir nevagis žmogus greičiau po skverneliu prigiaus, negu lauks, kol kitas jį paimti teiksis. O gerų ir blogų yra visur žmonių. Išmokim, kaip viešpats, *„ab haedis scindere oves“* [1].

— Bet juk ponas Rakenas,— sako jie,— seniūnas, o jis liepė mums nieko patiems nedaryti! Kai nėra kitų, vietininko, prokuroro, tai jam priklauso mieste tvarką laikyti...

— O ar jis ją laiko?

— Jis sako...

— Aš klausiu: ar jis laiko tvarką, ar ne?

— Matom, koks laikymas.

— Tada imkimės daryti tvarką patys.

— Ponas Rakenas tikina, kad jei mes nesikišim, tai niekas mūsų nelies ir riaušininkai toliau priemiesčių neis.

— O iš kur jis tai žino?

— Jis, matyt, susitarė su jais, aišku, priverstas, nori nenori.

— Bet toks susitarimas — tai nusikaltimas!

— Jis sako, kad šitaip užliūliuos jis plėšikus.

— Plėšikus? O gal veikiau jus?

Ganjo sudavė į priekalą (kaip kitas, norėdamas prabilti, suduoda sau per kulšį) ir tarė:

— Teisybė.

Visi atrodė susigėdę, išsigandę, pikti. Nunėręs nosį, Deni Solsua košia:

— Kad sakytum visa, ką turi ant širdies, būtų ilga kalba.

— Tai ko nesakai? — klausiu aš.— Ko kiti tylit? Čia esame tarp brolių. Ko jums bijoti?

— Sienos turi ausis.

— Ką? Jau jūs iki to priėjot? Ganjo, imk savo kūjį ir užstoki, vyre, duris! O pirmam, kas bandytų išeit ar įeit, suvaryk kiaušą į pilvą! Tegu sienos ir turėtų ausis mūsų kalboms nusiklausyti, užtikrinu, kad jos neturės liežuvio nusiklausytam toliau pasakyti. Nes, kai

---

[1] Atskirti ožius nuo avių *(lot.)*.

iš čia išeisim, tai nieko nelaukę pradėsim ką nutarę vykdyti. O dabar kalbėkite! Kas tyli, tas išdavikas.

Kilo neišpasakytas šurmulys. Visa neapykanta ir baimė, iki tol slopintos, sprogo dabar kaip raketos. Rėkė. Rodė kumščius.

— Tas šunsnukis Rakenas prirėmė mus prie sienos! Pardavė, Judas, mus ir mūsų turtą. Bet ką gali daryti? Prieš vėją nepapūsi. Įstatymas, jėga, valdžia jo pusėje.

Klausiu:

— O kur jis lindi?

— Rotušėj. Kad būtų saugiau, jis ten dieną naktį tupi, apsuptas būrio nenaudėlių, kurie jį sergi, prižiūri ir savo rankoj turi.

— Trumpai drūtai, jis belaisvis? Puiku! — sakau aš.— Eime pirmiausia jo išlaisvinti. Ganjo, atidaryk duris!

Bet žmonėms, atrodė, stigo dar ryžto.

— Ko laukiat?

Solsua sako, kasydamasis galvą:

— Čia rimtas dalykas. Ne tas baisu, kad gausi į sprandą. Bet, šiaip ar taip, Brenjonai, mes neturime teisės. Tas žmogus yra įstatymas. O eiti prieš įstatymą, tai žinai,— užsitraukti sunkią...

Aš pertariu:

— ... at-sa-ko-my-bę? Ją aš imu sau. Nesirūpink. Kai matau, Solsua, sukčių sukčiaujant, tai pirmiausia duodu jam per galvą, o paskiau klausiu, kuo jis vardu; ir tegu jis pasirodytų prokuroras ar popiežius, nesigailėsiu. Bičiuliai, darykite ir jūs kaip aš. Jeigu tvarka virsta netvarka, tai netvarka turi daryti tvarką ir gelbėti įstatymą.

Ganjo sako:

— Aš einu su tavim.

Užsimetęs kūjį ant peties (rankos didžiulės, kairioji — keturpirštė, be smiliaus, jis buvo sutraiškytas), pajuodveidis, viena akimi žvairas, tiesaus stoto, drūtumo kaip bosas, jis buvo tikras vaikščiojantis bokštas. Už jo nugaros, kaip už tvirtovės sienos, spietėsi kiti. Daugelis bėgo dar į savo krautuves kas arkebuzos, kas kapoklės, kas kūlės pasiimti. Ir, dievaži neprisiekiu, jog tas ar tas, į namus įėjęs, tą naktį vėl iš jų išėjo,— tik dėl to, žinoma, kad, vargšas, per greitumą ginklo savo neužėjo. Mat po teisybei, atvykę į didžiąją aikštę, pamatėme, jog mūsų gretos gana retos. Bet, kurie jau liko, tais galėjai atsidėti.

Mūsų laimė — rotušės vartus radome atdarus: piemuo buvo toks tikras, jog avinai nesubliovę duosis iki vieno nukerpami, kad tiek šunys, tiek jis pats po šaunių pietų miegojo geru nekaltųjų miegu. Mūsų puolimas tad, prisipažįstu, nėmaž nebuvo herojiškas. Tereikėjo iškelti, anot to, šarką iš lizdo. Mes jį kuo gražiausiai iš jo ir ištraukėm, nuogą, be kelnių, kaip nuluptą triušį. Riebulis, apskrito rausvo veido su tokiais pampučiais kaktoje viršum akių, Rakenas rodė saldžią miną, bet jis nebuvo nei geras, nei kvailas. Mes tai tuojau ir pamatėm. Jis, be abejo, iš karto permanė, kas yra. Jo mažos pilkos akys tik vieną akimirką žybtelėjo baime ir pykčiu iš po pasipūtusių vokų. Jis bežiūrint susiėmė ir, nutaikęs kuo oriausią balsą, tvirtai paklausė, kas mums davė teisę brautis į įstatymų rūmus.

Atsiliepiau aš:

— Atėjome tavęs iš lovos ištraukt.

Rakenas įtūžo. Šolsua sako jam:

— Ponas Rakenai, dabar ne laikas grasinti. Kaltinamasis čia esate jūs. Mes atvykome reikalauti ataskaitos. Ginkitės.

Seniūnas *subito*[1] pakeitė toną.

— Bet, brangūs piliečiai, aš nesuprantu, ko jūs iš manęs norite. Kas skundžiasi? Ir kuo? Ar, rizikuodamas savo gyvybe, nepasilikau čia jūsų saugoti? Kai visi kiti bėgo, vienas spyriausi prieš maištą ir prieš marą. Sakykit, ką man prikišat? Ar aš sukėliau negandus, kuriuos stengiuosi palengvinti?

Byloju aš:

— *„Apdairus gydytojas,* anot žmonių kalbos, *duoda žaizdai sėtryti.“* Taip darai ir tu, Rakenai, miesto gydytojau. Tu peni maištą, tu maitini marą, o paskiau melži abi tas karvutes. Tu eini iš vieno su plėšikais. Padeginėji mūsų namus. Išduodi tuos, kuriuos privalai saugoti. Vadovauji tiems, kuriuos turi bausti. Užtat dabar ir pasakyk mums, išdavike, iš baimės ar iš godumo taip niekingai elgiesi? Ką nori, kad tau užkabintume ant kaklo? Kokią iškabą? *„Štai žmogus, kuris pardavė savo miestą už trisdešimt sidabrinių...“* Už trisdešimt sidabrinių? Ne toks kvailas! Kainos nuo Iskarijoto * laikų pakilo. Ar: *„Štai seniūnas, kuris miestiečių kailį licitavo, kad tik išgelbėtų savo“?*

---

[1] Staiga *(lot.)*.

Rakenas perpyko:

— Darau, ką liepia pareiga ir ką turiu daryti. Namus, maro paliestus, deginu. Toks įstatymas.

— O tu skelbi kaip maro paliestus ir kryžiumi ženklini tų žmonių namus, kurie neina už tave! *„Kas nori paskandinti savo šunį...“* * Tu, žinoma, taip pat kovoji prieš marą, kai leidi grobti maru užkrėstus namus?

— Aš negaliu tam pasipriešinti. O kas jums, jei tie plėšikai dvesia paskiau nuo to kaip žiurkės? Dviguba nauda. Didelis palengvinimas!

— Jis tuoj mums užgiedos, jog naikina marą, pasitalkindamas plėšikus, o plėšikus — pasitalkindamas marą! Ir taip iš palengvo jis liks vienas nugalėtojas sunaikintame mieste. Ar ne taip sakiau? Mirs ligonis, mirs liga, o gyvas liks tik gydytojas... Ne, ponas Rakenai, su šia diena mums tavo gydymo gana, gydysimės patys, bus pigiau, o kad už kiekvieną triūsą atpildas priklauso, tai ir už savąjį tu gausi...

Ganjo pertaria:

— Guolį kapinėse.

Tai buvo kaip šunų rujai numestas kaulas. Visi puolė prie laimikio staugdami, o vienas šaukė:

— Paguldysim kūdikėlį!

Laimė, kad žvėris pasislėpė alkove; atsirėmęs ten nugara į sieną, jis žiūrėjo sumišęs į iššieptus dantis. Aš sulaikiau šunis:

— Nelieskit! Palikite jį man!

Jie sustojo, nenuleisdami nuo jo akių. Niekšas, nuogas, rausvas kaip paršiukas, drebėjo iš baimės ir šalčio. Man pagailo jo. Sakau jam:

— Na, užsimauk kelnes. Gana, drauguži, prisižiūrėjom į tavo užpakalį.

Mūsiškiai juokiasi, pilvus susiėmę. Pasinaudojau ta atvanga pasakyti jiems, kad nedarytų kvailysčių. Galvijui, kuris kaleno dantimis ir piktai skersavo akimis, pradėjo tuo tarpu atgyti blusos — mat jis pajuto, kad pavojus tolsta. Kai apsitaisė ir įsitikino, jog zuikio šiandie už pakinklių dar negriebs, Rakenas atgavo drąsą ir išleido nagus: išvadino mus maištininkais ir pagrasė nuteisti už pareigūno įžeidimą. Tada aš jam ir sakau:

— Tu nebe pareigūnas. Aš tave atstatau.

Čia savo pyktį jis jau nukreipė tiesiai prieš mane. Noras atsikeršyti nustelbė atsargumą. Jis pasakė, kad žino, kas aš toks, kad tai aš savo patarimais susukęs

silpnas tų maištininkų galvas, kad aš ir atsakysiąs už visa, ką jie pikto padarys, kad aš esąs tikras piktadarys. Užsirydamas iš pasiučio, šaižiu ir švilpiančiu balsu drabstyte mane drabstė purvinais žodžiais. Ganjo klausia:

— Gal jį nudėti?

Aš sakau:

— Gera mintis, Rakenai, atėjo tau į galvą — mane sudeginti. Puikiai supranti, niekše, jog negaliu tavęs pakart, neužsitraukęs įtarimo, kad darau tai iš keršto už namų padegimą. O kaip pritiktų tau kanapinė apykaklė! Bet mes ja tavęs nepuošime, paliksime tą triūsą kitiems. Nieko nenustosi palaukęs. Svarbu, kad tave laikome savo rankose. Tu esi dabar niekas. Mes nuplėšiam nuo tavęs gražų seniūno rūbą. Vairuosim ir irkluosim dabar patys.

Jis pramikčiojo:

— Ar tu žinai, Brenjonai, kuo rizikuoji?

Atsakau jam:

— Žinau, vyruti, galva. Ir aš statau ją į lošimą, kuriame išlošia tas, kas pralošia. Jei aš pralošiu, miestas išloš.

Mūsiškiai nuvedė Rakeną į kalėjimą. Jis rado ten dar šiltą vietą, nes ją buvo ką tik palikęs senas seržantas, suimtas prieš tris dienas už atsisakymą vykdyti jo įsakymą. Dabar, kai darbas buvo jau padarytas, tai ir rotušės anstoliai, ir durininkas, visi kaip vienas šnekėjo, jog gerai, kad taip padaryta, ir jog jie visada manę, kad Rakenas išdavikas. Kas iš tavo manymo, jei nieko nedarai!

Iki šiol mūsų planas ėjo kaip oblius lygia lenta, be šakų. Ir aš tuo stebėjausi. Klausiau:

— Kurgi slapstosi plėšikai?

Staiga girdžiu:

— Dega!

Po šimts vilkų! Jie, pasirodo, plėšia kitur.

Gatvėje vienas žmogus užduseęs apsakė, jog gauja siaubia Pjero Pularo sandėlius Betliejuje, už Lurdo bokšto vartų, viską niokoja, degina, geria iki padūkimo.

Sakau saviesiems:

— Gal jiems reikia muzikos šokiams, eime, pačyruosim.

Nubėgom į Mirandolą. Nuo terasos žemutinis miestas atrodo kaip po kojų; iš apačios per nakties tamsą kyla pragariškas staugimas. Šventojo Martyno varpai springdami skalambija pavojų.

— Draugai,— sakau aš,— gausim nusileisti į patį pragarą. Bus karšta. Ar mes pasiruošę? Bet pirmiausia — reikalingas vadas. Kas juo pabus? Gal tu, Solsua?

— Ne, ne, ne, ne,— atsiliepė jis, traukdamasis atatupstas tris žingsnius.— Nenoriu. Jau gana, kad turiu baladotis vidurnaktį su sena muškieta. Ką sakysit, ką reikės — darysiu, bet vadovauti — ne. Dieve saugok! Aš niekad nemokėjau ką nuspręsti.

— Tai kas sutinkat?

Tyla. Pažįstu tuos paukščius! Pakalbėti, pamarširuoti dar šiaip taip, bet kai reikia parodyti ryžto, nerasi nė vieno. Mat smulkus miestelėnas pripratęs gudrauti ir abejoti. Jis penkiasdešimt kartų pačiupinės gelumbę, kurią užsimano pirkti, derėsis, atidėlios, bijos, kol progą arba gelumbę jam iš pat panosės kitas kas nujos. Proga lūkuriuoja, aš tiesiu į ją savo ranką:

— Jei niekas nenorit, tada — aš.

Jie atsako:

— Gerai!

— Bet turėsite klausyt manęs, ir kad vieno žodžio užtektų, be ginčų! Kitaip — žūsim. Ligi ryto aš vienas galva. Rytoj teiskit. Sutarta?

Visi pasakė:

— Sutarta.

Nusileidom į pakalnę. Aš ėjau pirmas. Iš kairės žengė Ganjo. Iš dešinės pasiėmiau Bardė, miesto šauklį su būgnu. Jau Užkardų aikštėje, vadinasi, ten, kur pati priemiesčio pradžia, sutikome minią žmonių — visi, žiūrim, gana linksmai, be piktumo, šeimyniškai, kaip per kokią šventę, su žmonomis, sūnumis ir dukromis traukia į plėšimo vietą. Kitos kūmutės nešasi net krepšius, sakytum į turgų eina. Matydami mūsų žygiuojantį būrį, žmonės stabtelėja, mandagiai prasiskiria, duoda kelio ir, kad ir nesuprasdami, kas mes, instinktyviai seka mums iš paskos. Vienas, perukininkas Papūga, nešasi žibintą. Jis pakelia jį man prie veido, atpažįsta mane ir sako:

— A, Brenjonas! Tai tu, žmogau, grįžai? Gerai pataikei! Susidaušim.

— Visam kam savas laikas, Papūga,— atsiliepiu.— Susidaušim rytoj.

— Pasenai, Kola, troškulys valandų nepaiso. Rytoj nebebus vyno. Jau ten jį tekina. Skubėkime! Ar gal vynas tavęs nebetraukia?

Aš sakau:

— Vogtas — ne.

— Koks jis vogtas? — stebisi Papūga.— Išgelbėtas! Jei namas dega, tai reikia duot geriems daiktams nueit perniek?

Aš jį pastumiu iš kelio:

— Šalin, vagie!

Ir nueinu.

— Šalin, vagie! — kartoja Ganjo, Bardė, Solsua ir kiti. Ir taip pat nueina. Papūga iš pradžių apstulbsta, paskiau, girdžiu, keikiasi kaip pasiutęs, atsigręžiu — vejasi, rodo mums kumštį. Tačiau prisivijęs staiga susičiaupia ir nužygiuoja kartu su mumis.

Ant Jonos kranto, prie tilto, buvo tokia spūstis, jog prasisprausti nė nemanyk. Liepiau mušti būgną. Priešakinės eilės prasiskyrė, nelabai tenutuokdamos, kas čia daroma. Mes įsirėžiam pleištu į minią, bet paskiau mus vėl suremia iš abiejų šonų. Minioje, matau, stovi du gerai pažįstami sielininkai — tėvukas Žoašenas, pramintas Kalabrijos karaliumi, ir Gadenas, pravarde Makas. Jie man sako:

— O! Brenjonas! Meistre! Ką čia, po velnių, darai su tuo bubinu ir su tais rimtais kaip asilai žmonėmis, apsikarsčiusiais plėškėmis? Ar juokus kokius krečiat, ar kariauti einat?

— Pataikei, Kalabrai, kaip negalima geriau,— atsakiau,— nes aš — tas, kurį prieš save matai — esmi šiąnakt Klamsi komendantas ir einu ginti miesto nuo priešų.

— Nuo priešų? — stebisi abu vienu balsu.— Ar tau galvoj negerai? Nuo kokių priešų?

— Nuo tų, kur antai namus degina.

— O kas tau,— piktinasi jie,— ypačiai dabar, kai tavo namai jau sudeginti? Tavo sudeginę, žmonės gailisi, suprato, kad nereikėjo taip daryti. Tačiau gailėti Pularo, sukčiaus, nutukusio mūsų prakaitu, lupiko, kuris nesižino nė kaip besipūsti, prisiplėšęs vilnos nuo mūsų spran-

do, kuris, ištraukęs iš žmogaus, ką tik tas turi, paskiau su panieka į jį dar žiūri, dorybės skraiste apsisiautęs?.. Ne! Kas jo ką vagia, tas kelią sau į dangų taiso. Palaiminta duona! Tu mums netrukdyk. Ko tau kištis? Sakyčiau, pačiam neimti — na, tai dar šiaip taip. Bet kitiems neduoti grobt!.. Prarast čia nieko neprarasi, o laimikis tikras.

Aš sakau (mat būtų baisiai nesmagu užvažiuot per kuodą šitiems vargšams, pirma nepamėginus žodžiais jų įtikinti):

— Viską prarasi, Kalabrai. Reikia gelbėti mūsų garbę.

— Mūsų garbė! Tavo garbė! — atsiliepia Makas.— Ar tai geriamas daiktas? Ar gal ėdamas? Ryt rasi būsim negyvi. Kas iš mūsų liks? Nieko. Ką žmonės apie mus manys? Nieko. Garbė yra prabangos prekė, ji skirta turtingiesiems, galvijams, kuriuos kai palaidoja, tai pagyrimus ant akmens surašo. O mus — mus visus suvers į bendrą duobę. Būsime ten kaip silkės statinėje — eik tada ir atskirk, kuris atsiduoda garbe, o kuris puvėsiais.

Neatsakydamas Makui, aiškinu Žoašenui:

— Vienas skyrium paimtas — kiekvienas esam niekas, tas teisybė, mielasis Kalabrijos karaliau, bet visi kartu — didelė kupeta. Šimtas mažų atstoja vieną didelį. Kai išnyks šių dienų turčiai, kai sutrupės su visomis pagyromis jų antkapių melas ir jų padermės vardas, tai apie Klamsi sielininkus žmonės ir tada tebešnekės; mūsų miesto istorija sakys, kad tai buvo kilnūs vyrai su kietomis rankomis ir kad jų galvos buvo tvirtos kaip jų kumščiai, ir aš nenoriu, kad tada kas galėtų pasakyti, jog jie — niekšai.

Atsiliepia Makas:

— Man tas rūpi kaip pernykštis sniegas.

Bet Kalabrijos karalius nusispjovęs suriko:

— Jei tas tau rūpi kaip pernykštis sniegas, tai tu esi smirdžius, ir daugiau nieko. Brenjonas teisybę sako. Man irgi būtų nesmagu, jei apie mus taip kalbėtų. Ir prisiekiu šventu Mikalojum, kad taip nekalbės. Garbė anaiptol ne turčiams. Mes jiem tai parodysim. Nė vienas ponas ar bajoras nėra vertas tiek, kiek mes.

Makas nepasiduoda:

— Tai ką mes, turim tik žiūrėt ir seilę varvint? O jie ar žiūri? Rask didesnių kamšlių už princus, kuni-

gaikščius, už Kondė, Suasoną, už tą patį mūsų Neverą, už pilvūzą d'Epernoną: prisikrovę kiek nelenda gurklį ir dūblį, jie susikemša, kiaulės, dar tiek milijonų, kad sprogt gali, o kai karalius miršta, tai išgrobsto dar ir jo iždą. Štai kokia jų garbė! Būtume tikrai paskutiniai kvailiai, jei nedarytume kaip jie!

Kalabrijos karalius taip pat plūsta:

— Tai meitėliai. Grįš kurią dieną mūsų Henrikas iš kapo, ištrauks jiems pro gerklę, ką prisigrobė, o jei ne, tai ir mes patys mokėsime iškepti tuos kriu kriu su visu jų aukso kamšalu. Bet jei didžiūnai virsta kiaulėmis, tai nuleiskim, po perkūnų, kraują jiems, bet patys kiauliškai nedarykim. Garbės yra daugiau sielininko šlaunyje, negu kokio ponijos didgalvijo širdyje.

— Tai eini, karaliau, su mumis?

— Einu, eis ir jis, Makas, taip pat.

— Neisiu, nė velnio!

— Sakau, kad eisi, tai ir eisi, o jei ne, tai matai upę — paieškosi dugno. Na, nėr ko čia daug kalbėt, marš, einam. O jūs, mulkiai, pasitraukit, dėl dievo motinos, duokit man kelio praeit!

Ir, paleidęs abi rankas kaip grūstuvus į darbą, Kalabrijos karalius nusiyrė per žmones. Mes jo kilvateryje traukėm iš paskos nelyginant smulkmė paskui didelę žuvį. Tie, kuriuos sutikdavom dabar, buvo jau per daug „ragavę", tad nebevertėjo nė pradėti ginčytis su jais. Visam kam sava vieta: kur liežuviui — liežuvis, kur kumščiui — kumštis. Tik žiūrėjome, kad šitų per smarkiai neužgautume — tupdėme ant žemės, ir kvit; mat girtą reikia tausoti!

Priėjome pagaliau sandėlį. Debesis grobikų knibždėjo Pjero Pularo namuose kaip utėlės kailiniuose. Vieni tempė kuparus ir ryšulius, kiti puikavosi, apsikarstę vogtais drabužiais; linksmų vidurių žmogeliai mėtė lauk dėl juoko pro langus dubenis ir puodus iš antrojo aukšto. Kieme ritino statines. Mačiau, kaip vienas, prikišęs žabtus prie atmuštos statinaitės, gėrė tol, kol sugriuvo po raudona srove, iškėlęs kojas ir rankas į viršų. Vynas kliokė į klanus, o iš jų vaikai jį lakė. Kad būtų šviesiau, žmonės suvertė kieme baldus į krūvą ir uždegė. Iš rūsių kilo kirvapenčių bilsmas — išmušinėjo statinių ir statinaičių dugnus, jam akompanavo staugimas, riksmas, užsirijusių sprangčiojimas. Namai po žeme kvykė taip, jog galėjai pamanyt, kad ten uždaryta banda paršų. Ir jau

vienur kitur iš požemio langų rodėsi ugnies liežuviai, laižydami pinučius.

Įsigavome į kiemą. Niekas nekreipė į mus dėmesio. Visi buvo užsiėmę savais darbais. Aš sakau:

— Mušk būgną, Bardė!

Bardė subūgnijo, po to pagarsino įgaliojimus, kuriuos man davė miestas; tada paėmiau balsą aš ir pareikalavau, kad plėšikai išsiskirstytų. Būgnui subūgnijus, iš karto jie susimetė į krūvą, kaip musių spiečius, sudavus į katilą. Bet kai nutilom, jie suūžė vėl kaip pašėlę ir klykdami, švilpdami puolė mus akmenimis. Bandžiau laužti rūsio duris, bet iš pakraigės langų čerpės ir rąstgaliai pasipylė mums ant galvų. Tačiau mes vis tiek, nustūmę nenaudėlius, atidarėme duris. Ganjo neteko čia dar dviejų rankos pirštų, o Kalabrijos karaliui išdūrė akį. Man, kai stūmiau duris, tie, kur rėmė jas iš vidaus, privėrė nykštį, pagavę jį kaip lapę į spąstus. Kad tu sukeptum! Kone apalpau lygu moteriškė ir bemaž ko neatgrąžinau, ką turėjau skrandyje. Laimė, kad pasitaikė tokia statinaitė gatavai išmuštu dugnu su gera stipria degtine, tai pavilgiau vidurius ir pamirkiau pirštą. Prisiekiu, kad tas vaistas alpulį kaip ranka nuėmė. Bet ir įsiutau gi! Pasidariau piktas kaip krienas.

Kovėmės rūsio laiptuose, ir kovą reikėjo greičiau baigti, nes tie velnio išperos šaudė iš savo muškietų mums tiesiai į veidą ir dar iš taip arti, jog knygininkui Solsua užsidegė barzda, tik Makas ugnį greit užspaudė savo pūslėtomis rankomis. Gerai dar, kad tiems girtuokliams akyse viskas dvejinosi, kai jie į mus taikė; jei ne, tai nė vienas iš ten nebūtume išėję gyvas. Gavome kopti laiptais atgal ir trauktis, bet prie durų vėl susilaikėme. Kieme žiūriu — ugnis slenka pasalomis iš abiejų namo galų į vidurį, kur kaip tik ir buvo rūsys. Liepiau saviesiems užversti durų angą sulig juosmeniu akmenimis ir laužu. Sukrovę tą užtvarą, atstatėme per ją į plėšikus savo kobinius ir ietis; pasidarė tokia dygliakiaulė su pašiaušta nugara. Surikau plėšikams:

— Na, šunsnukiai, norėjote ugnies?! Tai va, dabar, turit. Sprinkit!

Pasigėrę toli rūsio užkampiuose, daugumas per vėlai suprato pavojų. Bet kai liepsnos įsisiautė ir ėmė traškinti sienas bei malti sijas, požemyje pasidarė tikras pragaras; srautas šungalvių, kurių kiti liepsnojo, iškilo

į paviršių kaip putojantis vynas, išmušęs volę. Pirmos eilės atsitrenkė į mūsų užtvarą, užpakaliniai stūmė juos ir, veržiamiesi į priekį, kimšte užkimšo laiptų narvą. Girdėjai, kaip už to kamščio riaumoja ugnis ir pasmerktieji. Tikėkite, ši muzika mūsų anaiptol nedžiugino! Mažas smagumas klausytis, kaip gyvas sutvėrimas spirga ir mūkia iš skausmo. Ir jei būčiau buvęs čia šiaip jau žmogus, be jokių viešų pareigų, taip sakant, kasdienis Brenjonas, būčiau pirmas surikęs:

— Vyručiai, gelbėkim tuos žmones!

Bet kai esi vadas, tai neturi teisės paisyti nei ausų, nei širdies. Tik galvos ir akies. Matyk ir spręsk. Ir, nepasiduodamas silpnybei, daryk, kas turi būti padaryta. Išgelbėsi plėšikus — pražudysi miestą, nes, jei jie išeis, jų bus daugiau negu mūsų, ir jie bus stipresni už mus, savo sargus; be to, žinodami, jog kiekvieno iš jų laukia kartuvės, jie negaiš, nelūkuriuos, kol mes nuskinsime juos kaip obuolius nuo medžio. Širšės lizde — lai ten ir pasilieka!..

Ir aš mačiau, kaip liepsnos, apėmusios abu namų sparnus, vis dažniau susisiekia, vis labiau metasi į krūvą viršum namų vidurio, traškėdamos ir leisdamos į orą dūmų plunksnas.

Ir lygiai tą pat akimirką per pirmąsias eiles, susigrūdusias laiptų stemplėje ir taip susislėgusias, jog pajudinti galėjo tik antakius, akis ir riaumojančią burną, pastebiu savo seną bandžių Elua, pravarde Kulšis, tą nenaudėlį, nors šiaip jau neblogą žmogų, tik girtuoklį,— kaip, maloningasai dieve, pakliuvo jis į tą širšyną? Žiūriu į jį — juokiasi, verkia apdujęs ir, matyt, nebenutuokia, kas čia darosi. Gavo, ką pelnė, tas nuogara ir dykūnas. Bet vis dėlto negali duoti jam sudegti... Maži būdami, kartu žaidėme, kartu ėmėme švento Martyno bažnyčioje dievo kūną — mat mudu esame pirmosios komunijos broliai...

Praskiriu ietis, šoku per užkardą, statau kojas ant įsiutusių galvų (jos kanda!), einu tąja rūkstančių žmonių rietuve prie savo Kulšies ir stveriu už pakarpos. „Stvert tai tu jį, po kelmų, nustversi, bet kaip iš tų gniaužtuvų ištrauksi?“— galvoju. Tačiau reikėjo tokios ypatingos laimės (sakyčiau, kad girtą daiktą saugo dievas, jei tos jo malonės nebūtų tiek pat nusipelnę visi ten buvę žmonės), jog mano Kulšis laikėsi ant pakopos, tik vos kojų pirštais į ją įsikibęs, ir sviro nugara atgal,

todėl tie, kurie veržėsi iš užpakalio, taip jį iškėlė, jog jis nebesiekė žemės ir kybojo tarp žmonių suspaustas, kaip tarp pirštų vyšnios kauliukas. Skečiu kulnais iš dešinės ir iš kairės pečius, kurie jį laiko surėmę, praplatinu šitaip žiotį kauliukui, ir jis tada kone savaime išsišovė. Buvo pats laikas! Ugnis kaip dūmtraukiu sūkuringai kilo laiptų stemple. Girdžiu, apačioje spraga jau kūnai, griebiu Kulšį už jo riebių plaukų ir, nežiūrėdamas, kur statau kojas, velku jį dideliais žingsniais prie mūsų užkardos. Išlindome iš prarajos ir pasitraukėme toliau, duodami liepsnai savo darbą baigti. Norisi nukreipti mintis nuo to, kas įvyko, ir mes atsidėję lamdome šonus išgelbėtajam begėdžiui, tam galvijui, kuris, visai jau, rodos, keipdamas, laiko, neleidžia iš rankų, spaudžia prie krūtinės du glazūruotus pusdubenius ir vieną spalvingai ištapytą dubenėlį, dievai žino kur nudžiautus!.. Jam tuo tarpu išgaravo girtumas, ir jis žliumbė. Dubenis numeta žemėn, dvoklinėja aplinkui, kur pakliuvę sustodamas arkliškai, kas prigerta, atpilti, ir vis balsu kartoja:

— Nenoriu nieko pasilaikyti sau iš to ką pavogiau!

Auštant pasirodė prokuroras Gijomas Kurtinjonas su Robinė iš paskos, kuris mynė jam ant kulnų. Juos lydėjo trisdešimt ginkluotų vyrų ir būrys kaimiečių. Dieną seniūnas Nikolis atvedė naujos pagalbos. O kitą dieną ir gerasis kunigaikštis atsiuntė savo vyrų. Tieji pačiupinėjo šiltus pelenus, surašė žalos protokolą, apskaičiavo nuostolius, primušė prie bendros sumos savo kelionės ir gyvenimo išlaidas ir, nieko daugiau nedarydami, išvyko, iš kur buvo atvykę...

O štai ir viso to moralė:
„Padėk sau pats — padės karalius“.

XI

AKIBROKŠTAS KUNIGAIKŠČIUI

Rugsėjo pabaiga

varka sugrįžo, pelenai ataušo, kalbos apie marą nutilo, bet miestas iš pradžių vis tiek gyveno kaip pritrėkštas. Miestelėnai dar vis nebuvo galutinai nusikratę baimės. Čiuopojo kojomis žemę, norėjo persitikrinti, jog jie ant jos, o ne po ja. Daugiausia tūnojo namie, išėję į gatvę, spūdino pasieniais, nunėrę galvą ir pabrukę uodegą. Ak, ką čia nosį riesi, kad nedrąsu žmogui į akis pažiūrėti tiesiai, nesmagu ir pačiam į veidrodį pažvelgti — per daug jau aiškiai buvome save regėję, per gerai save pažinę, žmogaus prigimtį išvydę pliką —negraži!.. Buvo kažko gėda, žmogus žmogumi nepasitikėjo. Nekaip jaučiausi ir aš: persekiojo žudynės ir keptos žmogienos kvapas, o kas pikčiausia — negalėjau neprisiminti žemumo ir žiaurumo, kurių primačiau gerai pažįstamų žmonių veiduose. Tieji žinojo tai ir širdyje pyko ant manęs. Aš juos suprantu, man buvo daug nesmagiau negu jiems; knietėjo pasakyti, tik negalėjau: „Nepykite, mielieji, aš nieko nemačiau...“ Ir sunki rugsėjo saulė slėgė išvargusį miestą. Alpino besibaigiančios vasaros kaitra.

Mūsų Rakenas, stiprios sargybos lydimas, išvyko į Neverą; ten kunigaikštis ir karalius negalėjo sutarti, katram iš jų priklauso garbė jį teisti, ir seniūnas turėjo viltį dėl to jų ginčo išslysti jiems pro pirštus. Man mūsų pilies ponai buvo tokie geri, jog teikėsi užmerkti akis į mano elgesį. Pasirodo, gelbėdamas Klamsi, padariau du ar tris didelius nusikaltimus, už kuriuos mažiausia grėsė man galeros. Bet kadangi šie nusikaltimai nebūtų

įvykę, jei tie ponai, užuot pabėgę, mums vadovauti būtų likę, tai buvome atlaidūs — ir jie, ir aš. Nemėgstu tampytis po teismus. Tai kas, kad jautiesi nekaltas, o ką jie tars — nežinai. Įkiši pirštą į tą velnio ratą — ir sudieu ranka! Pjauk ją tada, ir greičiau, jei nenori, kad tave visą įtrauktų... Taigi nieko kits kitam nesakėm ir be žodžių sutarėm taip: aš nieko nepadariau, jie nieko nematė, ir visa, kas tą naktį man vadovaujant buvo padaryta — jų padaryta. Bet norėk kad ir labiausiai, o vis tiek, kas įvykę, ūmai iš atminties neišbrauksi. Žmonės mena, ir nuo to nesmagu. Iš akių mačiau, kad žmonės bijo manęs; kur nebijos, kad ir aš pats savęs bijojau — bijojau savo žygių, bijojau to nežinomo, to nei šiokio nei tokio Kola Brenjono, koks buvau lemtingą naktį. Suk jį devynios, tą Cezarį, tą Atilą, tą vadą! Jei reikia naikint vyną — sutinku būti vadas, bet karo vadu — ne, nieku būdu!.. Žodžiu, visi buvome suglumę, išsekę, nuvargę; kirminas graužė širdį ir skrandį.

Šokom visi prie darbo, dirbom karštai. Kaip kempinė vandenį, taip darbas sugeria gėdą ir graužatį. Darbas nauju drabužiu apvelka dvasią ir įleidžia jai naujo kraujo. Darbo netrūko — juk aplinkui buvo vieni griuvėsiai! Tačiau labiausiai mums padėjo žemė. Sodai ir laukai užderėjo kaip niekad, o laimios vynuogės apvainikavo derlių. Galėjai tikrai pamanyti, jog geroji motina žemė pasinešė vynu atpilti kraują, kurį sugėrė. O kodėl, pagaliau, ir ne? Niekas nežūva, niekas neturi žūti. Jei kraujas žūtų, tai kur jis pasidėtų? Vanduo ateina iš dangaus ir grįžta į dangų. Kodėl negalėtų ir vynas panašiai vaikščioti, ten ir atgal, tarp žemės ir mūsų kraujo? Tas pats gi syvas. Aš, sakysim, esu vynuogienojas, o gal buvau, o gal būsiu. Man patinka ta mintis, aš noriu būt vynuogienoju, ir man iš visų nemirtingumų geriausiai patiktų persikelti į vynuogyną arba sodą, jausti ten, kaip tu brinksti, kaip tu sirpsti gražiomis, apvalutėmis, putlutėmis uogomis juodoje aksominėje kekėje ir kaip tų uogų plėvelės sproginėja vasaros saulėje, o dar geriau burnoje — kai tave valgo.

Šiaip ar taip, tais metais vynuogių syvai liejosi per kraštus — žemė kraujavo visomis savo poromis. Žmonės pristigo statinių vynui pilt ir, neturėdami indų, vertė vynuoges nė nebespausdami į visokius kubilus ar net žlugtuvus. Dar geriau — negirdėtas tiesiog dalykas — vienas senas Andri miestelėnas, toks tėvukas Kulmaras,

neįstengdamas sudoroti derliaus, pardavė vynuoges ant krūmo po trisdešimt sū statinę — nusiskink ir vežkis. Galite suprasti, kiek buvo rūpesčio mums, tiems, kurie negalime ramiai žiūrėti, kaip gerojo dievo geras kraujas niekais eina! Ką taip išpilt, geriau išgert. Mes ir pasišventėm — esame pareigingi. Bet tai buvo Herkulio * darbas, ir jau Herkuliui, ne Antėjui *, teko tuomet ne kartą paliesti žemę. Gero iš to buvo tiek, jog mūsų mintys persirikiavo, o kaktos išsilygino, veidai praskaidrėjo.

Bet vis vien ant stiklo dugno buvo dar kažko — nuosėdų kokių ar raugo: žmonės laikėsi iš tolo nuo kits kito, stebėjo vienas antrą. Atgavo, teisybė, truputį pusiausvyros (svirduliuodami), bet vis dar nedrįso eiti kaimynas pas kaimyną, gėrė pavieniui, juokėsi pavieniui, o tas labai nesveika. Tokia padėtis galėjo trukti ilgai, ir niekas nežinojo, kaip iš jos išbristi. Bet atsitiktinumas yra gudrus. Jis moka surasti tikrą vienintelį būdą žmonėms į krūvą sutelkti; jis žino, kad jie eis iš vieno, jeigu eis prieš ką nors. Meilė taip pat artina žmones, bet iš visų vieną padaro tik priešas. O priešas yra tas, kas mus valdo.

Mat tą rudenį atsitiko taip, jog kunigaikštis Karolis sumanė uždrausti mums šokti ratelį. Na čia dabar kas! Kad tu sukeptum! Susyk visi — podagrikas ne podagrikas, klišis ne klišis, bekojis ne bekojis pajuto, kad tvert nebegali — taip norisi šokti. Dingstį ginčui davė, kaip visada, Grafo pieva, senas neatmezgamas mazgas. Tą gražią pievą, žaliuojančią Krok Pensono kalno papėdėje, prie pat miesto vartų, kurią iš vieno krašto it nerūpestingai numestas pjautuvas juosia Bevronas, tris šimtus metų tąso tarpusavy platūs pono de Nevero nasrai ir mūsų žabtai, tegu ne tokie platūs, bet sugebą ką nutvėrę tvirtai laikyti. Nesipykstam, mandagiai pajuokaujam, gražiai kits kitam sakom — jis mums „draugužiai, bičiuliai“, mes jam „šviesusis valdove...“ Bet kiekvienas laikomės savo ir nesutinkam nė per nago juodymą nusileisti. Reikia pasakyti, jog kiek tik sykių į teismą ėjom, visada gražiai bylą pralaimėjom. Teismai, tribunolai, teisingumo rūmų marmuro stalas * darė nuosprendį po nuosprendžio, jog mūsų pieva nėra mūsų. Kaip žinia, teismas tai toks daiktas, kuris už pinigą nusprendžia, jog yra juoda ten, kur akis mato, kad balta. Mes dėl to labai nesijaudinam. Ne didelis daiktas, kam priteisia,

svarbu, kas savo rankose laiko. Ar juoda, ar balta karvė būtų, tu, žmogau, tik žiūrėk, kad ji tau nepražūtų. Mes ir žiūrėjom — iš pievos nėjom. Juk tik pagalvokit, koks patogumas! Tai vienintelė pieva visam Klamsi, kuri nepriklauso nė vienam iš mūsų skyrium. Būdama kunigaikščio, ji yra visų. Galim be jokio sąžinės graužimo šiukšlinti ir trypti ją. Ir, dievas mato, mes nesivaržėm. Ko žmogus negali daryti namie, darai ten: visokį nevalyvą darbą dirbi, valai ir dulkini čiužinius, daužai senus kilimus, meti, ką turi išmestino, žaidi, vaikštinėji, ganai savo ožką, šoki su muzika, mokaisi šaudyti iš arkebuzos arba mušti būgną, o naktį — burkuoji sau popierių išmargintoj žolėj, palei šnarantį Bevroną, kurio niekas nebestebina (mat gana per amžių prisižiūrėjęs visokių monų!).

Kol gyveno kunigaikštis Liudvikas, viskas buvo gerai — jis dėjosi nematąs mūsų išdaigų. Tas žmogus žinojo, kad nereikia per daug įtempti vadžių, norint tvirtai arklius valdyti. Kas jam, kad kuris iš mūsų manys, jog yra laisvas ir daro ką nori, jei iš tikro valdo jis? Bet jo sūnus — tuščias gaidelis; tam svarbiau rodytis, o ne būti (ir tai suprantama, nes jis yra niekas); tad jei tiktai kas sukudakavo, jau jis ir lekia peštis. O prancūzas toks — jis negali nedainuot ir iš valdžios nepasijuokt. Jei jis nesijuokia, tai jis sukyla — mat nemėgsta klausytis tokių, kurie nori, kad į juos visad rimtai žiūrėtum. Tik tuos mes mylim iš širdies, iš kurių širdingai pasijuokti galim. Mat juokas žmones sulygina. Tai šitas nesušutėlis ir sumanė uždrausti mums eiti į Grafo pievą žaisti ir šokti, mindžioti ir trypti jos žolę. Ir dar rado laiką! Po visų nelaimių, kada būtų turėjęs sumažinti mokesčius!.. Bet mes jam ir parodėm, jog klamsiečiai — tai ne šakos šakelės, kurios eina žabams, o pats tas ąžuolo drūtgalys, į kurį nelengva kirvį įvaryti, bet įvarius dar sunkiau ištraukti. Nereikėjo nieko nė kalbinti. Sutarimas visų visiškas. Atimti mums mūsų pievą! Atsiimti dovaną, kuri buvo mums duota arba kurią mes patys pasiėmėm (skirtumo čia nėra: turtas, kurį pavogei ir kurį išlaikei tris šimtus metų, pasidaro trigubai šventesnė ir neliečiamesnė nuosavybė), atimti turtą juo brangesnį, kad jis ne mūsų, turtą, kurį sprindis po sprindžio, diena iš dienos, lėtu užkariavimu ir užsispyrimu padarėm savo turtu, atimti vienintelį turtą, kuris nieko mums nekainavo,— nebent vargo, išvargto,

kol jį paėmėm! Kam tada ir begyventi? Jei mes būtume nusileidę, mūsų mirusieji kapuose būtų apsivertę! Miesto garbė sutelkė mus į krūvą.

Tą pačią dieną, kai miesto būgnininkas gedulingu balsu (it nuteistąjį į Sanbero kartuves lydėdamas) paskelbė mums lemtingąjį įsaką, vakare, turguje, po skliautais susirinko miesto vyresnybė — gildijų bei korporacijų vadai ir vėliavininkai. Buvau ir aš ten — atstovavau savo globėjai Jokimienei, senelei, šventai Onai. Ką reikia daryti, nuomonės skyrėsi, bet kad daryti reikia, visi sutiko. Ganjo ir Kalabras, švento Eligijaus ir švento Mikalojaus atstovai, pasisakė už kietą veikimo būdą — eiti tuoj, padegti vartus, sulaužyti užkardus, nusukti sargybai galvą ir plikai nuskusti pievą. Bet romių šventųjų Honorato ir Fiakro romieji atstovai — Florimonas, kepėjas, ir Maklu, uogų bei vaisių veisėjas — buvo švelnesni ir atsargesni, jie stojo už popierinį karą ir siūlė rašyti raštą į kunigaikštienę, išdėstyti jai, ko geidaujam ir ko prašom, pridėjus — ir, žinoma, už juos kam reikia sumokėjus — kepyklos ir sodo gėrybių prie rašto. Laimė, kad buvome trys,— aš, Žanas Babenas nuo švento Krispino ir Emonas Puafu nuo švento Vincento,— kurie nenorėjome mokyti kunigaikščio nei spyriais į pasturgalį, nei bučiniais į tą pačią vietą. Dorybė *in medio stat* [1]. Geras Galijos sūnus, kai nori iš ko pasijuokti, daro tai ramiai, pačioje panosėje, bet neužkabindamas nosies ir — svarbiausia — neįkišdamas uodegos. Atsikeršyti — tai dar ne viskas, reikia kartu ir gerai pasilinksminti. Ir štai kas atėjo mums į galvą... Bet negi tuoj ir išplepėsi komediją, kurią sugalvojom? Ne, žinoma, ne! Ar kad išsivadėtų? Užteks pažymėti, kad matytumėt, kokie mes žodžio žmonės, jog tą didžiąją paslaptį dvi savaites visas miestas žinojo — ir išlaikė. Ir nors pirmoji mintis buvo mano (tuo aš didžiuojuosi), bet visi ją, kas kuo, nuo savęs pagražino: tas perdirbo ausytę, tas pridėjo garbanėlę, tas parišo kaspinėlį, ir kūdikis pasirodė puikiai aprūpintas — ko ko, o tėvų nestigo. Seniūnas, burmistras, paslaptį žinodami ir jos neišduodami, kasdien teiravosi, kaip auga bamblys, o notaras Delavo, įtraukęs nosį į apykaklę, ateidavo nakčia mūsų pamokyti, kaip reikia laužyti įstatymus, kad jų nepažeistum, ir ta proga iškilmingai traukdavosi

[1] Viduryje stovi *(lot.)*.

iš kišenės kokį darbščiai supintą lotynišką užrašą, kuris, keldamas į padanges kunigaikštį ir mūsų paklusnumą, galėjo būti suprastas ir visai priešingai.

Atėjo pagaliau didžioji diena. Švariai nusiskutę, išsipustę, gražiai prie savo vėliavų susirikiavę, mes, meistrai ir pameistriai, laukiame seniūnų. Laikrodis muša dešimtą valandą, visi varpai bokšte suskamba. Ir tuoj pat abiejuose aikštės šonuose atsiveria iki galių durys: atsidaro rotušė ir švento Martyno bažnyčios portalas, ir, kaip defiliuojančios laikrodžio figūros, išeina: iš vienos pusės — kunigai baltomis kamžomis, o iš kitos — geltoni ir žali it svarainiai seniūnai. Vieni kitus iš tolo pamatę, jie per mūsų galvas žemai kiti kitiems nusilenkia. Paskiau visi nusileidžia laiptais į aikštę; priešakyje vienų spalvingai žengia raudonnosiai bažnyčios tarnai raudonais bažnytiniais rūbais, o priešakyje kitų — pasitempę miesto antstoliai su skambaliuojančiomis ant kaklo grandinėmis, oriai stuksėdami į grindinį ilgomis lazdomis. Mes, sustoję aplinkui aikštę, palei namus, esame pakraščiukai, o valdžia bei vyresnybė — vidurys, pati bamba. Susirinko visi. Nė vienas nepavėlavo. Bylų pynėjai, įstatymų rezgėjai, notaras, susibūrę po dangaus reikalų vedėjo švento Ivo vėliava, kartu su vaistininkais, klizmininkais, gydytojais, dideliais šlapimo žinovais (nelygu, kam koks kvapas prie širdies), susitelkusiais *sub* rojaus vidurių gaivintojo švento Kozmo *invocatione* [1], sudaro aplink merą ir seną kanauninką šventąją plunksnos ir švirkšto gvardiją. Iš aukštesniųjų miesto ponų vieno, manau, tetrūko — prokuroro, kuris atstovauja kunigaikščiui. Nors ir geras klamsietis, nes vedęs mūsų seniūno dukterį ir turi čia turto, jis nieko betgi taip nebijo, kaip stoti kieno nors pusėje; todėl, nugirdęs, ką ketinam daryti, jis surado dingstį ir dieną prieš tai pasitraukė dėl visa pikta iš miesto.

Kurį laiką virduliavome vietoje. Kaip statinė su vaikščiojančia misa. Smagumėlis lalesio! Žmonės šnekasi, kvatoja, smuikai stygas derina, šunys loja... Visi laukia... Ko? Bus siurprizas... Šit jau jis ateina. Dar jo

---

[1] Globoje *(lot.)*.

nesimato, bet klegesys jau siekia ausį, įspėdamas, kad jis žengia; visos galvos kaip vėtrungės, vėjui papūtus, nukrypsta susyk į jo pusę. Iš Turgaus gatvės į aikštę, viršum minios siūbuodamas, aštuonių vyrų ant pečių nešamas, įliūliuoja toksai medinis piramidės pavidalo daiktas — trys nelygaus didumo vienas ant kito sustatyti stalai kaspinais bei galionais aptaisytomis, šviesia šilkine medžiaga aptrauktomis kojomis; ant viršutinio stalo balkšo šydu pridengta statula; ji stovi po plunksnų kuodais nusagstytu baldakimu, kuriam nuo kraštų tirštai svyri margaspalvės juostos. Niekas ir nemanė tuo viskuo stebėtis, nes visi šią paslaptį iš anksto žinojo. Visi, kiek tik buvom, mandagiai nusiėmėm kepures, bet mes, seni tyčeikos, tom pačiom kepurėm prisidengę burnas, juokus krėtėm.

Lig tik daiktas atsiyrė į patį vidurį aikštės ir sustojo tarp burmistro ir klebono, korporacijos apėjo aplink jį su muzika pilną ratą ir įsuko į gatvelę, kuri pro bažnyčios portalą leidžiasi žemyn į Bevrono vartus.

Pirmas, kaip ir pridera, žingsniuoja šventas Mikalojus. Kalabrijos karalius su kapa, kurios nugaroje spindi auksu siuvinėta saulė, atrodo kaip skarabėjus*; juodomis gumbuotomis rankomis suėmęs kotą, jis laiko iškėlęs upeivių patrono ženklą — tokį riestais galais laivą, ant kurio šventas Mikalojus laimina savo vyskupiška lazda tris mažus vaikus, sėdinčius rėčkoje. Keturi seni upeiviai lydi jį, nešdami kiekvienas po pageltusią šlaunies storumo, pagalio kietumo žvakę, pasiruošę, jei kokios, paleisti jas į darbą. Pats Kalabras žirglioja, suraukęs antakius, pakėlęs į šventąjį likusią akį, išlenkęs į priekį savo plokščią pilvą.

Toliau eina cininio puodo broliai, švento Eligijaus sūnūs — šaltkalviai, peiliakaliai, račiai ir kalviai; pirmas žengia Ganjo, sužalotos rankos dviejų likusių pirštų žnyplėmis aukštai iškėlęs kryžių, kurio kotą dabina gražiai išskaptuoti priekalas ir kūjis. O tuo tarpu obojai *„gerojo karaliaus Dagobero išvirkščių kelnių“* melodiją * groja.

Įkandin žengia vynuogių augintojai, kubiliai, giedodami vyno ir savo patrono švento Vincento himną; patronas sėdi ant viršutinio koto galo, vienoje rankoje laikydamas ąsotį, o kitoje — vynuogių kekę. Mes, staliai ir dailidės, švento Juozapo ir šventos Onos — žento ir uošvienės — globotiniai, visi išgert nepaskutiniai, žings-

niuojame paskui užeigų globėją, plekšėdami liežuviu ir dairydamies vyno. O švento Honorato sūnūs, riebūs ir miltuoti, neša, iškėlę ant žeberklo, it romėnai trofėjų, apskritą duonos kepalą, kurį puošia geltonas vainikas. Po baltųjų juda juodieji; tai pikiu išsitepę kurpininkai, jie šoka aplink šventą Krispiną, pliaukšėdami savo keliadiržiais. Į pabaigą, vainikuodamas eitynes, išplaukia šventas Fiakras, visas gėlėse. Neštuvai, kuriuos neša sodininkai ir sodininkės, užversti gvazdikais ir leukonijomis; skrybėlės, kauptukai, grėbliai apkaišyti rožėmis. Jų raudona šilkinė vėliava plaikstosi rudens vėjyje. Joje matai Fiakrą, kuris nuogomis kinkomis, pasiraitęs kelnes ligi iš kur kojos dygsta, kasa žemę, lopeta primynęs, net kojos nykštys persilenkęs.

Dabar pajuda ir šydu apdengtas daiktas. Priešais, kniaukdamos giesmes, cipena baltai aptaisytos mergaitės. Iš šonų žengia burmistras ir trys seniūnai, laikydami storus nuo baldakimo svyrančių juostų spurgus. Švento Ivo ir švento Kozmo žmonės sudaro špalerius. Toliau, atstatęs gurklį, stypsi kaip gaidys šveicorius, po jo eina klebonas su dviem kamendoriais (vienas — ilgas kaip diena be duonos, kitas — platus ir plokščias kaip duona be mielių), žemu bosu kas dešimt žingsnių užtraukdamas litanijos posmą; jis per daug savęs nevargina, leidžia giedoti kitiems, pats tik judina lūpas ir, susinėręs rankas ant pilvo, snaudžia eidamas. Iš užpakalio kaip volas, kaip tąsi ir minkšta tešla, kaip riebus srautas ritasi, virsta visi kiti žmonės. O mes — užtvanka.

Išėjom iš miesto. Tiesiai į pievą pasukom. Vėjas nešiojo platanų lapus. Jų visas eskadronas, saulės nušviestas, šuoliavo keliu. Lėta upė plukdė juos kaip kokius aukso žvynus. Prie užkardo trys policijos seržantai ir naujas pilies komendantas kaip ir pastojo mums kelią. Tačiau, išskyrus neseniai teišketą komendantą, kuris mūsų mieste buvo naujas žmogus ir viską ėmė už tikrą pinigą (vargšas atbėgo be dvasios, baisiausiai vartydamas akis), visi kiti, nelyginant sukčiai turguje, laikėmės išvien. Bet, žinoma, plūdomės, keikėmės, stumdėmės — taip reikėjo, vaidinome iš širdies, nors labai sunku buvo valdytis, kad nesuprunkštum juoku. Negalima buvo betgi per ilgai tos komedijos varyti, dėl to kad Kalabras ir jo žmonės buvo bepradedą per gerai vaidinti: šventas Mikalojus iš savo koto aukštybės ėmė darytis grėsmingas, o žvakės nebesikęsti rankose — taip jas

traukė seržantų nugaros. Čia burmistras pasidavė į priekį, nusivožė kepurę ir sušuko:

— Kepures nusiimt!

Sulig tais žodžiais krinta šydas, slėpęs statulą, ir miesto antstoliai surinka:

— Kelią kunigaikščiui!

Kaip mat nutyla triukšmas. Šventas Mikalojus, šventas Eligijus, šventas Juozapas ir šventa Ona, šventas Honoratas, šventas Fiakras, išsirikiavę iš abiejų šonų, atiduoda pagarbą; seržantai su storuliu komendantu, sutrikusiu ir taip pat nusiėmusiu kepurę, pasitraukia iš kelio, ir štai, liūliuodamas viršum nešėjų galvų, laurais vainikuotas, su berete ant šalies ir špaga ant pilvo, kunigaikštis *in effigie* [1] pasineša į priekį. Kad tai tikrai kunigaikštis, *urbi et orbi* [2] skelbia notaro Delavo paruoštas užrašas, bet, po teisybei (tai visų gražiausia), neturėdami nei laiko, nei galimybės pasidaryti statulą, kad būtų panaši, mes paprasčiausiai, daug negalvodami, ištraukėm iš rotušės palėpės kažkokią seną statulą (niekas niekad tikrai nesužinojo, nei ką ji vaizduoja, nei kas ją darė, tik ant cokolio dar žymėjo pusiau nusitrynęs vardas „Baltazaras"). Bet ar ne vis tiek. Išgano tikėjimas. Ar gerojo švento Eligijaus, švento Mikalojaus arba Jėzaus paveikslai tikresni? Jei tiki, tai visur matysi tą, ką tiki. Reikia dievo? Užeis noras, paimsiu gabalą medžio — ir apgyvensiu jame jį ir savo tikėjimą. Tą dieną buvo reikalingas kunigaikštis. Suradom.

Pro nulenktas vėliavas praėjo kunigaikštis. Kadangi pieva jo, tai jis ir įžengė į ją. Norėdami jį pagerbti, mes su plevėsuojančiomis vėliavomis, būgnais, trimitais, dūdomis ir monstrancija sudarėme jam palydą. Kas galėtų mums už tai ką prikišti? Nebent koks netikęs kunigaikščio valdinys, užsigimęs gižeklis. Nori nenori gavo nusileisti ir komendantas. Jis galėjo pasirinkti viena iš dveja — arba suimti kunigaikštį, arba prisidėti prie jo palydos. Jis prisidėjo.

Viskas vyko kuo puikiausiai, kai staiga mūsų laivas prie pat uosto kone užšoko ant seklumos. Mat įeinant į pievą, šventas Eligijus užkliudė šventą Mikalojų, o šventas Juozapas susirėmė su uošviene. Kiekvienas veržėsi įeiti pirmas, nepaisydamas amžiaus, pagarbos, man-

---

[1] Vaizduotėje *(lot.)*.

[2] Miestui ir visiems *(lot.)*.

dagumo. O kadangi tą dieną visi buvome kovingai nusiteikę ir pasiruošę grumtis, tai visiems nežėjo kumščiai. Priklausydamas kartu ir šventam Mikalojui (iš vardo), ir Juozapui su Ona (iš amato), ir, žinoma, savo įbroliui šventam Vincentui, kuris čiulpia vynuogę, stodamas, be to, už visus šventuosius, kad tik jie stotų už mane, aš — ir tai buvo laimė! — pamačiau tą akimirką vežimėlį, grįžtantį iš vynuogių derliaus dorojimo, ir Kulšį, savo išgertuvių draugą, šalia jo svirduliuojantį. Šaukiu:

— Bičiuliai! Niekas iš mūsų nėra pirmas. Apsikabinkim! Štai tas, kuris visus sutaiko, mūsų valdovas, vienintelis (po kunigaikščio, suprantamas daiktas)! Jis atvyko. Pasveikinkim jį! Tegyvuoja Bakchas!

Ir, pagriebęs savo Kulšį už pakalio, ant vežimo keliu; jis paslydęs įmerkia vidurį ūgio į statinę su telkšančiom vynuogių sultimis. Aš stveriu vadeles, ir mudu su juo pirmieji įdardam į Grafo pievą. Su vynuogių lapų vainiku ant galvos, Bakchas mirko savo dugną statinės syvuose, kojas iškėlęs mataruoja ir kvatoja kvatoja. Susiėmę už rankų, šventieji ir šventosios pasipila šokdami paskui triumfuojantį Bakchą. Gera buvo ant žolės! Šokom, valgėm, žaidėm, gulinėjom visą dieną aplink tą gerąjį kunigaikštį... O kitą rytą pieva atrodė kaip tikras kiauliadaržis. Žolės — kaip nebūta. Mūsų padai paliko minkštoje žemėje atspaudus, iš kurių galėjai skaityt kaip iš rašto uolumą, kuriuo miestas pagerbė jo šviesybę kunigaikštį. Aš manau, kad jis buvo tuo labai patenkintas. Ir mes, po šimts pypkių, buvome taip pat patenkinti!.. Teisybė, kad rytojaus dieną prokuroras grįžęs pyko, protestavo, grasino. Bet daryt nieko nedarė — susilaikė. Ak, tiesa, kvotą pradėjo, bet nebaigė turbūt, taręs, kad geriau palikti duris praviras. Niekam nesinorėjo į tą reikalą gilintis.

Šitaip mes parodėm, jog klamsiečiai gali būti klusnūs kunigaikščio bei karaliaus valdiniai ir kartu daryti viską taip, kaip jiem patiems geriau patinka. Tai įrodęs, iškankintas miestas atgavo savo juoką. Žmonės atkuto. Susitikdami akį merkė, kvatodami ėmėsi į glėbį, kiekvienas manė: „Mūsų pakaušis dar neužaušęs. Jie mums neatėmė to, ką turim geriausio. Viskas puiku".

Ir nelaimės prisimiršo.

XII

NESAVI NAMAI

Spalis

urėjau apsispręsti, kur gyvensiu. Delsiau, kiek galėjau. Žmogus atsitrauki, kad geriau peršoktum. Nuo to laiko, kai iš mano namų beliko pelenai, glausčiausi dieną čia, dieną ten, pas vieną draugą, pas kitą; kol kas nestigo žmonių, kurie panakvindavo vieną antrą naktį. Mat bendrų negandų atminimas visus tebeslogino, žmonės laikėsi išvien, ir kiekvienas pas kitą jautėsi kaip namie. Bet tas negalėjo ilgai trukti. Pavojus tolo. Visi lindo atgal į savo kiautą. Išskyrus tuos, kurie buvo jau palindę po velėna, ir mane, kuris nebeturėjau kiauto. Užeigoje apsigyventi negaliu. Turiu du sūnus ir vieną dukterį, kurie yra Klamsi piliečiai,— jie man to neleistų. Ne todėl, kad sūniška abiejų vaikinų meilė pasijustų skaudžiai įžeista. Bet mat ką žmonės pasakys!.. Tik jie nesiskubina kviesti manęs pas save. Neskubu ir aš eiti pas juos. Mano laisvos kalbos per daug kertasi su jų davatkyste. Katram imtis ant pečių tą naštą? Vargšeliai!.. Jiems taip pat keblu, kaip ir man. Jų laimė, kad Martina, šauni mergina, myli mane, aš manau, iš tikrųjų. Ji reikalaute reikalauja, kad eičiau gyventi pas ją... Gerai, bet juk yra dar žentas. Jis neturi jokio pagrindo norėti, kad aš gyvenčiau pas jį. Aš suprantu tą žmogų. Ir jie visi piktomis akimis seka kits kitą ir seka mane. O aš — aš bėgu nuo jų: jaučiuosi taip, it mano seną kailį iš varžytinių paleisti baustųsi.

Kol kas įsitaisiau savo sodo trobelėje, Bomono šlaite. Ten, kur, senas palaidūnas, liepos mėnesį gulėjau

vienoj lovoj su giltine. Mat juokingiausia, kad tie kvaišos, neva saugodami žmonių sveikatą, sudegino nieku dėtą būstą, o paliko laužą, kur giltinės iš tikro būta. Bet kadangi aš dabar tos benosės ponios nebebijau, tai mielai į tą laužą sugrįžau. Plūktinėje asloje tebesimėtė buteliai nuo mano gedulingos puotos. Atvirai kalbant, pats iš anksto žinojau, kad žiemoti toje landynėje negalėsiu. Duryse plyšiai, langas išmuštas, debesų vanduo sunkiasi iš stogo kaip išrūgos iš sūrmaišio. Bet šiandie nelyja, o apie rytdieną — ryt ir pagalvosim. Nemėgstu iš anksto kamuotis dėl ateities netikrumo. O be to, jei aš negaliu ko sutvarkyti taip, kaip norėčiau, tai atidedu kitam kartui. „Ką iš to turi? — sako man kai kas.— Juk piliulę vis tiek praryti reikės.— Tai dar duosis matyt,— atsakau aš.— Ką gali žinot, kas po savaitės bus... Gal pasaulis sugrius... Juk ar ne pikta būtų, jei, piliulę prarijus, sugaustų dievo trimitai,— pikta, kam pasiskubinta. Laimės taurės, brolyti, neatidėlioki niekad kitam kartui! Ją reikia gerti karštą, tik ką pastvertą. O nesmagumas gali puikiai palaukti. Jei per ilga nustalbs, juo geriau."

Taigi ir laukiu arba, tikriau, laikiau už vartų nemalonų sprendimą, kuris manęs laukė. O kad tuo tarpu niekas nedrumstų man ramybės, užkišau vartus stūma ir užsibarikadavau. Mintys manęs nekankino. Kasinėjau sodą, grėbsčiau takus, nukritusiais lapais tūlojau sėjinukus, kaupavau artišokus, tvarsčiau senų sužeistų medžių popas — tvarkiau poniai žemei jos tualetą, kad žiemą geriau pailsėtų. Pasidarbavęs, kaip atlygį už darbą, nusiskandindavau užmirštą dūlę, kartais rudą, kartais geltoną, ir nusiskynęs pirmiausia apglamonėdavau jai šonus... Gerumėlis, dievuliau, duoti jai tirpti burnoj ir jausti, kaip kvapnios sultys vilgo tau gomurį ir gurklį!.. Miestą siekiau, tik kai reikėjo papildyt municiją (turiu galvoje ne tik gėrimą ir valgymą, bet ir naujienas). Su savo atžalomis susitikti vengiau. Dingdamas pasisakiau, kad išvažiuoju. Negalėčiau prisiekt, jog patikėjo, bet, kaip geri sūnūs, tėvo melagiu irgi apšaukti, matyt, nenorėjo. Taip mes su jais ir žaidėm slėpynių nelyginant maži vaikai: „Vilke pilke, ar tu čia?" Ir, kad ilgiau truktų žaidimas, būtume galėję dar kurį laiką atsakinėti: „Vilko pilko čia nėra!" Taip, jeigu ne Martina. Moteris žaisdama visuomet suka. Martina netikėjo — ji mane pažinojo; Martinai daug nereikėjo, kad susektų

pėdas mano kojų. Ji nemėgsta juokauti iš prievolių, kurių vieni kitiems turi tėvai ir vaikai, broliai, seserys ir kitokie giminės.

Vieną vakarą, išėjęs iš savo aptvaro, pamačiau ją kopiant įkalne į mano pusę. Grįžau ir vartelius užšoviau. Prisiglaudžiau iš vidaus prie tvoros mūriuko ir nejudu. Ateina Martina, beldžiasi, šaukia, tranko velkę. Aš glūdžiu kaip pernykštis lapas. Sulaikau net kvapą. O kaip tyčia ima kosulys. Ji užsispyrusi rėkia:

— Atidaryk, sakau! Aš žinau, kad tu čia.

Ir kad ims kumščiu ir klumpėta koja daužyt vartelius. „Arklys, ne merga,— pamaniau,— jei įsilauš, aš prapuolęs.“ Ir jau buvau beatidaręs ir beišbučiuojąs savo dukrą. Bet tada žaidimas — ne žaidimas. Aš, kai žaidžiu, noriu turėti viršų. Užsispyriau. Girdžiu, kad nueina, bet kažkokiu dvejojančiu žingsniu. Išlendu iš savo slėpynės, ir kad pradėsiu juoktis... juokiuosi ir kosiu... springstu iš juoko. Prisijuokiau ligi ašarų, šluostausi akis, tik girdžiu, už nugaros kažkieno balsas sako man nuo tvoros mūriuko:

— Kaip tau ne gėda?

Kone išgriuvau. Atsigręžiu krūptelėjęs ir matau, kad Martina, įsitvėrusi rankomis mūriuko, žiūri per viršų į mane. Akyse rūstis. Ji sako:

— Dabar nebeištrūksi, senas pajodžarga.

Sutrikęs prisipažįstu:

— Pagavai...

Ir abudu prajukom. Atšoviau suglumęs vartelius. Martina įžengia kaip Cezaris, atsistoja priešais mane, ima už barzdos ir sako:

— Atsiprašyk!

— *Mea culpa.*

(Kaip per išpažintį: gailiesi ir žinai, jog ryt vėl nusidėsi.)

Bet mano barzdikės, mano barzdelės Martina nepaleidžia, tampo ją ir bamba:

— Gėda! Gėda! Užsiauginai barzdą, baltą uodegą po smakru nešioji, o paikioji kaip mažas vaikas!

Tampo barzdą it varpo šerdį, kartą, kitą, trečią, į dešinę, į kairę, aukštyn, žemyn; paskui paplekšnoja per abu žandus ir pabučiuoja.

— Kodėl neatėjai, netikši,—taria,— juk gerai žinai, kad laukiu!

— Dukrele,— atsiliepiu,— aš tuoj tau viską išaiškinsiu...

— Išaiškinsi namie, o dabar marš, einam!

— Ne taip greit, dukrele, aš nesusiruošęs! Duok man susidėti daiktus.

— Daiktus! Baisus daiktas sudėt tavo daiktus! Duok, aš greičiau.

Užmetė man ant pečių mano seną peleriną, užmovė ant galvos nutrintą fetrinę skrybėlę, sujuosė, papurtė kaip pėdą ir pasakė:

— Va ir viskas! Eime!

— Palauk! — nepasiduodu.

Atsisėdu ant pakopos.

— Ką! — pyksta vėl Martina.— Ožiuojies? Nenori pas mane eiti?

— Nesiožiuoju,— atsakau,— eit, žinoma, eisiu, nes kurgi žmogus dėsies...

— Baisiai mandagus esi! — taria Martina.— Tai taip tu mane myli...

— Aš tave, dukrele, labai myliu, labai tave, gerute, myliu, bet man būtų smagiau, jei tu pas mane gyventum, o ne aš pas svetimą žmogų.

— Tai aš tau, vadinasi, svetimas žmogus! — piktinasi vėl ji.

— Tu esi pusė jo.

— O, ne! — atšauna Martina.— Nei pusė, nei ketvirtis. Aš esu aš, visa ištisai, nuo galvos iki kojų. Aš esu jo žmona — nieko nesakau! Užtat jis yra mano vyras. Ir aš noriu, ko jis nori, jei jis nori, ko aš noriu. Gali būti ramus: jis džiaugsis, kad tu gyvensi pas mus. A, tegu tik parodytų, kad nesidžiaugia!

— Tikiu, tikiu! Taip, kaip mes džiaugiamės, kada ponas de Neveras savo kariuomenę pas mus pastato. Aš jos nemažai esu per savo pastogę praleidęs. Bet pats nesu pripratęs kitų pastogėje lindėti.

— Priprasi,— atsako ji.— Ir daugiau jokių kalbų. Eime.

— Gerai, bet su viena sąlyga.

— Jau sąlygos? Greit pripratai!

— Su sąlyga, kad pats pasirinksiu vietą, kur man pas jus gyventi.

— Matau, ketini būt tironas, bet niekis, sutinku.

— Žodis?

— Žodis.

— O be to...

— Gana, gana, plepy, einam!

Martina paėmė mane už rankos, ajajai, replės, ne rankos. Gavau paklusti.

Kai atėjom, Martina rodo kambarį, kurį man skiria: tuoj už krautuvės, šiltutis, čia pat po jos sparneliu. Geroji dukrelė traktuoja mane kaip žinduklį vaikelį. Lova gražiai paklota, minkštutė, viskas naujai apvalkstyta. Ant stalo puokštė šilojų stiklinėje. Šypsau širdy, smagus ir sujaudintas, bet, užuot dėkojęs, sakau sau mintyse: „Paerzinsiu aš tave, šaunioji Martinute".

Ir balsu griežtai pareiškiu:

— Šitas man netinka.

Ji suirzus aprodė kitus pirmo aukšto kambarius. Neprisiėmiau nė vieno ir pasirinkau mansardėlę po pat stogu. Ji pradėjo baisiai rėkti, bartis, bet aš jai pasakiau:

— Kaip nori, meilute. Paskutinis žodis. Arba tu duodi man įsitaisyti čia, arba aš einu atgal, į savąją sodo trobelę.

Ką darys — turėjo sutikti. Bet nuo tol nebuvo nei dienos, nei valandos, kad ji negrįžtų prie savo:

— Tu negali ten pasilikti; apačioj tau būtų geriau; tai sakyk, kas nepatinka, kodėl gi nenori, užsikepėli?

Aš šaipausi:

— Todėl, kad nenoriu.

— Tu mane iš proto išvarysi,— šaukia Martina įširdusi.— Žinau, kodėl taip darai... Puikybė! Puikybė tau neleidžia priimti ką nors iš vaikų, iš manęs. Iš manęs! Mušt tave reikia!

— Neblogai sugalvojai,— atsiliepiu.— Gumbą vieną kitą sutinku priimti iš tavęs.

— Tu visai neturi širdies,— sako ji.

— Dukryte!

— Taip! Dabar jau uodegą pradėsi vizginti! Šalin letenas, piktas daikte!

— Didute tu mano, saldute tu mano, katyte tu mano, gražute tu mano!

— Imsi sparną apie mane rėžti ar ką jau, saldžialiežuvi vienas? Tikras šunuodegis, pagyrų puodas, melagis! Sakyk, kada liausies tiesiai man į akis juoktis ta savo plačia kreiva burna?

— O tu pažiūrėk į mane. Pati juokiesi.

— Ne.

— Juokiesi.

— Ne! Ne! Ne!

— Aš gi matau jį, tavo juoką... va!

Ir bakstelėju jai pirštu į nuo sulaikomo juoko pasipūtusį žandą, kuris tuoj sprogsta.

— Tai jau visai kvailai,— sako ji.— Nirštu ant tavęs, neapkenčiu tavęs ir negaliu net pykti! Tas senas beždžionė savo vaipymusi verčia mane dar juoktis kartu su juo!.. Bet vis tiek nekenčiu tavęs. Elgeta palikęs, plikas kaip tilvikas, o su vaikais — mat kas aš! Didikas ne didikas! Neturi teisės taip daryt.

— Iš visų teisių ta viena man belikus.

Martina prikalbėjo dar nemažą krūvą aštrių žodžių. Ir aš netylėjau — gerai išgaląstais dėjau. Abiejų liežuviai lankstūs ir neatšipę, tekinam juos ant tekėlo, kur galandami peiliai. Laimė dar, kad per patį įpykį ji arba aš paleidžiam iš nasrų kokį gerą juokelį, ir tada abu, pilvus susiėmę, kvatojam, negalim susilaikyti, ir paskiau viską vėl iš naujo turim pradėti sakyti.

Kai ji savo liežuviu gana priklebetavo (aš jos senokai ir nebeklausiau), sakau:

— Šiai dienai užteks. Daugiau pakalbėsim rytoj.

Ji sako:

— Labanakt. Tai nenori?..

Tyla.

— Tai vis puikybė, puikybė! — kartoja ji.

— Klausyk, vaikeliuk. Teisybę sakai, tai puikybė. Esu išdidėlis, povas, kalakutas, girdėt negirdėtas ir matyt nematytas. Bet pasakyk tu man, ranką ant širdies padėjus, kaip tu mano vietoje darytum?

Ji pagalvojo ir tarė:

— Taip pat, kaip ir tu.

— Na matai! O dabar pabučiuok mane, ir labanaktis.

Martina nesmagi pabučiavo mane ir išėjo murmėdama:

— Tikra nelaimė, kad dievas dviem žmonėm duoda vienodas, ir dar tokias, makaules!

— Taip, taip,— sakau,— pabark jį už tai, gražute! Jį, o ne mane.

— Ir pabarsiu,— atsiliepia Martina.— Bet tu vis tiek savo gausi.

Ir gavau. Kitą rytą Martina pradėjo viską iš pradžios. Nežinau, kiek dangui teko, bet mano daliai užteko.

Pirmas dienas gyvenau kaip inkstas taukuose. Visi mane lepino, popino; Florimonas, ir tas apie mane tupinėjo, rodydamas daugiau pagarbos negu reikėjo. Martina jį sekiojo akimis, būkštavo dėl manęs labiau už mane patį. Glodi vaišino čiauškesiu. Sėdėjau geriausiame krėsle. Valgyt už stalo paduoda pirmam. Pamatę, kad noriu ką sakyti, visi suklūsta. Man buvo labai gera, labai gera... Uf! Net kvapą gniaužė. Jaučiausi kaip žuvis ant kranto, nestygau vietoje: čia lipu žemyn, čia kopiu atgal į viršų — kokį dvidešimt kartų per valandą kilau ir leidžiausi laiptais. Visiems tas nusibodo. Martina, kuri nebuvo kantri, išgirdusi mano žingsnius, krūpčiojo, raukė tylėdama nosį. Kad nors būtų vasara — slampinėčiau po laukus. O dabar slampinėjau namie. Ruduo pasitaikė šaltas, tirštas rūkas gaubstė pievas, lietus lijo dieną naktį. Nosies negalėjai iškišti iš trobos, o troba — ne sava, po šimts kalakutų! Florimonas turėjo keistą, pretenzingą skonį; Martinai tas nerūpėjo, bet mane tai viskas jų namuose — baldai, kiekvienas daiktelis — purtyte purtė, buvo baisiai nemalonu į visa tai žiūrėti, ir man tiesiog rankos niežėjo, ką pamačius, kaitalioti, iš vietos į vietą statyti. Bet šeimininkas nesnaudė: tik galais pirštų paliesk ką iš jo gėrybių, prasideda dideli dalykai. Valgomajame stovėjo toks ąsotis vandeniui, jį dabino du besibučiuoją balandžiai ir saldžios minos mergina su prėskoku vaikinu. Bloga darėsi man nuo to ąsočio, prašiau Florimoną, kad bent kai valgau nukeltų jį nuo stalo, nes kąsnis stojo vidury gerklės, springau. Bet jis, šunkara,— ne! Turėjo teisę. Florimonas didžiavosi tuo savo marcipanu; mat jam — aukščiausias menas yra tas, kur daug visko prigriozdinta. O iš mano grimasų visi tik smagiai juokėsi.

Ką daryti? Juoktis, ir pačiam iš savęs... Kvailas buvau, tas aišku. Naktį varčiausi lovoje kaip kotletas, o keptuvėje, noriu pasakyti ant stogo, be paliovos čirškėjo lietus. Išlipt pavaikščioti ant aukšto nedrįsau, nes nuo mano sunkių žingsnių drebėjo lubos. Sėdžiu kartą taip ant lovos, nuleidęs plikas kojas ir galvoju. Susyk sakau pats sau: „Mielasis Kola Brenjonai, nežinau kada ir kaip, bet aš pastatysiu tau vėl namus“.— Ir nuo to laiko pasidarė linksmiau, nes jau turėjau slaptą sumanymą. Vaikams, žinoma, apie jį neprasitariau, nes jie bū-

tų pasakę, jog iš visų namų tinkamiausias man — beprotnamis. Tik iš kur imti pinigų? Laikai nebe Orfėjaus * ir ne Amfiono *, nešoka akmenys ratelių ir pasistoję ant laiptelių į sienas patys nesueina, nebent — išgirdę mako dainą. Manasis, niekad neskambėjęs garsiai, liko visiškas bebalsis.

Ir čia be jokių dvejonių šovė mintis į galvą pakratyti, kaip sako, gero draugo Pajaro maką. Tas gerulis, tiesa, pats jo nepasiūlė. Bet kad man tiesiog smagu prašyti draugą pagalbos, tai maniau, jog ir draugui bus smagu mane sugelbėti. Su ta mintimi, lietui kiek apstojus, patraukiau į Dornesi. Dangus buvo žemas ir pilkas. Kaip didelis sušlapęs paukštis plastėjo drėgnas ir pavargęs vėjas. Žemė lipo prie kojų, o aplinkui krito sklandydami geltoni riešutmedžio lapai. Tik spėjus man prasižioti apie reikalą, Pajaras nutraukė mane sunerimęs ir taip ėmė dejuoti, jog visi verslai sustoję, pinigo nesą iš kur paimti, skolų niekas nemokąs, klientai nedori, jog aš nesikentęs pasakiau:

— Tai gal tau, Pajarai, paskolint kokį lijarą?

Jaučiausi kaip per žandą gavęs. Jis dar labiau. Abu raukėmės, šaltai šnekėjomės apie šį bei apie tą, aš — įpykęs, jis — susigėdęs. Pajaras gailėjosi pasirodęs šykštus. Jis, vargšas senukas, neblogas žmogus; myli mane, aš tai gerai, po šimts, žinau; pinigus visus mielai man atiduotų, jei jie jam nieko nekainuotų; ir, jei pasispyręs, būčiau iš jo gavęs, ko norėjau; ar jis kaltas, kad savo kailyje nešioja tris šykštūnų kartas? Gali būti žmogus miestelėnas ir būti dosnus: kartais pasitaiko tokių ar bent, sako, pasitaikydavę; tačiau kiekvienas geras miestelėnas, kai kas pasigviešia jo piniginės, pirmiausia atsako „ne“. Bičiulis Pajaras būtų dabar daug davęs, kad galėtų pasakyti „taip“; tačiau tam reikėjo, kad aš dar kartą paprašyčiau, o aš prašyt daugiau nebenorėjau. Turiu savo puikybę: kai draugą ko prašau, tariu daąs jam didelį smagumą; o jei jis sudvejoja, tesižinai — tada iš jo man nieko nebereikia! Šnekėjomės, vadinasi, apie kitus dalykus, nelinksmi, paniurę. Atsisakiau nuo pusryčių (tuo jam baisiai uždaviau širdį). Atsistoju. Palydi jis mane, nunėręs galvą, iki durų. Bet, kai reikėjo jas atidaryti, nebeišlaikiau — apkabinau bičiulį už jo raukšlėto kaklo ir, nieko nesakydamas, pabučiavau jį. Jis mane taip pat. Paskiau nedrąsiai sako:

— Kola, Kola, nori?..

Aš atsakiau:

— Nekalbėkim daugiau apie tai.

(Ožys esu.)

— Kola,— taria jis kaltai,— papusryčiautum bent.

— Tai,— atitariu,— kas kita. Papusryčiaut galim, mielasis Pajarai.

Valgėme už keturis, bet aš išlikau geležinis ir savo nusistatymo nepakeičiau. Žinau gerai, jog tuo labiausiai save ir nubaudžiau. Bet nubaudžiau ir jį.

Grįžau į Klamsi. Reikėjo statyti trobą be darbininkų ir be pinigų. Bet tai negalėjo manęs sulaikyti. Kai kokią vinį įsikalu galvon, tai jokiomis replėmis nebeištrauksi. Pradėjau nuo to, kad ėmiau vaikščioti į savo trobos degėsius ir ten atsidėjęs sijoti, ką dar galima panaudoti — apdegusias sijas, suodinas plytas; senus apkaustus, keturias judančias ir juodas kaip kaminkrėčio kepurė sienas. Paskui ėjau slapstydamasis į Ševrošą, akmenų skaldyklą, ten kirtau, krapščiau, graužiau žemės kaulus, gražius, sakytum šiltus dar ir kraujuojančius smiltainius, kurių gyslos atrodė kaip užkepęs kraujas. Ir net galimas daiktas, jog, eidamas ten ir atgal per girią, būsiu pagelbėjęs kokiam senam karšinčiui ąžuolui susilaukti poilsio. Galimas irgi daiktas, jog taip daryti uždrausta. Bet jei visuomet darytumei vien tik tai, kas leista, tai per sunku būtų gyventi. Giria priklauso miestui. O kam daugiau ji reikalinga, jei ne tam, kad žmonės ja naudotųsi. Ir jie naudojasi. Nesigarsindami, žinoma. Bet daro tai saikingai, su mintimi, jog ir kitiems palikti reikia. Paimti buvo lengva, bet kaip parsivežti? Tačiau, kaimynams padedant, nugalėjau ir šitą kliūtį: vienas davė ratus, kitas jaučius arba padarynę, trečias rankas pridėjo, juoba kad rankos savos, nepirktos. Gali iš žmogaus prašyti visko, net žmonos, tik ne pinigo. Ir aš jį suprantu: pinigas yra tai, ką už jį *gali turėti,* ką už jį *turėsi,* ką už jį *turėtum,* jei jo būtų, tai, apie ką svajoji; visa kita — jau *turi,* o jei turi, tai kaip ir neturi.

Tą dieną, kada mudu su Robinė, vadinamu Binė, galėjom pagaliau pradėti pastolius taisyti, užėjo šalčiai. Visi mane kvailino. Vaikai darė man kasdien scenas, o iš kitų net palankiausieji sakė, kad bent pavasario palaukčiau. Bet aš nieko neklausiau — man labai patinka varyti iš kantrybės žmones ir vyresnybę. E, ir pats žinojau, jog vienas, ir dar žiemą, namų nepasistatysiu!

Bet man gana pirkelės, pastogėlės, triušio gurbo. Mėgstu su žmonėmis būti, tas taip, bet tik tada, kada noriu, ir — nebūti, jeigu nenoriu. Plepalynė esu, paskrabėti neprošal su kitais, tas taip, bet noriu turėti laiko pasišnekėti užsidaręs taip pat ir su savim — iš visų kompanionų šitas man yra geriausias, aš jį branginu ir, jei jį prarasčiau, eičiau basas ir be kelnių per šaltį jo ieškot ir susirasti vėl. Taigi tas noras kalbėtis visai laisvai su savimi kaip tik ir stūmė mane statytis trobą, ir aš dariau tai, nepaisiau, ką žmonės sako, ir šaipiausi iš gražių pamokslų, kurių neskundė man vaikai...

Bet, ak, paskutinis pasišaipiau ne aš... Vieną spalio pabaigos rytą, kai miestas apsigaubė šerkšnu, o grindinys spindėjo apsigleizojęs lijundros sidabru, paslydau ant pastolių skersinio ir — bapt! — atsidūriau žemėje greičiau negu buvau nuo jos pakilęs. Binė šaukia:

— Jis užsimušė!

Subėgo žmonės manęs kelti. Mane ima apmaudas. Aš sakau:

— Ė, niekis... Aš tyčia taip...

Mėginu pats atsikelti. Ai! Gurnas, gurnelis mano! Griūvu atgal... Gurnas lūžęs. Nunešė, paguldę ant neštuvų. Martina kelia rankas į dangų, kaimynės lydi, aimanuoja, aptarinėja įvykį, visi kartu atrodom kaip paveiksle, kur dievo sūnų deda į grabą. O tos mano Marijos negaili balso, negaili mosto nei judesio. Būtų galėjusios numirėlį prikelti. Miręs aš nebuvau, tik dėjausi nebegyvas — tai buvo geriausia priemonė apsisaugoti nuo šitos liūties. Ir nors paslikas, su atmesta galva, su barzda, įbesta į dangų, stengiausi atrodyti romus kaip angelas, širdies gilumoje siuste siutau...

XIII

PLUTARCHO SKAITYMAS

Spalio pabaiga

ričiupo mane, vadinasi, už kanopos... Už kanopos! Dievuli brangus, negalėjai nulaužti, jei laužyti patinka, kokį šonkaulį ar ranką, o atramas palikti man? Būčiau, žinoma, vis tiek čypęs, bet čypęs neparblokštas. Ak, koks tu blogas, koks tu ardas! (Palaimintas tavo šventas vardas!) Sakytum, tik ir ieškai, kaip ką iš kantrybės išvesti. Be abejo, žinojai, jog už visas žemės gėrybes, už darbą, už puotą, už meilę, už draugystę brangesnė man yra toji ne dievų, o žmonių duktė, kurią pats išsikovojau ir kuri vadinasi laisvė. Todėl tu ir pririšai mane už kojos būdoje (juokiesi dabar turbūt, išdykėli). Stebiu aukštielninkas it apverstas vabalas palėpės sijas ir voratinklius. Tokia šiandie mano laisvė!.. Bet viso manęs tu dar nelaikai, seneli, savo saujoj. Kas, kad suraišiosi man kaulus, apsuksi, apraizgysi kūną, it viščiuką prieš kepant ant iešmo! Manai, tada jau mane laikysi? O dvasia? Ką jai padarysi? Žiūrėk, jos jau ir nebėra, ji išskrido drauge su mano vaizduote! Pamėgink jas abi privyti. Reikės gerų kojų. Mano kūmutei vaizduotei kinkos nesulinkusios. Pagauk ją, kad greitas!..

Turiu prisipažinti, jog pradžioje nuotaika buvo baisiausia. Liežuvį turėjau neatimtą, tai plūdau visus kaip pasamdytas. Tomis dienomis geriau buvo nesirodyti man į akis. O tačiau puikiausiai žinojau, jog niekas, be manęs, dėl mano kritimo nėra kaltas. Ir kur nežinosi. Kas tik lankė, visi kaip vienas zvimbė man į ausis:

— Sakėm, kad taip bus! Koks reikalas karstytis tau kaip katinui, senas tu pūzre! Visi tave perspėjinėjo. Bet tu nenori nieko klausyti. Vis tau reikia lakstyti. Na, tai lakstyk dabar! Gavai, ko norėjai.

Puiki paguoda! Gražus dvasios sustiprinimas! Kai tau ir taip jau bloga — įrodinėti visokiais būdais, jog tu, be visa kita, esi dar ir kvailas! Martina, žentas, draugai, prašalainiai, visi, kas tik užėjo, kaip susimokę kalbėjo. O aš, pakliuvęs į spąstus, guliu kaip rąstas, kenčiu jų barimą ir siuntu taip, jog velniai, rodos, ima. Net toji blusa Glodi — ir ta, girdžiu, gieda:

— Tu pats, seneli, kaltas, taip tau ir reikia!

Mečiau į ją nutvėręs kepurę ir surikau:

— Eik už durų! Ir jūs visi!

Pasilikau vienas, bet smagiau nuo to nepasidarė. Martina, gera duktė, spyrėsi guldyti mane apačioje — tame kambary, kur už krautuvės. Prisipažįstu, jog iš tikrųjų būčiau tuo labai patenkintas buvęs, bet kai aš kartą pasakau ne, tai tas, po šimts kalakutų, yra tikras ne. O, be to, anoks čia smagumas rodytis žmonėms, kai esi negalingas. Tačiau nenumaldoma Martina kartojo savo, rizgo į akis, kaip moka rigzti tik musės ir moterys. Jeigu ji nebūtų tiek apie tai kalbėjusi, manau, jog būčiau nusileidęs. Bet ji per daug spyrėsi, ir jei aš būčiau sutikęs, tai ji paskui būtų nuo ryto ligi vakaro trimitavusi savo pergalę. Pasakiau tad jai, kad eitų sau kur toliau nuo mano vargšės galvos. Kad taip, tai ji ir išėjo; išsivaikščiojo, aišku, ir kiti — nuobodžiauk, vadinasi, vienas savo pakraigėje. Nesiskųsk, Kola,— pats to norėjai!..

Tačiau tikrosios savo atkaklumo priežasties niekam nesakiau. Kai nebeturi namų, kai gyveni pas kitus, bijai, kad jiems neužkliūtum, vengi, sakant, skolos. Bet, taip galvodamas, prastai nugalvoji, jeigu nori, kad tave mylėtų. Blogiausia iš visų paikysčių — leisti save užmiršti. Meiliji būti vienas? Būk! Ir supūk! Niekas manęs nebelankė. Glodi, ir ta užmiršo mane. Girdėjau — krykščia sau apačioj, ir aš širdy krykščiau kartu su ja, krykščiau ir... dūsavau.. „Nedėkingas padarėli!“ Kaltinau ją, bet galvojau, kad jos vietoje daryčiau kaip ji... „Linksminkis, mano gražute, siausk!“ Bet mat, kai negali paeiti ir nenusitveri ko veikti, žmogus urzgi it Jobas * ant mėšlyno.

Taip vieną dieną, tysojant man sugižusiam ant savojo mėšlyno, atvažiavo Pajaras. Dievaži, priėmiau jį ne per geriausiai. Atsisėdo jis veidu į mane lovos kojūgaly. Rankose rūpestingai laiko suvyniotą knygą. Bando megzti kalbą iš vieno galo, bando iš kito — nesiseka. Aš tuoj nutraukiu piktas kaip velnias kiekvieną jo pastangą. Jis nebežino, ką besakyti, bildena pirštais į medinį lovos kraštą. Aš sakau, kad nustotų. Tada jis visai nuščiūva. Pajudėti nebedrįsta. Aš juokiuosi sau į barzdą. Galvoju:

„Ką, žmogeli, sąžinė graužia? Jei būtum pinigų paskolinęs, kai prašiau, nebūtų man reikėję pačiam mūryti. Nusilaužiau koją: še, turi dabar! Taip tau ir reikia! Tavo šykštumas taip padarė".

Pajaras nebedrįso, vadinasi, burnos praverti; aš, kuris irgi stengiausi laikyti prikandęs liežuvį, nors jis baisiai nieztėjo, nebeištvėriau.

— Kalbėk pagaliau,— sakau jam.— Aš dar nemirštu. Negi tylėti, po velnių, čia atėjai? Šnekėk, o jei ne, tai eik sau! Ir nevartyk, po šimts, veizolų. Neglamžyk tos knygos. Ką ten turi?

Vargšas Pajaras atsistojo:

— Matau, Kola, jog mano apsilankymas tave pykdo. Tai aš eisiu. Atnešiau knygą... Čia, žinai, Plutarcho *Įžymiųjų žmonių gyvenimai* *, išversti į prancūzų kalbą Oksero vyskupo mesiro * Žako Amio. Maniau...

(Jis vis dar negalėjo galutinai ryžtis.)

... kad gal jo draugystė...

(Viešpatie, kaip jam sunku buvo su ta knyga skirtis!)

... tave prablaškys, paguos, norėjau pasakyti...

Aš žinojau, kad tas senas titnagas knygą brangina labiau dar už pinigą, ir mačiau, kaip jis kenčia, ją skolindamas. Juk tik pajudink, būdavo, jo bibliotekoje kurią nors knygą, tai jis suraukia tau tokią miną, kokią gal tik jaunikaitis padaro, matydamas, kad koksai akiplėša graibo apie krūtinę jo širdies mergelei. Taigi jo aukos didumas labai mane sujaudino. Aš sakau:

— Senas bendre, tu geresnis už mane, aš esu galvijas, negražiai tave priėmiau. Eikš arčiau, pabučiuosiu.

Pabučiavau jį. Priėmiau knygą. Jis būtų mielai atsiėmęs ją atgal.

— Tu ją saugosi? — klausia.

— Būk ramus,— atsakiau,— po galva dėsiu.

Išėjo atatupstas, nelabai nusiraminęs.

O aš pasilikau su Plutarchu Cheronėjiečiu — mažas pilvotas tomelis, toks aukštumo, toks storumo, tūkstantis trys šimtai skalsių puslapių, kur privaryta žodžių kaip grūdų maiše. Sakau sau:

— Šito abrako trims asilams trejus metus neatsitraukiant žebėti pakaktų.

Pirmiausia iššiūrinėjau visų garsenybių galvas, kurių po vieną, nupjautą, į laurus suvyniotą (bestinga petražolės lapiuko šnervei) ir į tokį apvalų medalioną įdėtą matai kiekvieno perskyrimo pradžioje. Galvoju:

„Kas man tie graikai ir tie romėnai? Jie mirę, jų nebėra, o mes gyvi. Ką jie gali man papasakoti, ko pats lygiai gerai nežinočiau? Ar kad žmogus yra itin piktas, bet smagus sutvėrimas, kad vyną metai dabina, o moterį ne, kad visose šalyse aukštūnai engia žemukus ir kad, žemam kupstui aukštą vežimą apvertus, žemukai gauna pasijuokti iš aukštūnų? Visi tie Romos pagyrų puodai mėgsta daug kalbėti. Man patinka gražbylystė, bet aš juos iš anksto įspėju, jog jie ne vieni kalbės; aš jiems užčiaupsiu snapą..."

Tiek to, nusileidžiu ir verčiu lapą po lapo, abejingai mesdamas nuobodžiaujantį žvilgsnį kaip meškerę į vandenį. Ir, brangūs bičiuliai, kaip tik metu, taip ir traukiu... Kokia žūklė, draugužiai jūs mano!.. Plūdė tik neria, tik neria, ir kokius karpius, kokias lydekas aš traukiu! Kokias auksines, sidabrines, visomis vaivorykštės spalvomis žėrinčias, brangakmeniais išvien žiežirbuojančias žuvis... Ir visos gyvos, šoka, siaučia, judina žabtus, plaka uodegas!.. O aš buvau manęs, kad jos nebegyvos!.. Ir nuo tos akimirkos nebūčiau pastebėjęs, jei net pasaulis būtų suburbėjęs,— bemačiau tik savo meškerę: kad kimba, kad kimba! Kokia dar pabaisa išnirs iš bangų?.. Šmaukšt — vėl puiki žuvis ant valo galo sklando, baltą pilvą ir žvyninę liemenę rodo, žalią kaip ką tik išplaukėjusi varpa arba mėlyną kaip slyva, tviskanti saulėje!.. Dienos, kurias šitaip praleidau (dienos, o gal savaitės?),— gražiausios iš viso mano gyvenimo. Palaiminta ištikusi mane liga!

Ir palaimintos akys, pro kurias įeina stebuklingas regėjimas, įdarytas knygose! Akys burtininkės! Iš po riebių suglaustų ženklų, kurių juoda kaimenė dūlina puslapio vieškeliu tarp dviejų paraštės griovių, akys iškelia

į dienos šviesą išnykusias kariuomenes, sugriuvusius miestus, Romos gražbylius ir rūsčius karius, didvyrius ir gražuoles, kurios vedžiojo juos už nosies, dykumų vėtros jėgą, saulėtą jūrą, Rytų krašto dangų ir kadainykščią sniegą!..

Matau pro šalį traukiantį Cezarį *, blyškų, geibų, mažaūgį, senų murmančių karių lydimą, pusiaugulą neštuvuose; regiu rijūną Antonijų *, per laukus su savo indaujomis, rykais ir paleistuvėmis taranduojantį ir kokios nors žalios giraitės pakraštyje geriantį, vemiantį ir vėl geriantį, pietums aštuonis keptus šernus suraitantį ir meškere seną sūdytą žuvį gaudantį; stebiu nuosaikų Pompėjų *, kurį Flora iš meilės kandžioja, Poliorketą * su plačia skrybėle ir aukso apsiaustu, kuriame išpieštas pasaulio paveikslas ir dangaus ratilai; seku didįjį Artakserksą *, kaip jis viešpatauja it bulius savo juodmargėje keturių šimtų žmonų kaimenėje, ir Bakchu apsirengusį šaunųjį Aleksandrą *, grįžtantį iš Indijos ant aštuoneto arklių traukiamos pakylos, žaliomis šakomis apkaišytos ir purpuriniais kilimais aptaisytos, smuikai, švilpynės ir obojai griežia, jis geria, puotauja su savo karvedžiais, kurių skrybėlės padabintos gėlėmis; jo kariuomenė, eidama iš paskos, taip pat susidaužia taurėmis, o moterys šokinėja kaip ožkaitės... Ar ne žavu? Karalienė Kleopatra *, fleitininkė Lamija, Statira, ta gražuolė, į kurią pasižiūrėjus raibsta akys, man panorus, darosi mano, ir Antonijaus, Alekso * arba Artakserkso panosėje imu jas ir mėgaujuosi jomis. Žengiu į Ekbataną *, geriu su Taisa, guliu su Roksana *, senų drabužių ryšuly nešuosi ant kupros surištą Kleopatrą; rausdamas ir degdamas meile Stratonikai *, kartu su Antiochu * geidžiu savo pamotės; niokoju (jūs tik pamanykit!) Galiją, ateinu, pamatau, nugaliu *, ir visa tai darau, nepraliejęs (tas man labai patinka) kraujo nė lašo.

Esu turtuolis. Kiekvienas pasakojimas — tai karavelė, vežanti man iš Indijos ar Berberijos brangių metalų, senų vynų, į kailio maišus supiltų, nuostabių žvėrių, gražių žaliūkų vergų — kokios jų krūtinės, kokios strėnos! Ir visa tai mano. Imperijos buvo, augo, žuvo — vis man dėl smagumo.

Tai bent karnavalas! Man atrodo, kad pavirstu čia viena, čia kita iš tų kaukėtų žmogysčių. Įlendu į jų kailį, prisitaikau jų sąnarius, persiimu jų aistromis ir šoku. Kartu esmi ir šokių bei muzikos dirigentas — esmi pat-

sai tas mielasis Plutarchas; tai aš, taip, taip, tai aš surašiau (gerą mintį turėjau, sakysit ne?) tas smagias istorijėles... Gerumėlis justi, kaip žodžių muzika ir sakinių darna traukia tave į savo ratą ir kaip, atsipalaidavęs nuo kūno, skausmo ir senatvės, šoki ir juokiesi erdvėje!.. Dvasia — tai pats dievas! Garbė šventajai dvasiai!..

Kartais sustoju vidury pasakojimo ir pats imu vaizduotis, kaip ten buvo toliau, o paskui lyginu savo fantazijos kūrinį su tuo, kurį nulipdė arba menas, arba gyvenimas. Jeigu lipdė menas, tai mįslę dažnai įmenu — esu mat senas lapinas, žinau visas meno gudrybes ir juokiuosi po ūsais, jas suuodęs. Bet jeigu lipdė gyvenimas, tai dažnai šaunu pro šalį. Gyvenimas nieku verčia visas mūsų gudrybes, jo išmonės toli toli pralenkia mūsų išmones. Pasiutęs pramaniūgas iš jo!.. Ir tik vienos vietos jis nė kiek nesistengia įvairinti — pasakojimo užbaigos. Karai, meilė, nuotykiai — viskas užsibaigia gerai jums žinomu šmurkštelėjimu po velėna. Tikra nuobodinio pasaka. Čia gyvenimas elgiasi kaip aikštingas vaikas, laužantis žaislus, kai tie jam nusibosta. Aš nesitveriu pykčiu, rėkiu: „Nedoras daikte, atiduok, ar girdi, geriau tą žaislą man!..“. Traukiu jam jį iš rankų... Per vėlu! Jau sulaužytas... Ir aš, kaip Glodi, maldausi tuo, jog liūliuoju sulaužytos lėlės likučius. Ir ta mirtis, kuri ateina kaip valanda kaskart, rodyklei apsisukus aplinkui, įgauna priedainio grožį. Skambėkite, varpai, siūbuokite, šerdys, gauskite darniai, din dan dong!

*„Esmi Kyras *, Persų valdovas, pamušęs visą Aziją; ir prašau tave, bičiuli, nepavydėk man to trupučio žemės, kuris dengia mano vargšą kūną...“*

Skaitau dar ir dar sykį tą epitafiją kartu su Aleksandru, kurį nupurto šiurpas (mat jo kūnas jau pasirengęs apleisti jį) ir kuriam atrodo, jog tai savo balsą iš po žemių jis girdi. O Kyrai, o Aleksandrai, jūs man daug artimesni, kai matau jus mirusius!..

Matau juos? O gal sapnuoju?.. Žnybiu sau, sakydamas: „Ar tik tu nemiegi, Kola?“ Ir imu nuo staliuko, kur prie mano lovos, du medalius (pernai radau juos savo vynuogyne kasinėdamas) — plaukuoto Komodo *, apsitaisiusio kaip Herkulis, ir kablianosės Krispinos Augustos * su riebiu paliaukiu. Sakau: „Ne, nesapnuoju, mano akys atdaros, va, laikau Romą nykščiu prispaudęs...“

Smagu nardyti po dorovinius apmąstymus, ginčytis pačiam su savim, perkratinėti pasaulinius klausimus, kuriuos kadai sprendė jėga, keltis per Rubikoną *... ne, likti ant kranto... ar kelsimės, ar ne?.. muštis su Brutu * ar muštis su Cezariu, sutikti su jo nuomone, paskui nesutikti, ginčytis, ir taip iškalbingai, ir taip susipainioti, jog pagaliau nebežinai, kieno pusę belaikai! Tai yra smagiausia: visas persiimi turiniu, sakai prakalbas, įrodinėji, jau jau įrodysi, tik blykst priešinga nuomone, šoki jos atremti, krūtinė prieš krūtinę, duri, laikykis!.. Ir perduri galiausiai pats save. Pačiam save durti! Kad tave kur... Kaltas Plutarchas. Savo auksiniu liežuviu ir savo kreipiniu švelniu („mielas mano bičiuli") jis visuomet palenks tave prie savo nuomonės, o tų jo nuomonių tiek, kiek apsakymų. Žodžiu, iš visų jo herojų pamėgstu neišvengiamai tą labiausiai, apie kurį skaitau paskiausiai. O tie visi didvyriai, kaip ir mes, pajungti tai pačiai deivei, pririšti prie to paties vežimo... Pompėjaus triumfai, kas jūs prieš ją?.. Ji kreipia istoriją. Ta deivė — Fortūna... Jos ratas sukas ir sukas. Teisingai sako Sofoklio * Menelajas *, žmonos apgautasis, jog tasai ratas, kaip ir mėnulis, niekuomet vienoj padėty nesustoja. Ir tai yra graži paguoda — bent tiems, kurie gyvena pirmąją jaunatį.

Kartais sakau: „Bet, Brenjonai, drauguži mielas, sakyk, ar girdi, ką tu čia, po velnių, įdomaus randi? Kas tau tas Romos garsas? O dar ypačiai tų didžiųjų nenaudėlių beprotybės? Beprotybių užtenka tau savų, jos bent geriau atitinka tavo ūgį. Ar jau taip nebenusitveri ko veikti, kad kvaršini sau galvą dėl žmonių, kurie aštuoniolika šimtų metų kaip mirę,— kas tau rūpi jų nesėkmės ir ydos? Ar tu šiaip, vyruti, versi, ar taip (tai ponas Brenjonas, nuosaikus, blaivaus proto klamsietis, pamokslą drožia), negali nesutikti, jog tasai tavo Cezaris, tasai Antonijus, ta jų paleistuvė Kleo ir persų valdonai, kur smaugia savo sūnus ir tuokiasi su savo dukterimis, yra tikri pašlemėkai. Jie mirė, ir šitai yra geriausia, ką jie per visą savo gyvenimą padarė. Duok ramybę jų dulkėms. Kaip gali nebejaunas žmogus gėrėtis tokiomis beprotybėmis? Pažiūrėk iš arčiau į tą savo Aleksandrą — ar tau ne pikta, kad gražuolio Efestiono laidotuvėms jis švaisto valstybės turtą? Kad jis žudė žmon[illegible] būtų dar tiek to! Žmogaus sėkla — bloga sėkl[illegible] švaistyti pinigus! Tuoj matyt, kad tie š[illegible]

sai tas mielasis Plutarchas; tai aš, taip, taip, tai aš surašiau (gerą mintį turėjau, sakysit ne?) tas smagias istorijėles... Gerumėlis justi, kaip žodžių muzika ir sakinių darna traukia tave į savo ratą ir kaip, atsipalaidavęs nuo kūno, skausmo ir senatvės, šoki ir juokiesi erdvėje!.. Dvasia — tai pats dievas! Garbė šventajai dvasiai!..

Kartais sustoju vidury pasakojimo ir pats imu vaizduotis, kaip ten buvo toliau, o paskui lyginu savo fantazijos kūrinį su tuo, kurį nulipdė arba menas, arba gyvenimas. Jeigu lipdė menas, tai mįslę dažnai įmenu — esu mat senas lapinas, žinau visas meno gudrybes ir juokiuosi po ūsais, jas suuodęs. Bet jeigu lipdė gyvenimas, tai dažnai šaunu pro šalį. Gyvenimas nieku verčia visas mūsų gudrybes, jo išmonės toli toli pralenkia mūsų išmones. Pasiutęs pramaniūgas iš jo!.. Ir tik vienos vietos jis nė kiek nesistengia įvairinti — pasakojimo užbaigos. Karai, meilė, nuotykiai — viskas užsibaigia gerai jums žinomu šmurkštelėjimu po velėna. Tikra nuobodinio pasaka. Čia gyvenimas elgiasi kaip aikštingas vaikas, laužantis žaislus, kai tie jam nusibosta. Aš nesitveriu pykčiu, rėkiu: „Nedoras daikte, atiduok, ar girdi, geriau tą žaislą man!..“. Traukiu jam jį iš rankų... Per vėlu! Jau sulaužytas... Ir aš, kaip Glodi, maldausi tuo, jog liūliuoju sulaužytos lėlės likučius. Ir ta mirtis, kuri ateina kaip valanda kaskart, rodyklei apsisukus aplinkui, įgauna priedainio grožį. Skambėkite, varpai, siūbuokite, šerdys, gauskite darniai, din dan dong!

*„Esmi Kyras *, Persų valdovas, pamušęs visą Aziją; ir prašau tave, bičiuli, nepavydėk man to trupučio žemės, kuris dengia mano vargšą kūną...“*

Skaitau dar ir dar sykį tą epitafiją kartu su Aleksandru, kurį nupurto šiurpas (mat jo kūnas jau pasirengęs apleisti jį) ir kuriam atrodo, jog tai savo balsą iš po žemių jis girdi. O Kyrai, o Aleksandrai, jūs man daug artimesni, kai matau jus mirusius!..

Matau juos? O gal sapnuoju?.. Žnybiu sau, sakydamas: „Ar tik tu nemiegi, Kola?“ Ir imu nuo staliuko, kur prie mano lovos, du medalius (pernai radau juos savo vynuogyne kasinėdamas) — plaukuoto Komodo *, apsitaisiusio kaip Herkulis, ir kablianosės Krispinos Augustos * su riebiu paliaukiu. Sakau: „Ne, nesapnuoju, mano akys atdaros, va, laikau Romą nykščiu prispaudęs...“

Smagu nardyti po dorovinius apmąstymus, ginčytis pačiam su savim, perkratinėti pasaulinius klausimus, kuriuos kadai sprendė jėga, keltis per Rubikoną *... ne, likti ant kranto... ar kelsimės, ar ne?.. muštis su Brutu * ar muštis su Cezariu, sutikti su jo nuomone, paskui nesutikti, ginčytis, ir taip iškalbingai, ir taip susipainioti, jog pagaliau nebežinai, kieno pusę belaikai! Tai yra smagiausia: visas persiimi turiniu, sakai prakalbas, įrodinėji, jau jau įrodysi, tik blykst priešinga nuomone, šoki jos atremti, krūtinė prieš krūtinę, duri, laikykis!.. Ir perduri galiausiai pats save. Pačiam save durti! Kad tave kur... Kaltas Plutarchas. Savo auksiniu liežuviu ir savo kreipiniu švelniu („mielas mano bičiuli") jis visuomet palenks tave prie savo nuomonės, o tų jo nuomonių tiek, kiek apsakymų. Žodžiu, iš visų jo herojų pamėgstu neišvengiamai tą labiausiai, apie kurį skaitau paskiausiai. O tie visi didvyriai, kaip ir mes, pajungti tai pačiai deivei, pririšti prie to paties vežimo... Pompėjaus triumfai, kas jūs prieš ją?.. Ji kreipia istoriją. Ta deivė — Fortūna... Jos ratas sukas ir sukas. Teisingai sako Sofoklio * Menelajas *, žmonos apgautasis, jog tasai ratas, kaip ir mėnulis, niekuomet vienoj padėty nesustoja. Ir tai yra graži paguoda — bent tiems, kurie gyvena pirmąją jaunatį.

Kartais sakau: „Bet, Brenjonai, drauguži mielas, sakyk, ar girdi, ką tu čia, po velnių, įdomaus randi? Kas tau tas Romos garsas? O dar ypačiai tų didžiųjų nenaudėlių beprotybės? Beprotybių užtenka tau savų, jos bent geriau atitinka tavo ūgį. Ar jau taip nebenusitveri ko veikti, kad kvaršini sau galvą dėl žmonių, kurie aštuoniolika šimtų metų kaip mirę,— kas tau rūpi jų nesėkmės ir ydos? Ar tu šiaip, vyruti, versi, ar taip (tai ponas Brenjonas, nuosaikus, blaivaus proto klamsietis, pamokslą drožia), negali nesutikti, jog tasai tavo Cezaris, tasai Antonijus, ta jų paleistuvė Kleo ir persų valdonai, kur smaugia savo sūnus ir tuokiasi su savo dukterimis, yra tikri pašlemėkai. Jie mirė, ir šitai yra geriausia, ką jie per visą savo gyvenimą padarė. Duok ramybę jų dulkėms. Kaip gali nebejaunas žmogus gėrėtis tokiomis beprotybėmis? Pažiūrėk iš arčiau į tą savo Aleksandrą — ar tau ne pikta, kad gražuolio Efestiono laidotuvėms jis švaisto valstybės turtą? Kad jis žudė žmones, būtų dar tiek to! Žmogaus sėkla — bloga sėkla. Bet švaistyti pinigus! Tuoj matyt, kad tie šungalviai

ne patys juos uždirbo. Ir šitai tau patinka? Tu sprogini akis, puti gurklį, tarytum tuos pinigus būtum pats savo rankomis žarstęs! O jei ir būtumei žarstęs, tai būtumei didelis kvailys buvęs. Ir dar didesnis esi, kad žaviesi, kaip dūko kiti, o ne tu".

Aš atsakau: „Brenjonai, tavo žodžiai aukso, tu visuomet teisus. Bet, teisus ar neteisus, aš ir rykštėmis plakamas neatsisakyčiau nuo tų svaičiojimų, o žmonės, kuriuos jie vaizduoja, nors jau du tūkstančiai metų kaip mirę, man atrodo gyvesni už daugelį gyvųjų. Pažįstu juos ir myliu juos. Jei Aleksandras apverktų mane taip, kaip apverkė Klitą, iš širdies sutinku, kad jis ir mane taip nužudytų. Man gniaužia kvapą, matant, kaip Cezaris blaškosi senate po durklais it žvėris, pakliuvęs tarp šunų ir varovų. Aš išsižioju, paregėjęs auksuotą eldiją, kuria plaukia Kleopatra su nereidėmis, atsirėmusiomis į laivo rykus, ir su gražiais, mažiukais pažais, nuogutėliais kaip amūrai, aš plečiu savo didelės nosies šnerves, idant daugiau į jas patektų kvapnaus dvelksmo, kurį nuo eldijos atneša vėjas. Aš bliaunu kaip veršis, kada galiausiai Kleopatra, išsikišusi pro langą, traukia įsirėžusi pas save į bokštą kruviną, mirštantį, bet vis tiek rankas į mylimąją tiesiantį Antonijų (kad tik, kad tik... jis toks sunkus... kad tik jinai to vargšo vyro nepaleistų...)".

Kas gi šičia mane jaudina, kas gi riša mane su jais, it su giminėmis savais? — Nagi jie ir yra mano giminės, jie — tai aš, jie — tai Žmogus.

Kaip man gaila vargšų bedalių, nepažįstančių knygos džiaugsmo! Yra žmonių, kurie spjauna išdidžiai į praeitį ir tenkinasi viena dabartimi. Aulai bato, jie toliau savo nosies nemato! Taip, dabartis — geras daiktas. Bet juk viskas, po šimts, yra gera, aš viską ir visur semiu pilnomis rieškučiomis, aš nesiraukau už apkrauto stalo. Nesiskųstumėt ir jūs, jei jo dovanų paragautumėt. Nebent, draugai, blogi jūsų viduriai. Aš taip suprantu: ką apkabinai — laikyk tvirtai. O jūsų ir glėbys ne glėbys, ir mylimoji — liesa. Gerai ir mažai — žmogui per mažai. Aš labiau mėgstu, kad būtų ir daug, ir gerai. Vienos dabarties pakakti galėjo seneliui Adomui, kuris bindzinėjo nuogas, neturėjo drabužio ir galėjo mylėti vien savo šonkaulinę pačią, užtat kad jis nieko daugiau nebuvo matęs. Tačiau mes, kurie turėjome laimę ateiti į pilnus jau namus ir rasti klėtis, lūžtančias nuo tėvų, senelių ir prosenių užgyvento labo, būtume paskutiniai

kvailiai, jei sudegintume, ką iš jų gavę, sakydami, jog mūsų laukai ir dabartės augina gerą javą!.. Senelis Adomas buvo dar tik vaikas! Va aš — tai senas Adomas, nes esu tas pats žmogus, tik išaugęs per tą laiką. Mudu esava tas pats medis, tik aš aukščiau ištįsęs. Kiekvienas kirtis, smogtas jam į bet kurią šaką, atsiliepia ir mano lapijoje. Visatos džiaugsmai ir gėlos yra mano džiaugsmai ir gėlos. Kenčiu su tais, kur kenčia, juokiuos su tais, kurie laimingi. Daug geriau negu gyvenime juntu knygose brolybę, jungiančią mus visus, elgetas ir karalius, nes iš vienų ir iš kitų pasilieka galiausiai tik pelenai ir liepsna, kuri, mūsų sielos branduolio palaikoma, kyla, viena ir daugeriopa, į dangų, giedodama tūkstančiais savo kraujuotos burnos liežuvių visagalio garbę...

Taip svajoju aš savo pašelmenėje. Vėjas malšta. Lauke temsta. Sniegas grabinėja savo sparnų galais apie langą. Tamsa smelkiasi į vidų.. Akys drumsčiasi. Lenkiuosi prie knygos ir seku pasakojimą, kuris bėga į patamsius. Jau nosis siekia popierių, ir aš, it šuo, užtikęs pėdas, uodžiu žmogaus kvapą. Ateina naktis. Jau ji atėjo. Mano žvėris ištrūksta ir dingsta proskynoje. Aš sustoju vidurmišky ir klausausi, o širdis plaka, priilsusi nuo vijimosi. Kad geriau tamsoje matytųsi, užsimerkiu. Ir, išsitiesęs lovoje, svajoju nejudėdamas. Nemiegu, gromuliuoju savo mintis, kartkarčiais pro langą pasižiūriu į dangų. Tiesiu ranką, siekiu langą, matau juodą kaip ebeno medis skliautą ir krintančią žvaigždę, kuri kraujo lašu jį brėžia... Kitos daro tą pat... Lyja ugnim lapkričio naktį... Ir aš galvoju apie Cezario kometą. Gal tai kraujas dangumi srovena.

Aušta diena. Aš tebesvajoju. Sekmadienis. Gieda varpai. Nuo jų gausmo įsijaudina vaizduotė. Ji užpildo visą namą, nuo rūsio iki šelmens. Mano pastabos margina knygą (vargšas Pajaras!) Kambaryje aidi ratų bildesys, kariuomenės šurmulys, trimitų garsai, arklių žvengimas. Langai dreba, ausyse spengia, širdis plaka, aš tuoj suriksiu:

— *Ave, Ceasar, imperator!* [1]

Čia mano žentas Florimonas, užlipęs manęs aplankyti, pasižiūri pro langą, balsiai nusižiovauja ir pasako:

— Gatvėje šiandien kaip iššluota, nė gyvos dvasios.

---

[1] Sveikas, Cezari, imperatoriau! *(lot.)*

XIV

KARALIUS GERIA

Šventas Martynas (lapkričio 11)

aukumėlis ryto buvo tą dieną neišpasakytas. Jį jutai ore drungną kaip atlasinių pirštų glamonę. Jis glaustėsi prie tavęs kaip katė tryniodamasi. Jis tekėjo langu kaip auksinis muskatas. Dangus, pakėlęs debesinį voką, ramiai žiūrėjo į mane savo blyškiai mėlyna akimi, ant stogo šypsojo gelsvas saulės spindulys.

Man kažko kaip ir ilgu, susisvajoju, senas kelmas, lygu paauglys. (Atsisakiau senti, varau savo metus atgal; jei taip ir toliau eis, greit būsiu mažas vaikas.) Širdis kaip tas Rudžijeras*, nenuleidžiąs akių nuo Alčinos*, sklidina kažkokių chimeriškų vilčių. Viskas graudino. Musei, ir tai negalėčiau tarytum ko blogo padaryti. Visos išdaigos iš galvos išgaravo.

Maniausi kambary esąs vienas, ogi žvilgt — Martina sėdi kampe. Nepamačiau, kada įėjo. Prasilenkdama su savo įpročiu, ji nieko nesako, sėdi su darbeliu rankose ir į mane visai nežiūri. Aš baisiai noriu pasidalyti su kuo nors savo palaima. Ir aš sakau, kas pakliuvo ant liežuvio (kalbai pradėti visos temos geros):

— Kodėl didysis varpas šį rytą skambino?

Ji gūžtelėja pečiais ir taria:

— Siandie šventas Martynas.

Nukrentu iš dausų. Tai ką, susisvajojęs užmiršau savo miesto patroną! Sakau:

— Šventas Martynas?

Ir tarp mano draugų, Plutarcho kavalierių bei damų, atsistoja senas draugas (jis to pat plauko, kaip ir jie), atsistoja vytis, kardu perpjaunąs savo apsiaustą.

— Ak Martynuti, senas mano kūmuti, kaipgi čia užmiršau, jog šiandie tavo diena!

— Stebiesi? — atsiliepia Martina.— Gerai, seniai laikas! Per tas knygpalaikes tu užmiršti viską — dievulį, šeimą, nelabuosius ir šventuosius, Martynutį ir Martiną — viską tau jos užmaršina.

Susijuokiau — nebe sykį buvau pastebėjęs, kad ji susiraukdavo, kai, atėjusi rytą, užtikdavo mane gulintį su Plutarchu. Moteris niekad nemyli knygos nesuinteresuota meile — jai knyga arba varžovė, arba meilužis. Kai mergina ar moteris skaito, tai ji myluojasi ir apgaudinėja vyrą. Todėl, pamačiusi, kad mes skaitom, šaukia, jog mes ją apgaudinėją.

— Kaltas Martynas,— sakau aš,— jis visai nebesirodo. O juk jis dar turi pusę apsiausto. Ir nebenori, matyt, nė su kuo tąja puse dalintis, tai negražu. Ką darysi, dukrele? Gyvenime nereikia duotis užmirštamam. Kas duodasi užmirštamas, tą ir užmiršta. Įsidėk šią pamoką į galvą.

— Man tokios pamokos nereikia, — atsako Martina.— Kur tik būčiau, vis tiek niekas manęs neužmiršta.

— Teisybė, tavęs negali nematyt, o juoba — negirdėt. Tik šį rytą palikai mane be kasdieninės olbijimo porcijos. Kodėl? Man jo trūksta. Paolbyk bent dabar.

Tačiau Martina, nė nepasukdama galvos, sako:

— Olbyk tave ar neolbyk, tas pats. Tai ir tyliu.

Žiūriu į jos užsispyrusį veidą, ji siūlėja kraštą, prikandusi lūpą. Atrodo liūdna, nuvargusi, ir mano pergalė mane slegia. Aš sakau:

— Pabučiuotum bent priėjus mane. Jei Martyną ir užmiršau, tai Martinos ne. Šiandien tavo vardinės, turiu tau dovaną, ateik, pasiimk.

Ji susiraukia ir sako:

— Tau tik pasijuokt!

— Ne, ne, be juoko,— tariu.— Ateik, ateik, matysi.

— Neturiu laiko.

— Ak, tu netikęs vaike! Prieit tėvo pabučiuot neturi laiko!

Atsikelia nenorom. Nepasitikimai prieina.

— Kokį Vilono pokštą *, kokią išdaigą čia man dar iškrėsi?

Tiesiu į ją rankas.

— Eikš,— sakau,— pabučiuok mane.

— O dovana? — klausia ji.

— Tu ją turi, tu jau ją turi, tai — aš.

— Nieko sau dovana! Gražus paukštis!

— Gražus ar negražus, kokį turiu, tokį duodu, ir be jokių sąlygų tavo valiai pasiduodu. Daryk su manimi, ką nori.

— Sutinki kraustytis žemyn?

— Nors į pragarą.

— Ir sutinki klausyti manęs, sutinki, kad tave mylėčiau, barčiau, lepinčiau, mokyčiau, slaugyčiau, žeminčiau?

— Atsisakau nuo savo valios.

— A, dabar tai atsikeršysiu! Palaukš, mielas seni! Bjaurus vaikiščiau! Koks tu geras! Senas užsispyrėli! Kiek tu prigadinai man kraują!

Martina bučiuoja mane, krato kaip kesulą, glaudžia prie savęs it mažą bamblį.

Ji nė kiek nenorėjo laukti. Tuoj supakavo mane. Ir Florimonas su kepėjais, perkelines šlikes ant galvos užsimovę, siaurais laiptais kojomis pirmyn į didelę lovą šviesiam kambary apačioje pašovė. Ten Martina su Glodi apstojusios erzino mane, kartodamos po dešimt kartų:

— Dabar pakliuvai! Pakliuvai, pakliuvai, gerai pakliuvai, paplavūne!..

Ir nuo tol esmi nelaisvėj, puikybę išmečiau į pintinę ir pasiduodu, senas pužas, Martinai... Bet slapčiomis namų vadžias laikau aš.

Martina dabar dažnai atėjus atsisėda prie manęs. Ir mudu šnekamės. Prisimename, jog kadaise, seniai seniai, esame jau taip prie kits kito sėdėję. Tik lovoje tada ne aš, o ji gulėjo, pririšta kojos, kurią išniro, šokdama naktį pro langą (o, tos katės, kai įsimyli...) bėgt pas savo draugužį. Tegu ir išniro, bet kailį jai tada gerai nudyriau. Ji dabar juokiasi prisiminus ir sako, kad per mažai dar ją lupęs. Bet tuomet — lupk nelupk, saugok nesaugok (gudrumo, rodos, taip pat nestigau, tik ta šalaputrė jo turėjo dešimt kartų daugiau), ji slydo man kaip ungurys iš rankų. Tačiau galiausiai pasirodė, jog būta jos ne tokios jau kvailos. Jei ką ir prarado, tai ne galvą; tąją, be abejo, pametė jaunikaitis, nes šiandie jis jos vyras.

Ji kvatoja su manim, prisiminusi, kaip dūko, paskiau atsidūsta ir sako, jog pasibaigė linksmos dienos, laurai iškirsti, nebėr ko vaikščioti į mišką. Sušnekam apie jos vyrą. Kaip gera žmona, ji jo nepeikia, vyras esąs, girdi, kaip reikia, tik nuobodokas. Tačiau gi tekam ir vedam ne dėl linksmybių...

— Kiekvienas tą žino,— sako ji,— o tu geriau už kitus. Taip jau yra. Reikia su tuo sutikti. Ieškoti meilės santuokoje — vandenį rėčiu samstyti. Ne tokia aš paika, kad ašaras liečiau, jei ko neturiu ar ką turėti norėčiau. Ką turiu, to man ir užtenka; ir kokį ką turiu, tas toks man ir geras. Nesikremtu... Bet vis dėlto matau dabar, kaip toli tai, ką gali, nuo to, ko nori, tai, ką jaunas svajoji, nuo to, ką džiaugiesi senas turįs arba pasenęs turėsiąs. Ir net nebežinai, ar graudintis dėl to, ar skaniai pasijuokti. Visos tos viltys neviltys, tas karštis ir tas ilgesys, godos godelės, liepsnos liepsnelės — tam, kad paskiau, pasistatę ant jų trikojį puodą sriubos išsivirtume ir srėbdami ją girtume!.. Ir ji gera, ta sriuba, po šimts, kaip mums — tikrai gera: tai visa, ko mes esame verti... Tik jeigu seniau kas būtų sakęs!.. Bet, šiaip ar taip, turime kuo savo sriubą uždaryti, turime juoką; pasijuoki — ir skaniau; puikus uždaras, su juo gali ir akmenį praryti. Išganingas daiktas, kurio man, kaip ir tau, niekad nepritrūksta,— pasijuokti iš savęs, kai kvailai ką padarai ir padaręs pamatai!

Ir mudu su Martina nešykštim sau šito labo — juokiamės abu tiek iš savęs, tiek juoba iš kitų. Kitąsyk nutylame susisvajoję ir susimąstę, aš įbedu nosį į knygą, jinai — į savo rankdarbį, bet mūsų liežuviai ir tylint nenurimsta, kaip tos podirvio srovelės, kurios juda kruta žemėse, tik žiūrėk — jau jos į saulę iššokusios. Tylą sutrikdo skardus Martinos juokas, ir prasideda vėl liežuvių šokis!

Bandžiau įvesti Plutarchą į mūsų draugę. Norėjosi, kad Martina pajustų, kaip gražiai jis pasakoja ir kaip išraiškingai aš skaitau. Bet mudu su Plutarchu neturėjome jokio pasisekimo. Graikai ir romėnai rūpėjo Martinai kaip žuviai šienas. Net jei iš mandagumo ir sutiko kada pasiklausyt, po valandėlės mintimis ji jau toli toli — švytruoja po laukus arba dažniausiai po visus namų kampus. Įdomiausioje apsakymo vietoje, kai aš, tyčia prilaikydamas jausmą, ruošiu virpančiu balsu užbaigos efektą, ji mane nutraukia ir Glodi ar Florimonui

kažkur į kitą namo galą ką nors šaukia. Man darėsi nesmagu. Lioviausi balsu skaitęs. Negalima reikalauti iš moterų, kad jos su mumis tuščiai svajotų. Moteris — pusė vyro. Taip, bet katroji? Viršutinė? Ar ta antroji? Šiaip ar taip, vyro ir moters smegenys ne bendros: jas kiekvienas turi atskiras, kiekvienas turi savo kvailysčių dėžę. Kaip dvi medžio atvašos, išaugusios iš to paties kamieno, mes bendraujam per širdį...

Aš bendrauju labai gerai. Tegu nuvytęs, nusigyvenęs, luošas ir susenęs, sugebu kone kas dieną suburti apie save jaunų ir gražių apylinkės kūmučių — susėdusios į ratą aplink lovą, jos linksmina mane kaip kokį valdovą. Ateina neva svarbios naujienos pasakyti, kokios pagalbos paprašyti arba ryko pasiskolinti. Visos dingstys geros, svarbu tik, peržengus slenkstį, jas tuojau užmiršti. Supuola jos kaip turguj aplink veršį — tik šičia tyso jis po duknom. Ir linksmaakė Gijemina, ir dailianosė Jugeta, ir guvi Žakota, Margerona, Alizona, ir Žiljeta, ir Maseta... Ir prasideda klegesys, kūmute tu mano, marga kalbų pynė, juoko sutartinė! Aš jų tarpe — didysis varpas. Savo kuprinėj visada turiu kokią šmaikščią istorijėlę, kuri pakutena kur reikia: smagu matyti, kaip jos patenkintos juokais leipsta. Net gatvėje girdisi. Florimoną tas mano pasisekimas erzina, jis bando šaipytis, prašo mane savo paslaptį jam pasakyti. Aš atsiliepiu:

— Nori žinoti mano paslaptį, senas drauguži? Štai ji: esmi jaunas.

— O dar,— taria jis, nesmagiai pasijutęs,— prisideda ir tavo blogas garsas. Seni mergininkai patelėms patinka.

— Ne be to,— atsakau.— Juk, žiūrėkit, kaip visi gerbia seną kareivį! Bėga jo pamatyti, sako sau: „Jis grįžta iš garbės lauko“. O šitos sako sau: „Kola kariavo meilės lauke. Jis išmano, kas tai yra meilė, jis pažįsta mus... O kita vertus — ką gali žinot? — gal jis dar kariaus“.

— Ak tu senas šalaputri! — surinka Martina.— Ar girdėjot? Dar sumanys įsimylėti!

— O kodėl ir ne? Gerai sakai! Jeigu taip, tai — jums į pasiutį įvaryti — imu ir apsivedu dar sykį!

— Vesk, vesk, bernyti, į sveikatą! Reikia duot jaunystei išsidūkti!..

Šventas Mikalojus (gruodžio 6)

Per šventą Mikalojų aš nebe lovoj — pasodinę į krėslą, pristumia mane prie lango, palei stalą. Po kojomis padeda šildyklę. Priešais — medinį pultą su skyle žvakei.

Apie dešimtą valandą upeivių, sielininkų ir kitų upės darbuotojų gildija su smuikais ir vėliava priešakyje traukia pro mūsų namus — susiėmę už rankų, traukia jie šokdami paskui savo vėliavą. Mat prieš eidami į bažnyčią, jie apsuka užeigas. Pamatę mane, sveikina šūksniais. Aš atsistoju, nusilenkiu savo patronui, kuris man atsako tuo pačiu. Spaudžiu pro langą juodas jų letenas, pilu į didelius žiojėjančių burnų piltuvus pogerą lašą degtinės (tas lašas jiems — kaip sausai dirvai lašas vandens).

Apie dvyliktą pasirodo visi keturi mano sūnūs — atėjo manęs pasveikinti. Kad ir ne per geriausiai šiaip jau savo tarpe sutariant, vieną sykį metuose tenka sutarti; tėvo vardinės — šventas daiktas: tėvas yra ta šerdis, aplink kurią, susimetusi it spiečius, laikosi šeima; minėdama tėvo vardines, šeima stiprina — prisiverčia stiprinti — savo ryšius. Ir aš manau, kad tai gerai.

Taigi tą dieną keturi mano berniokai susiėjo pas mane. Didelio smagumo iš to jie neturėjo. Nelabai myli kits kitą, ir aš manau, jog esu vienatinė jungtis tarp jų. Mūsų laikais irsta visa, kas jungė žmones: namai, šeima, religija; galvoja kiekvienas, jog teisus tik jis vienas, ir visi gyvena vien tik sau. Aš nenoriu būti toksai senis, kuris viskuo piktinasi, raukosi ir mano, jog jam mirus pasaulis sugrius. Pasaulis iš tos nelaimės kaip nors išsipainios, ir man atrodo, jog jaunieji žino geriau už senius, kas jauniesiems tinka. Bet ir senio vaidmuo nepavydėtinas. Pasaulis aplink jį kinta, ir jei jis nekinta kartu, tai nebelieka jam vietos! Bet manęs tas nebaugina. Aš sėdžiu savo krėsle. Ir sėdėsiu, ir kas man ką padarys! Jei, kad vietos neprarasčiau, reikės keisti pažiūras, aš jas pakeisiu, bet taip, jog ir pakeitęs, aišku, liksiu, koks buvęs. O kol kas stebiu iš savo krėslo, kaip kinta pasaulis, ir klausausi jaunųjų ginčo; gėriuosi jaunaisiais, bet slapčiomis tykau patogią minutę pagauti ir vesti juos ten, kur noriu aš...

Mano berniokai — priešais mane aplink stalą: Žanas Fransua, tasai dievotasis katalikas, iš dešinės; An-

tuanas, hugenotas, gyvenantis Lijone, iš kairės. Sėdi abu kaip mietą prariję, įtrauktais gūžiais, į kits kitą nežiūri. Storažandis Žanas Fransua žydėte žydi; lūpos jam šypso, bet akys kietos, kalba jis be perstogės apie savo prekybą, didžiuojasi, giriasi pinigais ir sėkme, garbina savo gelumbes ir dievą, padedantį jam pardavinėti tas gelumbes. Antuanas, nuskustom lūpom, smailia barzdele pasmakrėje, niūrus, tiesus ir šaltas, pasakoja po nosim, tarytum pats sau, apie savo prekybą knygomis, apie keliones į Ženevą, apie prekybinius ir tikybinius ryšius, kurių turi, ir taip pat garbina dievą, bet jau ne tą patį. Kalba jie vienas po kito, neklausydami, ką gieda antrasis, ir grįždami kaskart kiekvienas prie savo refreno. Bet galiausiai abu suirzta ir kalboje vis dažniau siekia tą ribą, kuri kitą gali išvest iš kantrybės. Tas dėsto, kaip stiprėja tikrasis tikėjimas, anas renčia, kaip tvirtėja tikroji tikyba. Abu užsispyrę vienas antro nemato; nepasukdami galvos, it kaklas jiems būtų vieno kaulo, abu piktai ir šaižiai kiauksi prieš kits kito dievą.

Tarp jų stovi, į abu juos žiūri, prunkščia juoku nutrūktagalvis Emonas Mišelis, trečiasis sūnus, Sasermoro pulko seržantas (neblogas vaikas). Jis nestygsta vietoje, suka po kambarį kaip vilkas po narvą, barbena į langą, uzi uzi uzi niūniuoja, tarp ginčininkų brolių atsistoja, pasižiūri į juos, sujunka jiems į veidą arba, šiurkščiai nutraukęs jų kalbą, pareiškia, jog du avinai, vis tiek kokiu kryžiumi pažymėti,— raudonu ar mėlynu,— arba ir visai nepažymėti, jei tik gerai atpenėti, yra visuomet geri ir jog jie tai dar pamatysią... „Gana esame suraitę ne tokių!..“

Anisas, pagrandukas, seka jį akimis, siaubo apimtas. Apie šį mano sūnų itin taikliai sakoma, jog ne jis paraką išradęs. Ginčai kelia jam nerimą. Niekas pasaulyje jo netraukia. Jis laimingas tik, kai gali kiauras dienas žiovauti ir nuobodžiauti. Užtat politiką ir religiją jis laiko pragaro išmonėmis, skirtomis protingų žmonių snauduliui ar snaudalių žmonių protui drumsti... „Gera ar bloga tai, ką turiu, bet jei jau turiu, tai kam bekeisti? Savo išgulėtas migis — geriausias patalas. Aš nenoriu naujų paklodžių...“ Bet niekas jo neklausia, nori ar nenori,— vis tiek jam čiužinį purto. Ir tas romus žmogutis įmanytų papykęs atiduoti į budelio rankas kiekvieną, kas trukdo jam snausti. Dabar jis klausosi,

ką kiti kalba, ir, kai balsai smarkiau suūžia, traukia galvą į pečius.

Aš, pastatęs ausis ir išpūtęs akis, klausiau ir žiūrėjau, smagu buvo bandyti narplioti, kuo šitie keturi vyrai yra mano, ką yra iš manęs paveldėję. Jie gi, šiaip ar taip,— mano sūnūs; už tą aš atsakau. Bet jei jie iš manęs atėjo, tai toli nuo manęs ir nuėjo, o kaip, po šimts, jie buvo į mane įėję? Apsičiupinėju: kaip galėjau savo dūbly išnešioti šitą pamokslininką, šitą davatkiną ir šitą įnirtusį aviną? (Dėl avantiūristo nieko nesakau...) O, klastinga prigimtie! Tai jie buvo, vadinasi, manyje? Taip, manyje buvo jų sėkla; atpažįstu kai kuriuos mostus, kalbėseną ir net mintis, atpažįstu save po jų kauke: kaukė stebina, bet po ja — tas pats žmogus. Tas pats, vienas ir tūleriopas. Kiekvienas žmogus nešioja savyje dvidešimt žmonių, ir visi jie kitoniški — tas juokias, tas verkia, tam it kelmui vis tiek, ar kepina saulė, ar dargana merkia, tas — vilkas, tas — šuo, tas — gėrelis, tas — ramus žmogelis, o tas pašlemėkas, bet vienas iš jų yra stipriausias ir, užėmęs burną devyniolikai kitų, vienas kalba už visus. Užtat tieji, kai tik užmato atdaras duris, mauna kas sau, suglaudę ausis. Išmovė ir mano keturi sūnūs. Vargšeliai! *Mea culpa*. Tokie man artimi ir tokie tolimi!.. Ak, ką besakytum — savi, savi. Kai kuris iš jų pasako kvailystę, man norisi atsiprašyti, kam jį sutvėriau kvailą. Gerai dar, kad jie patys patenkinti ir kad manosi gražūs esą! Grožėtis savimi — tesigrožie, bet aš negaliu tverti, jei kuris nesutinka, kad kitas būtų kiek lenda bjaurus, jei tas patinka jam.

Pasipūtę, grasydami kits kitam akimis ir snapu, visi keturi atrodė kaip įpykę gaidžiai, kada tieji taikosi kirst vienas antram į skiauterę. Aš ramiai juos stebėjau, paskui sakau:

— Valio, valio, mano gėreliai, valio, matau, jog bet kas vilnos nuo sprando jums nukirpt nevalios. Kraujas geras (nebūtų mano!), o balsas dar geresnis. Klausiau, ką sakėt jūs, dabar paklausykit, ką sakysiu aš. Man liežuvis nieżti. O jūs tuo tarpu pailsėkit.

Bet jie ne per daug skubėjo manęs klausyti. Kažkurio žodis sukėlė audrą. Žanas Fransua griebė pašokęs kėdę. Emonas Mišelis išsitraukė savo ilgą špagą. Antuanas — peilį, Anisas (bliauti jis moka ne blogiau už veršį) kad suriks suriks: „Degam! Skęstam! Gelbėkit!“ Matau — dar kiek, ir tie žvėrys ims žudytis. Stveriu

pirmą po ranka pakliuvusį daiktą (kaip tyčia, pasitaiko ąsotis su dviem balandžiais, tas, kur man kraują gadina ir kurį Florimonas taip gina) ir be niekur nieko trenkiu juo į stalą, jis džingt į tris dalis. Tuo tarpu įpuola Martina su katilu verdančio vandens ir graso broliams, jei tie nenustos, nutvilkyti juos. Jie rėkia kaip banda asilų, bet kai praveriu daržinę aš, užsičiaups bet kas. Sakau:

— Aš čia vyriausias! Klausyt manęs! Nutilkit! Ar iš galvos išsikraustėt? Mes čia ne Nikėjos *Credo* * svarstyt susirinkom. Kai žmonės ginčijasi, man patinka, bet tik jau, mano mieli, susiraskit ką nors naujesnio. Seni dalykai nusibodo. Iki gyvo kaulo! Ginčykitės, po kelmų, jeigu jūsų sveikatai būtinai to reikia, dėl šitos burgundiško vyno rūšies, dėl dešros, kurią krušam, dėl to, ką gali matyt arba gert, pačiupinėt arba valgyt, tada — imsim, valgysim, gersim ir žiūrėsim, kieno teisybė. Bet ginčytis dėl dievo, dėl šventosios dvasios — viešpatie dieve! — tai tik parodyti, kad galvoj tvarkos nėra. Aš nieko blogo nesakau apie tuos, kurie tiki: aš tikiu, mes tikime, jūs tikite... kuo norite. Bet kalbėt kalbėkim apie ką kita: ar mažai apie ką galima kalbėt? Nė vienas iš jūsų neabejojat, jog nueisit į rojų. Puiku, džiaugiuosi. Ten, aukštybėse, laukia jūsų, vietos išrinktiesiems paruoštos; kiti liks už durų; tai suprantama... Bet duokite, ar girdi, dievui pačiam priiminėti savo svečius, ir taip, kaip patinka jam,— nesidėkime jo tvarkdariais. Kiekvienam savo karalystė. Dangus — dievui, žemė — mums. O padaryti, jei galima, kad žemėje būtų jaukiau gyventi,— mūsų dalykas. Tam darbui ir visų mūsų nebus per daug. Manote, kad galima apsieiti be kurio iš jūsų? Visi keturi esate reikalingi mūsų kraštui. Jam reikia, Žanai Fransua, tikėjimo tuo, kas buvo, ir tavojo, Antuanai, tikėjimo tuo, kas turėtų būti, tavo, Emonai Mišeli, palinkimo į nuotykius ir tavo, Anisai, rimties. Jūs esate keturi stulpai. Tegu tik vienas kuris pasvyra — visas namas griūva. Ir iš jūsų visų lieka niekam nereikalingi griuvėsiai. Ar tai to jūs norite? Nieko sau galvojimas, po šimts kalakutų! Ką sakytumėt apie tokius keturis jūreivius, kurie per audrą, užuot žiūrėję burių, ginčytųsi tarpusavy?.. Prisimenu girdėtą kadaise karaliaus Henriko pasikalbėjimą su Nivernės kunigaikščiu. Jie sielojosi, kam jų prancūzai taip baisiai linkę kits

kitą naikinti. Karalius pasakė: „Vantr-sen-gri![1] Juos, dievaži, reikėtų sukišti į maišus paporiui — po vieną niršų vienuolį ir po vieną įnirtingą evangeliką, ir įmesti į Luarą, kaip su kačiukais kad daro“. O Nivernietis šypsodamas atsakė: „Man rodos, užtektų juos, suvarius krūvon, išgabenti į tą salą, kur, sako, Berno ponai gabena barningas poras. Kai laivas atplaukiąs po mėnesio atgal jų pasiimti, tai randąs tas poras jau kaip karveliai burkuojančias“. Jums praverstų toks gydymas! Raukotės, bambliai? Gręžiat kits kitam nugarą?.. Ne nugarą gręžkit, o akis, gerai į kits kitą įsižiūrėkite, vaikučiai! Be reikalo manot, kad kiekvienas esat užminkytas iš kitokių miltų ir iškeptas geriau už savo brolius; jūs esat keturi užminkymai *ejusdem farinae*[2], iš akies lupti Brenjonai ir burgundai. Pažvelkite į tą įžūlią, įkypai užsibraklinusią nosį, į tuos plačius žabtus — piltuvą vynui košti, į tas apkrūmojusias akis, kurios, norėtų atrodyti piktos, bet vos nulaiko juoką! Tiktai ką čia ir kalbėti — jūs visi sužymėti! Nejaugi nematote, jog, kits kitam kenkdami, naikinate patys save? Ar ne geriau būtų ištiesti vienas antram ranką?.. Sakot, kad ne vienaip galvojat? Baisus čia daiktas! Dar geriau! Ar norėtumėt visi arti tą patį lauką? Juo daugiau šeima turės laukų ir minčių, juo laimingesni ir stipresni būsime. Plėskitės, dauginkitės, aprėpkit, kiek tik galit, žemės ir minčių. Kiekvienas su savo, visi iš vieno (na, sūnūs, pasibučiuokime!), kad didelė Brenjonų nosis nutiestų per laukus savo šešėlį ir kvepentų sau pasaulio gražumėlį!

Jie tylėjo, niūrūs, prikandę lūpą, bet buvo matyt, jog vos tesulaiko juoką. Ir staiga Emonas Mišelis ima skardžiai kvatoti, tiesia Žanui Fransua ranką ir sako: „Na, vyriausioji nosie, duokš, pasibučiuosim! Nebūkime paikiai, darykime taiką!“ Jie pasibučiavo.

— E, Martina! Į visų sveikatą!

Tik dabar pastebėjau, jog, kai perpykęs trenkiau ąsotį, įsipjoviau riešą. Truputis kraujo buvo nuvarvėję ant stalo. Antuanas, kaip visuomet iškilmingas, ima mano ranką, kiša po ja savo taurę, prirenka į ją tamsiai raudonų mano gyslos sulčių ir pompastiškai taria:

— Mūsų vienybei sutvirtinti išgerkim visi keturi iš šito stiklo!

---

[1] Prancūzijos karaliaus Henriko IV (1553—1610) rišlios reikšmės neturintis pertaras-keiksmas.

[2] Iš tų pačių miltų *(lot.)*.

— Na dabar ir gana! — sakau.— Antuanai! Gadinti dievo dovaną, vyną! Fui! Šlykštybė! Išpilk tą maišalynę. Kas nori gerti mano kraują gryną, teišgerie iki dugno savo taurę vyno!

Paskui visi gėrėm ir dėl vyno skonio nesiginčijom.

Sūnums išėjus, Martina, tvarstydama ranką, tarė man:

— Senas nedorėli, pasiekei savo šį kartą?

— Ką aš pasiekiau? Ar kad juos sutaikiau?

— Aš kalbu apie ką kita.

— Apie ką gi, sakyk!

Ji parodė į sudaužytą ąsotį ant stalo.

— Tu puikiai mane supranti. Neapsimesk nekaltu avinėliu. Prisipažink... Prisipažink... gerai?.. Man į ausį! Jis nežinos...

Dėjausi nustebęs, pasipiktinęs, nenutuokiąs, neigiau, bet pff... pff... pratrūkau nebeišlaikęs juokais ir užsikosėjau. Martina kartoja:

— Nedorėlis! Nedorėlis!

Aš sakau:

— Kad jau baisiai bjaurus jis buvo, tasai ąsotis. Klausyk, vienam iš mudviejų, jam arba man, reikėjo išnykti.

Martina sako:

— Ne ką gražesnis ir tas, kur pasiliko.

— Šitas paukštis gali būti bjaurus, kiek nori. Jis man nerūpi. Aš jo nematau.

Kalėdų naktį

Ant pateptų savo vyrių sukiojosi metai. Durys užsidaro ir atsidaro. Dienos, kaip lankstomas audeklas, gula ir gula giliai į minkštą naktų kuparą. Iš vieno šono jos ateina, į kitą nueina, nuo šventos Liucijos ilgėdamos per blusos šuolį. Pro plyšį jau blizguoja į mane naujųjų metų akys.

Sėdžiu kalėdų naktį po didelio židinio gaubtuvu, žiūriu į viršų ir stebiu it iš šulinio žvaigždėtą dangų, jo mirksinčias akis, jo virpančias širdeles; girdžiu, klausaus, kaip varpai skambina vidurnakčio mišių ir kaip jų gausmas skrieja skrieja ramiu oru į visas puses. Aš džiaugiuosi, kad jis, kūdikis, gimė šitą nakties valandą, šitą tamsiausią valandą, kada atrodo, jog ateina pasau-

lio galas. Jo laibutis balselis gieda: „O diena, tu sugrįši. Tu grįžti grįžti jau. Naujieji metai brėkšta. Išbrėkš jie mums tuojau!“ Viltis užgobia ledinę žiemos naktį ir, paėmusi po savo šiltais sparnais, sušildo ją.

Esmi vienui vienas namie, vaikai bažnyčioje — tai pirmas kartas, kad aš nenuėjau. Saugau namus su šuniu Sitronu ir pilku katinėliu Pataponu. Svajojam visi trys ir žiūrim, kaip ugnis lyžčioja po židinį. Mąstau apie praeitą vakarą. Ką tik turėjau prie savęs visą savo padermę; sekiau Glodi pasakas, ji klausėsi, išpūtusi akutes,— čia buvo ir fėjos, ir Ančiukas Mažiukas, ir Nupešiotas Viščiukas, ir tas berniukas, kuris, sutikęs žmones, važiuojančius dienos ieškoti ir jos namo parsivežti, pardavė jiems gaidį ir iš to praturtėjo. Mudviem su Glodi buvo labai smagu. Kiti irgi klausėsi, juokėsi, savo šį bei tą prie mūsų kalbos dūrė. O kartais visi nutylam ir tik žiūrim kas į beužverdantį vandenį, kas į nuodėgulius, kas į snaigių šokį už lango, klausom, kaip svirplys svirpia kažkur giliai židiny. Ak, kokios jūs geros, žiemos naktys — tyla, mažo susiglaudusio savybės būrelio šiluma, vakarojimo svajos, kada žmogus mėgsti padausioti, žinodamas, jog dausioji, ir dėl geresnio juoko dediesi apuoku...

Dabar suvedu galvoj metų galus ir matau, kad per pusmetį netekau žmonos, namų, pinigų ir kojų. Tačiau gražiausia, jog, viską subalansavęs, žiūriu, kad esu toks pat turtingas, kaip ir buvau! Sako, aš nieko nebeturįs? Taip, nieko ant pečių. Jokios naštos! Ir aš niekad nesijaučiau toks gyvas ir toks laisvas, kaip dabar, manęs svajonės taip smagiai neliūliavo... Kas galėjo pernai manyti, jog aš savo nelaimes taip linksmai priimsiu! Ar mažai prisiekdinėjau, kad noriu kol gyvas būti savo kerčioj ponas, būti pats sau ponas, nuo nieko nepriklausyti, savo pastogę turėti, į niekieno ranką nežiūrėti ir vien tik pats sau atsakyti, kokią kvailybę iškirtęs! Žmogus šaudo, o... Gyvenimo vežimas galiausiai suka ne ten, kur tu pats norėjai, ir tas posūkis pasirodo kaip tik toks, kokio tau reikėjo. O ir apskritai žmogus yra šaunus gyvūnas. Viskas jam gerai. Jis prisitaiko ir prie laimės, ir prie vargo, ir prie apsto, ir prie bado. Duokit jam keturias kojas arba atimkit ir tas pačias dvi, padarykit jį kurčią, aklą, nebylį — jis suras ir tada, kaip jam gyventi, ir savaip matys, girdės, kalbės. Jis kaip vaškas, kurį gali tempti ir spausti; siela ant savo ugnies

jį kokį reikia nulies. Ir kaip smagu justi, kad turi to lankstumo savyje — ir galvoje, ir kinkose, kad gali būti žuvis vandeny, salamandra ugny, paukštis ore, o ant žemės žmogus, kuris mitriai galinėjasi su visais keturiais gamtos gaivalais. Vadinas, juo daugiau ko trūksti, juo esi turtingesnis, nes dvasia prikuria, ko neužtenka jai; kerotas medis apgenėjus aukštesnis auga. Juo mažiau turiu, juo didesnis esu...

Vidurnaktis. Muša laikrodis...

Gul šiandieną jau ant šieno...

Giedu kalėdinę giesmę...

Linksminkimės ir džiaukimės,
Dievui garbę duodami giedokime!..

Sušniūru ir, tvirčiau atsisėdęs, kad nenuvirsčiau į ugnį, užmiegu...

Gimė jis... Linksminkimės ir džiaukimės...
Gimė jis, kūdikis, Mesijas...

Bet jei ir mažiau turiu — ė, didesnis esmi ašl..

Trys karaliai

Geras diegas iš manęs! Nes juo mažiau turiu, juo daugiau turiu. Ir aš puikiai tą žinau. Išmokau būti turtingas be nieko — turtingas kitų žmonių geru. Turiu valdžią be pareigų. Ką čia žmonės šneka apie senus tėvus, kurie, išdalinę viską — marškinius ir kelnes — savo nedėkingiems vaikams, gyvena paskiau apleisti, dievo valiai palikti ir visų akių į kampą stumiami? Tai jau kokie visiški nenuovokos. Manęs, duodu žodį, niekad taip nemylėjo ir nepopino, kaip dabar, kada likau beturtis. Mat ne toks kvailas esmi, kad viską atiduočiau, nieko sau nepalikęs. O duodamas daiktas — ne vien pinigai. Aš, kai turtą dalinau, patį gerumą sau pasilikau, tai visų pirma mano linksmas būdas, taip pat visa, ką sukaupiau per penkiasdešimt metų, bevaikštinėdamas skersai išilgai gyvenimo,— geros nuotaikos, gudrybės,

beprotiškos išminties arba išmintingos beprotybės atsargos. Ir tos atsargos toli gražu dar nesenka. Laikau jas atdaras visiems — imkit, kas norit! Ar tai niekas? Jei aš gaunu iš vaikų, tai duodu ir jiems, ir esame kvit. O jei pasitaiko, jog viena pusė duoda kiek mažiau už kitą, tai skirtumą meilė išlygina, ir visi patenkinti.

Kas nori matyti karalių be karalystės, tokį Bežemį Joną, kas nori paregėti laimingą nevidoną, Galijos Brenjoną, tegu pasižiūri šį vakarą, kaip aš sėdžiu soste ir pirmauju triukšmingoje puotoje! Mat šiandie trys karaliai. Popietėmis mūsų gatve praėjo trys karaliai išminčiai su savo palyda, su balta kaimene, šešiais piemenėliais, šešiomis piemenaitėmis. Visi giedojo. Kvartalo šunys lojo. O vakare štai sėdime už stalo — aš, vaikai ir vaikų vaikai. Iš viso trisdešimt būtybių, priskaitant ir mane. Ir visi trisdešimt vienu balsu rėkiam:

Karalius geria!

Karalius — tai aš. Man ant galvos vainikas — pyragų kepamoji forma. O karalienė — Martina: kaip šventame rašte, paėmiau už žmoną savo dukterį. Kas kartas, kai keliu prie lūpų stiklą, visi krykštauja, aš juokiuos, gerdamas springstu, bet nepaspringstu, viskas nueina, kur reikia, ir nė lašelio nepralieju pro šalį. Karalienė geria taip pat ir, atidengusi krūtį, žindo iš raudono speniuko savo raudoną žinduliuką, paskutinį mano anūką, kuris klykia, paskiau čiulpia, seilėja ir rodo užpakaliuką. Šuo po stalu kauksi ir laka lakalą. Katė purkščia, šiaušia šerį, griebia kaulą ir mauna.

O aš galvoju (balsu — nemėgstu galvoti patylom):

— Geras daiktas gyvenimas. Ak, mano mieli! Vienintelis jo trūkumas — kad per trumpas: nespėji žmogus nė įsismaginti. Jūs, žinoma, pasakysit: „Gali būti patenkintas. Tavo dalis nemaža, ir tu gavai ją visą". Aš nesakau, kad ne. Bet aš norėčiau kita tiek. Ir ką gali žinot! Gal patyliukais patyliukais ir prisitaikysiu prie antro gabaliuko... Tik liūdna, kad, man tebesant šiur, tiek daug šaunių vyrų, kuriuos pažinojau, yra, deja, jau kitur! Viešpatie, kaip tas laikas bėga, ir gyvenimas taip pat! Kur karalius Henrikas ir gerasis kunigaikštis Liudvikas?..

Ir aš pasinešu į kadainykščius laikus, dėlioju nuvytusius atsiminimų žiedus ir nepristodamas, pasikartodamas poriju savo istorijas. Vaikai duoda man kalbėti, o

kai žodžio pristingu arba susipainioju, jie užbaigą patys man primena; tada atsitokiu ir matau, kad jų akys gudriai šypsosi.

— Tai ką, tėve,— šaiposi jie,— gera buvo gyventi, kai turėjai dvidešimt metų! Moterų krūtinės buvo tada gražesnės ir pilnesnės, o vyrų širdys savo vietoj, ir kiti dalykai taip pat. Reikėjo matyti karalių Henriką ir jo bandžių kunigaikštį Liudviką! Dabar iš tokio medžio vyrų nebetašo...

Aš atsakau:

— Juokiatės, pliuškiai? Gerai darot, juoktis sveika. Nesu toks pusgalvis, kad manyčiau, jog mums trūksta vynuogių ir šaunuolių joms doroti. Aš gerai žinau, kad į pasitraukusio vietą ateina trys kiti ir kad medis, iš kurio tašomi stangrūs Galijos žaliūkai, auga vis toks pat vešlus, tiesus ir diržingas. Bet padaras iš jo išeina nebe tas. Tūkstančių tūkstančius sieksnių prikirsk, o niekad nebepadarysiu antro tokio, koks buvo Henrikas, mano karalius, arba mano Liudvikas. O tuos kaip tik aš ir mylėjau... Na, na, Kola, nesigraudenkim! Ašara aky? Ė tu, avikvaiši, negi dabar imsi raudoti, kad negali visą gyvenimą to paties kąsnio votuloti? Vynas nebe tas? Bet ir ne blogesnis. Gerkim! Valio karalius, kuris geria! Ir valio taip pat gersni jo liaudis!..

O be to, vaikučiai, atvirai tarp mūsų kalbant, geras karalius — geras daiktas, bet geriausias daiktas — žmogus pats. Būkime laisvi, mieli prancūzai, ir savo valdovus pasiųskim po velnių! Aš myliu savo žemę, žemė myli mane, ir to mums užtenka. Kam man reikalingas dangaus arba žemės karalius? Sosto man nereikia nei čia, nei aukštybėse. Kiekvienam savas žemės lopas ir savos rankos jam vartyti! Mums nieko daugiau nereikia. Ir jei karalius ateitų pas mane, aš jam pasakyčiau:

— Tu — mano svečias. Į tavo sveikatą! Sėskis. Gentaini, karaliai, ar vienas, ar kitas — tas pats. Kiekvienas prancūzas — karalius. Savo pastogėje — karalius ir paprastas žmogelis.

— Kaip? — tarė brolis Žanas.— Ir jūs prabilot eilėmis? Dievaži, eiliuosiu ir aš, kaip kiti; jau, jau tuoj pradėsiu, ir, jei nesurėsiu itin šmaikščiai, prašysiu nerūstaut...

Pantagriuelis, V. 47.

PAAIŠKINIMAI

[10] *Karaliaus Mido barzdaskutys* — Frygijos karalius Midas gyveno 738—696 m. p. m. e. Pasak graikų mito, jis dievų muzikos varžybose pasisakęs prieš šviesos, meno ir būrimo dievą Apoloną. Tas supykęs jam pridėjo asilo ausis, kurias Midas stropiai slėpė nuo žmonių akių. Tik jo barzdaskutys, skusdamas barzdą, jas matydavęs. Šiam labai magėjo tą paslaptį išplepėti, bet baisiai bijojo karaliaus. Tada jis, kad palengvintų savo kančią, iškasė duobę ir į ją tyliai pakuždėjo, kad Midas turi asilo ausis. Po to duobę užkasė ir nuėjo sau nurimęs. *Kola* — prancūziško vardo Nicolas trumpinė lytis, *Brenjonas* — „persikas". Ta pavardė gyva ligi šiol Klamsi apylinkėje, autoriaus gimtinėje.

[14] *Jugas Sambenas* — XVI a. prancūzų architektas ir graveris.
Medono klebonas — Fransua Rablė (apie 1494—1553), prancūzų rašytojas, garsaus veikalo „Gargantiua ir Pantagriuelis" autorius.

[15] *Achatas* — romėnų poeto Vergilijaus (apie 70—19 m p. m. e.) herojinės poemos „Eneida" veikėjo Enėjo ištikimas bendražygis.

[17] *Artabanas* — prancūzų rašytojo La Kalprenedo (apie 1610—1663) romano „Kleopatra" veikėjas.

[19] *Lyga* — sąjunga. *Čia*: hercogo Gizo 1576 m. sutelkta Katalikų lyga kovai su hugenotais.

[20] *Ginekėja* — *čia*: turkų sultono rūmuose moterims skirtos menės.

[21] *Matamoras* — ispanų viduramžių komedijos veikėjas, pagyrūnas apsimetėlis didvyris; kilus pavojui, jis mauna į krūmus.
Frankatripa — prancūzų viduramžių teatro personažas.
Empirėjus — senovės graikų mitologijoje — aukščiausioji, šviesiausioji, dievų gyvenamoji dangaus dalis.

[23] *Augūrai* — *čia*: žmonės, kurie dedasi žiną ypatingas paslaptis.

[24] *Bombarda* — senovės artilerijos pabūklas, šaudęs akmeniniais arba metaliniais rutulio pavidalo sviediniais.

[29] *Silenas* — senovės graikų mitologijoje — Dioniso, vyndarystės globėjo, palydovas. Dažniausiai vaizduojamas girtutėliu seniu, jojančiu ant asilo su vynmaišiu rankose.
Ajaksas, Hektoras — senovės graikų poeto Homero epinės poemos „Iliada" veikėjai.
Facecija — juokingas, groteskinis, kartais kiek grubokas pasakojimas, paplitęs Renesanso epochoje (XIV—XVI a.).

[33] *Firmamentas* — dangaus skliautas.

[96] *Gracijos* — senovės graikų, vėliau ir romėnų mitologijoje — grožio bei grakštumo deivės. Dažniausiai minimos trys: Aglaja, Talija ir Eufrosinė.

Nostradamus (1503—1566) — prancūzų gydytojas ir astrologas. „Centurijos" — jo pranašysčių knyga, parašyta eilėmis.

[97] *Komas* — personažas išgertuvių, kuriomis buvo baigiami kai kurie pokyliai senovės Graikijoje.

Momas — senovės graikų mitologijoje — pašaipos, sarkazmo dievas.

[45] *Gi Kokijas* (1523—1603) — prancūzų teisininkas, Katalikų lygos priešininkas.

[46] *Pirono ninkas* — senovės graikų filosofo, skepticizmo pradininko — Pirono (apie 365—275 m. p. m. e.) šalininkas.

[48] *Berno ponai*. Nuo 1353 m. Bernas įėjo į Šveicarijos konfederaciją — valstybių sąjungą. Kantonas — Šveicarijos federacinės teritorijos vienetas.

Končinis — faktiškas mažamečio Prancūzijos karaliaus Liudviko XIII (1601—1643) ministras. Nužudytas 1617 m.

Mūsų Henrikui — Henrikas IV — Prancūzijos karalius nuo 1589 iki 1610 m. Jam karaliaujant, buvo išleistas Nanto ediktas (įsakas), draudžiantis persekioti hugenotus ir suteikiantis jiems religinę laisvę, privilegijų.

Ponas de Siuli (1560—1641) — prancūzų politikas, Henriko IV ministras.

[66] *Baltramiejaus naktis* — hugenotų (Kalvino šalininkų) žudynės Paryžiuje naktį į 1572.VIII.24 (šv. Baltramiejaus dieną).

[75] *Danaja* — graikų mitologijoje — Argo karaliaus Akrisijo duktė. Akrisijui orakulai išpranašavo, kad jį nužudysiąs Danajos sūnus. Vengdamas jo susilaukti, Akrisijus uždarė dukterį nuo žmonių variniame bokšte. Tačiau Dzeusas, pasivertęs auksiniu lietumi, prasiskverbė pas Danają. Ji pagimdė sūnų Persėją, kuris vėliau įvykdė orakulų pranašystę.

Jupiteris — senovės romėnų mitologijoje — dievų valdovas, dangaus ir šviesos dievas.

Antiopė — graikų mitologijoje — Tebų karaliaus Niktejo duktė. Dzeuso per miegus sugundyta, ji pagimdė du sūnus: Amfioną ir Zetą.

Orestas su Piladu — graikų mitologijos personažai, garsėję savo ištikima draugyste.

[80] *Heraklitas* (apie 544—apie 483 m. p. m. e.) — senovės graikų filosofas.

Demokritas (apie 460—apie 370 m. p. m. e.) senovės graikų filosofas materialistas, vienas atomizmo kūrėjų.

Amadis ir Galaoras — ispanų riterinio romano „Amadis Galietis" (1508) personažai. Jų meilė — ištikimybės pavyzdys.

[81] *Himenėjas* — senovės graikų ir romėnų mitologijoje — santuokos dievas. *Čia:* santuokos sinonimas.

[93] *Pandora* — graikų mitologijoje — pirmoji moteris. Ją Dzeuso valia sukūrė ugnies ir kalvystės dievas Hefaistas. Dzeusas padovanojo Pandorai skrynią, įsakydamas niekad jos neatidaryti. Pandora kentusi kentusi atidarė galiausiai Dzeuso lemtingąją skrynią, iš kurios bemat iššoko visi gėriai ir visi blogiai. Skrynioje liko tik viltis.

Febas — senovės graikų saulės dievo Apolono pravardė. *Čia:* saulės sinonimas.

[95] *Karbunkulas* — *čia:* tam tikras brangakmenis, senovinis rubino pavadinimas.

[103] *Ričardas I Bebaimis* (933—996) — Normandijos, senovės Prancūzijos provincijos, kunigaikštis.

[105] *Apoftegma* — trumpas, taiklus ir sąmojingas posakis, aforizmas.

Katono aukso žodžiai — Dionisijus Katonas — senovės romėnų poetas ir moralistas. Jo raštai viduramžiais turėjo didelį pasisekimą. Čia minimi „Katono aukso žodžiai" — XVI a. prancūzų poeto Pjero Gronė knyga.

Bušė „Vakarotuvės" — prancūzų XVI a. poeto Gijomo Bušė knyga.

Žilis Korozė — XVI a. prancūzų poetas ir istorikas.

Romėnas Regulas — Markas Atilijus Regulas (miręs apie 248 m. p. m. e.), Romos karvedys ir politinis veikėjas. Per Pirmąjį pūnų karą (Romos su Kartagina) Regulas pakliuvo į kartaginiečių nelaisvę. Pasitikėdami Regulo duotu žodžiu, kad šis grįšiąs atgal, jie pasiuntė jį į Romą prikalbinti romiečius keistis belaisviais. Atvykęs į Romą Regulas, atvirkščiai, įtikino senatą Kartaginos siūlymą atmesti, tačiau, laikydamasis duotojo žodžio, sugrįžo į Kartaginą ir ten kankinamas mirė.

[111] *Jesės medis.* — Patriarchas Jesė — Biblijos personažas. Jesės medis — genealoginis Jėzaus Kristaus medis. Viduramžiais jis buvo vaizduojamas taip: patriarchas Jesė guli užsnūdęs aukštielninkas ant žemės. Iš jo vidurių, arba krūtinės, arba galvos iškilęs stambus kamienas su šakomis į abi puses. Ant šakų sėdi iš eilės nuo apačios į viršų Kristaus sentėviai. Viršūnėje pražydusi gėlė, kurioje kaip soste sėdi mergelė Marija su kūdikėliu Jėzumi ant kelių.

[112] *Epitalama* — panegirinio pobūdžio kūrinys, skirtas vestuvių iškilmėms. Šis poezijos žanras susiformavo senovės Graikijoje.

[114] *Samsono ginklai.*— Samsonas, Biblijos personažas, kovodamas su filistiečiais, asilo žandikauliais sunaikino tūkstantį savo priešų. Iš čia — Samsono ginklai (žandikauliai).

[123] *Krezas* (apie 595—546 m. p. m. e.) — paskutinis Lydijos karalius. Garsėjo turtais, pirmasis pradėjo kaldinti auksines monetas. Krezo vardas žymi itin turtingą žmogų, nesuskaičiuojamų turtų savininką.

[127] *Panoplija* — įvairių ginklų kolekcija, išdėliota prie sienos pritvirtintame skyde.

[128] *Loto pati* — Biblijos personažas. Lotas, angelų įspėtas, pasitraukė su šeima iš sunaikinti pasmerktos Sodomos. Jo žmona, nepaisydama draudimo išvykstant atsigręžti, atsisuko pažiūrėti į liepsnojantį miestą ir pavirto druskos stulpu.

Jonos nimfa — Jonos upės deivė. Jona — Prancūzijos upė, kairysis Senos intakas; nimfos — senovės graikų mitologijoje — gamtos deivės.

[141] *Iskarijoto laikai.*— Judas Iskarijotas — Biblijos personažas, vienas iš dvylikos Jėzaus Kristaus apaštalų (mokinių). Už trisdešimt sidabrinių jis išdavė Kristų jo persekiotojams, paskiau, sąžinės graužiamas, pasikorė. Jo vardas tapo išdaviko sinonimu.

[142] *„Kas nori paskandinti savo šunį..."*— nebaigtas sakyti priežodis. Pabaiga jo tokia: „...tas sako, kad jis pasiutęs".

[153] *Herkulis* — senovės Romoje Herkuliu buvo vadinamas senovės graikų mitinis herojus galiūnas Heraklis, atlikęs dvylika nepaprastų žygdarbių.

Antėjas — senovės graikų mitinis milžinas, per grumtynes įveikdavęs visus priešus. Jėgų įgaudavo prisiliesdamas prie žemės. Jį pagaliau nugalėjo Heraklis, atplėšęs nuo žemės ir pasmaugęs ore.

Marmuro stalas — taip vadinosi monarchinėje Prancūzijoje tam tikra teisminė instancija, kurios teisėjai posėdžiavo prie didžiulio mar-

murinio stalo, įsprausto nuo sienos ligi sienos skersai didžiulę Teisingumo rūmų salę.

[157] *Skarabėjai* — mėšlavabalių pošeimio vabalų gentis.

„Gerojo karaliaus Dagobero išvirkščių kelnių" melodija. — Nežinia kada ir kieno sukurta smagi dainelė, kurios pirmas posmas, pažodžiui verčiant, toks: „Gerasis karalius Dagoberas pasirodė išvirkščiomis kelnėmis. Didysis šventasis Elua jam pasakė: — Karaliau, Jūsų Didenybė išvirkščiai apsikelniavę.— Teisybė,— atitarė karalius, ir persimovė kelnes".

[168] *Orfėjas* — mitinis senovės graikų dainius, nuostabiu dainavimu žavėjęs žmones ir dievus, gyvūniją, augmeniją, akmenis ir uolas.

Amfionas — mitinis senovės graikų muzikas ir dainius, savo lyros garsais vertęs akmenis judėti (taip buvo pastatyta siena aplink Tebus).

[172] *Jobas* — Biblijos personažas. Iš pradžių turtingas ir galingas, jis dievo lėmimu neteko visų savo vaikų, turto ir įpuolė į didelį vargą. Kaip tik tada jis pasakė šiuos dažnai cituojamus žodžius: „Dievas visa, ką turėjau, davė, dievas viską atėmė, ir tebūnie palaimintas viešpaties vardas".

[173] *Plutarchas* (apie 46 — apie 127) — senovės graikų rašytojas, istorikas, filosofas. Veikale „Paralelinės biografijos" (lietuvių kalba „Rinktinės biografijos", 1962) pateikė 50 įžymių senovės graikų ir romėnų veikėjų biografijų.

Mesiras — garbės titulas, prancūzų vartojamas, kreipiantis į princus ir aukštuosius dvasininkus.

[175] *Cezaris* — Gajus Julijus Cezaris (100—44 m. p. m. e.) — Romos valstybinis veikėjas ir karvedys. Užkariavo visą Galiją, peržengė Rubikono upę (ji skyrė Cezario valdomas Galijos sritis nuo Italijos), pradėjo pilietinį karą ir kovą su Pompėjumi dėl valdžios. Nugalėjęs Pompėjaus kariuomenę, tapo vienvaldis. Sąmokslininkai nužudė jį senate. Cezaris buvo ir istorikas bei rašytojas, parašė „Galų karo užrašų" 7 knygas ir „Pilietinio karo užrašų" 3 knygas.

Antonijus — Markas Antonijus (apie 82—30 m. p. m. e.) — Romos karvedys ir politinis veikėjas, Cezario bendražygis. Po Cezario nužudymo jis su Oktavianu ir Lepidu sudarė antrąjį triumviratą ir sumušė Cezario žudikų Bruto ir Kasijaus kariuomenę. Triumviratui pasidalijus valdžią, Antonijus gavo valdyti Romos imperijos Rytų šalis. Vedė Egipto karalienę Kleopatrą VII, išsiskyręs su Oktaviano seserimi Oktavia. Mėgino vienas užgrobti valdžią, bet pralaimėjo Oktaviano kariuomenei ir, apgultas Aleksandrijoje, nusižudė.

Pompėjus — Gnėjus Pompėjus Didysis (106—48 m. p. m. e.) — Romos karvedys ir politinis veikėjas. Su Cezariu ir Krasu jis sudarė pirmąjį triumviratą, netrukus pradėjo varžytis su Cezariu dėl valdžios. Pralaimėjo Farsalo mūšį ir pabėgo į Egiptą, kur Egipto valdovo Ptolemėjo XIII įsakymu buvo nužudytas.

Poliorketas — Demetrijas I Poliorketas (pažodžiui išvertus „Miestų paėmėjas") (336—282 m. p. m. e.) — Makedonijos karalius nuo 294 iki 287 m. p. m. e.

Artakserksas — Artakserksas I Ilgarankis (miręs 424 m. p. m. e.) — Persijos karalius nuo 465 iki 424 m. p. m. e.

Aleksandras — Aleksandras Didysis (356—323 m. p. m. e.) — Makedonijos karalius nuo 336 iki 323 m. p. m. e.; nugalėjo Persijos karalių Darijų III, užėmė Egiptą, dalį Irano, sumušė Indijos karaliaus Poro kariuomenę. Aleksandro Didžiojo valstybė tęsėsi nuo Dunojaus iki

Indo upių ir nuo Egipto iki Vidurinės Azijos. Po jo mirties valstybė suskilo.

Kleopatra — Kleopatra VII (69—30 m. p. m. e.) — Egipto karalienė nuo 51 iki 30 m. p. m. e.

Aleksas — tas pats Aleksandras Didysis.

Ekbatana — Medijos (Midijos) sostinė. Dabar — Irano miestas Hamadanas.

Roksana — Aleksandro Didžiojo žmona, mirusi apie 310 m. p. m. e.

Stratonika — Makedonijos karaliaus Demetrijo I Poliorketo duktė (mirė 254 m. p. m. e.). Ištekėjo už Sirijos karaliaus Seleuko I Nikatoro, kuris turėjo jau suaugusį sūnų *Antiochą*. Tas įsimylėjo savo pamotę, bet nedrįso niekam apie tai užsiminti, tik nykte nyko. Tačiau karaliaus gydytojas perprato tikrąją Antiocho ligos priežastį ir atskleidė ją karaliui. Gelbėdamas sūnų, Demetrijas Poliorketas didžiadvasiškai išsiskyrė su Stratonika ir leido jai ištekėti už Antiocho.

...ateinu, pamatau, nugaliu... — užuomina į Julijaus Cezario žodžius „atėjau, pamačiau, nugalėjau" iš pranešimo senatui apie pergalę prieš Ponto karalių Farnasą, pabrėžiant, kaip greit ir lengvai jis tai atliko.

176 *Kyras* — Kyras II Didysis (mirė apie 530 m. p. m. e.) — Persijos karalius nuo 558 iki 530 m. p. m. e. Jis nuvertė paskutinį Medijos karalių Astiagą, nugalėjo Lydijos Karalių Krezą, užėmė Babiloną ir įsiviešpatavo visoje Vakarų Azijoje. Žuvo kautynėse su masagetais, senovės iranėnų kilmės gentimis, įsikūrusiomis tarp Kaspijo ir Aralo jūrų.

Komodas (161—192) — Romos imperatorius. Garsėjo žiaurumu, reikalavo sau dieviškos pagarbos. Dvariškių buvo nužudytas.

Krispina Augusta — Komodo žmona. Apkaltinta svetimavimu, ji buvo ištremta į Kapuą ir ten nužudyta.

177 *Rubikonas* — upė Italijoje, kurią 49 m. p. m. e., nepaisydamas senato draudimo, perėjo Julijus Cezaris. Posakiai „keltis per Rubikoną, jį peržengti" reiškia lemiamą, neatitaisomą sprendimą.

Brutas — Markas Junijus Brutas (apie 85—42 m. p. m. e.) — Romos politinis veikėjas. Dalyvavo sąmoksle prieš Cezarį. Cezaris laikė Brutą labai artimu ir ištikimu sau žmogumi, todėl, pamatęs jį su užsimotu smogti durklu, sušuko: „Ir tu, Brutai, sūnau mano!" Tas šūksnis vartojamas dabar, kai artimas žmogus netikėtai pasirodo esąs priešas.

Sofoklis (apie 496—406 m. p. m. e.) — senovės graikų poetas ir dramaturgas. Iš jo gausių raštų išliko tik 7 tragedijos.

Menelajas — graikų mitų herojus, Spartos karalius, gražiosios Elenos vyras. Kai trojietis Paris pagrobė jo žmoną, kilo Trojos karas.

180 *Rudžijeras ir Alčina* — italų poeto Ludoviko Ariosto (1474—1533) poemos „Pašėlęs Rolandas" personažai.

181 *Vilono pokštas* — Fransua Vilonas (1431 — po 1463) — įžymus prancūzų lyrinis poetas. Gyveno avantiūristiškai, ne sykį jam grėsė kartuvės.

189 *Nikėjos Credo.* — Nikėja — senovės miestas Mažojoje Azijoje (dabartinėje Turkijoje). Jame 325 m. įvyko visuotinis bažnyčios susirinkimas, nustatęs krikščionių tikėjimo išpažinimo tekstą.

J. Urbšys

TURINYS

Pokario pratarmė 6
Žodis skaitytojui 7
I. Grabnyčių vieversiukas 9
II. Apsiaustis, arba piemuo, vilkas ir avinėlis 19
III. Brevo klebonas 36
IV. Bastūnas, arba viena pavasario diena 51
V. Žebenkštėlė 70
VI. Keliaujantys paukščiai, arba serenada Anua pilyje 92
VII. Maras 102
VIII. Senės mirtis 114
IX. Padegėlis 123
X. Maištas 134
XI. Akibrokštas kunigaikščiui 151
XII. Nesavi namai 161
XIII. Plutarcho skaitymas 171
XIV. Karalius geria 180
Paaiškinimai 196

Romenas Rolanas
KOLA BRENJONAS

Redaktorė R. Mackevičiūtė
Men. redaktorė R. Penkauskienė
Techn. redaktorė N. Balanošk ienė
Korektorė R. Voronavičienė

Библиотека школьника
Ромен Роллан
КОЛА БРЮНЬОН
Роман
Перевел с французского Юозас Урбшис
Художник И. Зове
Издание второе
На литовском языке
Литовская ССР, 233000, Каунас, пр. Ленина, 25, издательство «Швиеса»

ИБ № 3030
Duota rinkti 1984.05.29. Pasirašyta spausdinti 1985.02.28. Formatas 84×108 1/32. Popierius spaudos Nr. 1. Mokyklinė garnitūra, 10 punktų. Iškilioji spauda. 10.5 sąl. sp. l., 10,71 sąl. spalv. atsp., 11,34 apsk. leid. l. Tiražas 30 000 egz. Užsak Nr. 1183. Leid. Nr. 10077. Kaina 65 kp.
Leidykla „Šviesa", 233000 Kaunas, Lenino pr. 25
Spausdino V. Kapsuko-Mickevičiaus spaustuvė, 233000 Kaunas, Lenino pr. 25

MOKINIO BIBLIOTEKA

Pasakojimo kraštas — Prancūzija, laikas — XVI ir XVII amžių sąvarta, religinių ir dinastinių karų metas.

Tikslią pasakojimo datą atskleidžia pasakotojas ir svarbiausias veikėjas Kola Brenjonas 10 ir 103 puslapiuose, iš kurių aiškėja, jog jis gimęs 1566 m. ir pasakojimo laiku jam jau „penkios dešimtys kaip nieko". Turime, vadinasi, 1616 m.

Tada Prancūziją engė avantiūristas Končinis, italas, atvykęs į Prancūziją su Marija Mediči, kai ją vedė Prancūzijos karalius Henrikas IV.

Prancūzijoje Končinis susituokė su karalienės kambarine ir per ją įgavo didelės įtakos karalienei, kuri po karaliaus mirties, naujam karaliui Liudvikui XIII teturint devynerius metus, pasidarė regentė.

Kola Brenjonas atstovauja dvylika metų už jį vyresnio karaliaus Henriko kartai.

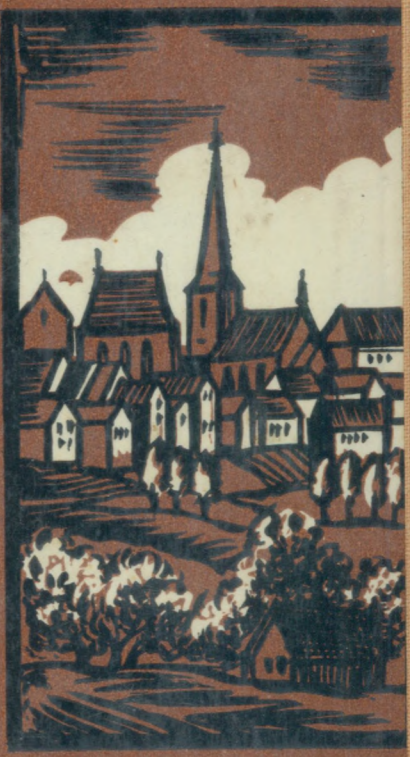

J. Urbšys

KAUNAS
ŠVIESA
1985

65 kp